

CSENYDES ÓRA.

Az élet textusa.

Ján. 3₃₀.

Te, testvérem, aki annyiszor forgattad már végig bibliádat, keresvén benne textust egy-egy beszédedhez, gondoltál-e már valaha komolyan arra, hogy a te legnagyobb, leghatásosabb beszédednek, a te életednek is lehet, kell, hogy legyen, sőt bizonyosan van egy textusa, amelyet akkor választottál vagy kaptál, amikor palástot öltöttél vállaidra? És akár tudod, akár nem, ha akarod, ha nem, egész életed erről a textusról szól? Ünnepi beszédeid, hétköznapi cselekedeteid, családi életed, kötelességteljesítésed, terveid, tépelődéseid, érzelmeid, mind-mind e nagy alapigének kifejtését adják.

Különös alapige ez. Vaskapocsként tartja össze életed széthulló darabjait és minél kevésbé tudsz róla, minél kevésbé akarsz tudni róla, annál megrendítőbben prédikálsz igazságáról, mert ebben az alapigében a súlypont egy „kell“-en van, egy „kell“-en, amely annál feltételebb, annál zsarnokibb erővel uralkodik életed felett, minél lázadóbb dühvel akarsz szabadulni tőle. Törődj bele azért, testvérem; abba a gondolatba, hogy a te és minden szolgatársad sírkövére egykor láthatatlan betűkkel ez az ige lesz felróva, mely megrázóan vagy lelkesítően beszél lekipásztori sorsról, meghasonlott lélek sötét trageodiájáról vagy önmagát megtalált lélek diadaláról. Mióta mulandóság bilincsei közé zárt örökkévaló lelkek csöndes, kereső munkával, harcos nagyotakarással vagy lázadó kétségbeeséssel keresik a szabadulást, azóta ez minden, hivatásból vagy hivatalból Istennek szentelt életnek a textusa. Talán nem véletlen dolog, hogy szavakba az utolsó próféta, Keresztelő János öltöztette. Nem véletlen, mert senki életében nem lett oly kézzelfoghatóan nyilvánvalóvá ez az életigazság, melyet ő e szavakba foglalt össze: „Annak növekednie kell, nékem pedig alább szállanom“, mint az övében. Mikor hírneve tetőpontján áll, akkor szakad fel szívéből ez a prófécia, melynek igaz voltát nemcsak az ő élete, de a halála utáni és születése előtti évszázadok is igazolják.

„Annak növekednie kell, nékem pedig alább szállanom.“ Két egymásmellé rendelt mondat, amelyeket azonban nem János jövőbelátó lelke, hanem e világnak öröktől fogva megszabott rendje kapcsolt össze már a teremtés hajnalán, amikor az Isten atyai szívében testté lőn a teremtő gondolat, s megzendült a teremtés legfelségesebb művét létrehozó szó: teremtsünk embert! Isteni, tehát változhatatlan akarat rejlik e szavaknak mélyén; a ben-

nük levő kell kell marad, míg embernek nevezhető lény él e világon. Kell, amelynek vasjáromától sem imádság, sem káromlás, csak egyesegyedül az engedelmes meghódolás szabadíthat meg.

Ilyen önmagát érvényesítő textust választottál vagy kaptál, testvérem, amikor lekipásztorrá lettél. Könnyezve vagy mosolyogva erről kell prédikálnod mindaddig, amíg lesz szívednek egy dobbanása, mindaddig, míg lesz rólad emlékezés. Erről prédikálsz magadnak, hallgatóidnak és az utókoroknak.

A textust tehát nem magad választottad. De tőled függ, hogy milyen legyen a róla szóló beszéd. Tőled függ, hogy élted megrontója vagy megdicsőítője legyen e rövid, alig pár szavas ige. Mert egyformán lehet bármelyiké, aszerint, amint élted beszéde e textusról egészen vagy csak annak második feléről szól. Nézzük csak, az eddig elmondott rész, a múltad, mit tartalmaz és milyen vázlatot készítettél a második résznek, a jövődnek számára.

Bár igehírdetésed és látható cselekedeteid kétségkívül e beszédnek fontos alkotórészei, mégis mivel ezek csak szemléltetői annak, ami a te bensődbe végbement, csak illusztrációk a te éned igazi beszédéhez, én inkább a te akarásaidra vagyok kíváncsi, amikor azok még nem lettek cselekedetté és így a külvilággal vívott harcban át nem formálódtak. A te akarásaidra, a maguk meztelen valóságában, amikor még nem öltötték magukra a megalakulás, az alkalmazkodás, a behizelgés ruháit.

Mit akartál, amikor ezt a pályát választottad? Könnyű megélhetést, nyugodalmat, tisztességet, anyagi jólétet, világi elismerést? Szóval önmagadat, önmagad növekedését? Ezért ért csalódás csalódás után, ezért volt annyi keserves, reménytelen órád, ezért lettél robotoló nápszámossá, ezért hullottak el lelked magasba vivő szárnyai és csuszol ma egykedvűen vagy panaszkodva a köznapiság poros útján, mert minél görcsösebben ragaszkodtál a növekedéshez, annál bizonyosabban alább-alább kellett szállanod. Életed egy szakadatlan lefeléhaladás lett, akkor állottál legmagasabban, amikor azt hitted: elég akarni.

Mit akartál még? Akartad talán, hogy virágozzon egyházad, s külső nagyságát dicsérik a hizelkedő nyelvek, nem feledkeztél meg arról, akinek a virágzást *köszönni* kell és lehet? Azért van ma tele az ajkad panasszal: meg nem értésről, rossz indulatról; azért érzed ma oly súlyosan tehetetlenségedet, azért vesztetted el reménységeidet, önbizalmadat, azért öltöd meg még meglevő tettvágyadat és hütöd le mások lelkesedését e két keserű szóval: nem érdemes. Mert nem tudtál munkádra soha úgy ráfeledkezni, hogy mögötte egészen elveszen személyed, mert nem annak növekedését akartad, akiről szól az ige, hanem a magadét vagy a magadhoz hasonlóan romlandó dolgokét.

De azért akaratodon kívül, esetleg ellenére, élted beszéde textusszerű lett, csak az a szomorú, hogy alapigédnek csak a második felét fejtetted ki.

De ne csüggedj! Az Ő növekedése mégis folyamatban volt és van,

mert az a kell, amely a te alábbszállásodat szükségszerűvé tette, az Ő növekedését is épp oly bizonyosan munkálta. De ne csüggedj! Élted beszédének második része még előtted áll, s minél hosszabbra nyult az első és minél rövidebb lesz talán a második, annál tömörebben, annál meggyőzőbben fejted ki textusod ama részét, melyről eddig hallgattál.

Csak szállj alább! Feledd el, hogy egykor magad akartál valamivé lenni. Csak annak növekedését kívánod, kinek növekedni kell, ha összeroppan is ez a világ, ha összerokadsz is te magad, annak növekedését, aki örök, aki szent, kiről annyi szép beszédet mondottál: a Jézusét és Jézus által az Istenországáét. Magadat, a magad vágyait, céljait, reményeit, kényelmét, jólétét, vonzalmait, gyűlölködéseit feledd el. Feledd el az emberek kicsinyességét, rosszakarátát, irigységét, hizelgését, pletykálkodását. Feledd el, hogy más nyelv is van, mint amelyen te dicséred Istent, más haza is, mint amely téged szült és eltart, más egyház is, mint amelyben te keresed üdvösségedet. Feledd el mindezt, hogy annál többet tudj emlékezni Arra, dolgozni Azért, akinek növekednie kell. Ne a magad alászállására, hanem az ő növekedésére gondoldj szüntelen. Ne szomorkodj a magad alábbszállásán, de örvendezz az Ő növekedésén. S akkor nem ér többé csalódás, nem fogsz többé panaszkodni, mert minél nagyobbra nő Ő a te munkád által, annál magasabbra emel téged is, miként a felröppenő léggömb gondolája először alásülyed, de csak azért, hogy annál biztosabban szállhassanak együtt a magasságok felé.

Dr. Gönczy Lajos.

I.

A keresztyén bizonyosság.*

I. Kor. 2. 9—10a. Amiket szem nem látott, fül nem hallott, és embernek szive meg sem gondolt, amiket Isten készített az őt szeretőknak, nekünk azonban kijelentette az Isten az ő lelke által.

Minden dolgok között leginkább a *bizonytalanságra* talál ez a jelző, hogy *kínos*. Azért van ez, mert a lélek épügy követeli a bizonyosságot, mint a fizikai élet a szilárdságot. Nem sokat gondolunk arra, hogy földünk szilárd talapzatot nyújt, mert egészen megszoktuk, természetesnek találjuk s olyan előfeltételnek tartjuk, amelyre egész világgunkat, egész kulturánkat felépítettük; de ha egyszer meging a föld, ha csakugyan bizonytalanná válik lábunk alatt a talaj, mily kétségbeesetten menekülünk az összeomló világ romjai alól. Így van ez a szellemi világban is. A lélek nem tud élni *bizonyosság* nélkül. A vadembernek nem mindegy, hogy az ösvény szélén heverő tárgy hajókötéle-e, vagy pedig kígyó, mert ettől függ a következő magatartása, ettől függ életének ez a darabja, sőt talán az egésze is. A filozofusra nem mindegy, hogy mit ismer meg az emberi ész: a dolgok alanyi képét, vagy magukat a dolgokat, mert ettől függ egész világnézete s azzal együtt az ő gondolataiból táplálkozó nemzedék erkölcsi felfogása, szellemi arculata. Rettenetes elképzelni is egy olyan világot, amelyben nem volnának biztos ismereteink; amelyben nem hihetnék a szemeknek, nem hihetnék az eszemnek. Egy világ, amelyben nem bizonyos, hogy én én vagyok-e, az, ami létezik, csakugyan *van*, vagy álmokép az egész; s amelyben nem bizonyos, hogy egy meg egy kettő, ami nem változott még, az állandó, minden okozatnak oka van stb. Még elképzelni is nehéz józan embernek ezt az állapotot, amelyik félig álm, félig delirium.

Nos, azért nem tudunk ellenni bizonyosság nélkül, mert életünket minden javával együtt az ilyen bizonyos ismeretekre építjük fel s inognak meg ez ítéletek, összeomlik az egész emberi élet, mint egy nyo-

* A kolozsvári ref. theologia akadémiai istentiszteletén, a cyclus második darabja.

morult kártyavár, ha kirugjuk alóla az asztalt. És ez nemcsak az ú. n. végső ítéletekre vonatkozik. Ezekre a közvetlenül bizonyos végső ítéletekre ráépítünk olyan ítéleteket, amelyeket bizonyosnak tartunk s életünk egy-egy drága darabjának hordozójává tesszük. Például: becsületes az én üzlettársam, hű a barátom, jó a gyermekem, engem szeretnek az emberek s ezekre a nekem bizonyos ítéletekre rábízom életem legdrágább kincseit: a vagyonomat, a carrieremet, a boldogságomat. S mily rettentő tragédiák következnek abból, hogy ezek az ítéletek nem voltak bizonyosak; mily rettentő kín születik abból, ha kételkednem kell ez ítéletek bizonyosságában! Képzéljük el, hogy valakinek legfőbb vágya a boldog családi élet, de nem tud bízni a hitvese hűségében; egy másikra nézve a vagyonhozásnak egyetlen módja ez a társ, de ő méltán kételkedik annak becsületességében. Az ilyen ember valóban úgy érezné, hogy a Sátán különösen gonosz játékot űz vele.

Pedig valami ilyenforma játékot űz velünk a Sátán a vallásos élettel is. Ime, így szól a vallás: itt van a béke, az öröm, az erő, a diadal, a belső nagyság, az örökélet, szóval mindaz, ami után epedhet a szíved te háborgó, szomorú, gyenge, legázolt, eltorzult, halandó ember, de csak azon feltétel mellett a tied, ha egészen bizonyos vagy Arról, aki adja. Ha kételkedsz, ha habozol, ha gyanakodsz, ha nem hiszel benne, akkor szegény modern Tantalus ajkadig érnek az élet aranyalmái, de tovahúzódnak, mikor illetni akarod. A modern ember szeretne bizonyos lenni, mert akarja az örömet, a békét, az erőt, a lelki szépséget, az üdvöt, de nem tud bizonyos lenni, mert nincs tapasztalaton nyugvó, biztos ismerete arról, aki mindezt nyújtja neki. Nem tud bizonyos lenni, mert ahol ő keresi a bizonyosságot, ott nem találja meg, ahol pedig megtalálhatná, ott nem keresi.

Pedig a keresztyén ember hite tárgyáról, tapasztalat által, bizonyos s ez a tapasztalás mindennél nagyobb bizonyosságot nyújt. Csak-hogy ez a tapasztalás

I.

nem külső tapasztalás. Szem nem látta, fül nem hallotta, embernek szíve meg nem gondolta azt.

Először is azt az igazságot szegzi le ezzel az apostol, hogy vallásos ismerethez, vallásos bizonyossághoz nem lehet *külső, testi látás útján jutni.*

Pedig a szemnek csodálatos szépségek és nagyszerűségek vannak fenntartva: a természet a maga nagyszerű pompájával és végtelenségével. Nyári éjszakán a csillagos ég; téli hajnalon a havasok csúcsa, a tenger, mikor a vihar orkánja zúg, egy kristály, egy fűszál, de minnek sorolom fel; bűbajos szépségek, nagyszerű látások országa ez, de olyan ország, amelynek minden kincse látható, csak a *királya láthatatlan.*

Míg királyságának vendégei szertekalandoznak csodabirodalmán, egyik ecsettel, a másik lanttal, a harmadik távcsővel, vagy mikroszkópiummal s egyik itt áll meg, másik amott újjong fel, mint a gyermekek a gazdagon megrakott karácsonyfa mellett: ő, a gazda láthatatlanul, észrevétlenül „jár vala a kertben“, s most már nem előle rejtőznek el a gyermekei, hanem ő van elrejtőzve gyermekei előtt. Egy-egy katicabogár pöttyeit egész tudós társaságok vizsgálják, — de hozzá, a legnagyobbhoz, az egyetlen csodához, minden csodák és szépségek forrásához nem jut el senki, mert mindenki csak testi szemével lát.

Elménnek mellette, nevetnek rajta, szidják a gazdát a saját kertjében, maga jelenlétében, sőt kétségbevonják, hogy létezik is, pedig ő akkor is feléjük van hajolva s akkor is, ha szomorúan is, de lelkében megáldja, szánja, tovább szereti és várja őket. De testi látás útján nem lehet őt megtalálni.

Voltak és vannak, akik miután előttük a testi látás a fő, így akarták Istent meglátni immár nem a természetben, hanem a *csodákban*. A csoda szerintük nem egyéb, mint a *láthatóvá* vált isteni. Isten láthatóvá lesz, eseményé, anyaggá, tapasztalati tényé válik, hogy érzékeltesse magát. Faraó nem hitt a Jehovának, hát megtapasztalta, a áldozár nem hitt az oltári szentségben, hát az ostyából kibuggyant a vér a kezéi között. Minden bizonyítás, minden üdvbizonyosság végső alapja az volt, hogy Isten rendkívüli módon, csodák által tette láthatóvá önmagát. A csodák az isteni pecsét, az isteni kézjegy voltak a kinyilatkoztatás okmányán; az emberek megcsókolták ezt a királyi pecsétet s igaznak és amennek vallották mindazt, ami abban írva áll. Pedig ez a tétel: a csoda szüli a hitet, épen fordítva igaz a hit szüli a csodát. Hitetlen embert még a csoda nem térített meg, sőt még kételkedőbbé, még gyanakodóbbá tett s most már igazán kuruzslásnak tartja az egész vallást, ha még nem is tudja leleplezni. Különben is az evangelium arra tanít, hogy csak a *hívő* számára terem csoda. Jézus Názáretben nem tud csodát tenni a nép hitetlensége miatt. A csoda nem egyéb, mint az isteninek meglepő tapasztalása. Az isteni tapasztalásához pedig hit kell; hit nélkül csak füstölgő cserjéket látunk s nem égő csipkebokrokat. A siket embert nem lehet muzsikaszóval hallásra tanítani, a muzsikaszó csak azt neveli, akinek hallása van. A csoda az Isten rendkívüli ajándéka, amit kedvenceinek ad. Nem a gyöngy termi a kagylót, hanem a kagyló a gyöngyöt. Azért hát ne várj csodát, aminek láttára hinni tudj, mert hitetlen embereket elkerüli a csoda, mert elkerüli az — Isten.

Régen nem került el. Honnan tudod? Hallomásból. De vigyázz alapigénk szerint a *testi hallásból sincs vallásos tapasztalat*.

Ha én nem láttam meg az Istent, nem baj, meglátta más s ő elmondja nekem és én elhiszem neki. Mások szavára, írott vagy mon-

dott szavára hinni: ez a *tekintélyhit*. Két ilyen nagy tekintély alakult ki a keresztyénségben: egyik az egyház, másik a biblia; amaz a katolicizmusban, emez a protestantizmusban. Mind a kettő lényegében azonos módon jár el: elmondja, leírja az Istenben való élet szépségét, nagyszerűségét, drága örök javait s azt kívánja, hogy mindezt higgyük el, azért, mert ő mondja, azért, mert ő az *igazat* mondja. Én az igazat mondom — szól az egyház —, mert Jézus Krisztus minden tanítását, minden erejét nekem hagyta s Krisztus én bennem él, mint a víz a csatornában: Én az igazat mondom — szól a biblia —, mert minden szavam, betűm az élő Isten Lelke diktálta s minden soromból maga az Isten szól. De há épen ezt nem tudom elhinni? Lám aái, az egyház is, a biblia is a maga tekintélyével bizonyítja a hit igazságát s ez az ő tekintélye is hittétel, amit még bizonyossá kellene tenni! Egy nehezebben hihető tétellel egy csomó könnyebben hihető tételt bizonyítani, csakugyan hiú játék.

A tekintélyhit ócskaság, szól most a racionalizmus, halljuk a történeti bizonyítékokat! Ki fogom mutatni, mi igaz és mi nem a bibliából s amit én igaznak tartok, arra ráépítheti kiki a maga egész világát. A történelmi igazság a tudományos kritika fényében, ez a végső bizonyosság forrása, szól a modern theologia s hozzálát, hogy véglegesen bizonyossá tegyen. Csakhogy miután a kritikus az a lény, akinek mindig más véleménye van, szegény hívő lélek, ha te addig vársz, míg a biblikusok megállapodnak valamiben és ha abból próbálsz megélni, amiben ők megállapodnak!

És ha ily módon ki is derülne, hogy mi igaz a bibliában, mi igaz az egyházban, ha kiderülne, hogy *minden* igaz bennük: mi hasznát vennéd, ha nincs hited? Hiszen Jézust épúgy hallotta Judás, mint Péter, Pilátus testi szemeivel test szerint látta, Pál csak Lélek szerint; Jézust ugyanabban az időben, ugyanolyan helyzetben nézi a jobb- és a balkézfelőli lator s mégis, amazok semmit sem tapasztalnak abból, amit emezek boldogon tapasztalnak. *Azért nem, mert olyan volt a szívük, hogy meg se gondolták, azaz nem volt érzékük iránta.* A hit nem olyan, mint az ismeret igazsága, hogy *rájöjjön* az ember. Mikor Newtonot kérdezték, hogyan jött rá híres felfedezésére, azt felelte, hát úgy, hogy mindig arról gondolkoztam. Figyelemmel, lelki erőink koncentrálásával, megfeszítésével, vizsgálattal sok mindenre rájöhetünk, sok mindent felfedezhetünk, megoldhatunk nagyszerű problémákat, csak épen *hitet* nem termelhetünk ki. Ha képességet szorozzuk, lesz talentum, ha a talentumot hatványozzuk, lesz genialitás, de hiába hatványozzuk a genialitást, nem jön ki belőle egy gyermek *hite*. Nem jó ki azért, mert a hit egy különös

II.

belső tapasztalatra ébred, a Lélek érintésére. Ma már tisztázott dolog,

hogy csak azt tudjuk megismerni, ami rokon a lelkünk valamely vonásával, mert a megismerés tulajdonképen nem egyéb, mint önmagunk jelentésének a tárgyban való felismerése. Minden ismerés egy nagyszerű találkozás, a szellem két ágának összeérése: egyik az ismerő alanyban, másik az ismereti tárgyban. Ebből az érintkezésből egy boldog, belső megrendülés fakad és ez a megrendülés, mely az alanynak a tárggyal való ősi egységének helyreálltát jelzi, gyökere az igazság értékének. A kijelentés és a hit is ilyen idői kettéválása a mindkettőben azonos szellemnek: a Szenléleknek. Egyik ága megjelenik a világban, történelemben, személyekben, azok bizonyágtételeiben, szentírásban, egyházban, hitvaliásokban, másik ága ott rejtőzködik az emberi szívben, mint fogékonyság, mennyei fényérzék, fölfogó lemez a felülről jövő sugarak számára. Oly módon van ez a két dolog egymásra nézve teremtve, mint a hang és fül, amaz enélkül néma, emez anélkül siket, de ha találkoznak, megszületik a hang, s benne felragyog, megcsendül az értelem, a jelentés. A vallásos tapasztalásban tehát Istennek a lelke zendül meg bennünk, mint az ablakba tett hárfa a hajnali szélről.

Először is ennek a tapasztalásnak bizonyossága önmagában van, azaz egy egész világ ellenére a maga közvetlen bizonyosságával fenntartja magát. Az evangéliumi vaknak hiába bizonyították a zsinagoga tekintélyei: lehetetlen, hogy Jézus meggyógyította volna és nagyszerű érveket tudtak felhozni az írásokból, a józanészből, de az csak ennyit felelt: én csak annyit tudok, hogy vak voltam és most látok. Mikor az eltévedt gyermeket, ki ott sírdogál árván az utcasarkon, megszólítja az anyai hang: a gyerek nem nézi a félhomályba burkolt arcot, nem kérdezi a jelszót, kitarja karját s keblére borul annak, aki úgy szól hozzá.

Másodszor ez a tapasztalás nem függ az ismerettől. Egy együgyű lélek többet foghat fel belőle, mint a világ legelső tudósa, sőt szinte törvényszerű, hogy az egyszerű, előítélet nélküli, gyermeteg lelkek többre viszik, mint a mindenféle előítélettől, filozófia-törmeléktől elrekesztelt vagy kíványolt lelkek. De ez a tapasztalás mégis ad új ismereteket s minél jobban gyarapodunk a tapasztalásban, annál elébbre megyünk az ismeretben. Egy egyszerű hívő, ki a bibliáján és a kis kátéján nem lát túl, de ami azokban van, azt lelke mélyén átélte: sokkal többet tud az élet értelméről, céljáról, értékéről, a világ lényegéről és a dolgok ősjelentéséről, mint akárhány *doctor philosophiae*. Végül ez a tapasztalás nemcsak bizonyos, hanem *kényszerű*, azaz nem mi lettünk benne urrá a tárgy felett, hanem a tárgy lett urrá mifelettünk. „Nem tehetjük, hogy ne hirdessük, amiket láttunk és hallottunk“, mondják Péterék a törvényszék előtt; itt állok, másképp nem tehetek, mondja Luther Wormsban; a Krisztus szerelme szorongat minket, mondja Pál s egész magát a Jézus Krisztus *foglyának* tekinti.

Lélek jelenti ki, de a mi *lelkünkben* jelenti ki, más szóval olyan ez az ismeret, amit igazol a ráépített világ. A lélek nem kivételesen, mystikus elragadtatásban, extátikus állapotban tesz bennünk bizonyosságot, hanem a szívünk felfejlődésében, gyarapodásában, organikus kibontakozásában. Ha megismertük, hogy Isten tisztaság és tisztává lesz a mi életünk is Isten még teljesebben megismerjük, mert a tisztaszívűek az Istent meglátják. Ha megismertük, hogy Isten a szeretet és mi is beleiktatódunk a szeretetének nagy életáramlásába, örömünk, békénk, alkotásaink, gyümölcseink, áldozatunk mind-mind azt igazolják: igen, az Istenszeretet! Ha megismerjük, hogy az Isten szellem s mint ilyen egyedül valóságos és mi is a láthatatlanokra nézünk és az oda felvalókat keressük: minden hulló szírom, minden tűnő, öröm, ez elmuló világ lassanként elmálló darabjai mögött, még ha friss sebek is azok, ezt, fénylő írást látunk kiragyogni: igen, az Isten örökélet s aki benne hisz, ha meghal is, él az! Valamely ismeret helyességét az igazolja, hogy alapján lehetséges a praktikus cselekvés; hogy azt a szakadékot valóban palló köti át, az igazolja, hogy ráléphetek a pallóra és átmehetnek rajta. Hogy Istenről való tapasztalásaim helyesek, azzal igazolom, hogy *engedelmeskedem* ez ismeret követelményeinek s ezáltal életem teljessé, biztossá, gazdaggá válik. Mint ahogy a fizikai élet nem egyéb, mint a természet törvényeihez való engedelmes alkalmazkodás, amelynél az ismeret helyességét a bekövetkezett életgyarapodás igazolja, úgy a lelki élet sem egyéb, mint az Isten törvényeinek való engedelmesség, amelynél az ismeret helyességét a belőle származó csodálatos életgyarapodás, örökélet bizonyítja. A vándormadárnak ösztönös sejtelmét, hogy neki innen menekülnie kell, igazolja a déli verőfényben megtartott élet; a vándorléleknek azt a világos tudását, hogy neki e kihülő világból az örök meleg s az égi verőfény országa felé kell menekülnie: igazolja a hideg világból kimentett szívének forrósága, boldogabb mezőkön felhangzó diadaléneke, igazolja maga az örökélet.

Végül még csak egyet. Isten ezt a drága tapasztalást, ezt a boldog bizonyosságot — alapigénk szerint — *az ötlet szeretőknak készítette el*. Készített időtlen idők előtt, mint egy drága nagyszerű művet, amiért érdemes egy világot teremteni; készített úgy, mint az ő alvó dicsőségének, önmaga mélységében elmerült lényének egyetlen, méltó örök transparensét. Készítette úgy, mint a kagyló a gyöngyöt, a hegyek méhe a kristályt, az anyai szív lüktető életerei a gyermekmosolyt. Készítette előre, azoknak, akiket *viszont elkészített ez ajándék számára*, akiket az ő atyai szíve, mint egy időelőtti óriási mágnes, örök szeretete vonzó hatalmával kiragadatott a lehetőségek mélységeiből az ő dicsőségének udvarába. Ah, érzed-e, hogy téged *így* választott ki, hogy világok sülyedhetnek vissza a semmiségbe, de te úgy hozzá vagy nőve az Istenhez, mint a gyümölcs a fához, ah, remegve, ujjongva figyeled-e,

hogy a te üdvösséged dekretomának pecsétei talán épen most pátto-
goznak fel, hogy kiragyogjon belőle a te írott neved, ah, megzendítéd-e
az elhivottak üdvbizoyosságának diadalénekét: „*Mert én bizonyjal el-
hittem, hogy sem halál, sem élet, sem angyalok, sem fejedelemségek;
sem hatalmasságok, sem jelenvalók, sem következendők, sem magas-
ság, sem mélység és semmi egyéb teremtett állat el nem szakaszthat
minket az Istennek szerelmétől, mely vagyon a mi Urunk Jézus
Krisztusban.*“

Ez a keresztyén ember bizonyossága. Van-e ennél nagyobb bizo-
nyosság és lehet-e ennél drágább ajándék?

Vajha tapasztalásból mondhatnátok: Valóban úgy van. Ámen.

R. L.

II.

Isten és a világ.*

Alapigék: Nehémiás 9⁶ és Máté 10²⁹⁻³¹.

„*Isten és a világ*“ — ez az első „szoros kapu“ azon a „keskeny
úton“, amely Istennek igaz ismeretére vezet. Miként jelentetnek ki
Istennek gondolatai, hogyan érvényesül akarata a természeti világ rend-
jében? általában egy szabad és személyes Isten léte hogyan fér össze
ennek a világrendnek személytelen és kényszerű mivoltával? — ezek
a kérdések, ha nem is a legnagyobb és a legkeményebb, de körülbelül
a legormótlanabb és mai napság legútszélibb botránkozási kövei a hit-
nek. Sokan szerették minden időben, szeretik ma is megkerülni e köve-
ket. Az egyik legnépszerűbb és legkedvesebb módja ennek a megkerü-
lésnek az ú. n. „természetrajongás“, a modern emberiség legelterjed-
tebb valláspótléka. A természetet, a virágok nagy magyar lantosával,
bár nem az ő — valamivel mélyebb — értelme szerint, ma is nagyon
sokan nevezik és tartják, elragadtatva, szentnek: „lombja-virága ha
sarjad, ha hull“, szeretnek elringatózni „dajkáló anyai“ ölné; s. lelkük-
nek a végtelenség és az örökkévalóság után való szomjúhozását azzal
a gyönyörézással csitítják, amelyet egyszerűbb, vagy raffináltabb ter-
mészet-szemléleteik nyújtanak nekik. Sok embernek talán egész életén
át *ennyi* a legmagasabb „vallása“. Bent a szentélyben zeng a zso-
lozsma, jóillatokkal füstölög az oltár, vakok látnak, sánták járnak, sze-
gények meggazdagodnak, kemény, dacos szívek megtörnek és megol-
vadnak — ő pedig áll, áll odakünt, a templom előcsarnokában és mű-
értő szemmel lelkesedik — az oszlopok faragásán; áll, mint hogyha
már megérkezett volna lelki életének legvégső állomására, mint hogyha

* Ugyanazon cyklus III. darabja.

az előcsarnokon túl nem volna, vagy csak az álmok, délibábok világában volna, szentély és benne csodák világa.

Nos, mi fogadjuk el ma kiindulópontul nagyon határozottan, s ha kell, önmagunk iránt is nagyon őszintén azt, hogy ez nem hit, nem vallás és mindenekelőtt nem keresztyénség. Ez a természetnek nyájas és vonzó, de többé-kevésbé mindig fölszínes művészi, aesthetikai szemlélete, amelynek, bármit mondjon a látszat, valójában semmi köze sincsen a hívő zsoltárfő elragadtatott hymnusához: „*Az egek beszélnek az Isten dicsőségét és az ő kezeinek munkáját hirdeti a kiterjesztett erősség*“ (19. Zs. 2.) — és még annyi köze sincs a leghívőbb hívőnek ama derűs és boldog bizonyosságához, hogy még a mezőknek liliomait is Isten ruhazza fel minden királyi fényt felülhaladó pompával (Mt. 628—29). Nem, a természetnek *ilyen* szemlélete önmagában még hitet nem ad, nem is pótol. Aminthogy nem ad és nem pótol semmiféle más természetismeret sem, ha még olyan mély, alapos és tudományos is. Hívő természettudósok, Keplerek és Newtonok, voltak mindig, épúgy, ahogy Jézushoz, a zsoltároshoz, Assisi-i Ferenchez, Lutherhez hasonlóan mindig voltak hívő természetszemlélők. De amazokat épúgy nem a tudományuk tette hívőkké, mint ahogyan emezeket nem a szemlélő erejük. A tudomány zászlaja alatt ma is lehet így szólani Pasteurrel — bár bizonyos, hogy a lehető legkevesebben szólnak így —: „*Épen azért, mert sokat elmélkedtem és tanultam, olyan hitem lett, mint egy breton parasztnak, és ha még többet tanultam és elmélkedtem volna, olyan hitem lett volna, mint egy breton parasztasszonynak.*“ * De lehet így szólani Haeckellel is — és mint harsogja utána e szót a mai „természettudományos“ tömeg —: „*Az igazi kijelentés, azaz az észszerű ismeret igazi forrása, csak a természetben található fel. A természetből, annak elfogulatlan vizsgálása által, minden normális agyvelővel és normális érzékekkel bíró józaneszű ember megkapja ezt a kijelentést s ezáltal megszabadul áttól a babonától, melyet a vallások kijelentései varrtak a nyakába.*“ ** Csak az az egy bizonyos itt, hogy sem Pasteurnak nem tudománya adta végső alapjában az ő nagy, gyermeki hitét — sem Haeckelt nem a tudománya fosztotta meg végelemzésben a hittől és nem az tette a hitetlenség anti-prófétájává. Istennek a természetben nyilvánuló kijelentése, — a természetnek az a bizonyos „nyitott könyve“, amelyet egy régi stilusú kemény és meggyözdött hitvédelem talán a kellenél is többet emleget — valójában kusza és értelmetlen titkos írás a számunkra mindaddig, amíg csak művészi szemlélő erőnkkel, csak tudományos ismeretünkkel, nem pedig az egyedül lehetséges kulccsal, *hitünkkel* közeledünk feléje. Istent az ő

* *Magdics*: Tanulságosabb fejezetek stb. 213. l.

** *Welträtsel* népszerű kiadás 1913. 123. l.

természeti világában helyesen és szilárdan csak az fogja megismerni, aki nem így teszi föl magának a kérdést: *lássuk, mit mond nekem a természet Istenről* — hanem így: *lássuk, mit mond nekem a hit.* — *a mi hitünk, az én hitem — a természet hatalmas Uráról-Istenéről.*

A mi hitünknek, a református keresztyén hitnek erre a kétség-telenül merész, de egyedül bölcs és eredményes kérdésre *három nagy felelete* van.

* * *

1. Az első felelet a világteremtő Istenről tesz bizonyosságot. „*Hiszem, hogy a mennyet és a földet, minden bennök levő dolgokkal egyetemben, a mi Urunk Jézus Krisztusnak örökkévaló Atyja teremtette.*“ * A mai „természettudományos“ műveltség egyik igen lényeges tartozékának ép' a teremtés gondolatától való idegenkedés látszik. De jegyezzük meg jól: ez az idegenkedés tulajdonképen ma is csak az *isteni világteremtés* gondolatának szól. Ugyanaz a kor, amely a „fejlődés“ meg nem értett jelszavával oly könnyed és fölényes módon száműzi a világból és a szívekből a teremtő Istent — ugyanaz a kor a lehető legnyugodtabban és legkorlátlanabbúl, magától értetődő dolog gyanánt emlegeti a *művészi* teremtést. Pedig ezzel tulajdonképen önmagával kerül súlyos ellenkezésbe. Mert mit jelent az, amikor a művészt a kép vagy szobor teremtőjének mondom? *Azt, hogy a műalkotás végső és egyetlen igazi okát, forrását, létének értelmét a művész ihletett gondolatában látom, az ő szabad fönséggel működő szellemi életében találom fel.* Ezzel én még egyáltalában nem tagadtam meg azt, hogy annak a teremtő gondolatnak érzéki formában való testet-öltése ne egy egyetemes és kénytelen törvényszerűség uralma alatt folyt légyen le. Sőt én ép' azt látom és azt vallom: hogy minden igazán teremtő művészi genialitást az alkotás fizikai, lélektani, logikai, esztétikai törvényeinek való, sokszor merőben eredeti és újszerű, de föltétlen engedelmesség jellemez. Ez világos tény, elvitázhatatlan igazság. De mekkora tévedés volna ebből most már arra következtetni, hogy a képet vagy a szobrot fökéletesen *megérteni* annyi, mint tudni, hogy a művész micsoda vegytani törvények szerint keverte el festékeit, micsoda láttani törvények szerint helyezte el alakjait, micsoda anatómiai törvények szerint ábrázolta ki az emberi testeket s az egész mű megalkotásában micsoda lélektani kényszerűségeknek engedett, az igaz és a szép mely formai törvényeinek hódolt! Ugyan mit értesz a Michelangelo Mózeséből vagy a Munkácsy Ecce Homo-jából, ha csak ennyit értesz belőle? Mily teljesen rejtve marad előtted a végső oka, a tovább nem elemezhető, de önmagában elégséges és döntő magyarázata a műalkotásnak az éltető jelentés, a szervesen szétágazó eszme, és az, amiben ez ki-gyúlt: az alkotó szellem, a teremtő lélek!

* Heidbg. Káté 26. kérdés.

És most, itt van előttünk egy, minden emberi erőt és értelmet egy végtelenséggel meghaladó, egységes és szerves műalkotás: a világegyetem. Vajjon ezt már nem mérjük ugyanazzal a mértékkel? Erre már azt mondjuk, hogy törvényszerű összefüggéseinek többé-kevésbé pontos földerítése — tehát az, amit, mennyiségben és minőségben egyaránt nagyszerűen, az exact természettudomány csinál — már önmagában kizárja, lehetetlenné és fölöslegessé teszi teremtésének gondolatát? Véges emberi műalkotásoknak lehet — kell, hogy legyen, a lelkünk egész alkotása megköveteli, hogy legyen — teremtő ihletből származó értelmük, eszmei életmagvuk — csak maga a világmindenség állott volna elő valami vak őstermődésből? A véges emberi szellem teremtő ereje souverain fönséggel érvényesül az alkotásban a törvények egész sorának átszakíthatatlan láncolatán keresztül is — csak ép' magában a világegyetemben volna úr egy, mindeddig csak felében harmadában ismert titokzatos, személytelen mechanizmus: a törvény — nem pedig egy szabad, teremtő, mindenható, örök, végetlen, személyes szellem!

Valóban, hogyha az emberi léleknek nem lehetne és nem volna szabad, ha nem volna joga és ha nem volna kötelessége az isteni világteremtés gondolatáig föllendülni: az azt jelentené, hogy az emberi lélek örökös rabságra van ebben a világban ítélve és hogyha vannak is szárnyai, ezek csak arra valók, hogy velük kalitkája falain véresre verdesse magát. És ez világért sem csak a lélek megismerő, megértő erejének volna fájdalmas, megalázó korlátozása. Mert a lélek nem azért keresi a világban a teremtő Istent, hogy megismerje és megértse őt — hanem azért akarja megtalálni és megismerni őt, hogy beléfogódzhasse, hogy uralmába adja magát, és hogy a hódolat, a függés e diadalmos megalázkodásában különbnek, többnek érezze magát az őt környező, fenyegető, szorongató természet egész világánál és szabadnak tőle. *„Mit használ tehát nekünk Isten teremtői munkájának megismerése? Azt, hogy jóreménységben legyünk afelől, hogy minket semmi sem szakaszthat el Istentől, mivel minden teremtmény úgyannyira az Ő kezében van, hogy az Ő akarata nélkül semmit sem tehet, de még csak meg sem mozdulhat.“* * A teremtés hitében — abban a hitben, mely által *„megértjük, hogy ami látható, a láthatatlanból állott elő,“* (Zsid. 11₃) — Isten dicsősége jelenti ki magát az emberi lélekbe, hogy kiragadja őt egy sötét, vak, anyagi kénytelenség méltatlan és erőszakos uralmából; hogy emlékeztette őt isteni szabadságára és fölemelje őt abba. A teremtés hite a kijelentés-adta első nagy alkalom arra, hogy ez a „sárba gyúrt kis szikra“ valóban az Isten lénye részesének érezhesse magát, *homo divinusnak* — a Calvin komor arcán mintha látnók az égi fény átcikkázását, amikor ezt a csodálatos szót (Inst. I. kv. V.

* H. K. 28. k.

5.) leírja — homo divinusnak, de csak azért, hogy ugyanabban a pillanatban teljes megalázkodással omolják trónja zsámolyához : „*Te vagy egyedül az Úr.*“

2. Ámde az igazi keresztyén hit nem érheti be a teremtés elszigetelt gondolatával neki még sokkal „*mélyebbre kell hatolnia*“ (Inst. I. kv. XVI. 1.) Mert ne felejtjük, hogy egy legfőbb ok, egy végtelen világteremtő vagy legalább világalkotó szellem többé-kevésbé elvont gondolatával kibékülhet és sok esetben ki is békül a pusztá természet-filozófiai szemlélődés is, mihelyt egyszer túl merészel nézni az exact természetkutatás természetes korlátain. A keresztyén hit azonban ennél nagyon sokkal többet mond, többet ad és többet kíván az ő második nagy szavában, amely szerint „*a mi Urunk Jézus Krisztusnak örökkévaló Atyja a mennyet és földet, minden bennök levő dolgokkal egyetemben fenntartja és igazgatja is.*“ * Ez pedig egészen mást jelent, mint ami értelmet közönségesen szokott neki tulajdonítani az úgynevezett józanész. Mert ez, amint tudjuk, az isteni világfenntartás és igazgatás fölfogásában a legjobb esetben sem igen szokott feljebb emelkedni a Lucifer bölcseségénél :

„Dicsőségedre írtál költeményt,
Beléhelyezted egy rossz gépezetbe,
És meg nem únod véges-végtelen,
Hogy az a nóta mindig úgy megyen.“

De semmitől sem fázik úgy ez a luciferi „világossághozó“ bölcselkedés, mint hogyha ezen túl még azt is el kellene ismernie, amit alapigénk hívő bizonyágtétele ekkép fejez ki : „*te adsz életet mindnyájuknak* .“ Tehát nemcsak *adtál*, egykor, a teremtésnek kezdőpontján, kezded egyetlen lökésével időtlen-időknek előtte megindítván az örök életgépet — hanem adsz most, adsz folytonosan, adsz mindörökkön örökké. Egészen más dolog azt mondani, hogy e világnak törvényeit Isten adta és hogy ő — akár a modern alkotmányos fejedelmek — személyesen csupán uralkodik, kormányozni ellenben e törvények által kormányoz, — és egészen más azt mondani, hogy ebben a világban Isten él, a világ életét az ő személyes élete ajándékozza és tartja fenn, és a világnak folyását — a tengerek járásától a szívek mozdulásáig — az ő bölcs és mindenütt közelvaló akarata, egy örök szellemi tény kormányozza. Egészen más dolog azt hirdetni egy, máskülönben komolyan hívő természettudóssal, hogy : „*mint a tökepénzes a munkást, úgy használja fel az élet a mechanikai energiát feladatainak megoldására, anélkül, hogy maga munkát végezne*“ *** és egészen más

* H. K. 26. k.

** Madách Ember Trag. I. szín.

*** Sir Oliver Lodge ; I. Magdics i. m.

azt vallani a mi nagy keresztyén tanítónkkal, hogy: „*a természet, igenis, nevezhető Istennek, ha egyszer igazán kegyes — azaz hívő keresztyén — lélekből származik ez a nyilatkozat.*“ (Inst. I. kv. V. 5). — De mondjátok hogyan is lehetne másképp *otthon* Istene világában a kegyes lélek, mint csak evvel a hittel? Hogy' tudná segítségét kérni, hogy' tudna szabadításában reménykedni, ha csak a törvényeinek alkotmányos szervén keresztül érintkezhetnék vele? Hogy' tudna felkiáltani a hit ősi, örök ujjongásával: „*Uralkodik az Úr, örüljön a föld!*“ (97. Zsolt. 1a) — hogyha a természet törvényeit Istennel egyenrangú, sőt nálánál tulajdonképen magasabb hatalomnak volna kénytelen tekinteni; hatalomnak, mely megtüri őt a tisztelet és az imádat semleges díszhelyén, de nem az uralkodói akarat és a közvetetlen befolyás igazi fejedelmi hatáskörében!? Nem, a kegyes léleknek a természetben egy élő, jelenvaló Isten kell, akinek vannak a halandóktól már fölismert törvényei, de aki több, végtelenül több minden fölismert és fölismerhető törvényénél. A világfenntartás keresztyén hitében egy olyan Isten jelenti ki magát, akinek dicsőségéhez hozzátartozik, hogy működése ne gépies törvényszerűség legyen, hanem folytonos, szabad, teremtő *csoda*: egy, „saját kezével“, azaz „mindenható és mindenütt jelenvaló erejével“ *, virágot fakasztó és gyümölcsöt érlelő Isten; egy, önnön erejének és gondolatának forrásaiból testi és lelki életeket árasztó Isten; egy imádságmeghallgató Isten; egy halottámasztó Isten. Mert ez mind, mind egyformán *csoda*. *Csoda*, nem Isten törvényei ellenére, hanem azoknak — az ismerteknek és a még ismeretleneknek — *souverain*, teremtő, művészi felhasználásával; *csoda*, mert az *Ő műve*; az *Övé*, mert ő mindezeket „*megcselekedheti, mint mindenható Isten, és meg is akarja cselekedni, mint hűséges Atya.*“ ** Igen, ez a hitnek az a különleges, az a „*speciális pillantása*“, amely nélkül a kegyes keresztyén lélek, Calvin szerint (Inst. I. kv. XVI. 1.) nem lehet el. Ez a keresztyén léleknek az a hatalmas szárnyütése, amellyel bátran, biztosan és boldogan száguldhajja be a végtelen kicsinynek és a végtelen nagyoknak szédületesen megszámlálhatatlan világait:

„S hol szemem előtt zúgnak el világok,
Út nyílik nékem, és haza találok,
S a titkok eme néma rengetegjét,
Nem bolygom útlan, eltévedt gyéreként.“

(Bárd M.)

3. De nem gondoljátok-é, hogy igen hamar meglankadva e szárnyütés és igen hamar megdermedve a szív e magasságok rideg útjain, ha ez útjaiban nem ölelné körül elválhatatlanul egy jótévő, meleg

* H. K. 27. kérd.

** H. K. 26. k.

tettség dolgairól való keresztyén hitünket: *az, hogy Isten a világot is Jézus által teremtette és őt tette mindennek örökösévé* (Zsid. 1., 2.). — Óh, hogyha mi igazán rá tudnók magunkat erre a hitre bízni: hogyha mi a világ minden dicsőségének és minden gyarlóságának, minden szenvedésének és minden napsugarának, minden áldozatának és minden átkának értelmét abban, egyedül csak abban látnók, hogy mindezt Isten „a Jézus Krisztus által” akarta és teremtette így, mert úgy akarta, hogy mi mindezek által Jézus Krisztushoz vitetvén és kapcsoltatván, megismerjük őt és eljussunk őhozzá! Hogyha mi ezt a világot egyszer már komolyan és rendületlenül annak tudnók nézni, ami: hatalmas eszköznek Isten dicsőítésére, boldogságos alkalomnak az örökélet, az ő Fiában való élet megkívánására, *a Jézus Krisztus örökségének*: — akkor, nos akkor bizonyosan tudnánk *„mindennemű viszontagságban tőrök, a boldogságban háládatosak, a jövőt illetőleg pedig hűséges mennyei Atyánk iránt jóreménységben lenni afelől, hogy semmi sem szakaszthat el minket az ő szeretetétől!”* *

Legyen hát ez a hitünk és ez a hitvallásunk! Ámen.

Révész Imre.

III.

Isten és az erkölcsi világrend. **

Róm. 3., 23. Mert mindenek vétkeztek és az Isten dicsőségétől elmaradtak

A vallás alapjairól szóló mostani predikációink két elseje úgy tárta elénk Istent, mint az üdv örök kútfejét és vele szemben az embert úgy, mint ennek az üdvnek az Isten gondolatában öröktől fogva elválasztott jegyesét, aki önmagában az Istenséggel való lényegrokonságot megérezvén, a hit bizonyosságával tör e felé az örök kútfo felé. Harmadika úgy mutatta fel Istent, mint világteremtő gondviselő atyát és vele szemben az embert úgy, mint e gondviselés féltve szeretett tárgyát, Istennek gyermekét. Mai feladatunk pedig Istennek az erkölcsi világrendhez való viszonyában azt megvilágítani, hogy Ő a tökéletes erkölcsi szentség; az ember pedig vele szemben kárhozatban fetregő szegény bűnös, aki kimondhatatlan sóvárgással vágyakozik e felé a tökéletes szentség felé, amelyben saját eredeti természetét érzi meg. Ennek a megérzésnek tényleges erkölcsi állapotunk felett való öntudatrajutása csillámlik fel alapigénkben: hogy „mindenek vétkeztek és

* H. K. 28. kérdés.

** A cyclus negyedik darabja.

az Isten dicsőségétől elmaradtak.“ Ebben nem kevesebb, mint az a nagy gondolat nyer kifejezést, hogy az erkölcsi világban az ember értékének mértéke az Isten dicsősége, azaz szentsége. Erre a mértékre ugyan a tapasztalati erkölcsstan csak homályos utalásokat mutathat fel (I.); de a vallás ezt már kifejezetten alkalmazza (II.); az egyetemes benső fejlődés érdeke pedig szükségképen megköveteli (III.). Ennek a követelésnek mysticuma nyilvánul meg abban a mélabús ádventi hangulatban, mely az emberiség egész történetét átlengi.

I.

Olyanok vannak, akik azt tanítják, hogy vallás nélkül fennállhat az emberi társadalom, sőt, hogy a vallás még gátolja is a helyes irányban való erőteljes fejlődést: de olyanok nincsenek, akik az erkölcsöket feleslegeseknek, vagy éppen haladáselleneseknek mernék hirdetni. Azt ugyan egyre többen kezdik tanítani, hogy a mai keresztyén erkölcsök, mivel a valláson alapulnak, károsak a haladásra, vagy legalább is feleslegesek; de valamiféle erkölcsant, bölcsészeti vagy természetit, ezek is szükségesnek tartanak. Mint ahogyan a tapasztalat is mutatja, hogy törvények nélkül egy állam sem állhat fenn. Ezek az állami törvények pedig annál inkább erkölcsszabályozóknak is tekintendők, minél inkább függetleníteni akarja valaki az erkölcsöt a vallástól. A vallástalan embernek kizárólag az állami törvények a tételes és szentesített, egyetemes érvényű erkölcsi törvényei, melyek az államnak minden polgárát egyaránt kötelezik. És mégis mit látunk? Nem egy olyan tételes törvénye van minden államnak, amely a gyakorlatban sohasem valósult meg teljesen és akárhány olyan, amelyiken a legbecsületesebb és köztisztelőbb álló honpolgár is minden lelkiismereti furdalás nélkül túlteszi magát, ha teheti. Ez pedig, akárhogyan formulázzuk is, akár úgy, hogy a gyakorlati élet elmarad a törvényes követelmények mögött, akár úgy, hogy a tételes törvények magasabb követelményeket állítanak fel, mint ami a gyakorlatban tényleg megvan és meglehet, mindenképen azt jelenti, hogy a gyakorlat és elmélet, vagy mondjuk, a valóság és eszmény között bizonyos szakadék van.

Még nagyobb lesz azonban e szakadék, ha meggondoljuk, hogy a tételes törvények mindenütt a világon csak a tapasztalati erkölcsstannak azt a minimális követelményét alapítják meg, amely nélkül a társadalom fennállása már komolyan veszélyeztetve volna. Minden nép erkölcsi eszményei sokkal felette állanak tételes törvényeinek. Mindenütt a világon súlyos sértés volna, ha valakinek a jellemét a büntető-törvénykönyvvel mérnék. A közfelfogás sokkal, de sokkal többet kíván a becsületes embertől, mint azt, hogy a büntető-törvénykönyvvel ne jusson összeütközésbe. És sokkal, de sokkal több dolgot tart bűnnek,

mint amennyit a tétéles törvények annak mondanak. Ha tehát a tétéles törvények erkölcsi mértékét tényleges erkölcsi állapotunk sokban nem éri el, erkölcsi eszményeink pedig mindenben túlhaladják, akkor könnyű elképzelni, mily óriási távolság van erkölcsi életünkben a tényleges valóság és az eszményi állapotok között.

Ennek a nagy távolságnak alapján most már azt hiszem, a metafizikai ábrándozás minden gyanuja nélkül tényként állapíthatunk meg két dolgot. Az egyik az, hogy erkölcsi eszményeinktől mindnyájan elmaradtunk. A másik pedig az, hogy nagyobbra vagyunk hivatva, mint amit eddig elértünk, sőt mint amit a véges viszonyok között egyáltalán elérni lehet; azaz, hogy erkölcsi céljaink a tapasztalati valóságot végtelenül meghaladó magasságban vannak kitűzve. Ez a két megállapítás pedig mintha arra utalna, hogy a mérték és az erkölcsök nem egy mester tervei szerint készültek.

Az ember a saját erkölcsi eszményéhez való viszonyában valósággal olyan, mint mikor a gyermek felöltözik atyja díszruhájába. A ruha viseltes egy kissé és épen nem testhez álló. Ez azonban nem a szegénység jele, hanem épen a gazdagságé és nagyrahivatottságé. Mert, ha a szegénység jele volna, akkor a ruha előbb-utóbb csak elválnék, vagy a gyermek kinőne belőle; de épen ellenkezőleg történik: a ruha mindig szebb és nagyobb lesz, úgy, hogy a gyermek sem elnyúni nem bírja, sem belenőni nem tud soha. Pedig milyen nagyon szeretne belenőni! Mint amily türelmetlenül szeretne a kis gyermek már felnőtt ember lenni: úgy vágyik az emberiség is, ez a nagy gyermek, az életnek valami sejtelmes teljességébe belejutni. Aristoteles azt tanítja, hogy e világnak, melyben az eszme és anyag örök harcát vívja, minden pontja az Isten felé törekszik, mint cél felé, aki a világ határán túl székel, a csillagok fényhona felett, örök békeességben. De, hogy e tanítás mögött az a gondolat áll, hogy a világ a maga határán túl soha nem emelkedhetik, ezt világosan hirdeti Icarus meséje.

II.

Azt az erkölcsi mértéket, amelyre a tudomány alapján csak következtetni lehet, a vallás már kifejezetten alkalmazza. „Legyetek szentek, mert én, az Úr, a ti istenetek, szent vagyok“, azt mondja az ótestámentom (Lev. 11., 45.; 19., 2.; 20., 26.). Ez ugyan ott még csak azt jelenti, hogy aki a tiszta és sérthetetlen szentségű Istenhez közelíteni akar, annak az ő vallási tisztasági törvényét, melyben természetesen az erkölcsi benne foglaltatik, tökéletes pontossággal és hűséggel meg kell tartani; de már ebben benne van lényegében az, amit a fejlődés tetőpontján az újtestámentom (Mt. 5., 48.) mond: „Legyetek tökéletesek, mint a ti mennyei Atyátok tökéletes.“ Ez már abszolút mérték,

tehát abszolút célkitűzés is. Oly célt tűz ki elébünk, aminél magasabb már nem lehet: hogy t. i. életünk hű megvalósítása legyen annak az isteni szeretetnek, mely a tökéletesség ezer aranykalású kévájének átölelő kötele (Kol. 3., 14.). Erre a magasságra még feltekinteni is szédítő; hozzámérni pedig tényleges erkölcsi állapotunkat egyenesen megsemmisítő.

Ennek a mértéknek alkalmazásából következik, hogy a vallás szemében a bűn is egészen más, mint a tudományéban. Ami u. i. a tudomány világánál csak az eszményektől való elmaradás, az a vallás szemében a szent Istentől való elszakadás, tehát Istennek és hivatásunknak gonosz elárulása. És ami ott a társadalmi együttélésre való alkalmatlanság, az itt lényegünkből és őseredeti természetünkből való kiforgatottság, vagy, mint a régi ref. hittan mondja, veszettség, tehát kárhozat. És ez magyarázza meg az első ember esetéről és az eredendő bűnről szóló tant. Mert míg ez az állapot a tudománynak alulról felfelé néző szemében bár nyomasztó és orvoslásra szoruló, de mégis egészen természetes; addig a vallásnak égi magasságokból reánk sugárzó tekintete előtt merőben természetellenes. Azaz: istenellenes. Hogy is lehetne természetes, hogy is lehetne Isten akaratából folyó az az állapot, a melyben azokat, akik a legszorosabban összetartoznak, akiket a legszentebb, a legbensőbb, a legmelegebb kötelékeknek ezer aranszála fűz egymáshoz, atyát és gyermeket, Istent és embert egy kárhozatos, egy áthidalhatatlan szakadék választ el egymástól? És miért kell nekem e természetellenes állapotban élnem? Mert benne születtem, mint ősatyáim is mind, mind, akik anyától születtek. Tehát az első szülőtől szállt rám ez az állapot kárhozatos örökségképen, akik ördögi csábításnak engedve bűnbe estek.

Csodálatos meglátás, mélységes isteni kijelentés van ebben a történetben. Hogy az ember a bűnösségnek nem szerző oka, hanem áldozata. Megsiratni való áldozata. Hogy a bűn oly hatalom, mely, miután az embert megejtvé, Istenétől elszakította, kárhozat alatt tartja és többé nem engedi őt visszatérni üdve Urához, akihez oly igen vágyakozik. Hogy a bűn ellenség. Ellensége elsősorban az Istennek, akitől kedves gyermekét elszakította; de azután az embernek is, akit megcsalt és folyton csalárd ígéretekkkel tart fogva. És ebben van az embernek egyetlen reménysége arra nézve, hogy kárhozatos állapotából megszabadulhat és Istenével újból egyesülhet. A közös ellenség ellen folyó kemény harc még az elesettség kárhozatos állapotában is összekötte tartja őt Istenével. Bármily szédületes is az a szakadék, ami őket elválasztja, mégis egy fényes aranyhíd húzódik át rajta az égtől a földig: az a hit, hogy Isten nem hagyja kárhozatban elesett gyermekét, hanem megváltja belőle. Eljő hozzá, lehajol érte, összetöri rabláncait, felemeli fejét a porból és megkoronázza üdvösséggel, dicsőséggel. Azzal a dicsőséggel, amelytől annyira elmaradt.

Igy az az Istenhez törekvés, amiről Aristoteles szól, a vallásban váltságvágy formájában jelentkezik. Ott él ez minden vallásban és minden szívben több-kevesebb tudatossággal. Utolérhetetlen dalnokai ennek a próféták. És kimeríthetetlen, örökké az élet melegével lobogó forrása a biblia. Helyenként valósággal a szenvedély tüzével tör ez ki belőle. „Oh, bár megszakitánád az egeket és szállnál alá“ (Jes. 64., 1.), ez az ótestamentom alaphangja. A bölcselek csak látják a világnak Istenhez való vágyódását: a próféták érzik is.

III.

Ezt az olthatatlan váltságvágyat szokás a végesség, a vak és kényyszerű természet kegyetlen nyomásának kínos érzetéből, vagy a bűntudatból és bűnbánatból származtatni; de eredeti forrása nem itt keresendő, hanem a léleknek valami titokzatos őszötnében. Hiszen világos, hogy állapotát, bármily nyomorult legyen az, csak az érzethi nyomasztónak, aki előtt valami jobbnak a lehetősége már felcsillámlott. És jellemző, hogy a biblia sem a bűnesetre viszi ezt vissza, hanem az üdvigéretekre. A bűnesetnek itt egészen más a jelentősége. T. i. arra a tanításra világít rá, mint szükségképeni előfeltételére, amit a kátéból ismerünk, hogy Isten az embert szentségben és ártatlanságban teremtette. Tehát a most bűnben és kárhozatban fetregő ember eredetileg részese volt az isteni szentség teljes üdvösségének és dicsőségének, amittől csak az eset következtében fosztatott meg, vagy, mint alapigénk igen jellemzőleg kifejezi, „maradt el“. Ebben a szemléletben pedig egy olyan lelki tapasztalat nyilvánul meg, mely épen a belső fejlődésnek egyetlen biztos alapja. Nevezetesen annak megérezése, hogy az erkölcsi tökéletességnek ez az állapota, melynek dicsőségére vágyunk, nemcsak messze távolban levő eszményi célunk nekünk, hanem valóságos őseredeti természetünk is. Így érthető, hogy e tan, mely ellen ma sokan, mint valami lenyűgöző sötét pessimismus szülője ellen, oly nagy ellenszenvet éreznek, tulajdonképen a legtökéletesebb optimismus szülője lett. Mert ha százszor bűnben születtem is, ha százszor megromlott természetem van is, ha százszor hajlandó vagyok is természet-től minden rosszra és idegen minden jótól: mégis érzem, hogy nem ez az én igazi természetem, hanem amaz, a jó, a tiszta, a szent. Ha a tényleges viszonyok megfosztottak is tőle, de ősi, elévülhetetlen, mert természeti, jog szerint igényem van rá. Én nem úgy loptam az égi tüzet Prometheus módjára, nem úgy akarok feltolakodni az égbe, mint idegenbe, a gigások módjára: én lelkem legmélyén Atyám lelkének egy szikráját rejtegetem, én „haza.“ vágyom.

Hogy ez így van, azt legvilágosabban szemlélteti az a mód, a hogyan a váltságvágy az ótestamentomban kialakult és az újban meg-

valósult. Különösen jellemző e tekintetben az „első ember“, azaz Ádám és az „utolsó ember“, azaz Krisztus párhuzamba állítása. Az elvesztett tökéletességre visszavágyó lelkek sóvár szemei már előre látták Őt, ihletett ajkai már előre leírták felséges személyét, isteni dicsőségét, aki a kígyónak fejét meg fogja törni és békességnek királya lesz e földön. A neve: Embernek Fia. Azaz: mindazokat az isteni tulajdonságokat, amelyekkel az elvesztett paradicsomot e földön helyreállítja, mint ember fogja hordozni. Amit tehát az „első ember“ elveszített, azt az „utolsó ember“ visszaszerzi nekünk. Mert, hogy utolsó ember, ez azt jelenti, hogy ügyünk végkifejldését Ő hozza meg, de Ő tulajdonképpen Ádámnál előbb született, Ő a mi elsőszülött testvérünk és így Gőelünk nekünk, azaz Megváltónk; akinek természetes hivatása, hogy elvesztett ősi örökünkbe visszaültesen bennünket. Ő is kijön a Paradicsomból, mint Ádám; de ő nem úgy űzetik ki, mint bukott gyermek, hanem úgy jön ki egyenesen az Atyának kebeléből, mint szerelmes Fiú, a mi elvesztett örökségünk csorbítatlan birtokában; úgy, hogy az elvesztett Paradicsom helyett az egész Mennyországot lehozza a földre. Közénk, égbe vágyó emberek közé; az ő elesett bűnös testvérei közé. Hogy letörölje rólunk a bűnnek bélyegét és visszategye ránk az Ember Fiának dicsőségét. Betöltse rajtunk az Isten erkölcsi mértékét.

*

Ime, k. a. f., ez a Siralomvölgye, amelyen mi oly megromlott, kínos és szinte reménytelen viszonyok között küzdünk, vérzünk és verejtékezünk, a Paradicsom és Mennyország közé van beékelve. Akármerre emeljük szemünket, a véres ködökön át mindenütt az Isten atyai arca ragyog felénk. Amott a szerelmében megcsalt, elárult Atya fájó tekintete; emitt a megbocsátó, mindent elfedező Atya szerető, hívó mosolya. Ez a hívó mosoly, ez az ő dicsősége, mely a legbájosabb fényben a betlehem-i pásztorok körül ragyogott. Ez a mi erkölcsi hivatásunk mértéke és célja: Isten atyai szerelmének bennünk való megdicsőülése. Ámen.

Kolozsvár, 1917. dec. 22.

Dr. Kecskeméthy István.

VALLÁSOS NEVELÉS.

Rajzok egy ifjúsági munkából.

I.

„Más juhaim is vannak nékem .

Egyik vidéki városban két évig voltam különböző középiskolákban hitoktató. Főként az állami főgimnázium diáksága körében nyílt alkalmam arra, hogy intenzivebb pásztorációs munkát végezzek. A körülmények úgy hozták magukkal, hogy ez a munkám nem korlátozódott kizárólag csak a *református* növendékeimre, hanem kiterjedt mindenfajta felekezet diákságának egy részére is.

Jelen sorommal az lenne célom, hogy számot adjak arról a munkáról, amelyet ebben az említett tágabb körben nyílt módomból végezni. Abban a reménységben teszem ezt, hogy ennek a munkának a speciális volta egyrészt többeket érdekelni fog, másrészt esetleg indíttatást és útmutatást nyújthatok vele hasonló jellegű munkára.

Egyébként az ottani főgimnáziumi cserkészmozgalom volt az a keret, mely munkám számára az alkalmat adta. Az a lelkigondozás, melyet ref. növendékeim körében teljesíthettem, bizalmi alapul szolgált a cserkész diákság számára az iránt, hogy egy felekezeti szempontból exponált embert kérjenek meg egy olyanra, felekezetiileg semleges, ügyvezetésére, mint a cserkészmozgalom.

Mikor a cserkész-csapat vezetését átvettem, két célt tűztem magam elé irányadóul. Az egyik az volt, hogy óvakodni fogok minden olyan cselekedettől és irányítástól, mely a csapat felekezeti semlegességét megsértené. Másrészt viszont elhatároztam, hogy a csapat egészére kiterjedő lelkigondozást fogok megindítani és folytatni, amit lehetetlen más alapon felépíteni és hathatósá tenni, mint *vallási* alapon.

Ezek a szempontjaim a következő gyakorlati megoldásokban valósultak meg: Szerveztem olyan összejöveteleket, melyek a fiúkat felekezeti csoportokra különítették el; viszont gondoskodtam olyan összejövetelek állandósításáról is, melyek az egy *egység* látókörét szolgálták.* Ilyen módon jöttek létre külön-külön a *protestáns* (lutheránus, refor-

* Magától értetődőleg ezek az összejövetelek csak a lelki gondozói cél érdekében tartottak. A speciálisan cserkészképzés más alkalmakkor történt.

mátus és unitárius), a *róm. katolikus* és *zsidó* cserkészek „bibliakörei.“ Ezek hetenként egyszer rendeztek találkozót tagjaikkal. Közös gyűlésre havonként jöttünk össze.

Megjegyzem, hogy abban az előnyös helyzetben indíthattam, tőlem független, munkának mindezen bibliakörök, hogy mindenik számára már jóval előbb kinevelődött a fiúk közül a megfelelő *vezetőgárda*. Különböző irányból jövő hatások munkáltak közre kedvezően e tekintetben.

A *protestáns* fiúk közül a saját, előbbeni pásztorációs munkám toborzott össze, vallásos életre eljutott személyiségekből egy kis csoportot. És bár előbbeni munkámmal igyekeztem megmaradni református növendékeim körében, mégis örömmel láttam, hogy a ref. diákok életének hatása a többi protestáns diákok körében is érvényesült.

A *zsidó* bibliakör számára az a tény nevelt fel egy megfelelő vezetőt, hogy az egyik zsidó cserkész rendszeresen eljárógatott, még a cserkészkedésem előtti időben, a növendékeimből alakított bibliakörömben, melyben a *zsolnárokat* tettük tanulmánytárgyává. Ez a részvétel megragadta az illető ifjú lelkét és egy „igaz izraelitát“ nevelt belőle, aki a Dávid és Esaiás komoly hitével és imádságos lelkével bírt.

A *katolikus*-kör részére azáltal sikerült vezetőket nevelni, hogy egy budapesti komoly, kath. keresztyén cserkészdiák ismerősömet a nyári szünidőben lehívtam hozzánk, hogy kath. fiaimmal kurzusszerűleg foglalkozzék. Az eredmény nem maradt el. Csakhamar megmutatkozott egyesek életében a komoly, vallásos fordulat.

A bibliaköri munkák tehát minden vonalon megindultak. A *prot.* kört hol magam, hol a fiúk vezették. Tárgyuk: evangéliumi szakaszok megbeszélése a saját életünkre való alkalmazásban és közös imádkozás keresztyén életünk és munkánk áldásáért. A *róm. kath.* fiúk összejövételének vezetése saját körükből telt ki egészen. Tárgy: a Káldy—Tárkányi-féle magyarázatos bibliából evangéliumi szakaszok s azok magyarázatának olvasása és megbeszélése; továbbá Sik Sándor egy ügyes ifjúsági könyvének tanulmányozása, éneklés, közös imádkozás s végül alkalmisság különféle közös lelkigyakorlatok (pl. gyónáshoz való előkészület). A *zsidó* bibliakör, az említett ifjú vezetése mellett ószövetségi történeteket, majd zsolnárokat tanulmányozott. Én magam időnként hol egyik, hol másik kör néma látogatója voltam.

Sohasem láttam olyan nyilvánvalóan és sohasem tapasztaltam olyan élénken azt, hogy ebben a mi világunkban *nem az a legnagyobb baj, hogy különböző felekezetekre tagozódva élünk, hanem az, hogy az egyes felekezetek tagjai nem állanak tényleg annak a világ- és életnézetnek a talaján, amit hirdetnek és felekezeti öntudatuk, ha van, nem vallásos erőkből táplálkozik, hanem pártérdekből és elfogultság-*

ból: mint ahogyan láttam és tapasztaltam ebben a mi kicsiny társadalmunkban, ezeknek az ifjaknak az életében és egymáshoz való testvéri viszonyában, mint akik komolyan vették apáik hitét annak minden erkölcsi konzekvenciáival.

Bármily nagyra veszem is református hitemet s bármennyire örömmel szenteltem volna erőmet arra, hogy *ennek* a hitnek legyek a misszionáriusa cserkészeim között is: vezetői megbízatással ilyen irányban nem élhettem vissza, *s nem tehettem azon a helyen valami jobbat, minthogy ilyen módon szolgáljam a különböző felekezetek fiai között az élő Isten ügyét és felségjogát. Sőt: a köztük töltött időnek nagyszerű tapasztalataiból olyan hatalmas indítást nyertem, hogy — minden felekezeti öntudat dacára is — képes lettem volna kizárólag arra áldozni minden erőmet, lelkesedésemet és időmet, hogy ilyen irányú ébresztés szolgálja legyek a magyarhoni ifjúság körében.*

Ha komoly érdek az, hogy az egyes fiúk lelki életének fejlődésében ne legyen akadály az, hogy felekezeti öntudatukat sértő módon forszíroztassák az náluk, ellenben felekezeti élet- és világnézetük legyen annak természetes és hagyomány hű talaja: épúgy meg kellett azt óvni minden egyoldalúságtól, türelmetlenségtől, testvérietlenségtől.

Az előbbi érdek oly korrektül láttatott el, hogy az egyes hitoktatók részint semmi kifogást nem emeltek munkánk ellen, részint egyenesen kitüntető elismeréssel emlegették többi tanítványaik előtt (többek közt épen a róm. kath. vallástanár is).

Az utóbbi cél érdekében *közös* összejöveteleket tartottunk. Ezeken az lebegett előttünk, ami összeköt s nem az, ami elválaszt; amiben egyetértünk s nem amiben külön véleményen vagyunk. Minden egyes ilyen alkalmat igyekeztünk felhasználni annak a szemléltetésére, hogy *több és nagyobb az, amiben egyek vagyunk, mint amiben eltérünk.*

Az ilyen összejövetelek programja kettős volt. Egyrészt olyan jellemnevelési kérdéseket beszéltünk meg nyíltan és őszintén, melyek közös nehézséget jelentenek minden ifjú életében. A kérdések vallási vonatkozásait sohasem mulasztottuk el kiemelni és hangsúlyozni, de mindenkor egyetemes látókör alatt. Másrészt ezeket az alkalmakat használtuk fel arra, hogy közösen imádkozzunk egymásért, nemzetünkért és munkánkért.

Tudom, hogy sokan vannak a keresztyének között is, akik a közös imádkozásnak, az ú. n. „imaóráknak“ nem hívei. Nekem, egyénileg, több okom van arra, hogy a közös imádkozást nagyrabecsüljem. Láttam, mennyire fokozza az együttimádkozók közösségérzését. Nagyszerű volt tanúja lenni annak, hogyan imádkoztak gyermekifjak úgy, hogy nem bántották meg vele egymás vallásos érzését. Az önnevelésnek is hathatós módja a közös imádkozás. Továbbá sokaknak könnyebb figyelmes lélekkel közösségben imádkozni, mint magánosságban. *Isten jelen-*

létét hatalmasan lehetett átélni ilyen közösségben. Végül az a tapasztalatom, hogy Isten, paedagogiai okokból, ahhoz köti az Ő áldásainak közlését, hogy kérjük Tőle.

Egy bizonyos: beteljesedett rajtunk a 133. Zsolt. igazsága: *Ime, mily jó és mily gyönyörűséges, mikor együtt lakoznak az atyafiak. Csak oda küld áldást az Úr és életet örökké.*

Mindezen munkánknak a gyakorlati hatása megmutatkozott az ifjak megváltozott egyéni életében, testvéri közösségük ápolásában, másokra gyakorolt hódító erejükben és Istennek közöttünk való nagyobb dicsőségében.

II.

Egy munkatárs.

Egy tanár sohasem juthat olyan baráti közelségig a diákember szívéhez, mint egy másik diák. Azért egy tanárnak, ha az ifjúságra hatni akar, nem lehet jobb munkatársa, mint egy-egy diák, akit céljainak megnyert.

Középiskolai munkámban tapasztalhattam egy ilyen támogatásnak nagy jelentőségét: egy hetedik gimnazista tanítványomnak a szolgálatában. Szelid arca most is előttem van, amint velem együtt örvend, vagy szomorkodik a diákpásztoráció ügyén. Azóta már ott nyugszik a teste valamelyik isonzómenti katonasírban, úgy, ahogy sejtette; a lelke pedig megtért Urához, úgy, ahogy komolyan hitte.

Nemcsak tanítványom volt ő: munkatársam is. Nemcsak keresztyén testvérem, de barátom is. Az evangélium ereje kapcsolta össze szíveinket egymással. Rövid két év leforgása alatt régen közel jutottunk egymáshoz. Az egész rövid földi életéből ez a két év volt az, amit nekem adott. De ezt igazán nekem adta. Most már az Örökkévaló Mestertől tanulja, immáron nyilvánvalóan azt, amit a földi Mestere olyan töredekésen, mintegy földi tükör által próbált megláttatni vele.

Itt kapta azt a kicsiny diákcsoportot is, amelyik olyan szeretettel csüngött rajta: atyjának, bátyjának, papjának tekintette őt. Akiknek gondozását örömmel fogadta fel, miután csendes óráiban meghallotta Urának titkos, kérő szavát: „Legeltesd az én báránykáimat.“ Itt hagyta, mert „többre bízott ezek után“

Mikor ahhoz az intézethez kerültem hitoktatónak, amelyiknek ő is tanítványa volt, semmi nem sejtette velem, hogy kevés számú diákjaim közül épen ő lesz az, akihez olyan erős szálak fognak rövid időn fűzni. Nem volt ú. n. jótanuló. Nagyon is közepes diák volt, akit nem hevített később sem nagyobb ambíció. Szelidarcú ifjú volt. De a diákélet pajkosságaiból szívesen vette ki a maga részét. Mint később meg-

tudtam tőle, megismerkedésünk idején éppen azon a ponton volt, hogy egy végzetes lépés megtételében is engedjen társai csábításainak; ami azonban végül mégsem következett be.

Minden vasárnap reggel ú. n. exhortáción találkoztam felsőbbosztályú diákjaimmal. Eleinte nem ismertem még közelebbről egyiket sem. Csak úgy általánosságban beszélgettem nekik az első hónapokban a diákélet szokásos bűneiről és az evangélium segítő erejéről. Elmondtam nekik, hogy mit jelent egy keresztyén ifjú életében a bibliának komoly, egyéni használata és az imádkozó élet hatalma. Egyenlően figyeltek szavaimra. De a Lélek munkája különböző volt. Ámde még jóideig kellett türelemmel várnom arra az időre, melyben megtudtam, hogy bizonyoságtételeimnek csendes, titkos hatása van.

Az exhortációkon és hittanórákon kívül még egy rendszeres alkalom hozott össze diákjaimmal. Minden péntek este megvoltak híváshozzám egy kis barátságos teára. Ez az együttlét rendszerint igen meleg és hosszú volt. Uzsona után beszélgetés, zongorázás, ének, társasjáték járta és közvetlen a bucsúzás előtt felolvastam előttük egy-egy nyíltarcú bibliai szakaszt minden magyarázat nélkül és végül imádkoztam velük. Ez az alkalmat szántam arra, hogy diákjaimat igazán megismerhessem és velük összemelegedjem. Meg is volt a kellő fesztelenség. De éppen ezért szemtől-szembe láthattam hosszú ideig, hogy az evangélium nem vert gyökeret a szívükben. De legalább minden „péntek este“ megszabta a „vasárnap reggeli“ beszélgetés témáját és célzatát.

Sokáig nem vettem észre semmiféle változást szóban lévő B. J. barátomon sem. Később megtudtam, hogy már jóval előbb, mintahogy az nyilvánult volna, belső küzdelem indult meg lelkében, sőt a döntés is megtörtént az evangélium javára. B. J. csak az alkalomra várt, hogy erről előttem is vallomást tegyen. Ez az alkalom csakhamar meg is jött.

A VII. osztályban három növendékem volt. Köztük B. J. is. A másik kettő igen cinikus fiú volt. Az összes többi osztályokban imádkozással kezdtem és végeztem óráimat. Ennél a kis csoportnál, melynek két tagjáról nyilván tudtam, hogy milyen lenéző véleménnyel vannak az imádkozásról, nem voltam képes imádkozni. Egy alkalommal éppen a két cinikus ifjú hozakodott elő mégis azzal a kérdéssel, hogy miért nem imádkozom az ő órájukon is. És én nem hallgattam el előttük az igazi okot.

Óra után B. J. kísért hazáig. Meglepetésemre ő is azon a véleményen volt, hogy imádkoznom kellene náluk is.

— Hát nem tudja — kérdeztem tőle —, milyen véleménnyel vagyok én az imádkozásról?

— De igen — felelte — s éppen ezért csudálkozom, hogy nem tetszik imádkozni nálunk is.

Nem sikerült őt meggyőzőnem álláspontom igazsága felől. De megtudtam valamit, ami eddig nem jutott tudomásomra. B. J. ugyanis így folytatta:

— Még sohasem hallottam úgy gondolkozni az imádságról, mint Ön gondolkozik. Mikor exhortáción először beszélt a bibliaolvasásról és imádkozásról, én aznap este elővettem az öreg, elhanyagolt bibliánkat és olvasni kezdtem. Csodálatosan hatott rám. Úgy éreztem, hogy a mondatai nekem szólnak épen és senki másnak. Azután imádkoztam is. Életemben először a saját szavaimmal és a magam szíve gondolatait. Még sohasem tapasztaltam olyan felemelő érzést, mint akkor. És azóta mindennap megteszem ugyanezeket. Sőt azóta már egy kis bibliakört is szerveztem cserkész-fiúkból. (B. J. is cserkész volt.) Már többször olvastuk együtt a bibliát. És a fiúknak nagyon tetszik a dolog. Egyébként minden este együtt sétálok a cserkészekkel és amit tiszteletes urtól az iskolában hallok, mindig elmondom nekik a saját szavaimmal...

Ki tudná leírni azt az örömet, amit én ezeknek hallattára éreztem?

Ettől kezdve megváltozott némileg a péntek esték jellege is. B. J. közölte velem azt is, hogy egy másik tanítványom is elárulta már előtte, hogy nagy változás ment végbe a lelkében az exhortációk hatása alatt. A tanítványaim most már kezdtek beszélni és véleményt formálni a két fiú megváltozásáról. A péntek estéken pedig kevesebb lett a cigarettafüst és több helyet vívtak ki a maguk számára a komoly evangéliumi beszédtemák és énekek. Bár a vidámság továbbra is megmaradt és az együttlét fesztelensége is.

B. J. életének a hatása ezentúl, hogy „a gyertyát nem rejtette véka alá” mind nagyobb körre terjedt ki. Eleinte néhány protestáns cserkész barátját nyerte meg a keresztyén élet komoly elkezdésére. Majd egy kis bibliakört alakított protestáns fiúkból. Később ez a bibliakör kibővült más felekezetűek részvétele által. Utóbb az egész cserkészcsapat szellemén éreztette hatását, különösen azáltal, hogy a csapatnak csaknem minden egyes vezetőegységét úgy befolyásolta az életével, hogy azok komoly megtérésen menve keresztül, az élő Istennel való közösség útjára léptek és ebben az irányban nevelték a rájukbízottakat is. B. J.-nek oroszlánrésze volt abban, hogy a cserkészcsapat megalakította a prot., kath. és zsidó bibliaköröket.

A cserkészfiúk minden bizalmas ügyükkel hozzáfordultak. Nagy tekintély volt előttük. Nagyon ügyes cserkész volt. Ő lett a csapat legelső segédtisztje. Igén meleg szíve volt. Nem tett különbséget a fiúk között. S amit egyszer megértett és elfogadott, szigorúan keresztülvitte az életében.

A *ref.* tanítványaim pásztorálásánál is igénybe vettem szolgálatait. Vasárnap reggel a felsőosztályakét megelőzőleg a kis diákok számára volt exhortáció. De B. J. ott ült minden vasárnap reggel már kis diák-

jaim között is. Nagyon szerette az exhortációkat és szívesen elénekelgetett és beszélgetett a kisebbekkel. Azért nem egyszer kértem meg arra, hogy ő tartsa meg helyettem az exhortációt. Örömmel hallgattam őt ilyenkor. Milyen komoly meggyőződéssel beszélt. Mindig a maga élete tapasztalataival illusztrált. És tudott a gyermekek értelmi színvonalán szólni.

Legjobban akkor imponált a bizonyágtétele a fiúknak, mikor már katonaruha feszült rajta. Mert hogy ő neki is be kellett vonulnia. Mint katona, több mint 8 hónapig maradt még élénk összeköttetésben velünk, ott helyben szolgálván és végezte továbbra is áldásos munkáját társai között.

Egy vasárnap reggel azzal a hírrel jött a gyermekek összejövetelére, hogy már ő is benne van a „mársch“-ban és rövidesen elfognak menni. Nagy örömmel ujságolta ezt, mert türelmetlenül várta már, hogy mikor szolgálhat hazájának a harctéren is. Megkérdeztem tőle, nem volna-e kedve, még egyszer, talán épen búcsúzóul szólni a gyermekekhez. Készséggel vállalkozott, bár egyáltalán nem volt elkészülve erre a felszólításra. Míg én a gyermekeknek bejelentettem, hogy B. J. barátjuk fog újra szólni hozzájuk, ő lapozott bibliájában és megállapodott egy textusnál s felolvasta: „Nekem az élet Krisztus és a meghalás nyereség... de ha e testben való életem munkámat gyümölcöszteti, hogy melyiket válasszam, meg sem mondhatom stb...“ (Fil. I. 21—24.)

Azután elmondta, hogy még nem régen félt attól a gondolattól, hogy neki is el kell mennie katonának és esetleg meg kell hallnia. Azonban mióta Krisztust megismerte, azóta minden megváltozott. Azóta nem fél a haláltól, mert tudja, hogy Urát meg fogja látni. De nem fél az élettől sem, mert megtalálta életcélját Jézus által, hogy t. i. Istenországa számára nyerjen meg emberi lelkeket. Bátran megy tehát a harctérre. Ha ott kell maradnia, legyen meg Isten akarata. Ha visszatérhet: az ifjúságért való munkának fogja szentelni életét.

A gyermekeket mélyen meghatotta szavaival. Kezet fogott egyenkint velük s így búcsúzott el tőlük: Majd víg szívvel énekeltük: „Nincs már szívem félelmére...“

És azután elment...

Azontúl már csak levelői által szólt hozzánk. De azok azután jöttek mindennap.

A frontról írja egyik levelében: „most egy bibliakör szervezéséhez láttam hozzá...“ Egy másikban: „el-elnézegetem a lecsapódó gránátokat s valami különös vágy fogja el a lelkemet...“ Édes anyját sajnálja csak. Erről minden levelében megemlékezik. Utolsó leveleiből veszem ezeket a sorokat: „... minden levelém olyan lesz ezentúl, mintha az utolsó lenne: közvetlen jobbra tőlünk dühöng a tizedik

Ísonzó-i csata s minden pillanatban várjuk, hogy a mi frontunk ellen is kitör a támadás... Az Úr felséges nyugalmat és bátorságot ad lelkemnek; életem nekem az Úr és sokszor csodákat tesz velem... Ha egyszer hazamegyek, de sokat tudok majd beszélni róla, hogy mi volt és mi nekem most is az Úr Jézus Krisztus...

Nem jött többé haza... „Hazament.“ És Urának mondta el, hogy mi volt neki — Ő. A támadás tényleg áttért az ő frontjukra is. Századától ő vállalkozott, mint kadett-aspiránt az első halálos veszélyű őrzővezetésére. Ebben az őrzővezetésben érte a halálhozó golyó. Pedig ezrede még aznap mindenestől és sértetlenül fogságba esett.

Én kedves jóbarátom és testvérem, tanítványom és hűséges munkatársam — nyugodj csendesen. Vizontlátásra — odaát!

Pásztor.

III.

Á tékozló fiú.

— Bibliai történet tanítása a III—IV. el. osztályban. —

(Folyóiratunk első évfolyamában megkíséreltük a bibliai történetek feldolgozásának módját „Sodoma és Gomora“ c. tanításunkban bemutatni. És pedig, amint akkoriban kifejtettük, a jelzett tanításban *minden egyoldalú élességében* óhajtottuk bemutatni a modern vallástanítás azon irányzatát, a mely az *elbeszélés* színes, lebilincselő, meseszerű szövése által óhajtja megragadni a gyermeki lelket, természetesen a maga paedagogiai elveinek korlátai között. [Ezen irányzat kritikáját lásd: „Legendák és bibliai történetek tanítása“ c. cikkünkben, Az Út II. évf. 1. számában. 1916. január.] Ez alkalommal egy másik, a fentebbivel éppen *ellentétes* katechetikai irányzat eljárását óhajtjuk bemutatni, amely a történetet egyszerűen *elolvastatja* a szentírásból, tehát a biblia szavaival tanítja meg azt, s egész eljárását a *fogalmi kifejtés*, tehát a tkp. *tanítás* szempontjából *viszi véghez*. Természetesen ez az eljárás éppoly eredményes lehet, mint az első, ha a vallástanítás örök törvényeinek belsőleg megfelel. Ezen a helyen is hangsúlyozni kívánjuk, hogy ha a tanító idegenkedik az elbeszélés színezésétől és a meseszerűségtől, tehát, ha ragaszkodni kíván a Szentírás szavaihoz, akkor okvetlenül *magából* a Szentírásból olvastassa fel a gyermekekkel a történetet és mellőzze azokat a kivonatoló és lapos morállal megfejelt szerencsétlen tankönyvecskéket, a melyek sem nem gyönyörködtetők, sem a bibliához közelebb nem vezetik a gyermeket.)

Olvastatjuk a gyermekekkel Luk. ev. 15. r. 11—32. verseit, a tékozló fiú történetét. Olvasás után kikérdezzük, hogy mit olvastunk. 1. Kikről van szó ebben a történetben? (Egy apáról és két fiáról.) Mit csinált az ifjabbik fiú? (Kikérte a vagyonát, elment messze földre és eltékozlta azt.) Meddig volt jó dolga? (Amíg pénze volt.) Mi történt vele akkor? (Éhezni kezdett, beállt disznópásztornak, rossz dolga lett.) Amíg jó dolga volt, gondolt-e a szülői hajlékra? (Nem.) Eszébe jutottak-e édesapja tanácsai? (Nem.) Úgy élt-e, mint otthon? (Nem.) Otthon mit kellett csinálnia? (Dolgoznia atyja szolgálatában.) Hát a messze földön? (Nem dolgozott; oktanul költekezett, evett, ivott és mindenét elvesztegette.)

2. Ki jutott eszébe, mikor nagy bajban volt? (Atyja.) Mit olvastunk, mi jutott eszébe? (Hogy otthon milyen jó dolga van még a béresnek is.) Miért? (Mert atyja nagyon jó ember volt, aki megbecsülte szolgáit is.) Hogy gondolt a fiú Atyjára? Vidáman, vagy szomorúan? Miért? (Mert eszébe jutott, hogy mennyire megbántotta őt, mikor elhagyta s vagyonát elköltötte.) Miért félt? (Hogy örökre elveszítette Atyját és többé soha vissza nem térhet hozzá.) Miért? (Mert Atyja *haragszik* reá s nem fogadja be többé házába.) Mit gondoltok, bizott-e valamiben a fiú ekkor is és miben? (Föltétlenül bizott *Atyja jóságában*, aki még cselédeihez is jó volt.) Miből látjuk ezt? (Abból, hogy elhatározta, hogy visszatér Atyjához és bocsánatot kér tőle.) Remélte-e, hogy Atyja megbocsát? (Igen, mert ő jó.) Ha ti megbántjátok Atyátokat, mit kell tennetek? Ha megbocsát, hogy érzitek magatokat? (Örvendeztek és hálásak vagytok, békességet érezték, hogy újra kedves gyermekei lettetek és újra szeret titeket.) Boldog és jóérzés azt érezni, hogy Atyátok nem szeret? Hogy jártok akkor a házban? Miért kerületek őt? Tudtok-e vidáman játszani? *Nincs nehezebb és szomorúbb érzés számunkra az Atya haragjánál.* Remélte-e ez a fiú, hogy Atyja újra fiává fogadja? Miért nem? (Mert nagyot vétkezett ellene.) Mit mondott, miszerint érzi magát? (*Méltatlannak* arra, hogy újra fiúnak neveztesse.) Csak mire tartotta magát érdemesnek? (Hogy Atyja udvarában béres legyen.) Mit érzett ez a fiú? (Hogy bűnös.) Mit tett magával? (Megalázta magát.) Mit kívánt? (Hogy bérese lehessen Atyjának. Azt nem is remélhette, hogy fia lehessen.) Ha már a békeséget is kívánatosnak találta Atyjánál, vajon a fiúságot nem sokkal inkább? (De igen.) Ez a fiú kedvesebb, jobb volt-e akkor, amikor eltávozott hazulról, mint most, hogy vissza akar térni? Mit gondoltok, mikor volt *közelebb* Atyjához: akkor, vagy most? Mi volt az *első lépés*, amely Atyjához közelebb vitte?

3. *Hogy fogadta az Atya megtérő fiát?* (Megesett rajta a szíve...

Éléje futott, nyakába borult, megcsókolta.) Miért volt ilyen jó hozzá? Mit látott rajta? (Először azt, hogy az *ő fia* milyen nyomorultul néz ki, hogy sovány, éhes, rongyos, szomorú. Azután azt, hogy mélyen érzi bűnös voltát, hogy megbánta azt, amit tett. Végre azt, hogy *szíve vágyik Atyja szeretetére.*) Béressé tette-e az Atya a fiút? (Nem, hanem újra a fiává fogadta.) Mivel mutatta ezt meg? (Felöltöztette szép ruhába, sarut húzatott lábára, gyűrűt az újjára és nagy lakomát rendezett barátaival.) Miért tette mindezt? (Mert örült, hogy fia újra visszatért, hogy meghált és feltámadott, elveszett és megtaláltatott.)

4. Hogy fogadta a fiút a *bátyja*, mikor hazajöve megtudta, hogy visszatért? (Haraggal. Nem is akart bemenni a lakomához.) Mi esett neki rosszul? (Hogy atyja kitünteti öccsét.) Mi jutott eszébe öccséről? (A bűne, a rosszasága.) És saját magáról? (Hogy *ő* mindég otthon volt s hűségesen szolgálta atyját.) Miről panaszkodott? (Hogy nem kapott jutalmat. Még egy kecskefiat sem, holott öccséért a hízott tulkot is levágatta atyja.) Hogy hívják azt az érzést, amely a nagyobbik fiúban ekkor felülkerekedett? (Irigységnek.) Mit nem tud az irigy ember? (Szeretni.) Helyeselte az Atya a nagyobbik fiú viselkedését? (Nem.) Mit mondott neki? (Hogy vigadnod és örülnöd kellene, hogy testvéred újra jóvá lett!)

Rossz volt-e a nagyobbik fiú? (Nem lett rosszabb, mint öccse, ebben jó volt.) Miért ítéljük el mégis? (Mert nem volt benne az a szeretet, ami az atyában.) *Pál apostol* ezt mondja: ha szeretet nincsen énbennem, semmi vagyok. A nagyobbik fiú egész jósága, egész élete semmitérő volt a szeretet nélkül.

II.

1. Ki mondta ezt a történetet? (*Jézus* mondta.) Mit akart Jézus ezzel a történettel? (Tanítani akart.) Hogy hívják ezeket a tanító-történeteket? (Példázat.) Mit akart Jézus ezzel a példázattal tanítani? (*Hogy Isten a megtérő bűnöst magához fogadja.* Irjuk föl a táblára! A füzetbe!) Hol van ebben a példázatban szó Istenről? (Nincs szó.) Kiről van szó? (Egy atyáról.) *Ez az atya az Isten.* Hány fia volt ennek az atyának a történetben? (Kettő.) Csak két fia van az Istennek? (Mind-en ember az *ő* gyermeke.) *A két fiú tehát az embereket jelenti.* Miért nevezi Jézus az Istent atyának, az embereket fiúnak? (Mert Isten úgy szereti az embereket, mint az atya gyermekeit.) Mi következik ebből az emberre nézve? (Hogy úgy szeresse Istent, mint a gyermek atyját és az embereket, mint testvéreit.) *Ez a nagy parancsolat:* (Felirjuk a táblára, a füzetbe.)

Lássuk meg ezt a nagy parancsolatot ebben a történetben. Hogy szerették a fiúk atyjukat és egymást, s hogy szerette az atyjuk őket?

Ebből megtudjuk, hogy *ki szereti igazán Istent s kit szeret igazán Isten?*

2. Először itt van a *tékozló fiú*. Ott volt atyja házában, jó dolga volt, az atyai gondviselés minden jósága körülvette, védte minden ellenségtől, minden rossztól. De a fiú egyszer elhatározta, hogy otthagyja atyját. Neki nem kell a gondviselés, a parancsolás. Egyedül, saját erején akar megélni. Kikéri vagyonát és az atya ki is adja a kincseket, nem bocsátja el üres kézzel, ellátja mindennel, amire szüksége lehet. A fiú elmegy. Szabadnak érzi magát, boldog, hogy neki senki se parancsol, azt teheti, amit akar. Meszire megy, hogy hirt se halljanak róla. Kincseivel megszerez mindent, amiben kedve telik. A míg pénze tart, eszébe se jut az atyai ház. *Mit gondoltok: az atya sem gondolt eltávozott fiára?* Dehogyan nem! Minden nap gondolt reá s lelkében aggódó szeretettel kísérte lépteit. Az atya tudta, hogy mi fog történni. Az atya biztos volt benne, *hogy fia visszatér*. Honnan tudjuk ezt? Ha nem gondolt volna reá, nem fogadta volna olyan örömmel. Ime, az olyan ember, a ki erejében, kincseiben bizva elfordul Istentől, soha rá se gondol és egészen nélküle akar élni. De Isten, aki minden gyereket szereti, az *ilyeneket is látja és kíséri*. Ő mindenki felett őrködik és *mindig bizik abban, hogy aki elfordult tőle, az még visszatér hozzá. Isten biztos az ő győzelméről*. A történet is ezt bizonyítja. A fiú addig-addig élt dologtalan henyeségben, míg pénze elfogyott. Barátai elhagyják s ő egyedül találja magát a világban. Éhség üt ki a vidéken s ő, a gazdag, éhezni kezd; ő az úr, szolga lesz, lerongyolódik, közel áll a halálhoz. S ekkor — eszébe jutott atyja. Az ő jó édes atyja, akinél még a béresnek is jobb dolga van, mint neki most. Magába száll. Belátja, hogy mélyen megbántotta őt, s fáj neki az, hogy rossz volt. Elhatározza, hogy vissza megy hozzá. Nem azért, hogy újra pénzt kérjen, hogy aztán újra elhagyja őt, hanem hogy *megalázkodjék előtte*, megbánja bűnét s kérje, ne is arra, hogy fiává, hanem csak hogy béresévé fogadja őt. Mikor elhagyta, azt mondtuk reá, *hogy rossz*. De mikor megbánja, amit tett és visszafordul, akkor már a *javulás* útján van. Ezért *bocsát meg neki s fogadja fiává az atya*.

Aki igazán megbánja bűnét, a ki visszakivánczik Istenhez, azt Isten magához veszi, örvend neki és fiává fogadja.

3. A *másik fiú*, úgy látszik, *jobban* szerette atyját, mint öccse. Otthon dolgozott, növelte atyja vagyonát, soha el nem fordult tőle. Mikor öccse megtér, hazajön, ő érzi, hogy milyen sokkal jobb volt ő mindig, mint amaz. Most büszkén a szemére vetheti, hogy gonoszúl cselekedett atyjuk ellen! De íme, a házban, amely felé kárörvendve közeleg, vidám zene szól. Az atya örvend a megtért fiúnak! Lehet-e ez? Ő mindig jó volt s az ő kedvéért mégsem csinált atyja ilyen vigaszt soha. Ez a rossz fiú, aki itt hagyta, megcsalta, megrabolta atyját,

s aztán szégyenszemre, rongyosan hazakullogott, mivel érdemelte meg ezt a szeretetet? Szívében irigység és gyűlölet támad öccse ellen. Ő nem bocsát meg neki, be se megy a házba. *Atyjáért*, az Atyján esett sérelem miatt? Nem! *A saját mellözése miatt*. Jó ez a fiú? Nem, Mert, aki mindig istenesen cselekszik, aki *külsőleg* mindig hű Istenhez, templomba jár, imádkozik, alamizsnálkodik, azt az emberek jönnek tartják ugyan, de Isten a *szívet* nézi. Szeretsz-e engemet? ez a kérdés. Az Istent pedig csak az szereti, aki szereti *embertestvéreit*. Aki irigykedik mások szerencséjére, gyűlöli mások haladását, önmagát mindenkinél jobbnak tartja, az nem szereti embertársait és Istent se, csak magamagát. Ez pedig a legnagyobb *bűn*.

4. *Tehát nemcsak a tékozló fiú volt bűnös, hanem a bátyja is*. Isten előtt egy ember sem különbözik a másiktól. *Mind gyarló bűnösök vagyunk*. Egyikünk tettekkel vétkezik, másikunk azzal, hogy szívében nincs szeretet, hogy szíve gögös, hideg. Nem csak az a bűnös, aki lop, hazudik, öl; hanem az is, aki emiatt őt megveti s nem igyekszik rajta segíteni, s ha megjavul, nem tud örüdeni rajta.

Mivel pedig mind egyformák vagyunk, nincs jogunk kérkedni erényeinkkel, mint a nagyobbik fiú tette. Mi inkább a tékozló fiút kövessük abban, hogy megalázzuk magunkat az atya előtt, mélyen érezzük, hogy ő mennyivel jobb nálunknál s mennyire méltatlanok vagyunk jószágára. *Alázatosnak lenni*: erre tanít Jézus.

5. Mert az alázatosaké a menyek országa. Isten azokat, akik megbánják bűneiket, s tőle kérnek erőt a jobb életre, örömmel öleli keblére. Mert Isten jó és nem akarja, hogy egy is elveszzen az ő kicsinyei közül, hanem hogy megtérjen és éljen.

Az alázatos ember érzi, hogy még nem olyan jó, mint amilyennek lennie kellene. Mert az alázatos ember nem a nagyobbik fiúhoz, de nem is a kisebbikhez akar hasonló lenni, hanem *az Atyához, az Istenhez*. Hozzá igyekszik méltó lenni minden erejéből és mivel érzi, hogy milyen messze van tőle, s hogy Isten kegyelme nélkül soha nem is érné el őt, soha meg nem veti vétkező embertársait. Ellenkezőleg, együtt igyekszik velük a jóban. S ha látja, hogy miközben ő halad, más is tisztul, nem irigység, de öröm gyúl fel szívében, hogy íme az ő testvére meghalt és feltámadott, elveszett és megtaláltatott.

6. *Összefoglalás*. Legnagyobb kincs az *alázatos szív*, mely a nap parancsolat betöltésére tör. Tévedései és küzdelmei közt Isten kegyelmében bíz, haladásában el nem bizakodik, más embertársaira nem irigy, őket le nem nézi, velük együtt, testvéri szeretetben igyekszik méltóvá lenni Istenhez. *Fiú* szeretne lenni, mint *Krisztus*, de *bérességre* érzi magát csak méltónak. Mégis megy, halad, töredelmesen, vágyakozva Isten felé. Isten pedig várja kivilágított, feldiszipított atyai házában és keblére öleli, mikor megérkezik.

M. S.

Az új Próbaénekeskönyv dallamaihoz.

(Árokháty Béla bírálatára.)

Az új Próbaénekeskönyv zenei részével Árokháty Béla úr két helyen, a *Protestáns egyházi és iskolai lap* 44. számában is, *Az Út* folyóirat októberi számában is foglalkozik. A két cikk összetartozik, mert a mit a bíráló az egyikben állít, azt a másikban próbálja igazolni. Csak örülni lehet minden bírálatnak, mely Próbaénekeskönyvünkre vonatkozik; még akkor is, ha azt a legmagasabb szakértői prétenzióval látjuk fellépni, s nem szabad zokon venni a legerősebb jelzőket és kifejezéseket sem, ha a bírálat máskülönben jóhiszemű s a szent ügyet kívánja szolgálni. Sajnálni csak azt lehet, hogy az új Próbaénekeshez, különösen annak zenei részéhez eddig oly kevés hozzászólás történt, s ime Á. B. úr is a Próbaénekes megjelenése után csak másfél év múlva látta jónak arra kritikai megjegyzéseit megtenni.

Mint a szerkesztő bizottság egyik tagja a Próbaénekeskönyv dallamainak ügyét én láttam el és intéztem. Segítségemre volt ezen munkában a zenei szakbizottság. Indítatva és kötelezve érzem magamat, hogy Á. B. kritikai megjegyzéseire én válaszoljak. Csak a legszükségesebbek elmondására szoritkozom.

Bíráló a dallamok ütemezését, ritmizálását erőszakosnak, légbőlkapottnak, mondvacsináltnak, indokolatlannak, önkényesnek, zeneileg teljesen elhibázottnak, tudománytalannak mondja, s az ütemezés bíráló szerint azért lett ilyen, mert „a revizorok azon tételből indulva ki, hogy magyar zenében csonka ütemmel vagy hangsúlytalan ütemrészrel motívum nem kezdődhetik: az ütemvonalakat mindazoknál a koráldallamoknál, melyek csonkaütemmel kezdődtek, egy félütemmel egyszerűen továbbtették, s ez eljárás következtében a hangsúlyos részek súlytalanokká, a hangsúlytalanok súlyosakká váltak, ezzel a ritmus eltolódott, a zenei motívum eltorzult.”

Bíráló ezen vádjával és kifogásával szemben mindenekelőtt a következő tényeket és adatokat állapítom meg:

1. Minden *zsolttárdallam hangsúlyos kezdetű*. Bizonyítják ezt úgy a legrégebb mint a legújabb francia és svájci (Páris, Nancy, Genf, Bern, Vand, Zürich stb.) énekeskönyvek hangjegyei. Ezen hangjegyzékek azt is mutatják, hogy *a franciák zsolttáréneklése nem egyenmértű*.

Egy-egy ütésre a régi hangjegyekből egy *brevist* vagy két *semibrevist*, a modern hangjegyekből egy *félhangjegyet*, vagy két *negyedhangjegyet* énekelnek. 2. *A németek éneklése egyenmértű.* A franciáktól átvett zsoltárdallamokat is így éneklük. Énekversük *trocheus* vagy *jámbus*. Túlnyomó részben jámbus. Az utóbbiaknak súlytalan kezdetéhez és emelkedő ritmusához képest úgy saját dallamaikat, mint a zsoltárdallamokat súlytalan kezdettel éneklük s ennek megfelelően *felütéssel* hangjegyzik. Bach Sebestyén és Fischer M. G. korában a németek koráljaikat $\frac{4}{4}$ -ben ütemezték, ezt a 19. század derekán a félhangjegyű $\frac{2}{2}$ -es *kis allabreve* ütem váltotta fel, mely *trocheusban* és *jámbusban* irt énekverseiknek tényleg jobban megfelel. Ujabban visszatértek a $\frac{4}{4}$ -es ütemezéshez. A $\frac{4}{4}$ -es ütemezés is *korális* tehát; csak hogy míg a $\frac{2}{2}$ ütemben *egy félhangjegy*, addig a $\frac{4}{4}$ ütemben *egy negyed hangjegy* szolgál a korálméret kifejezésére. 3. *A debreceni revideált énekeskönyv (1877.) dallamjegyzése* (Sz. Nagy Károly átirása) a *németeknél szokásos hangjegyzésnek másolata, utánezata a 19. századból*, leginkább súlytalan kezdettel, felütéssel. A 124 zsoltárdallam között 112, — a 40 dicséretdallam között 35 a súlytalan kezdetű. Még magyar ritmusban irt dicséreteink dallamai és (17. 26. 65. 74. 75. 76. 140. 144. 163. 173. 179.) felütéses kezdetűek. 4. Az új Próbaénekeskönyvben a zsoltárok dallamai, valamint a magyarországi énekeskönyvből vett dallamok $\frac{2}{2}$, — az újonnan felvett dallamok és a temetési énekdallamok $\frac{4}{4}$ ütemezésűek, valamennyi hangsúlyos kezdettel. Csak a 84. számú dallamra nézve tettünk kivételt, melyet az erdélyiek kedvéért s nagynevű szerzőjére (Haydn József) tekintettel meghagytunk eredeti hangjegyzésében, súlytalan kezdettel. Mellesleg megjegyezve, ezen dallamot katólikus atyánkfiai is éneklük (Im arcunkra borúlunk.)

Ezen adatokból és tényekből nyilván kitetszik bíráló tévedése, vádjának s kifogásának tarthatatlansága. Tévedése onnan származik, hogy sem a zsoltárok francia hangjegyzésével, sem a németeknél szokásos hangjegyzéssel, sem a debreceni revideált énekeskönyv hangjegyzésével nincs tisztában. Bíráló ugyanis a debreceni revideált énekeskönyvet veszi irányadónak, melyben súlytalan sorkezdések, csonka ütemek, felütések feles számmal vannak. Ennek hangjegyzése alapján beszél hangsúlytalan részeknek hangsúlyosakká s hangsúlyos részeknek hangsúlytalanokká átváltoztatásáról, ritmus eltolódásról s motívum eltorzulásról; nem tudva, hogy a súlyos kezdetre nézve, a mit a Próbaénekesnél kifogásol, a Próbaénekeskönyv egészen megegyezik az eredeti francia hangjegyzésekkel, s hogyha a francia hangjegyzést tartjuk szem előtt, a debreceni revideált énekeskönyv az, a melynél hangsúlyos és hangsúlytalan részek megváltoztatásáról, ritmuseltolódásról stb. lehet beszélni.

Magyar énekeskönyvről lévén szó, a hangsúlyos sorkezdet ellen

kifogást tenni nem lehet. Hiszen a magyar ember csak hangsúlyos kezdettel tud énekelni és dalolni. (Bartalus Istvánnak 7 kötetes Népdalgyűjteményében egyetlen súlytalan kezdetű népdal sincs). Beszédében, nyelvében gyökeredzik ez, s különösen abban, hogy nála az első szótag mindig hangsúlyos. Verselése is ilyen. Versének ritmusát nem a hosszú és rövid szótagokon építi fel, hanem kizárólag a hangsúlyon, amelyet az első szótagon mindig megtalál. Bizottságnak a magyarszármazású ének dallamoknak s az eredetileg hangsúlyos kezdetű zsoldárdallamoknak kezdő ritmusán nem kellett változtatást tenni, csak azon 7 német származású dallamnál volt erre szükség, amelyek az eredeti német hangjegyzés szerint súlytalan kezdetűek (Uram a töredelmes. Erős várunk. Szívünk vigással. 64. 137. 146. 190. dicséret dallamok.) Hogy ez szabad és nincs benne semmi különös, megmutatták a németek, akik — megfordítva járva el — a súlyos kezdetű zsoldárokat — amint azt már fentebb is mondtuk — saját verselésük és éneklésmódjukhoz képest súlytalan kezdetűekké tették. De példát ad erre Bartalus István zenetudósunk is. *A zeneköltészet elemei és műformái* című művének 134. lapján *Orlandó* egyik híres, súlytalan kezdetű és jámbus versű korálján (Miképp feledném el őt). „Ha ezen magyartalan jámbusi szerkezetű korált (mondja Bartalus) magyarra akarnák fordítani, úgy mindenekelőtt a szöveg verselését meg kellene magyarosítani. Például: *Miképp feledném el őt, Ki hozzám örök hív helyett: Hogy feledném én el őt, Ki engem úgy szeret.* Maga a dallam semmi lényeges változtatást nem szenvedne, csak a felütés változnék súlypontos leütéssé.“ Ezt Bartalus hangjegypéldában is bemutatja. Bizottság a németből vett dallamoknál a Bartalus példája szerint járt el.

Kifogásolja bíráló az I. zsoldár 1. sorának utolsó ütemében látható, s az ezzel megegyező többi záróképletet, de nem azon okból, a mit a zeneteoretikusok hirdetnek, hogy a sorzáró hangot lehetőleg a legjobb ütemrészen kell felléptetni, hanem *összhangosítási* okból. Okfejtése a következő: „Az idézett helyen hangsúlyos ütemrészen áll a scála *subdominántéja*, vagyis a D. dur hangnem második lépcsőfoka. Hármoniailag ez dominánsra (ötöd) épített hetedhangzatot kíván. Az összhangzattannak pedig egyik legelemibb alapvető szabálya az, hogy dominánsra épített hetedhangzat hangsúlyos ütemrészen nem lehet.“

Vegye elő bíráló az 1895-ben kiadott *Psaumes et Cantiques* című francia énekeskönyvet, melynek hármónizálása az előszó bizonyága szerint *Goudimel*-től való. A kifogásolt képletet s a *submediántét* hangsúlyos ütemrészen domináns hangzattal meg fogja találni mindjárt a könyv elején a III. zsoldár 3. — az V. zsoldár 5. — a VIII. zsoldár 1. 2. 4. — a XV. zsoldár 5. — a XIX. zsoldár 6. 8. 12. sorainak végén. Igaz, hogy dominánsheted hangzat helyett dominánshangzat áll, de ez onnan van, mert azon időben még csak hármás hangzatokkal háρμο-

nizáltak, s a dissonáns hangzatokat még a legindokoltabb helyen, a záróhangzat előtt is kerülték. De ott van a közelebbi korban Bach Sebestyén is, a korálösszhangosítás legnagyobb mestere. *Choralgesänge* című művében nyolc különböző összhangosításban is megtaláljuk a XLII. zsoltárt, s az első sor végén (a domins hangnemébe áttérve) mindenikben ott látható a bíráló által kifogásolt képlet, a *submediante* jó ütemrészén dominánsheted hangzattal.

Hibásnak tartja bíráló a Próbaénekeskönyvet a kizárólag páros tagú ütemezés ($\frac{2}{2}$, $\frac{4}{4}$) miatt is. Szerinte páratlan tagú ütemezést is ($\frac{3}{2}$, $\frac{6}{2}$) kellett volna használni, így például az I. és VI. zsoltároknál s ezzel a súlyos zenei hibák legnagyobb része elmaradt volna. Hogy milyen zenei hibák maradtak volna el a páratlan tagú ütemezés által, erre nézve nem világosít fel bennünket. Csak azt jegyzem meg tehát, hogy sem a francia hangjegyzésben, sem a revideált énekeskönyvben páratlan tagú ütemezés nincs. Mindenesetre különös, hogy míg a francia énekeskönyvekben és a debreceni revideált énekeskönyvben a páratlan tagú ütemezés elmaradása semmi zenei hibát nem szült, addig ugyanazon ok az új Próbaénekesben oly sok súlyos zenei hiba (! ?) kútforrása lett. Igaz, hogy páratlan tagú ütemek nagyon ritkán magyar népdalban is előfordulnak, de nem az egész dalon keresztül, hanem a páros tagú ütemek közé beékelve. Most $\frac{2}{4}$, majd $\frac{3}{4}$. Valamikor régebben népdalaink tanulmányozása közben rájöttem, hogy ez a nagyon különös és sajátságos alakzat leginkább gunyolódó és incselkedő népdaloknál fordul elő.

Rá kell mutatnom még egy feltűnő ellenmondásra. Bíráló egyik helyen ezt írja: „Ebben a tekintetben — ütemezés, hangjegyzés tekintetében tudniillik — egyedüli lehetséges és elfogadható megoldás volna, ha felkutatnók a dallamoknak legrégebb, irodalomtörténetileg is kiválóan becses hangjegyeit és azokat adnánk ki gyűjteményünkben. Jelen alakjában az énekeskönyv Istentől ihletett lelkű szerzők remekműveinek meghamisítása, tudománytalan elferdítése.“ Másik helyen ezt írja: „Örömmel állapíthatjuk meg, hogy illetékes tényezőink megtalálták a helyes megoldás útját, mikor megmaradtak a korális stílus mellett.“ Kíváncsiak lehetünk ezeknek olvasása után, hogy bíráló, ha reá biznák az új énekeskönyv dallamainak ütemezését, hangjegyzését, melyik írásmódot választaná? Az újat vagy a régit?

* * *

Ha változtatásról, újításról van szó: konzervativizmus, liberálizmus és radikálizmus harcra kelnek egymással. Én nagyobb liberálizmusnak voltam híve, mint a milyen liberálizmus a dallamoknál az új Próbaénekeskönyvben megnyilvánul. Évekig harcoltam amellet, hogy necsak új dallamaink s a temetési ének-dallamok, hanem régi dallamaink s a zsoltdárdallamok is a magyar ütemes verseléshez sokkal jobban illő $\frac{4}{4}$ -es

ütemezésűek legyenek. De a zsinat határozata előtt meg kellett hajolni s a kevesebbrel is beérni. A haladás így is jelentékeny. Haladás, hogy az elavult ódon hangjegyzést modern hangjegyzés váltotta fel. Haladás, hogy a magyaros énekléssel össze nem férő felütések mellőztettek. Haladás, hogy az új dallamok s a temetési énekdallamok a magyar ütemes versekhez illő $\frac{4}{4}$ -es ütemezést nyerték. Dallamszaporodás is van 21. Közöttük 17 magyar. Ezen haladással és dallamszaporodással szemben azt mondom, hogy „a mostani Próbaénekeskönyv zenei tekintetben a legkifejertettebb dilettantizmus képét mutatja s igazán beszélő bizonyosága kálvinista puritánizmusunk zenei szegénységének“ *a legmerészebb és a legigazságtalanabb állítás.*

Végül. Az új Próbaénekeskönyv zenei része jogosan és igazságosan két szempontól bírálható el. Először, hogy az a zsinat által kitűzött zenei elvek alapján s betartásával készült-e? Másodszor, hogy az az általános zenei követelményeknek megfelel-e? Meggyőződésemm, hogy mindkét kérdésre csak igenlő feleletet lehet adni.

Szügyi József.

MEGBESZÉLÉSEK.

A Magyar Biblia.

A reformatio négyszáz éves jubileuma alkalmából készülő vagy tervezett alkotások közül a reformatio szelleméhez legméltóbb, s a mi tényleges viszonyaink között egyben a legszükségesebb emlék az lenne, ha a protestantizmus alapját képező Bibliát tudnok ujólag annyira közel-vinni a néphez, amint azt az első reformatorok tették.

A protestantizmus a személyes meggyőződésen, átélésen alapuló hit vallása; csak természetes tehát, hogy e hit kánonát, irányítóját mindenkinek nemcsak, hogy ismernie kell, hanem életét folyton annak útmutatása szerint kell folytatnia, abból naponként táplálkoznia kell. Azonban általánosan ismert szomorú igazság az, hogy a mi magyar protestans népünk ma a Bibliát úgyszólván egyáltalában nem olvassa — aminek sok más mellett a legfőbb oka mégis csak az, hogy nincsen jó magyar bibliánk.

Teljesen igaza van Masznyiknak, amidőn megállapítja, hogy a Károli fordítása elavult, a revidált fordítás pedig „a senki bibliája.“ Sem egyénisége, karaktere, sem egysége következetessége — s hozzátehetjük sem az eredeti szöveghez való hűsége, sem magyaros stílusa nem képesek azt a nép bibliájává tenni.

Innen érthető, hogy úgyszólván egyidőben három vállalkozás is indult meg, amelyek mind arra törekednek, hogy a reformáció jubileuma alkalmából jó magyar bibliát nyújtsanak a népnek.

Ezek közül időrendben is, a vállalkozás méreteit tekintve is első helyen áll az O. R. L. E. vállalkozása, melyben a magyar református lelkészek legkiválóbbjai egyesültek a közös munkára, hogy főleg a gyakorló papságot, de egyben a művelt világiakat is jó magyar bibliával lássák el — a magyarázatokkal lehetővé téve azt is, hogy az Igét szomjuhozók ne csak olvassák az Írást — mint a szerecsen prozelyta, (Csel. 827—) hanem minden ízében meg is érthessék azt.

Későbbi, s kereteiben is kisebb evangélikus részről a Masznyik vállalkozása, aki az Új-testamentumot fordította magyarra, valamint a Szimonideszé, aki a könyvujság 1917. július 15-iki számában a Magyar Bibliáról írott cikke szerint szintén ezen a szükségleten kíván segíteni egyes bibliarészek, vagy összeválogatott szemelvények kiadásával, s első lépés gyanánt nemrég ki is adta a „Jelenések“ könyvének fordítását a „Világ Vége“ címen.

Ahelyett, hogy az egyes munkák aprólékos birálatába merülnénk, nézzük inkább, hogy mennyire tudják megvalósítani a maguk elé tűzött célt és ezzel mennyiben tudják kielégíteni a közszükségletet.

Legelőször a Szimonidesz vállalkozásáról szólunk, amely a legkisebb célt tűzte maga elé midőn a Bibliát egyes részeiben akarja közelvinni a néphez — modern új fordításban. Bár a szerző nemes igyekezete és szaktudása előtt készséggel hajolunk meg, s elismerjük, hogy az előttünk levő fordítás egyes részei nagyon szépen sikerültek, s több-kevesebb javítással, ugyanez áll az egész munkára is, magát a vállalkozást nem tartjuk sikerre vezetőnek, mert igen kicsiny körben mozog. Hiában nyújtjuk oda az egyes könyveket vagy bibliai részeket minden magyarázat, történeti beállítás nélkül, mert sok minden van bennük, amit a bibliai tudományokkal nem foglalkozó olvasó nem ért meg, vagy nem helyesen ért meg, s megnyugtató helyett kétséget, megoldás helyett kérdőjeleket támasztunk lelkében. Hátha ezt a tájékoztatanságot még növeljük a helytelen keállítással — amint azt Szimonidesz előttünk levő könyvében teszi — úgy állítva az olvasó elé a Jelenések könyvét, mint a ker. egyháznak a „Világ Végé”-ről szóló tanítását. Pedig az a könyv nem a világ végének leírása akar lenni, hanem a nagy nyomoruságok között vigasztalja, biztatja a keresztyéneket a Krisztus győzelmével, amely minden ellenkező látszat dacára is feltétlenül bizonyos, csak várjuk türelemmel a véget.

Nem tartjuk elegendőnek a Masznyik vállalkozását sem, akinek fordításán különben is tulságosan látszik az eredetiségre való törekvés még ott is, ahol nemhogy jobbat tudna adni a régi fordításoknál, hanem éppen rosszabbat kell nyújtania azok helyett. Nekünk nem modern, nem új, nem eredeti fordításra van szükségünk, hanem jó magyar bibliára, amely pedig csak a régi alapján, illetve annak figyelembevételével készülhet. Nem hiszem, hogy a Miatyánk fordítása (L. 11₂ és köv.-ben) valaha is általános elfogadáshoz jusson — amellet, hogy rossz is — vagy pedig, hogy a János evangéliumának verses részeiben nagy gyönyörűséget és lelkiépülést találna valaki. Ennek a fordításnak is vannak előnyei a revideálttal szemben, sok helyen találta el az eredetinek talán legszebb és legtalálóbbs fordítását, sok érdeme van, amit készséggel elismerünk, de általában, úgy amint van nem tartjuk képesnek arra, hogy célját elérje, a magyar nép bibliája legyen, mint a régi Károli fordítás.

Erős a meggyőződésünk, hogy nem is tudunk mi ilyen bibliára szert tenni, amíg magyarázatosat nem adunk. A huszadik század fiait nem elégíti ki a Biblia betűje, az általánosan érthető vallásos igazságok, hanem a mindent kutató, boncolgató ész mindent megakar érteni, amit olvas, megértetlen problémák előtt nem halad el nyugodtan. Már pedig mi előttünk, akiket az Ujszövetség keletkezésétől 2000 esztendő, az egyes

írók gondolatvilágától, világnézletéről egy egész világ választ el, sok minden érthetetlen, ami abban a korban természetes volt, sok minden szorul magyarázatra, amit a korabeli olvasók megértettek. Ma a magyarázatokra még a papoknak is szükségük van, annyival inkább a teológiával nem foglalkozó világiaknak.

Ezt a szükségletet helyesen ismerte fel az ORLE, midőn Magyarázatos Újszövetség kiadását tűzte ki célul. Hogy azonban a kijelölt úton és módon el fogja-e érni a célt — erre a kérdésre, sajnos, nem merünk igennel válaszolni, bármennyire kívánatos is lenne az.

Aggályaink részben tartalmi, részben formai okokból erednek. Tartalmi, hogy a tervezet amíg egyfelől igen sokat markol, amidőn a magyarázatos bibliához egyáltalában nem tartozó homiletikai tárgyalást is felöleli, a vallásos gondolatok, igazságoknak a gyakorlati igehirdetés céljaira való felhasználásához is útmutatást ad, másfelől megfeledeznek a Biblia megértéséhez feltétlenül szükséges kortörténeti beállításról, az egyes könyvek keletkezési körülményeinek ismertetéséről — ami nélkül pedig magyarázni lehetetlenség.

Formai ok pedig, hogy az egymással szorosan összetartozó könyvek elkülönítve, más-más szerzők magyarázatában kerülnek tárgyalás alá — akik pedig esetleg esetleg teljesen ellentétes szemüvegen nézik az egyes műveket, s így semmi reményünk sem lehet arra, hogy a Revideált Bibliában hiányzó egység, következetesség itten meglegyen. Emellett — senkit sem kívánunk sérteni vele —, de nehezen tudunk a legkülönbözőbb munkakörben élő munkatársakban annyi bibliai, exegetikai szaktudást feltételezni — amennyire a jó fordításhoz és helyes magyarázathoz szükség van. Mert nincs igaza Szimonidesznek, amidőn megállapítja, hogy a bibliafordítás iskolásmunka, amelyet minden kezdő teológus elvégezhet.

A jó fordítás előfeltétele, hogy az illető minden ízében megértse az eredeti gondolatot, annak minden árnyalatát, s a második nem kevésbé fontos kívánalom, hogy azt híven, sőt művésziesen tudja visszaadni — amihez charisma is kell. Készíthetünk mi sok fordítást, de a magyar nép bibliája, kedves olvasmánya csak művészi alkotás lehet.

Hogy nagy reményeket nem táplálhatunk az ORLE Magyarázatos Újszövetségével szemben, azt, sajnos, máris igazolva látjuk. Hiszen 1913 óta készül, s ma is csak a próbafüzet van a nyilvánosság előtt — pedig a nagy háború és a nagy drágaság dacára sok munka látott ezen idő alatt napvilágot, s a legutóbbi gyűlés határozata szerint ezek dacára is kiadatnak az egyes könyvek, mihelyt készen lesznek.

Véleményünk szerint a jó magyar biblia megteremtésének egyedüli módja az, hogy a régi fordítások figyelembevételével készült új fordításban adva a szöveget, a mai tudományos eredmények alapján álló, de gyakorlati irányú, mindenki által könnyen érthető kortörténeti

bevezetéssel látjuk el az egyes bibliai könyveket — illetve könyvcsoportokat, s a magyarázatokat tisztán csak a szöveg, az egyes képzetek, fogalmak megértésére szorítjuk. A homiletikai magyarázást, a vallásos gondolatok gyakorlati felhasználását pedig egy teljesen különálló vállalkozás számára hagyjuk fenn.

A biblafordítás és magyarázat munkáját egy embernek kellene végezni, amennyiben azonban ez gyakorlatilag nehezen valósítható meg, mert sok időt igényel, csak három részre osztanám, ú. m.: 1. synoptikusok és Csel. könyve, 2. Páli iratok, pásztori és katolikus levelek, 3. Jánosi iratok-ra — azonban ebben az esetben is feltétlenül kívánatos, hogy az egész műre egy szerkesztő nyomja rá egyénisége bélyegét. Magától értetődik, hogy a kortörténeti beállításra, a bevezető magyarázatokra is ez az eljárás lenne alkalmazandó.

Tudom, hogy a dolgok mostani állása mellett a vállalat ilyen szellemű átforgalmazása előtt akadályok állanak, de az ügy sikere érdekében minden akadályt el kell hárítani, s el is lehet. Ha megjelenik Márk fordítása a Kecskeméthy kezéből, rá kellene bírni a többi synoptikust és a Csel. könyvét is a hozzájuk írandó bevezetéssel együtt — az esetleg kész vagy félig kész munkák felhasználásával és aránylagos díjazásával, s ugyanez lenne az eljárás a többi könyv magyarázatánál is. Inkább késsék a munka egy évet, minthogy elhibázott legyen. Kívánatosabb kevesebb munkatárs mellett jobb munka és több áldás, mint a sok ember részesedése egy elhibázott alkotás kétes dicsőségében.

Musnai László.

Levél sok mindenről.

Kedves Szerkesztő Úr!

Néhány komoly szót szeretnék Önnek, mint az Út stb. szerkesztőjének, a pract. theol. professzorának, egyházi írónak mondani. Attól nem félek, hogy megneheztel soraimért, mert írásaiból jólesően látom, hogy nyitott szemmel nézi a dolgokat s megfontolás nélkül nem dobja el magától az esetleg szokatlan észrevételt sem.

Remélem, egyetért ezzel a tétélemmel: nem ismerjük népünk psychéjét. Vannak ugyan tradicionális nézeteink felőle, s ezek hamar általánosítanak és hogy mennyire nem felelnek meg a valóságnak, azt az is mutatja, hogy superlatívusokban vannak tartva. A — mondhatjuk — „elmult“ évtizedet talán a közgondolkodás lustasága jellemzi legjobban. A tudományok differenciálódása s az egyes szakokban a részletek felhalmozása alapos foglalkozást kívánt attól, aki valamelyikben otthon akarta magát érezni stb., de nem akarom itt részletes és szinte

lehetetlen rajzát adni annak a circumstanciának, ami az átlag embert *lustává*, mert *képtelenné* tette a *gondolkozásra*, hanem csak erre a tényre akarok rámutatni mint olyanokra, ami miatt mi a magyar kálvinista néplelket nem ismerjük.

Nagyon becsülöm és szeretettel olvasom Az Út különböző ágú cikkeit, de bocsásson meg, ha kimondom, mindig magam előtt látom a katedrát vagy a szószéket, a való élet megkapó áramlását, kaleidoskopikus érveit ritkán. Ez annál fájdalmasabb megállapítás, mert mit kell mondanom akkor a többi egyházi lap előadasmódjára, ha a közöttük páratlan és magas színvonalra törekvő Út-ra is ezt kell szavakba foglalnom.

Nagy baj ránk nézve kétségkívül, hogy nincs kellő számú közönségünk, mely az egyéni kifejlődést, kutatást az erre fordított idő arányában tudná honorálni. Nekünk azért első kötelességünk az legyen, hogy megismerjük és megismerhessük azokat, akik között és után élünk.

Ez a nagy háború megkönnyíti és egyúttal megnehezíti munkánkat. Megkönnyíti annyiban, hogy a régi psyctrét darabokra szaggatta s átalakította; előttünk új emberek élnek a maguk kicsi életét. Megnehezítik, mert egész új teremtményekkel van dolgunk. Ha tehát a régi elmúlt megsiratatlanul, — hisz nem is ismertük! — forduljunk az új felé lelkiismeretes megérteni akarással. Sziveskedjék talán rovatot nyitni az Útban a magyar kálvinista folklóre számára. Hordjuk ott össze a nyers anyagot úgy, ahogy az élet elénk állítja, szépen vagy csúnyán, avagy összeelegyvedve. Ne akarjunk konkluziókra sietni, általánosítani, összegezni; a konkrét esetek nagy száma ki fog bennünk fejleszteni egy meghatározhatlan érzéket, aminek segítségével könnyebben belátunk azokba a mikrokosmosokba, amiket eddig oly könnyen osztályozgattunk. (Ad analogiam angol kiejtés, aminek írott szabálya meg nem tanulható, meg céltalan is!) Azt hiszem, ez nagy élénkséget hozna a lapba.

Ehhez vagyok bátor csatolni Az Út traktátus vállalatára vonatkozó aggályomat. Ismerjük mi úgy népünket, hogy ily módon belemarkolhatnánk életalakító gondolatvilágukba? Szó sincs róla, égető szükség volna erre a vállalatra és inkább ma, mint holnap és népünk olvas, ez is bizonyos, én mégis azt vagyok kénytelen mondani, hogy elébe vág ez a dolgoknak, a szó mélyebb, becsületes értelmében: időszerűtlen.

Egy esztendeje idestova, hogy a ref. napilap délibábját a nyilvánosság előtt kergetem. Ez idő alatt sok lelkésszel világi úrral, a nép sok egyszerű fiával volt érintkezésem levélben és szóban. El sem hinnék talán, ha megmondanám, hogy mily kevés százalék az, amire többé-kevésbé rámondhatjuk, hogy keresztyén; hát még azt, hogy református!

Valahogy legelől kell a dolgot kezdeni. Ne „tudjunk sokat“, hanem a keveset jól tudjuk meg.

Ísmét bocsánatát kérem, hogy ilyen tartózkodás nélkül beszéltem. Jót akartam, ez a mentségem. A sértés meg a legtávolabb áll tőlem. Mint Az Út nagy családjának egyik tagja bizalommal szoltam a családfőhöz.

Boldog ünnepeket kíván

Majosháza, 1917. dec. 19-én

kiváló tisztelettel kész hive:

Deák Imre

ref. lelkész.

A verespataki egyházközség Topánfalván templomot és parókiát kíván építeni. Topánfalva az erdélyi románság egyik fellegrára, egyébként nagyszerű jövőre elé néző ipari központ, valóságos havasi metropolis. Verespataki lelkészársunk lelkes írásokkal keresi meg az összes magyar református gyülekezeteket, hogy segítsenek e nagyszerű vállalkozásában. Ha mi, magyar reformátusok, csakugyan *egy élő test* volnánk, akkor nem gazdálkodnék mindenik gyülekezet a maga külön számlájára, hanem együtt, egyszerre épülne — bár tagjaiban — az egész. Szigorúan véve egyetlen gyülekezet sem élhet úgy, hogy *gyakran* meg ne emlékezzék az ő missziói területén küzdő testvérekről. Ilyen missziói területe a magyar kálvinizmusnak az erdélyi részek diaszporái. A topánfalvi templomot ne *egy ember*, egy gyülekezet, egy egyházmegye, egy egyházkerület építse: *építse a magyar kálvinizmus*. De építse úgy, hogy a lelke rajta legyen. Egyik erre kiszemelt vasárnap emlékezzék meg a lelkipásztor prédikációjában a *magyar reformátusok missziói feladatáról* és szólítsa fel őket, lépjenek be a lelkek szolidaritásába. „Boldog az, aki a szentek iránt való szolgálat jótéteményébe és közösségébe befogadtatik.“ (II. Kor. 8. 1—7.)

Az Út kiadóhivatala a következő levelezőlapot volt kénytelen szétküldeni:

Nagytiszteletű Uram!

Kénytelenek vagyunk közölni azt a rideg tényre, hogy Az Út előfizetési árát 1918. jan. 1-től évi 8 K-ról 12 K-ra emeljük fel. Őka ennek az, hogy míg ezelőtt 2 és fél évvel egy ív nyomása került 60 koronába, ma már 240 koronába kerül. S míg az akkori árak mellett Az Út ára 6 K volt, a mostani árak mellett teljes lehetetlenség 8 K előfizetési díjat szedni. Most, amidőn a legnagyobb német szakfolyóiratok megjelenésüket beszüntették: Az Út úgy próbálja a nehéz időket megúszni, hogy előfizetői áldozatkészségét fokozott mértékben igénybe

vészi. Bizunk benne, hogy mint eddig, úgy most sem csalódunk, midőn előfizetőink megértő és segítő rokonszenvére appellálunk.

E felemelés azokra is kiterjed, akik előfizetési díjaikat a régi kulcs szerint már beküldötték.

Kolozsvár, 1918. január 31.

Az Út kiadóhivatala.

Az Út sajnálja leginkább, hogy már másodszor kell az előfizetési díjat felemelnie. Mi örülnénk a legjobban, ha az 1915. évi árak mellett, az első évfolyam szép kiállításában adhatnók a lapot. De nem tehetjük. Még most is Az Út a legolcsóbb lapok közé tartozik. Aki Az Út terjesztési alapjára küldött adományát ez áremelkedés következtében előfizetési díjába be akarja számíttatni, ez iránt keresse meg kiadóhivatalunkat, jelezvén, hogy a pénzt mikor küldötte be.

1. *Homiletika.* Az igehirdetésre vonatkozólag fölvetett elméleti és gyakorlati kérdések legnagyobbbrészt a háborus igehirdetés számára adott viszonyokra vonatkoznak. A *Monatschrift für Pastoraltheologie* (szerk. Wurster és Schoell) XIII. évfolyamában *Stäglich*: „A temetési beszéd feladatáról és alakjáról ír, s e feladatot abban találja, hogy az elesett bajtársait igyekezzünk erősíteni és megnyugtatni, liturgiája legyen rövid és megkapó. H. Reuter Schleiermacher háborus beszédeiben szemlélteti a háboru belső átélését. A 8. szám Hoffmann Zeppelin gróf fölött mondott beszédét tartalmazza. Dr. Peisker: Die Aufgaben der Predigerdemniare, címen hangsúlyozza ezek tudományos és gyakorlati képzésre való fontosságát, mely kettőnek karöltve kell haladni. Gutbke érdekes adatokat sorol föl a londoni püspök missziói körútról London utcáin.

2. *Katechetika.* Sokkal bővebben találjuk fejtegetve a vallástanítás és vallásos nevelés egyes kérdéseit. A *Monatschrift f. Pastoraltheologia* XIII. évfolyama tartalmazza Eger cikkét *Az imádság tana a vallástanításban.* Utal ennek nehézségére s hangsúlyozza, hogy az imádság tanítása gyakorlati kell, hogy legyen. Az imádság gondolatkörének igen szép kifejtését adja a következő pontok alapján: a) Miért kell imádkoznunk? 1. Kérés, mely írnyulhat: segítségre a szükségben; állhatatosságra a szenvedések közt; erőért kötelességeink végzéséhez; kegyelemért bűneink között; megjavulásért; 2. Magasztalás és hálaadás; ennek fontossága a keresztyén ember életében; hálaadás Isten mindennapi jócselekedeteiért; a hála megelégedetté tesz; 3. Másokért való imádkozás: az első keresztyének példája; a másért való könyörgés gyümölcse; imádkozni ellenségünkért. b) Hogyan kell imádkozni? 1. nem szájjal, hanem szívvel; 2. komolyan; 3. magát Istent keresve és nem csak ha szükségünk van valamire; 4. alázatosan; 5. bizakodva, hittel; 6. Jézus nevében. c) Mikor imádkozunk? 1. Hozzá kell szokni az imádkozáshoz (annak nehézsége, veszedelmei). 2. A közös imádkozás. (Az istentiszteleti ima lényege, jelentősége, eredménye.) 3. Egyesek szabad imádkozása magánosan. (Viszonya az életbeosztáshoz.) d) Mit segít az imádkozás? 1. Az ima célja. 2. Jézus példája. 3. Külső segély és belső áldás. 4. Közlebb visz Istenhez. — A vázlat, eltekintve az erősen tagolt beosztás-okozta nehézségektől, igen jól felhasználható úgy középiskolai vallástanítás órákon magasabb osztályokban, mint fejlettebb ifjúsági egyesületekben megbeszélgetésre.

Sattler: Schleiermacher és a gyermekistentisztelet címen Sch. egyes megjegyzéseit adja e tárgyról.

Lic. R. Kühner: a konfirmádusok előkészítésének („Christenlehre“) anyaga háborus beosztására ad vázlatot. Egy pár, a háboru-szülte vonatkozáson kívül, új gondolatot nem ad.

A Hoffmann és Schuster szerkesztésében Berlinben megjelenő *Zeitschr. f. den evang. Religionsunterricht* 28. évfolyamában B. Schmidt a *háboru vallástanításban való felhasználásának hasznáról és veszélyeiről* jócskán már közismert dolgokat mond el. Pietscher: *Mire tanít a háboru vallástanításunkban?* értékes adatokat tartalmaz a gyermekek gondolköréből. Schuster: *Ananias és Saphira* történetét dolgozza föl háborus elmélkedésnek. Dr. Hasz: *Luther* viszonyát és befolyását vázolja röviden az egyházi énekre. Ugyanő vázlatot ad a reformációi jubileum által befolyásolt *vallástanítási tananyaghoz*. Az alsófokon Luther személyét mutatja be történeti események kíséretével, a középfokon Luthert mint reformátort, hitét, más reformátorokhoz való viszonyát, jelentőségét az istentisztelet megújulásában, a felsőfokon Luther szellemi örökségének további sorsát, a hittani vitákban, olvastat L. műveiből, s tárgyalja a L. egyházának feladatait a háboruban.

A Spanuth folyóiratának (*Monatsblätter f. d. ev. RU.*) cikkei közül említésreméltó Wohlrab értekezése *Bibliai történet és első iskolai év* címmel, melyben a bibliai történetek (különösen József történetének) első osztályban való feldolgozásra ad értékes gondolatokat. Fränckner szép földolgozását adja az *Isten lényegéről* szóló hittételnek a képezdek első évfolyamán. A levezetés olyan eleven és megkapó, hogy hasznos vezérfonalul szolgálhat képezdekben tanító hitoktatóinknak is.

Bayer: *Luther, mint a gyermekek tanítója* címen kedves képet ad arról, hogyan foglalkozott L. a gyermekek között, kérdezgetve őket, játszva velük és magyarázva nekik.

Wever azt a kérdést vizsgálja, hogyan szemléltetjük az alsófokon tanításunkat a Luther művéről. A L. életéből vett apróbb, de fontosabb eseményeket mondja el kedves, eleven előadásban.

3. *Gyülekezeti munka.* Leggazdagabb irodalma kétségkívül ennek körébe eső kérdéseknek van. A háboru a gyakorlati lelkipásztori munkát olyan sok eset elé állította, a lehetőségek és alkalmak olyan nagy számát tárta föl e tárgyban előttünk, hogy áttekinteni is szinte lehetetlen.

A *Monatschrift f. Pastoraltheologie* Erich Foerster ilyen című hosszabb tanulmányát közli: „A lelkészi hivatás tartalma“, amelyben a lelkipásztori munka különböző ágait, azok alapkérdéseit tárja föl. Wüterich: az ifjúság gondozásáról ír. A munka céljára, módszerére vonatkozó értékes utasításokon kívül szól az ifjúság gondozásának szervezéséről, az egyházzal, a szövetséggel való viszonyáról. Az egész cikk igen szép összeállítása a munka vezető gondolatainak.

Bossert egy württembergi falusi gyülekezet állapotrajzát írja meg (*Valláserkölcsei élet a falun a háboru befolyása alatt*), amilyen állapotrajzot nekünk is kellett volna csinálnunk. Nagy segítség és jó eszköz lett volna

népünk megismerésére s a békére való átmenetre. A Bossert faluján különben, lényegtelen vonásokat leszámítva, az állapotok sem nem jobbák, sem nem rosszabbak, mint a mi átlagos falvainkban.

Rustenbach lelkész *A háboru által okozott hitbeli ingadozások és támadások kezeléséről* ír. Ilyeneknek találja a fatalizmust, babonát, kételyt Isten szeretetében és igazságosságában, az imádság erejében, az örökélet gondolatában. Levezeti, hogyan kezeljük ezeket igehirdetésünkben, családi estélyeken, a konfirmandusaink között, s végre az egyéni gondozás eseteiben.

Prof. D. Knods: *A mi ev. gyülekezeti lapjaink* c. cikkében a gyűl. lapok fontosságáról, feladatairól és módszeréről ír megszívlelendő dolgokat.

Georg Koch (*Volks-hochschulen*) a dán népegyletek történetét ismerteti és értékes tanúságokat von le belőle a német állapotokra. Igen rokonszenvesen és szépen rajzolja meg a Grundtvig és Kold alakját, a dán népegylet célját, munkáját, módszerét. Következtései: a német továbbképzésnek sem szabad olyan tervszerűtlennek lenni, mint eddig volt, óvakodni kell a Vielwisserei-től, állami kényszer nélkül, pusztán a fiúk és leányok tudás iránti érdeklődésétől vezetve kell megalkotni, óvakodni kell a gazdasági cél túltengésétől. Egy pár pillantással bemutatja, mi lenne ennek következménye. Végül a schleswigi és württembergi intézményeket ismerteti, melyek dán mintára állítottak. — A kérdés nálunk még égetőbb, mint Németországban s konstatáljuk, hogy „Az Út” már gyakran utalt ennek fontosságára, sőt az ilyen irányú munka módszerét is ismertette.

A Passauban megjelenő katolikus *Theologisch-praktische Monatschrift* nevezetesebb cikkei a következők: J. Murböck: *Az egyesületi munka koncentrációját* sürgeti; J. B. Knorr arról ír, *Hogyan mozdítsuk elő a népnél a szentírás olvasását*, jó módszerei utasítások mellett kívánja magyarázatos biblia kiadását a nép számára. (Nálunk is elkélne!) Névtelen cikk szól *A több lelkészi állással rendelkező városokban végzendő lelkigondozásról*. Az író hangsúlyozza a lelkipásztorok együttes és egységes munkáját, mely különösen az egyesületi organizálásban vihető keresztül. Kívánja a lelkipásztorok közös értekezletét a munka vezetésére; gyülekezeti lapot, szóval minden eszköz egyetemes összpontosítását. A több parochialis körre oszló egyházközségek nálunk is rendszerint a munka egységének hiányát szenvedik.

A jelen évi folyamban G. Baumgartner igen értékes cikke van *Ifjúsági egyesületünk jövőjéről*. Rámutat azokra a nehézségekre, melyek a háboru után az ifjúsági egyesületek előtt állanak, mikor tagjaik egy része elesett, egy részét más irányú hatások elidegenítik az egyesülettől. Keresi a munka módozatait a vezető intenzívebb munkájában, az iskolából kikerülő ifjúság megnyerésében, az ifj. egyesület szerepében a földmivelő nép fejlesztésére. A szórakozás minőségét emelni, mennyiségét csökkenteni kell a városokban. Így jelenik meg az egyesületek előtt hármas cél: vallásos, gazdasági nevelés és nemes szórakoztatás. A falusi egyesületek szövetségé (Lan-

desverband) alakítását is hangsúlyozza. Legjobb összetartó erő ehhez az ifjúsági lap, mely vallásos irányú, de nem zárkozik el a nemes humor elől sem. A döntő azonban a lelkésznek és a vezetőnek a személye, kinek jellemvonásait igen szépen rajzolja meg.

A *Bárczi István és Weszely Ödön* szerkesztésében megjelenő *Népművelés* 7.—8. kettős száma *Gombos Ferenc: Kulturmunka falun* c. cikkét tartalmazza, mely ügyesen összegyűjtve dióhéjban kijelöli a falusi népművelés főbb céljait.

A *Magyar Paedagogia* ez évi folyamának 1. számában *Lados József: A falusi magyar nép művelése* címen ír. Rajzolja a nép műveltségi állapotát a háboru előtt; a háboru hatását; majd a teendőket veszi sorba: a tanítót, lelkészt, iskolai hatóságok munkáit. — Amint láttuk, a munka körvonalaival, általános elveivel nagyrészt már mindenki tisztában van, két dologra volna szükség: 1. a munka módszerének pontos tárgyalására, 2. főképp a munka intenzív végzésére. — Az 5. számban *Juba Adolf* ír *Az ifj. egyesületek kérdéséről*. Az ifjúsági egyesületek kérdésének e lelkes agitátora itt a gondolat történetét vázolja, az ifjúsági munka céljairól ad — legnagyobb részben már ismert — gondolatokat. — Az októberi számban *Imre Lajos* „tervezete az ifj. egyesületek kérdésének megoldására“ című cikkében három pontban foglalja össze az ifj. egyesületekre vonatkozó kívánalmakat: egyetemes cél, módszeres és kellő eszközökkel rendelkező mozgalom. A cél tekintetében az intellektualis továbbképzést, erkölcsi nevelést, az esztetikai nevelést s ezek módszerét emelik ki. Szervezet tekintetében kívánja az egyéni fejlődés lehetővé tétele mellett az egyesületek szövetségbe foglalását.

I. L.

Baja Mihály: Ünnepi hangok. Költemények a reformáció világából Hegedüs és Sándor Debr. 1917. Ára 1 K. E reformációi tárgyú 11 költeményt tartalmazó kedves kiállítású füzetke költeményeinek legtöbbje alkalmas vallásos estélyeken való előadásra. Különösen kedves az első (Ünnepnapon) „A gyermek Luther“ című, megkapó és mély. A „Luther és a biblia“ alapgondolata kidolgozása kissé elnagyolt, a „Ki volt Kálvin János“ már a népiességet a humorosságig viszi. A Bocskayról s a gályarabokról szóló szintén szép.

Csűrös István: Az Úr gondot visel. Három elbeszélés Bp. Ára 1*50 K. E füzetben három elbeszélés foglaltatik. Az első, Mefibóset című a Sámuel II. könyvéből vett elbeszélést dolgoz fel, sok subjectiv és más természetű kitéréssel, reflexióval, a mi a különben tagadhatatlanul jó elbeszélői vonásokkal rendelkező írónak hibája. A harmadik elbeszélés, „Egy per“, ugyancsak ebben a hibában leledzik, a mese szövése sem eléggé világos „Az erős fiú“ a középső elbeszélés címe, ez a legsikerültebb. A Csűrös elbeszéléseinek legnagyobb hibája az oktató hang és magyarázó kitérések túlnyomó uralkodása, kiválósága tiszta levegőjében s nem közönséges jellemző erejében áll.

Szombati-Szabó István: Óh seregeknek Istene. Egyh. közönséges, ün-

nepi, rendkívüli és szertartású beszédek és imádságok háború idején. Bp. 3'50 K. Szombati-Szabó az újabb lelkészi nemzedék igen érdekes tagja. Három kötet verse után most a predikációból nyújt bemutatót. E kötetben mindenféle beszédek vannak összegyűjtve, legtöbbször jelezve az alkalom is, mely szülte őket. Belőlük megítélhetjük, hogy a szerző, mint aféle költőember tényleg ura a szónak, a tartalomnak kevésbé. Erőteljes, sok helyen túlságosan virágos stílusa háttérbe szorítja a tartalmi részt, pedig mondani is tudna valamit. A pünkössti beszéde általában legsikerültebbnek mondható. Igazi ünnepi szónok, a ki jól fel tudja használni az ünnepi alkalmak-okozta hangulatokat a siker — vagy tán inkább hatás — érdekében, de jótételetlenül áll ott, ahol az igehirdetésnek egyéni életté átalakításáról volna szó. Beszédei szépen kidolgozott, gyönyörködtető szónoklatok, de bizony, a szívbe nem marcolnak, új, nagy eszmények megélésére nem vezetnek. Kibúcsúzó és beköszönő beszédeiben félreismerhetetlen az, hogy saját magáról túlsokat beszél. A hol rímes, hol ritmusos, fél prózában, fél versben, vagy néhol makámában írt imákat meg már igazán hatóságilag kellene eltiltani, nem valók azok jóízű embereknek. Az első keresztelési beszédében a világtörténet összfilozófjaitól idéz egy-egy gondolatot, s a végén már úgy belejön, hogy „valahonnan, emlékezet után” is idézget. Ezeket leszámítva a mű nem leggyöngébb terméke predikáció irodalmunknak.

Berde Sándor: „Áron vétettetek meg.” Imádság és egyházi beszéd a reformáció 400-ados jubileumára. — Ára 1 kor. Tiszta jöv. a felsőbb leánynevelő intézeté. Ez a beszéd a hunyadi ref. egyházmegye jubiláris közgyűlésén mondatott el, s a nyomtatásban megjelent reformációi beszédek között mélységénél és tiszta, komoly hangjánál fogva a legjobbak közé tartozik.

Emléklapok a dunántúli ref. egyházkerület közgyűlésével kapcsolatosan Pápán 1917. okt. 4-én rendezett emlékünnepekről.

A füzet *Németh István* püspök Ef. 4 23—24. alapján tartott beszédjét tartalmazza, mely a reformáció vallásos élmény-gondolatát emeli ki. Az *Antal Géza* ünnepi beszéde a reformáció keletkezésének történeti és lélektani okait és körülményeit fejtegeti. *Medgyaszay Vince* Éneke a ref. négy százados emlékünnepe szép és erőteljes ének, *Fülöp József* ódája szintén méltóképp illik a füzetbe.

A máramaros—ugoc sai egyházmegye *Emlékfüzete Biki Ferenc* esperes, nagyszöllősi lakós (!) imájával kezdődik, mely tekintélyes hosszúságu. Reméljük, hogy Biki Ferencnek nem az a legnevezetesebb ismertető jele, hogy nagyszöllősi „lakós”, s nem mint ilyen, hanem, mint nagyszöllősi *lelkipásztor* mondta el az itt közölt imádságot. *Bede László* „Pályadíjnyertes egyházi beszéd”-e Márk X. 45. alapján a „Krisztusi életelv küzdelmeiről és győzdelmeiről” szól, meglehetősen általánosságokban mozogva, *György Endre* magas szárnyalású megnyitója a renaissance és reformáció szellemét hasonlítja össze.

Szarka Gyula: Lelkész a világháboruban. Harctéri és gyülekezeti beszédek. Miskolc, 1917. 157 l. Ára 4'50 K.

E beszédek alaphangja, mindenütt a háború, annak nyomora, pusztításai, követelményei. Ez az alaphang nagyon erősen, szinte kirívóan cseng ki belőlük, annyira, a mennyire keresztyén igehirdetőnek nem is szabadna helyet adni neki. A beszédek, bár közöttük sok mélyebben járó is van, nem textus szerűek, sok bennük a szónokiasság, a szóvirág, az oda nem tartozó költemény-idézet, nem elég közvetlenek és cseppet sem egyéniek. Még a legegységesebb is, a halálraitéltnek nyújtott utolsó vigasz, üres szónoklás, melytől bizony az „apathikus“ halálraitélt egy szemernyivel sem érezhette magát közelebb Istenhez. Sok beszéd külső alkalmi és körülményei olyan megkapóak, hogy szinte sajnálja az olvasó, hogy szerző ott is elszónokolta az időt, mikor olyan közvetlenül, olyan egyénien lehetett volna beszélni. Pedig e deklamáló hang levetkezésével szerző igazán mély és szép beszédeket tudna mondani.

Nánássy Dániel: A Lukács szerint való evangéliumhoz.

A békésbányai ref. egyházmegye lelkészegyesülete kiadványa. Ára 1'65 K. Ez a könyv a Lukács evangéliumának gyakorlati magyarázatát akarja adni házi és magán istentiszteleti alkalmakra. Már maga a könyvcim („A Lukács szerint való evangéliumhoz“(!) bizonyos pongyolaságot mutat. A magyarázat legtöbb helyen, sajnos, felületes, nem hatol a textus mélyére, általános, nélkülözi a közvetlenséget. Az imádságok megfelelőbbek. A békésbányai egyházmegye mint kiadó iránt igen nagy hálával tartozunk, hogy ezt a fontos kérdést: családi áhitatra vezérkönyvet adni a nép kezébe, meg akarta oldani, mert ez tényleg igen fontos. De ha egyszer meg akarja tenni, ne sajnáljon igen szigorú választást tenni azok között a művek között, melyeket ki akar adni. Ilyen munka magyar nyelven még mindig kerestetik. A Szikszay: ker. tanításai mintaszerű, de nem ad minden napra tanítást, a Szabó Aladár: Lelki hármata szintén igen jó, de rövid, különösen az imádságai kurták. Olyan könyvre van szükségünk, mely né a biblia egy könyvét magyarázza, hanem alkalmaszerű részek alapján rövid elmélkedéseket tartalmazzon. A Nánássy Dániel kísérlete szorgalmas, bár még nem megfelelő munka; várjuk a megfelelőt.

I. L.

A *Kehr* által alapított *Paedagogische Blätter* 1917. évi 10. számában említésre méltó *Niebergall* érdekes cikke: Nevelés és reformáció. A kettő kapcsolatát olyan módon keresi, hogy fölteszi a kérdést: mi a reformációnak, mint a nevelés egészének és még jelenleg is folyó tényének jelentősége, és a nevelés lényegéből a reformációnak minő megértése származhatik.

A Magyar Ev. Ker. Diákszövetség kiadásában, a *dr. Ravasz Árpád. dr. Papp Gyula és Deme László* szerkesztésében megjelenő „*Az Erő*“ ifj. lap, igen szép sikerekkel biztat. Régóta vártunk már a megszűnt, s életében is gyöngé *Szövétnek* után egy igazi, komoly ifj. lapot s ez a legszebb ígéretekkel lép föl. A Zászlónk-at még nem érte utól, de a legjobb úton van rá, hogy ezt tegye. A hangja komoly, cikkei közül a legtöbb egészen megfelelő. Örömmel látjuk, mellette legjobb nevű íróink gyűltek össze, s leg-

hőbb kívánságunk, hogy az időleges sikertelenségtől ne hagyják elkedvetleníttetni magukat. Képei még — bizonyára technikai és pénzügyi okokból gyöngék, de idővel remélljük, ezek is jobbak és bővebbek lesznek. A lapnak egyetlen nagy hibája van, hogy nem hetenként jelenik meg, de talán ezt is nemsokára el lehet érni. Melegen üdvözöljük a kiadókat és szerkesztőket és felhívjuk terjesztésének ügyére lelkes és tanítótársaink figyelmét, mint olyan ügyre, melynek nem szabad megbuknia.

I. L.

Dr. Kecskeméthy István: Elmélkedések a keresztyén élet főkérdéseiről. Kolozsvár, 1917. 94 o. ára 3 K. Kapható szerzőnél: Bocskay-tér 1. sz.

A Pro Transsylvania által rendezett gyermekvédelmi kurzuson a jelentkezők felekezetiük szerint lelki gyakorlatokon is részt vettek. E lelki gyakorlatokat protestáns részről dr. Kecskeméthy István vezette. Itt elmondott bibliamagyarázatait hozza ez a kis könyv gyorsírói feljegyzések után. Mint Kecskeméthynek minden művén, úgy ezen is meglátszik az ő markáns egyéniségének minden értékes vonása: mély, egyéni hit, világos, színes kifejezés, nagy szerkesztő képesség. Mélység és világosság jellemzi az egyes darabokat, amelyek a keresztyén élet kardinális kérdéseivel foglalkoznak. A hit, az üdvélet, a megtérés, az ujjászületés, a megdicsőülés, a feltámadás, a predestináció, a keresztyén program, — ezek azok a kérdések, amelyeknek mélységeibe Kecskeméthy István bevilágít. A kis füzet a keresztyén magyar építőirodalomnak egyik becses darabja, melyhez hasonlót kevesen irtak s e kevesek között is legtöbbször Kecskeméthy István irt.

rl.

Egyesült erővel. Az eddig Pozsonyban lic. dr. Szelényi Ödön theol. tanár szerkesztésében megjelent Theologiai Szaklap 1918. januárjától egyesül a Könyv-ujsággal, melyet a Scholtz Testvérek cég adott ki Budapesten. Az egyesült *Theologiai Szaklap és Könyv-ujság*-ot lic. dr. Szelényi Ödön pozsonyi theol. tanár és *Szimonidesz Lajos* nagybörzsönyi lelkész szerkesztik. A lap havonként fog megjelenni. Közöl önálló theol. tanulmányokat, figyelemmel kíséri a hazai és külföldi tudományos munkát, állandóan regisztrálja a hazai és külföldi protestáns theologiai irodalom termékein kívül a filozófiai, neveléstudományi és történeti műveket, a fontosabbakat behatóan és tárgyilagosan ismerteti. A Budapesten megjelenő lapot a Scholtz Testvérek cég adja ki.

Mikor Doctor Alberus Érasmus a brandenburgi örgrófságba készült, arra kérte Doctor Luther Márton, adjon neki mintát és utasítást arra, hogy prédikáljon fejedelmi személyek előtt. A doctor erre azt felelte: „Minden prédikációd legyen a lehető legeggyűbb. Ne a fejedelmekre nézz, hanem az együgyű, balgatag, faragatlan és tanulatlan emberekre, bármilyen bordában szótték magát a fejedelmet. Ha én az én prédikációmban Melanchton Fülöpnek vagy más doctoroknak beszélnék, ugyan fonák dolog lenne belőle; hanem beszélek a legegyszerűbben a tudatlanoknak és ez mindenkinek tetszik. Ha tudok is görögül meg zsidóul, ezt akkorra tartogatom, amikor mi tudós-félék kerülünk össze: akkor aztán úgy össze-vissza is kuszáljuk a dolgokat, hogy maga az Úr Isten is elcsudálkozik rajta.“

(*Tischreden.*)

Legelőször és mindenekelőtt határozott különbséget kell tenni Isten igéje és az emberi beszéd között. Az emberi beszéd hitvány hang, mely elszáll a levegőbe s hamarosan nyoma vész; de Istennek igéje nagyobb mint a föld és az ég, mint a halál és a pokol: mert Istennek ereje az és megmarad örökké. Ha mármost egyszer *Istennek* igéje, akkor tessék azt úgy is tekinteni és úgy is hinni, hogy Isten maga szól benne hozzánk — és ezért tessék az ő igéjét meg is szívlelni!

(*Luther: Tischreden.*)

Isten valóban csodálatosan cselekszik, amikor miránk, szegény prédikátorokra bizza igéje hirdetésének tisztét s azt, hogy mi kormányozzuk a sziveket, amelyekbe pedig nem láthatunk be. De hát ez az Úr Isten dolga. Ő így szól hozzánk: Hallod-e, te prédikálni fogsz; én majd megadom hozzá az eredményt: én ismerem az emberi szívet. Ez legyen a vigasztalásunk minékünk, prédikátoroknak. A világ aztán csak hadd kacagja és csúfolja a mi tisztünket. Te ne gondold rá, legföljebb kacagj együtt vele.

(*Luther (U. o.)*)

Nagy lélek kell ahhoz, hogy valaki az emberek testi és lelki jóvoltának szolgálatában fáradozzék s amellet ki legyen téve a legszélsőbb kockázatnak és a legnagyobb hálátlanságnak. Ezért mondja Krisztus Péternek: „Simon, Jóna fia, szeretsz-e engem?“ (Ján. 21. 15.) — és ezért ismételte ezt a kérdést háromszor is: „Legeltesd az én juhaimat.“ Mintha csak azt mondotta volna evvel: Hogyha igazi jó pásztor akarsz lenni, azzá egyedül csak az én irántam való szeretet ereje által lehetsz; másképp nem lehetsz. Mert ki tud másképp hálátlanságot szenvedni? Ki tudja eltanulni javait és egészségét, hogy azután a legnagyobb veszedelemnek tegye ki magát? Ezért szükséges hát, hogy engem szeress.

(*Luther (U. o.)*)

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

Lapunk felelős szerkesztőjének át kellett vennie a Református Szemle felelős szerkesztőségét is. Szerencsére oly kiváló társszerkesztő mellett, aki a munka legnagyobb részét kitünően és egyedül teljesíti. De azért kérnünk kell olvasóinkat, hogyha a Ref. Szemlének pénzt, előfizetési díjat küldenék, ne küldjék a Ravasz László címére, mert kettős fáradság jár vele, hanem a Ref. Szemle kiadóhivatalának: Király-u. 51. sz. alá. Ugyanoda intézendők a reklamációk is.

Az Út propaganda-alapjára adakoztak: Szanik Béla Budapest 2 K, Muzsnai László Bécs 2 K, Hegyi András Bécs 2 K, Vincze Géza Marosszentimre 4 K, Fosztó György Fogaras 2 K, Kovács Károly Szászsebes 2 K, Tárczy Géza Csomaköz 2 K, Tótkés József Málnás 140 K, Máthé Gyula Kozárvár 2 K, Pataky Gyula Buzásbocsárd 4 K, Székely Árpád Monó 2 K, Vásárhelyi Boldizsár Dés 7 K, Fosztó György Fogaras 3 K, Fejér Pál Erzsébetváros 2 K, Fodor Miklós Gogán 4 K, Csia Pál Mezóméhes 320 K, Fekete János Galambok 2 K, Pütkösty Zoltán Magyarkapud 2 K, Geréb András Apanagyfalu 2 K, Szabó Lajos Borsodszakácsi 2 K, Csűrös József Váralmás 5 K, Jancsó Lajos Marosujvár 2 K, Adorján István Bódonkut 2 K, Biró György Kézdivásárhely 2 K, Modoss Sámuel Hajdunánás 2 K, Salga Zoltán Ikland 2 K, Bodnár Ferenc Mezőkövesd 2 K, Jakab Viktor Kusaly 10 K, Joó Imre Decs 2 K, Mészöly Győző Czegléd 2 K, Szotyori Lajos Alsórákos 2 K, Ady Sámuel Nyárádszentbenedek 2 K, Göde Lajosné Szekszárd 2 K, Náday Béla Élesd 2 K, Rácz Lajos Füledd 2 K, Kovács Benedek Bécs 12 K, Nagy Sándor theol. Kolozsvár 4 K. Tövissy Pál Esztény 2 K, Fóris Lajos Olcsva-apáti 2 K, Sigmond János Marosvásárhely 2 K, Kiss József Szeged 6 K, Csernák Béla Berettyóújfalu 4 K, Demes Ferenc 4 K, Juhász Sámuel Furta 6 K, Máksay Elemér Radnót 2 K. Összesen: 13760 K., végső összeg márc. 1-én 80730 K.

Az Út traktátus vállalata, az *Ünnepnapok*, kedvező kilátások között indul. Az első számból elfogyott tizezer példány. De ennél sokkal többnek kellene elfögyynia. Újra felhívjuk rá barátaink figyelmét.

Előfizetést, reklamációkat, kéziratokat, leveleket Dr. Ravasz László címére (Kolozsvár, Bocskai-tér 1.) kell küldeni.

A szerkesztésért felelős:
DR. RAVASZ LÁSZLÓ.

A nagyság.

— Egy fiatal lelkipásztor naplójából. —

I. Móz. 5. r. 24. v. És mivel Énókh Istennel járt vala, eltűnék, mert Isten magához vevé.

Ma iktattak be lelkipásztori hivatalomba.

Nagy tervekkel jöttem e kicsi faluba, teljes mértékével annak az ajándéknak, amellyel az Isten az ifjúságot áldja meg: a *nagyratörés* ajándékával. És mégsem tagadhatom le kétségeimet. Vajon megtalálom-e itt egy új életnek eddig ismeretlen forrásait? Mi lesz reámnézve e lépés: kezdete egy diadalmas, messzi és előttem még eltakart fejlődésnek, melyből esetleg széles rétegek nyernek majd megújulást, vagy első lépés az elfeledtetés, a szürke küzdelem, a lassú szellemi sorvadás felé, mint annyi másnak? De szabad-e kételkedni abban az életkorban, amikor szárnyaink lendülete a legerősebb? Amikor terveink és álmaink oly merészen szállanak, hogy szinte biztosnak érezzük a sikert, amely felé mások százan is hiába törekedtek? Igaz, az idősebb lelkipásztorok lemondóan legyintenek felénk s halljuk a zsibbasztó igét: hjah, az élet! De mégis szomorú volna az élet és reménytelen az a nemzet, amelynek fiai nem látnak látásokat és nem álmodnak álmokat a dicsőségéről. Igaz, az élet sokat letör és megfagyaszt az álmok fájának virágai közül: de minden nagyot azért mégis az ifjúság alkot — a *férfikorban* is. Nagy gondolkozók, hősök életüket formáló gondolata az ifjúkorban születik meg. Az ifjúság istenadta kiváltsága az, hogy prófétai sejtelemben meglássa az élet ormait, melyekhez a lét kegyetlen tusáján vezet át az út; meglássa még *előbb*, mintsem a küzdelem felvert pora eltakarná őket — sokszor örökre e földön. Csak az ifjúkor platonai „visszaemlékezése” az ideák korára képes az embernek bizalmat adni a későbbi küzdelmekben, az élet unalmas síkján, a porban, a szennyben, hogy el ne veszítse hitét az élet legmagasabb céljainak elérhetőségében. És Isten országa jövőjének nagyságát e földön elsősorban az ifjú lelkipásztorok nagyotakarásától reméljük. Ha őket nem nagy tervek és célok vonják, hanem csak az a tudat, hogy a „pap”-nak lusta kényelemben el lehet heverni az életet: akkor végünk van. *Ésaiás* már leírta és megítélte őket: „ néma ebek, nem tudnak ugatni, álmodók, heverők, szunnyadni szeretők. telhetetlenek, nem tudnak megelégedni, pásztorok ők, akik nem tudnak vigyázni. . . ki-ki nyeresége után, mind együtt! Jertek, hadd hozzak bort és igyunk részegítő italt! és legyen a holnap olyan, mint a ma; nagy és

dicső felettébb!“ (56. r. 10—12. v.) Oh, csak a holnap ne olyan legyen, mint a ma! Oh, csak soha be ne telne a szívünk a mával! Oh, csak megmaradna ifjúságunk szent elégedetlensége a mával szemben akkor is, mikor a fejünk már szürke! Oh, csak a szívünk maradna mindig fiatal, nagyotakaró, merész álmokat látó, dicsőségre sovárgó, ormok felé szárnyaló! De megálljunk. Nagyratörés dicsőség merész álmok élet ormai! Istenem! Hát lehet egy magyar kálvinista lelkipásztornak *naggyá* lennie?

Vessünk számot vele: mi vár a lelkipásztorok legtöbbszörére? Mi az a sors, amely nagy többségükben, a legjobb esetben is, osztályrészükül jut a földön? Egy kis, jelentéktelen, eldugott falu, álmódzó parókhia a dombon, eszménytelen, anyagi érdekekért élő emberek társasága, sár, sötétség. A falu csendje, kötetlensége, drasztikus földiessége ez bármi egyéb, *de nem a nagyság levegője*. Mert a nagyság ott tenyészik a kultúra zajában, csillogó városokban, megértő emberek bámulata közt, az intézkedés, a hatalom, az uralkodás tág lehetőségeinek talajában. Nem a földből nő ki, hanem az aszfaltból; nem a nap sugara növeli, hanem a villanyfény. Nem a magány az éltető eleme, hanem a taps, a tetszés zaja. A nagyságot nem nekünk találták ki.

S mégis úgy érzem, nem lehet fenségesebb, nagyobb életet elképzelni annál, mint amelynek minden mozzanata elért ebbe az egyetlen bibliai versbe: „És mivel Énókh Istennel járt vala, eltűnék, mert Isten magához vevé.“

Ime, ez a nagyság vár a lelkipásztorra.

Mert kétféle nagyság van. Két irányban növekedik az élet. Extensive és intensitive. Kifelé és befelé. Az első út az érvényesülés a földi viszonylatok között; a második elmélyedés énünk titkaiba. Az első: meggazdagodás a világgal, kiterjeszkedés a világban, uralkodás a világ felett. A második: meggazdagodás saját magunkkal, behatolás saját egyéniségünk titokzatos mélységébe, ahol Isten jár, bírása önmagunknak és Istennek önmagunkban. Az elsőt meg kell hagynunk a politikusoknak és hadvezéreknek; ügyvédeknek, doktoroknak és divatos poétáknak: az az övük. A mienk a másik, a belső. De ez a mienk. „Mit használ valakinek, ha az egész világot megnyeri is, de lelkében kárt vall?“ Egy egész világot egy egész világért. De melyiket a kettő közül? A mienk a *lélek* világa, a *nagyobb*, az igazabb, az örök. A mienk a *lélek* nagysága és nekünk nagyratörő lelkipásztorok kellene a *lélek világában*. Isten erre a nagyságra hívogat minket, amikor behelyez a szegény kis magyar falucskák csöndjébe. Mert ennek a nagyságnak a *falu* a termőtalaja és az éltető levegője. Messze a festett világ, a lármás törtetés, a rothadó civilizáció villódzása. Közelebb az ég, a csillagok, közelebb Isten. A Biblia világa az, ahol a föld megtanítja azt, aki beszél vele. Aki akarja, annak többet mond itt a „mezők lilioma“, az „ég madarai“, az „elveszett juh“, mint a legnagyobb világváros minden látnivalója. Aki akarja, az boldogan tapasztalhatja itt, hogy Isten világában mindenütt *végtelen* sok a látnivaló. Ime, Isten, amikor legdrágább titkait akarta kijelenteni a világnak, nem Rómában jelent meg, hanem Galilea szegény falucskái között. Nem a nagyság levegője-e

az a világ, amelyben nekünk kell élnünk, mikor ebben a légkörben élt az intenzív nagyság királya, a mi Urunk, Jézus? Isten hősokeket keres magának az ő tervei számára s a hősiesség próbája az, hogy tudjunk „eltűnni” a világban, mert „vele akarunk járni”. Aki Istennel jár, annak el kell tűnnie ebben a világban. Annak meg kell halnia e világra nézve. Ezen nem lehet változtatni, ez az örök törvény és semmi bölcselkedés, megalkuvás ezen nem változtatható. Mikor a lekipásztorok a világban való érvényesülés útját keresik és hivatkoznak őseik érdemeire, amelyek jogokat és kiváltságokat követelnek számukra e hazában, akkor „nem Istennel járnak”.

De ez nem azt jelenti, hogy életük elvész e világ számára. Oh nem. Eltűnésük drága javakat fog adni e földnek. Titkos járásuk Istennel csodálatos következményekben fog kinyilvánulni a világban.

Látok egy nagy magyar jövődőt. Új nemzedék sarjadt a földből. A nép ősrétegéből jött, tele a természet illatával, a romlatlan lélek tisztaságával, a meg nem fertőzött ész acélos, hódító erejével. Mint a megújulás patakja, ömlik a beteg vizekbe. Magyar tudomány, magyar művészet, nemes magyar közszellem, eszményi világnézet, puritán erkölcsiség, becsületes anyagi virágzás jönnek vele. Egy boldog, egy imádkozó magyar nemzet!

Honnan jött?

Titkos erők munkáltak a nép ősrétegében, eltűnve a világ szemei elől, fáradhatatlanul, teljes önátadással. Istennel járó titkos erők: *a magyar lelkipásztorok*. Az ő szívükből patakzik ez a gazdag élet, a *belső nagyság* aratása ez, az ő életük ez, megdicsőülve a nemzet életében és felírva a mennyben, ahol még „az egy pohár vizet” sem felejtik el. Oh, ha az Énókh nagysága meghódítaná a lekipásztorok szívét! Add, én Istenem, hogy a fejfámra ne rhassanak többet, de *kevesebbet* se, mint ezt: „Eltűnt. Istennel járt. Isten magához vette.”

M. S.

I G E H Í R D E T É S.

KULTUSZ.

I.

Krisztus kettős természete.*)

Alapigék Máté 4:10 és Ján 20:28.

Ez a két alapige jelezze mai elmélkedésünk számára azt a két pólust, amelyek között kezdettől fogva mozog a Jézus Krisztus személyiségére vonatkozó kegyes keresztyén szemlélődés. Egyfelől egy félre nem magyarázható energiájú nyilatkozat épen annak az ajakáról, aki ebben a kérdésben maga a lehető legilletékesebb; s ez a nyilatkozat a kísértőnek valamennyi között legszédületesebb csábításával szemben egy, az ószövetség legtisztább lelkéből lelkezett hatalmas bizonyoságtétellel jelenti ki azt, hogy az *Úr Istennel szemben* — az imádat és a szolgálat szent és boldog emberi köteleztetéseiben — Jézus épenúgy *embernek* tudta magát, mint bárki más emberfia. Másfelől azonban ott van egy másik bizonyoságtétel is a Jézus személyiségéről az ő egyik legnemesebb s azt mondhatni, legrajongóbb tanítványának ajakáról. Ez a bizonyoságtétel nekünk azért oly különösen értékes, mert benne egy olyan egészen személyes hit szólal meg, amelyet a kételkedés tüze próbált meg és edzett hatalmassá. És ime, ez a bizonyoságtétel — amelyre, eltekintve a hozzátapadó dogmatikai képzetek és fogalmak különféleségétől, egészen egyforma visszhang rezdül meg tizenkilenc század óta minden igazán keresztyén szívben — ez a bizonyoságtétel meg azt mondja, hogy amelyik emberi szívnek egyszer megadatik belepillantania a Jézus valódi lényébe, az abban *Istent* látja meg, Istent *kell*, hogy meglássa.

Már most ebben a két, egyképen tagadhatatlan bizonyosságban és tényben a keresztyén gondolkozás legkezdetektől fogva mindmáig nagyon sok becsületes és következetes gondolkozó látott és lát egymást kizáró, merev, abszolút ellentéteket. Még alighogy megszületnek a Jézus személyiségére vonatkozó első történelmi és bölcséleti reflexiók, máris megjelenik közöttük úgy az, amelyik Jézusban, ebben az Isten lelkétől eltöltött názareti építőmesterben embermivolta minél teljesebb kiemelésének érdekében nem volt hajlandó többet látni a prófétaság, tehát az

*) A cyclus II. részének 2. beszéde, e cím alatt: Krisztus személye.

emberség egy magasabb, kivételes hatványánál — mint az, amelyik Jézus isteni lényé minél teljesebb fölmagasztalásának érdekében pusztá *látszatnak* tündérségnek minősítette az ő emberi mivoltát, földi életét, történelmi egyéniségét. Logikus gondolatok voltak ezek és az ő későbbi fiaik és unokáik nagyon: a bajuk csak az volt, hogy logikájuk nem a hit logikája vala. A hit pedig, az élő, a teljes, a bizonyos keresztyén hit a maga finom érzékenységgel épűgy nem tűri meg és épűgy kiveti magából a saját lényegének és természetének meg nem felelő logikát, mint ahogy a szeműnk kikönnyezi a beléje került idegen tárgyat. Csak a hittől elszakadt ráció vagy a hiten túltenni akaró rajongás láthat teljes és végérvényes igazságot és megtámadhatatlan logikát abban a vélekedésben, hogy Isten és ember egymást kizáró ellentétek s közöttűk olyan egyesűlés, amilyet a Jézus személyiségéről szóló keresztyén tudomány állít, józanon nem képzelhető el. A hitnek logikája ellenben *tapasztalati alapon* azt tanítja, hogy Isten és ember egyfelelő tényleg abszolút ellentétek ugyan, de másfelől olyanok, amelyek — épűgy mint a mágnesség két ellentétes sarka — *nem taszítják, de vonzzák egymást*, és ebből a kölcsönös vonzásból egy, a maga legbensőbb természetében, kutató ésszel, tudományos eljűrással meg nem fogható, de tapasztalatilag a legegyszerűbb elme és a legegűgyűbb szív számára is *reális* élettény, életáradat szűletik meg. Egy, az egész emberi művelődés történelmében párját ritkító elmemunka és tudományos erőfeszítés folyt ugyan le a keresztyénségnek mindjűrt első 4—5 századában avégből, hogy a gondolkozást is kielégítően formuláztassék a Jézus *emberi* személyiségében megjelent *isteni* élet ténye — de az eredmény, a klaszszikus Krisztus-dogma csak a logika hajmeresztő megcsűfolásával tudta biztosítani a hitnek diadalmas önállítasát. „*Tökéletes Isten és tökéletes ember egy személyben két természet*” hol van ennél logikailag képtelenebb beszéd? de hol van ennél nagyobb és mélyebb keresztyén igazság? Úgy vagyunk vele, mint a byzantin művészet arany-alapon pompázó Krisztus-mozaikjával. Ezeket is csak addig itéljűk fagyosáknak, életteleneknek, a valósággal kiáltóan ellenkezőknek, amíg koruk és alkotóik lelkét meg nem tudjuk kapni bennűk: mihelyt megérint bennűnket e lélek elragadtatott áhítata, az isteni fenség és az emberi valóság megannyi dicső látomása éled előttűnk azokban a képekben újra. Azt nem felejtjűk el egy pillanatra sem, hogy *a Krisztus-kép nem maga Krisztus*: de érezzűk, hogy őszintén és híven beszél nekűnk róla és lelkűnket, emberi, de ihletetten emberi módon, segítű a hozzá való emelkedésben.

I.

„*Tökéletes ember*” Mi teszi az embert igazán emberré? Az, hogy öntudatosan ismer el nálánál magasabb hatalmakat s azoknak

öntudatos szolgálatában találja élete teljességét, szabadságát, boldogságát. Az a sorsunk, hogy végesek legyünk, hogy függünk, közös az egész teremtettséggel: embermivoltunk ott dől el, *hogyan* függünk és *mitől* függünk? Minél tisztultabb öntudattal minél nemesebb hatalomnak tudjuk kezében életünket; minél szellemibb az az eszmény, amelyet ez a hatalom élénk ír; és minél tisztább az a szenvedély, amellyel ennek az eszménynek a megvalósítására törekszünk: annál küiönb, annál igazabb, annál tökéletesebb emberek vagyunk.

Jézus tehát azért tökéletes ember, azért *az* Ember, mert az ő életének egyetlen, örök, változhatatlan hatalma, eszménye, szenvedélye *Isten* vala. „*Az Urat, a te Istenedet imádd, és csak neki szolgálj!*” — az ő szájában ez nem pusztán egy hatásos idézet, alkalmi érv: ez őneki a legszemélyesebb hitvallása, mely szívéből szakadt el s amelyben ott van egész élete. Isten országa az ő számára nem valami szétfolyó álomkép volt, egy határozatlan „boldogabb jövő” képe, amilyennel akkor is beírta, ma is beírja a legtöbb ember: Isten országán ő, a szó szoros és eredeti értelmében Isten országlását, Isten uralmát, Isten királyságát értette, amely a világban csak úgy valósúlhat meg, ha előbb megvalósúl — föltétlenül és osztatlanul — az egyes lelkekben. Azért tudta és azért hirdette, hogy „elközelgetett az Istennek országa”, mert az ő lelkében már eleitől fogva ott volt. Az ő lelkében eleitől fogva Isten uralkodott egyedülvaló, soha egyetlen más emberi életben úgy meg nem valósult hatalommal és fönséggel: olyan hatalommal, amilyennel csak egyáltalában uralkodhatik a végtelen a véges fölött; és olyan fönséggel, amilyennel csak egyáltalában bírhatja király a jobbját. Jézus alázata és engedelmissége pedig nem más, mint ennek az uralomnak kiábrázolása az ő egész életében. Nem az volt őbenne a legdicsebb és a legtökéletesebben emberi vonás, hogy vérkönnyeket sírt a Getsemánében, hogy iszonyú testi és lelki kínokat szenvedett a keresztfán, hogy meghalt és hogy eltemették: hanem az, hogy mindezt Istenért, az ő ügyéért s az ő országáért szenvedte volt el öntudatos, teljes és boldog alávettetéssel. Szemben állani egy, az életünkre reászakadó megmásíthatatlan végzettel és azt elhordozni sírva vagy átkozódva, fogcsikorgatva vagy fásúltnak: ez emberi dolog és egyikünktől sem idegen. De szemben állani egy megmásíthatatlan végzettel úgy, hogy a mindenség urának személyes akaratát lássuk benne kifejezve s személyes életünknek egy odaadó, szabad, örvendező tényével fogadjuk el: ez az emberi élet legnagyobb magaslata. Jézus egészen és felülmúlhatatlanul ember volt, mert egészen és felülmúlhatatlanul Isten uralmára bizta magát.

Igen, *bizta* magát! Mert minden igazi megalázkodás és minden valódi engedelmisség egyúttal *bizalom* is. Az emberi lélek igazán, őszintén, teljesen csak annak tudja hatalmába adni magát, akitől vagy amiktől megtartatást vár, új életlehetőségeket remél: ezt a leghatalmasabb

élettvény erejével követeli tőle az önfenntartás ösztöne. A függés a legemberibb életviszonylat, a bizalom a legemberibb életlendület. Mondd meg nekem, kiben vagy miben bízol, és én megmondom, ki vagy! Ezért mondotta Luther is: „*Amin a szíved csüng, az a te Istened.*“ Isten, az egy, az élő, a szent Isten pedig csak akkor Istened, hogyha életed megtartását és gyarapodását egyedül csak őtőle várod s ebben a bizalomban adod át magadat neki. Jézus engedelmissége tehát Isten iránt csak azért vala oly teljes, mert Istenben való *bizalma* volt kimeríthetetlen. Értsük meg: *Istenben és nem önmagában* való bizalma. Ez a kettő Jézusnál épúgy nem esik össze, mint ahogy egyetlen más valódi embernél sem. Ha összeesett volna: akkor könnyű dolga lett volna a kísértőnek ott, a pusztában. Ha Jézus, magát tényleg csak látszatembernek, földre szállt, tündér-testbe öltözött Istennek tekintette volna: akkor nemhogy óvakodott volna próbára tenni a maga isteni erejét a kísértő szóra, hanem egyenesen kereste volna ez erő megmutatásának minden képzelhető alkalmát. És ép ez az, amit sohasem látunk nála. Csodáiról gondoljunk különben történelmileg akármit; az az egy bizonyos, hogy egyikük sem valami keresett, szinpadias jelenet, és hogy a legtöbbje egyszerű *alkalmi segítség*: Isten felelete egy emberi jajszóra egy másik ember bizalmán és engedelmisségén — mondjuk a kettőt egy szóval: *hitén* keresztül.

Jézus hite: ne féljünk ettől a nagyon emberi szótól. Nem kisebbiti és nem gyöngíti, de táplálja és erősíti ez a *benne* való hitünket is. Hiszen nem tudnánk benne hinni: azaz bízni benne és engedelmeskedni neki, ha nem lett volna hasonló mihozzánk; és nem lett volna mindenben hasonló mihozzánk, ha benne is meg nem lett volna ez a bízó engedelmisség: *a hit. Istenben tökéletesen hinni pedig annyi, mint tökéletesen szeretni Istent.* Mert hit és szeretet között csak a lélek életének alakibb fokozatain tehetni különbséget: ott, ahol a hit még az elhívás gyermekcipőiben jár és a szeretet még nem tisztult meg az önzés salakjától. Minél inkább épülünk a hitben: annál inkább lesz az elmebeli erőfeszítés helyett lángoló odaadássá — és minél jobban növekszünk a szeretetben annál jobban fog az hasonlítani a hitnek tisztán szellemi életkapcsolatához míg végre Istenben csak annál fogva hiszünk, mert szeretjük őt, az embereket pedig csak azért szeretjük, mert Istennek képmását látjuk bennük. Im — ez volt meg Jézusban tökéletesen. Hite, lényének ez a legmélyebb emberi vonása vitte őt legközelebb Istenhez: mert az ő hite nem pusztá meggyőződés volt az Isten lételéről, hanem szerető belekapcsolódás az Isten szívébe. Tökéletes ember volt — mert tökéletesen szerette Istenét.

II.

De lehet-e az egyik mágneses saroknak úgy vonzódnia a másikhoz, hogy a másik is ne vonzódjék, szintazon erővel, őhozzá? Augustinusnak, aki így szól Istenéről, Istenéhez: „*Magadra nézve teremtettél minket s nyugtalan a mi szívünk, míg benned el nem nyugoszik*“ — lehetne-e igaza, hogyha nem volna egyszersmind mély igazság a mystikus Eckhart mester ama hallatlanul vakmerő mondásában is, hogy „*Isten ép oly keveset tehet minélkülünk, mint mi önelkülé.*“ Egyszóval: lehetséges volna-e, hogy az Embernek, a tökéletes Embernek hite, bizalma, engedelmissége, szeretete, válasz nélkül hangzanék el a mindenség ölén, akár az éjszakában eltévedt gyermek sírása?!

A hit logikája azt mondja, hogy *nem* lehetséges. A hit logikája azt mondja, hogy az emberi lélek olthatatlan vonzalmának Istenhez, Isten részéről egy ellenállhatatlan vágy, egy — emberileg szólok, de nem káromlást szólok! — olthatatlan szükségérzet felel meg *önmagának az emberben való kinyilatkoztatására*. Ha egyszer a világban, emberi lelkekben szeretet van az Isten iránt, ez csak azt jelenti, hogy Isten teremtett ebbe a világba szerveket, amelyek legalább csöppenként felfoghassák az ő megnyilatkozni kívánó szerelmének végtelen tengerét. És hogyha egyszer a világban, a Jézus engedelmes és bízó hitében megjelent az Isten iránt való *tökéletes* emberi szeretet: hát ez csak azt jelenti, hogy Istennek szüksége volt ebben a világban egy olyan szervre is, amelybe ne csak cseppenként, hanem egészen, hiány nélkül átömölhessék szerelmének tengere. Annak, hogy Isten e világnak egy tökéletes embert adott: semmi más értelme nincs azonkívül, hogy tökéletesen akarta benne nekünk adni szeretetét, azaz *önnönmagát*. A tökéletes ember nem lehet más a mi számunkra, mint tökéletes Isten; a „két természet“ a klasszikus dogma szerint, amilyen „összeelegyíthetetlen“, ép oly „szétválaszthatatlan“ is; és e titok legnagyobb mélységei felé enged bepillantást a Calvin bölcs szava: „*A két természetet ez a szó köti össze: kinyilvánított.*“

Kinyilvánított: a tökéletes emberi istenszeretet fölfogó szervén keresztül megjelent a világban, a véges emberi lét gyarló formái közt Isten tökéletes szeretete az emberekhez: „*az Ige testté lett és lakozék közöttünk . . .*“ (Ján. 1₁₄). Jézusban az Istent a názáreti Jézus, az ember szerette; Jézusban az embereket az Úr Jézus Krisztus, az Isten szerette. Mert az a szeretet, amellyel Jézus Krisztus szeretett és szeret minket, az csak *formában*, megnyilatkozása útjaiban és módjaiban emberi; tartalmában és minőségében egy végtelenséggel több annál: nem más, mint *Istennek mihozzánk, a földön, az időben, a történelemben megnyilatkozott égi, örök, mérhetetlen és változhatatlan szerelme*. Próbáljuk csak megmérni *evvel* a szeretettel a magunkét. A mi emberi, oh, *nagyon is emberi* szeretetünk, még legnemesebb alakjában is, meny-

nyire odatapad az élet külsőségeihez, mennyire a felszín után igazodik és ítél! Mennyivel több benne a szép szó, a lágy érzelgősség, a burkolt önzés, mint a segítő, áldozatos, tiszta jóság! És ezt a mi nagyon is emberi szeretetünket, ha máskülönben talán úgy-ahogy meg is állaná a helyét, hogy elhalványítja, hogy eltördeli, milyen megsemmisítő próbára tudja tenni *a mulandóság, a halál!* És most nézzétek az *Övét*. Azt a szeretetet, amely a Magdolnák és a Zákéusok bűnterhelt jelenében, emberi szemek, emberi morál számára csak botránkoztató életében már ott látja, amit még nem lát senki más: az új teremtést, a megtisztult szívet. Azt a szeretetet, amely amennyit érzett, mindig ugyanannyit adott is, szavakat nem ismert tettek nélkül, csupa valóság volt és csupa erő. Azt a szeretetet, amelynek számára a sír csak a földi korlátoktól való megszabadulást jelentette: azt, hogy hatalma többé nem fog ismerni időt és teret s személyes életét még csak most fogja élni igazán. Oh, bizony ez az ő szeretete nem emberi szeretet többé, hanem isteni szeretet, mert — ahogyan véges életformák egyáltalán elhordozni képesek — *Isten egész mindentudása, egész mindenható ereje, egész végtelensége benne tükröződik.* És aki ezt egyszer — kételkedéseken és szenvedéseken keresztül, a bűnnel való harcában és a mulandóság retentései előtt — személyesen megtapasztalja, azaz *saját magára nézve tapasztalja meg* a Jézus Krisztusban: az ma sem tehet mást, mint hogy leborúlva imádja őt, mondván: „*Én Uram és én Istenem!*”

*

Kedves atyámfiai, Zwingli azt mondta egyszer és nagyon jól mondotta, hogy *„a keresztyén ember dolga nem az, hogy dogmákról szavaljon, hanem az, hogy szüntelenül magasztos, nagy dolgokat cselekedjék Istennel.”* Nos, a mi korunkra talán még sokkal inkább ráfér a tettek keresztyénségére való buzdítás, mint az övére és másrészt a mi korunk sokkal kevésbbé van kitéve a dogmákról való szavalás kísértésének, mint volt az övé. Csak, amikor a tettek keresztyénségét akarjuk élni önmagunkban és megvalósítani világunkban, azt ne felejtjük el soha, hogy ez már csak *gyümölcs* és hogy aki a gyümölcsöt akarja, annak akarnia kell a fát, a *gyökeret* is. Akarod-é tudni, mi a gyökér? Akkor szívleld meg a heidelbergi káté hatalmas feleletét erre a kérdésre: *„Miért hívnek téged keresztyénnek?”* *„Azért, mert hit által Krisztusnak tagja vagyok avégre, hogy nevéből én is vallást tegyek, magamat élő hálaáldozat gyanánt neki adjam s a bűn és az ördög ellen ez életben szabad lelkiismerettel harcoljak és aztán ő velem együtt minden teremtmény felett örökké uralkodjam.”* Keresztyének tehát csak akkor vagyunk, ha Krisztusnak tagjai, azaz életének részesei vagyunk; nagy, legnagyobb dolgokat Istennel csak akkor cselekedhetünk, hogyha Krisztusban élünk. Az őbenne való élet pedig egyedül a *hit* élete; azé a hité, amelynek

számára ő nem több és nem kevesebb, mint *Isten egyszülött fia*. „*Tökéletes Isten és tökéletes ember — egy személyben két természet*“ oh, vajha ennek a dogmának, ennek a tiszteletes, bölcs, agg kalauznak a Krisztus tudományában, azt tudnók egyszer mi is mondani, amit a samáriai asszonynak mondanak vala a Jézusban személyes hitre ébredt honfitársai: „*Nem a te beszédédért hiszünk immár; mert magunk hallottuk és tudjuk, hogy bizonynal ez a világ idvezítője, a Krisztus.*“ (Ján. 4⁴².)
Ámen.

Dr. Révész Imre.

II.

Krisztus műve.

Zsid. 1., 1–3.

Szent leckénkben a Jézus személyének és attól elválaszthatatlan művének azt az összeszövött körülírását találjuk, amit az őskeresztyéni hitvallás ebbe a tételbe foglal össze, hogy „Jézus a Krisztus,“ a keresztyn vallás nyelve pedig a „Jézus Krisztus“ nevezetben tükröztet vissza. Azok a tételei u. i., hogy Jézus az Isten fia, az Isten dicsőségének visszatükröződése, valóságának képmása, mind az ő istenemeri személyére vonatkoznak. Azok pedig, hogy minekutána az Isten sok rendben és sokféleképen szólott hajdan az atyáknak a próféták által, ez utolsó időkben szólott nekünk az ő Fia által,“ és hogy Jézus „minket bűneinktől megtisztítván, üle a Felségnek jobbára a magasságban,“ az ő művének arra a három ágára utalnak, amit a heidelbergi káté a Krisztus névből vezet le a következő kérdéssel:

Miért nevezetik Krisztusnak, azaz Megkenetettnek?

Felelet: Mert az Atyától rendeltetett és Szent Lélekkel megkenetett.

Fő prófétává és tanítóvá, ki minékünk, a mi váltságunk felől, az ő Atyának titkos tanácsát és minden akaratját megjelentette.

Fő pappá is, ki az ő testének egyszer való áldozatjával minket megváltott és érettünk az Atyánál szüntelenül esedezik.

Örökké való királlyá is, ki minket az ő igéjével és Szent Lelkével igazgat, és a nekünk keresett idvességben oltalmaz és megtart.

A jelen alkalommal Jézusnak e hármas művéről óhajunk elmélkedni: kérem szives figyelmeteket.

I.

Az Isten sok rendben és sokféleképen szólott hajdan az atyákhoz a próféták által; de ez a sokféle szó mind három fő formára vihető vissza, u. m.: a dorgálásra, intésre és ígéretekre, melyek mindenike egy célt szolgált: az üdvélet megvalósítását a földön.

Az üdvélet egyetlen megrontója a bűn, mely az embert elszakítja az ő Istenétől, akivel való közösségben van pedig épen az üdvösség. Ezért a Kr. e. 8-ik és 7-ik századbéli próféták mind ítélet hirdetőik és beszédeikben túlnyomó a dorgálás. Oly tüzesen és keményen ostorozzák az egyetemes romlottságot, hogy azt a mai ember szinte már meg sem érti. Mert a mai írók rendesen az útszélről, néha a börtönökből veszik a mértéket; a régi próféták pedig az Istenről vették. A Jób könyvének írója, a vallásos emberi lélek mélységeinek e mind máig legnagyobb kutatója, e szavakat adja Elifáz ajkaira (4₁₇₋₁₉):

Vajon ember lehet-é igazabb Istennél;
Vagy férfiú tisztább alkotójánál?
Im, szolgálóban sem bízhatik;
Angyalaiban is tárt hibát.
Hát még a sárházak lakóiban,
Kik törékenyek, mint a moly!

Mindenki bűnös és így mindenki az Isten ítélete alatt áll: ez a prófétai dorgálások alaphangja.

És ehez kapcsolódik az intés, mely mindig Istennek, azaz az életnek és üdvösségnek keresésére serkent.

Keressetek engem és éltek,

azt mondja az Úr Ámós (5₄) által. De, ha a szívből jövő intésnek néha-néha volt is foganatja, mindig csak mulékony volt az és a végeredmény mindig a kétségbeesés kérdése lett (Hós 6₄):

Mit csináljak veled, Efraim;
Mít csináljak veled, Júda?
Hisz kegyességtek reggeli felhő
És harmat, mely kora reggel elszáll!

Hiába a próféták minden intése, hiába a jobbak minden igyekezete, a nép az üdvösségre nem juthat el, mert (Hós 5₄):

Nem engedik a tetteik,
Hogy megtérjenek Istenökhöz.

A bűn, mint egy áthághatatlan akadály, úgy áll az ember között és az ő Istene között; mint egy tátongó örvény, melyet semmi emberi erő és akarat nem képes áthidalni. Az utolsó időkben maga az Úr fogja az ő Felkentje által eltörölni a bűnt, mely tőle elválasztja az ő földi gyermekeit és megalapítja köztük az ő országát, a kegyelem, béke és üdv boldog birodalmát. Nincsenek a világirodalomnak melegebb hangú és színesebb darabjai, mint azok a jóvendőmondások, amelyek erről a felséges Békekirályról és az ő dicsőséges országáról szólnak.

És mit szolt Isten az utolsó időkben hozzánk az ő Fia által? A dorgálás helyén bűnbocsánatot; az intés helyén gyógyítást; és az ígéret helyén kegyelmet és üdvösséget. Jézus nem dorgál, nem int, nem

ígér: ő ad; az üdvösség teljes valóságát adja. Mert valóban, ha vannak a világ legnagyobb írói és filozofusai között meleg szívű és nyílt eszű férfiak, akik egyik szemökkel az élet tényleges viszonyainak vigasztalan sötétségét, a másikkal pedig az eszményi valóság izzó, fehér ragyogását egyszerre látva, szívök vérevel írták fel az égre az „excelsior“-t; há a próféták bizonyára első sorban azok: és ha van valaki, aki ezek között a sötét viszonyok között ezt a ragyogó eszményt valóra váltotta; hát az a komoly történelemnek minden kritikát kiállott tanúsága szerint egyedül csak a názareti Jézus. Ezért a prófécia az ő ajkain már evangéliom, örömmizenet, Istennek végleges és megváltozhatatlan kijelentése: az üdvösség készen van a Jézusban és hit által mindenkinek hozzáférhető. Így lesz Ő a prófétaság betetőzője, „ki minékünk, a mi váltságunk felől az ő Atyjának titkos tanácsát és minden akaratját megjelentette.“

Hogyan van hát mégis, hogy a világ még most is kárhozatban fetreng? Ha Jézus már megvalósította az üdvöt, honnét van a gyász, a pusztulás és siralom, mely ma is eltölti a világot? Onnét, hogy ami a hívőknek evangéliom, az a világ fiainak még ma is prófécia. És pedig, fájdalom, érthetetlen prófécia. De nem olyan „titok“ többé, amely csak némely kiváltságos, ihletett férfiaknak jelentetik meg; hanem olyan, amely a hívők összesége előtt kézzel fogható valóság. Oly valóság, mely kényszeríti őket a prófétálásra. És művének ezt az ágát ezzel vitte Jézus tökéletes teljességre: akinek Ő a prófétája, az maga is próféta Isteni küldetése van, hogy küzdjön a bűn ellen; hogy embertársait az Isten keresésére intse; és hogy egész életével vallást tegyen arról, hogy a világon az Ige a legnagyobb hatalom és Isten országa az egyetlen valódi jó.

És volt-e valaha nagyobb szükség ilyen prófétákra, mint ma? Ma, mikor egész világunk romba dőlni készül és a helyébe támadó új világnak napja komor felhők megett vérvörösén kél fel és bizonytalan körvonalú, félelmetes árnyakat vet előre? Oh most, most kell prófétálni különös erővel, diadalmas örömmel, hogy az ég leszakadhat, a föld megrendülhet: de az az oltár, melynek Jézus a főpapja; de az az ország, melynek Jézus a királya, meg nem rendül soha örökké.

II.

Az oltár, templom és papság, szóval az egész kultuszi berendezkedés az emberiségnek még a prófétaságnál is titokzatosabb, a legtitokzatosabb és legcsodálatosabb intézménye. Bár régen izgatja már az elméket, sokat is írtak róla már nagy filozófusok, kevés okosat és sok oktalant, azért megfejteni maig sem tudják és kivált eredete ma is mély titok. De hát ki tanította a madarat fészket rakni? És ki írt neki tudományos művet arról, hogy mikor ő fészket rak, akkor egy roppant szövetséges filozófiai műveletet végez gyakorlatban: éppen a kellő pontra helyezi el magát ennek a nagy mindenségnek nagyon komplikált szervei

és intézményei között? Hát ki tanította meg az első embert oltárt építeni, az emberi léleknek ezt a csodás symbolicus fészket megrakni? És ki irt neki tudományos művet arról, hogy mikor oltárt épít, akkor egy igazán nagyszabású filozófiai műveletet végez gyakorlatban: épen a kellő pontra helyezi el magát a nagy mindenségben, épen oda, ahol nélkülözhetetlen és pótolhatatlan mind a maga, mind a világ, mind pedig az Isten számára? Mikor a tudósok eféle kérdésekkel foglalkozni kezdtek, akkor már ezeknek a csodás szent fészkeknek enyhéjén millió meg millió szív talált csendes otthont, millió meg millió lélek indult ki belőlük sasszárnyakon az élet zivataros küzdelmei közé boldog diadalra. Mert az a pillér, amin az emberi haladás igaz hajtó ereje nyugszik, bizony az oltár; és az az aranyszál, amelyen át az elernyedő lélek újból meg újból megtelik égi erővel, új energiákkal, bizony a pap.

Mikor az emberek azt még nem tudták, hogy ez a mi egész világunk a mindenségnek csak egy parányi porszeme, mely az egészből kiszakítva, egy pillanatig sem állhatna meg: azt már akkor is tudták, hogy az ember az Istentől elszakítva, semmiképpen meg nem állhat. Ezért az emberi társadalmaknak mindenha a legfontosabb szerve volt a pap, mint összekötő és közbenjáró Isten és emberek között. Ennek főszköze pedig, amivel ezt az összekapcsolást létesítette, csodálatosképpen mindenütt az áldozati vér volt. És az maradt ma is. Annak a gondolatnak, hogy az áldozati vér büntörlő és engesztelő erővel bír, az a nagy erkölcsi jelentősége van, hogy az embernek Istennel való élő összeköttetése, amiben az ő üdvössége áll, csak szent és tiszta lehet. Ezért az üdvnek egyik oldala a váltság, a bűntől való megtisztulás; a másik pedig az Istennel való benső összeköttetés és az üdvéletnek abból kiáradó ereje.

Az egész ótestamentumi kulturai berendezkedés, mint Zsid. 9. 9. mondja, ennek a „példázata“ volt „a jelenkori időre“. Csúcspontja a nagy engesztelési ünnep volt, amelyen, egy évben egyszer (Zsid. 9. 7.), megnyílt a szentek szentének kárpítja a főpap előtt, aki oda belépve, a kegyelem székére hintett áldozati vérral évenként megújította a népnek Istennel való összekapcsolását. A megújításban azonban már bennefoglaltatik az elavulás is; ezért a próféciónak egyik lényeges része mindig az volt, hogy Isten az utolsó időkben elévülhetetlen, örök kapcsolatot létesít népével. Ezt valósította meg a Krisztus főpapsága. Ő, mint „a jövődő javak főpapja“, nem a földi, hanem az égi szentek szentébe ment be egyszer és mindenkorra; és áldozatul kiontott saját vérével örökre összekötött bennünket a mi Istenünkkel (Zsid. 9. 11., 12.). Hogy, miután semmiféle emberi áldozat nem állíthatta helyre a bűn által megszakított üdvköteléket, az utolsó időkben maga Isten állította azt helyre saját fiának vére által: ez oly grandiozus emberi gondolat, hogy csak isteni lehet. Isteni gondolat, azaz: örök tény, melyben az

égy mástól elszakadt két szerető fél, az Isten és az ember, újból és örökre találkozott.

Ezt az összeköttetést elevenné és tökéletessé Jézus közbenjárása teszi, aki örökké él, hogy esedezzek érettünk (Zsid. 7. 25.). Azt jelenti ez, hogy Ő, mint élő Ige, bennünket egymással és Istenünkkel eleven, lüktető, üdverőtől duzzadó közösségben tart, valósággal mint egy testnek szervesen összefüggő részeit.

Csak természetes aztán, hogy ennek a szent közösségnek részesei csak papok lehetnek. Jézus, mint prófétaságát, úgy papságát is közölte velünk. Halála pillanatában a templom kárpitja, melyen át eddig csak a főpap léphetett, ketté hasadt (Mk. 15. 38.), jelentvén azt, hogy Jézus a mennyei szentek szentébe „útnyitóul” ment be (Zsid. 6. 20.), vagyis azért, hogy minket is bevigyen magával és papokká tegyen. Mi tehát, mikor istentiszteletünkön megjelenünk, valamennyien ott állunk, ahol más vallásokban csak a papnak szabad állni: a szentek szentében, az oltár előtt. A szentségtartó ott van szívünkben, a tömjén illata imáinkból árad. A mi gyülekezeteink papok gyülekezetei és mikor itt a kultuszt vezető pap az ígét olvassa és magyarázza, annak nem a tanítás a fő-célja, hanem az, hogy az ígének láthatatlan aranyszálával az egész papi gyülekezet egybefűződve, mint egy eleven igazgyöngy-fűzér, szálljon fel az Isten atyai keblére. Csodálatos egy gyöngysor ez, mely összefűz multat, jelent és jövődőt. Mert az ígében nem csak az Úrral találkozunk, hanem az előttünk járt választottaknak és szenteknek egész végtelen sorával is, akiknek élete, reményes küzdelme és diadala, szenvedése és üdvössége mind, mind ehez az ígéhez fűződik. Itt érezzük, hogy az üdvösség nem valami önmagával eltelt szemlélődés; hanem az egész lüktető, szikrázó, ujjongó mindenséggel eleven kölcsönhatásban levő élet.

III.

Ezért Jézus üdv munkájának bekoronázása az ő királysága. Mint szent leckénk mondja, hogy, miután bennünket bűneinktől megtisztított, „üle a Felségnek a jobbára a magasságban”. Hogy e királyság mit jelent, azt legjobban megérthetjük akkor, ha tudjuk, hogy a régi népek a királyt pásztornak is mondták és Jézus a jó pásztorról szóló kedves példázatában tulajdonképen ezt a hivatalát rajzolja. Ezt a heidelbergi káté így mondja: „Ki minket az ő igéjével és Szent Lelkével igazgat, és a nekünk keresett üdvösségben oltalmaz és megtart.” János meg így (10. 1. s köv.): „Juhait nevükön szólítja és kivezeti őket. És mikor keresi az ő juhait, előttük megy; és a juhok követik őt, mert ismerik az ő hangját.” Majd tovább (10. v.): „Én azért jöttem, hogy életök legyen és bővülködjenek.” Ily király országában élni valóban maga az üdvösség. Mivel azonban ez az ország nem e világból való (Ján. 18. 36.), azaz érzékeinkkel fel nem fogható, a mai ember előtt igazi értékkel

nem bír, emlegetése legfeljebb szép, de néha inkább elavult frázis erejével hat.

De nem gondoljátok-é, atyámfiai, hogy ez a mai divatos felfogás nagyon felszínes és lapos és mindennekfelett teljesen alaptalan? Hiszen már maga az, hogy tudatnak, amire oly büszkék vagyunk, a körébe eső érzéki képekből öntudatlan kényszerűséggel fogalmakat és eszméket alkot és csak ezekkel a testetlen fogalmakkal operálhat, mert minden testi dolog merőben ki van belőle zárva, világosan elárulja azt, hogy tehát az ő országa sem e testi világból való. A valóság nagy és gazdag birodalma bizonyára az, amiben tudatunk is él; és az, amit mi fizikai világnak nevezünk, ennek csak egy kivetített csilláma, a teljes valóságból csak annyi, amennyit mi hat érzékünkkel felfoghatunk, vagy, a biblia nyelvén szólva, tükör és homályosság által láthatunk. Maga a nagy valóságok világa, az Isten országának teljessége ma még csak hitünk szemei előtt csillámlik fel, egész valóságában az csak az által jelenik meg tudatunk előtt, amit a biblia szemtől-szembe való látásnak nevez, majd mikor színről-színre meglátjuk a királyt, Krisztust, „akiben tetszék lakozni az egész teljességnek“ (Kol. 1. 19). Az e világi élet minden gazdagságával együtt csak átmeneti eszköze ennek a teljességnek, mely életünk egyetlen célja. És a cél csak az eszköz árán érhető el: ez az ég és ez a föld elmúlnak és mi új eget és új földet várunk. (2. Pét. 3. 7. 13.)

De mi az eszközt tettük céllá. Nemcsak olyan értelemben, hogy e múló világot fölébe helyezzük az örökkévaló világnak; hanem olyanban is, hogy még e múló világbeli életünknek is fölébe helyezzük ennek önmagukban véve értéktelen eszközeit. A vagyon és az általa nyújtott fény és élvezet, a csillogó külső műveltség, esetleg a sziporkázó szellemesség többet ér előttünk, mint magának az életnek minden tiszta öröme, mint a léleknek minden benső mélysége. Így lettünk mi e világnak szánalmas rabszolgáivá és így lett nekünk e világ kegyetlen és igazságtalan rabtartó urunkká, vérszopó királyunkká, aki elviselhetetlen igát vetett nyakunkba. És mi húzzuk az igát bús megadással, vagy vigyorgó akasztófa-húmorral, húzzuk céltalanul, húzzuk reménytelenül. Pedig nem vagyunk kötelesek vele. Hiszen a mi királyunk, a mi igazi királyunk él; miért nem hagyjuk el ezt a világot és miért nem lépünk be az ő országába? Ezt a világot ugyan kicsinyelni nem szabad és, ha azt mondom, hogy elhagyom, mert én többet érek ennél, akkor bizonyára önző és üres fejű ember vagyok; de, ha azt mondom, hogy elhagyom, mert én az én Uramnak a Krisztusnak többet érek a világ minden gazdagságánál és dicsőségénél és Ő nekem többet ér ennél az egész világnál, akkor már magam is király vagyok. Király, mert szabados úr minden változás, minden kényszerűség és minden törvény felett. Így, mint prófétaságát és papságát, úgy királyságát is megosztja Krisztus az övével.

Mi Ő benne mindnyájan királyok vagyunk. Hogy ez mit jelent, arról nagyon világos fogalmat alkothatunk akkor, ha Pál apostolnak azt a tanítását, mely az anyaszentegyházat Krisztus testének magyarázza, megpróbáljuk nem képnek, hanem valóságnak felfogni. Képzeljünk el tehát egy isteni személyt, egy mindenek felett uralkodó királyt, aki nem, mint mi, hat érzéke által közvetítve, hanem közvetlenül tudja az ő világát és önmagát, önmagának minden atomját és azoknak minden rezzenését, viszont az ő atomjai is közvetlenül tudják önmagukat és őt és egynek tudják magokat ő vele és minden gondolatával Ime, ezt jelenti az, hogy Krisztus a király, mi pedig az ő teste vagyunk.

Királyok vagyunk hát, mert az örökkévaló Király testének tagjai vagyunk. Keze, mely könnyeket töröl és áldást hint. Lába, mely a viharzó tengeren jár és békességet viszen szerte a világba. Szeme, melynek tiszta tiszta tekintetére köd lefoszlik az arcokról, salak leválk a lelkekről. Lehelete, melytől halottak támadnak fel. Szive, mely az egész mindenséget kimondhatatlan, tiszta szerelemmel zárja magába. És királyi koronája, mely e sötét világ felett örök fényben ragyog.

Most azért, kedves atyámiai, próféták, papok és királyok gyülekezete, felséges tisztünkhöz híven, boruljunk le e Király előtt és hála-telt szívvel mondjuk, hogy az ő nevére dicséret, dicsőség tisztesség és hálaadás legyen mindörökké. Ámen.

Dr. Kecskeméthy István.

III

Az eleve elrendelés.*

Efész. 1., 3—14.

Alighanem a legnehezebb kérdéshez értünk el, aai, amely egyaránt próbára teszi a ti buzgó figyelmeteket és az én csekély erőmet. Nem csoda, ha nem is szoktak erről a kérdéstről prédikálni. A két utolsó század kálvinista ígéhirdetésében nem találunk a predestinációval foglalkozó beszédet; ha néha-néha említés is történik róla, legfennebb cáfoló, vagy elutasító hangon, hogy a prédikátor újra lebélyegeztesse hallgatóságával a maga szabadelvűségét. Ugyebár, ti sem hallottatok még egyetlenegy prédikációt sem, amelyik a titkok titkát, ezt a mysticus és félelmetes dogmát tételesen tárgyalta volna. Pedig azt minden református ember tudja, hogy a mi hitünknek szegéletköve és bélyege

* A cyclusban e cím alatt: Szent Lélek, kegyelem, predestináció.

a predestináció gondolata s ez adja meg a kálvinizmusnak vallástörténeti karakterét, sőt jogosultságát. De azt már kevés református ember sejtí, hogy a predestináció nem egy dogma a sok közül, mint pld. a bűnbocsánatról, vagy a sákramentomokról szóló tan, hanem az egész református kegyességet átható és megszabó alapelv, azt mondhatnám: az a *stylus*, amiben a kálvinizmus tanrendszerének hatalmas dómja felépül. A strassburgi dómnak le lehet rontani a tornyát, ki lehet tördelni kőfialait, el lehet bontani pilléreit, be lehet nyomni csúcsíveit, de a *gót stylust* csak akkor lehet kivenni belőle, ha az egészet széjjelromboltuk. Rakhatunk hozzá románt, barokkot, empírt, rokokót: a nagyszerű gótika minden megmaradt kődarabból tiltakozva és követelve kiált fel, mint egy ostorral vert királyleány. Sokat letördeltek a kálvinizmus nagyszerű gótikájából, hol az idő, hol kegyetlen kezek, hol tudatlan és izléstelen építeni akarók, de a kálvinizmus még romjaiban is a világ legfelségebb műremeke, mert páratlanul nemes és nagyszerű a *stylusa*. Ez a *stylus*: a predestináció.

Nem vállalkozom most arra, hogy a predestináció minden kérdését megérintsem, mert akkor dogmatikát kellene írnom, — bár elismerem, hogy értelmes és komoly emberekhez nincs méltóbb szellemi munka, mint a kálvinista dogmatika megismerése, — arra sem vállalkozom, hogy a predestinációnak minden nehézségét eloszlatom, mert ez úgy sem lehetséges, csupán arra vállalkozom, hogy felmutassam a predestinációt mint egy mystikus életfolyamot, mely az örökkévalóságban szükségképpen megered, a mi idői életünkön vigasztalólag és áldóan áthömpölyög és az örök célok birodalmába: istenországába dicsőségesen beletorkollik.

* * *

Először is az ragadja meg a figyelmünket, hogy minden nagy vallásos génusz vallotta a predestinációt az ő hitének mélysege szerinti élességgel. Izráel vallásának az alapgondolata az, hogy Isten *kiválasztotta* őt a többi nép közül; nem azért, mintha különb lett volna azoknál, mert bizony kicsiny, ismeretlen, gonosz és keményszívű nép vala ez, hanem tisztán csak azért, mert ez volt az ő jótetszése. Pál apostol az eleve elrendelés egész folyamatát megírja a római levélben: mert akiket eleve ismert, eleve el is rendelte, hogy azok az ő fia ábrázatához hasonlatosak legyenek. akiket pedig eleve elrendelt, azokat el is hívta és akiket elhívott, azokat meg is igazította, akiket pedig megigazított, azokat meg is dicsőítette.“ János kegyességében ez az alaphang: „nem ti választottatok, hanem én választottalak titeket“, „senki sem jöhet énhozzám, hanemha az Atya vonandja.“ Jézus a főpapi imádságban így könyörög: Atyám, akiket nekem adtál, megőrizém és egy is azok közül el nem vezett, csak a veszedelemnek fia. Augustinus a predestináció mélységeit megjárva, foglalatul a Krisztuson szemlélteti

annak igazságát: ő sem a maga erejéből, akaratából, érdeméből lett megváltó, hanem azért, mert az örökkévalóságból erre volt kiválasztva; nem azért lett Isten fia, mert igazságosan élt, hanem igazságos életet élt, mert Isten fia volt. Clarveauxi Bernát mikor legmélyebbre száll, így prédikál: Istennek ez az örök, mennyei nemzése nem egyéb, mint predestináció, amellyel Isten öröktől fogva kiválasztott fiait szerette és megigazította az ő szerelmes fiában. hogy részesei legyenek az ő örökségének és lássák az ő dicsőségét.

Mindezek a példák azt mutatják, hogy a predestináció hite a vallásos hit mélységével párhuzamosan erősödik és mélyül. Ennek az az oka, hogy minél mélyebb a vallásos érzés, annál feltétlenebbül az Isten kezében érzi magát a lélek; s minél teljesebben az Isten kezében érzi magát, annál bizonyosabb az üdvösségéről. Tehát a predestinációt az üdvbizonyosság hozta létre. Miután pedig minden vallásnak az üdvbizonyosság mérve az életérdeke, amit ösztönösen keres és ragad meg; az üdvbizonyosság pedig legmarkánsabb kifejezést a predestinációban nyer: világos, hogy a predestináció a vallás fejlődésének betetőződése és koronája. Ugyanis az ember eleinte azt hitte, hogy *kierőszakolja* az üdvösséget s erre való a sámánok üvöltése, a fétisek megverése, a bálványok ijesztgetése; azután azt hitte, hogy *megvásárolhatja*: ez a véres és az égő áldozatok kora; azután azt hitte, hogy *kiérdemli* az üdvösséget; ez a ceremóniák, az önsanyargatás, a jócselekedetek és a törvénybetöltés kora. Csak későn, a fejlődés legmagasabb fokán jön rá, hogy *ingyen* kapja. Nem azért, mintha méltó volna rá, mintha megérdemelné, mintha elvárhatná, hanem azért, mert megszánta és megszerette őt az, aki csupa irgalom s aki mindent, mindent elfedez, csakhogy az ő méltatlan gyermekét megváltsa és boldoggá tegye. Ingyen kapja mindenki, de csak az látja hasznát, akinek van fogékonysága reá: a kegyelem harmat, ami hull, hull a földre, de csak az üdül fel tőle, a minek finom hajszálcsövei vannak s azokkal fel bírja szívni a harmatot; a kegyelem hívó szózat, ami belezeng a világba, de csak az fordul meg reá, akinek van füle a hallásra; a kegyelem királyi okmány, de csak azé lesz, akinek van keze rá, hogy kinyújtsa érte és megragadja vele. Az embernek az a képessége, amivel ezt a kegyelmet megragadja, az a finom lelki capillaritás, amivel a harmatot felszívja; az a hallószerv, amivel a hangot megérti, az a kéz, amivel az adománylevelet elfogadja, *a hit*.

És itt lépett egy nagyot a kálvinizmus. Kimondotta és tételbe foglalta a biblia után, — amit a többiek nem láttak s a legnagyobbak is sejtettek: ez a hit, ez maga is kegyelmi ajándék. Nem úgy megy a dolog, hogy a süket nagyon akar hallani s füle lesz; hogy a béna nagyon akar fogni, s keze nő, a kőszikla nagyon megszomjazik s hajcsöves lesz, hanem úgy, hogy aki a hangot teremtette, akarta, hogy

halljunk s azzal, hogy fület adott: kiválasztott a hallás örömére; aki a fényt teremtette, akarta, hogy lássunk, s azzal, hogy szemet adott, kiválasztott a látás örömére; úgy van az, hogy aki kegyelmet mutatott meg, hitet is adott s ezzel kiválasztott a fiúság örömére. Miért? Azért, mert én különb voltam, mint más, mert én megérdemeltem a hitet? Hát azért látok én, mert nagyon jól viseltem magam s jutalmul kaptam a látást? Vagy talán azért választott ki Isten engem, mert ő személyválogató? Ugyanbizony, mit válogathatott rajtam, mikor mindenemet ő adta s mindenemet bármikor elveheti. Nem, nem lehetett ennek más oka, mint az ő akaratjának jótetszése, mint az ő titkos tanácsvégzése: *praedestinatio*-ja.

Istennek ez az eleve elrendelése azonban nem szeszély, vagy önkény, hanem *rendezett háztartás*. Ime a természetben is egyik lény póknak születik, a másik szentjánosbogárnak, egyik antilopnak, a másik tigrisnek; egyik gombának, a másik cserfának, egyik patkánynak, a másik sasnak. Mind ezzel a sokféle fajjal, egyeddel maga az élet lesz gazdagabb, mélyebb, csodálatosabb. Az emberi világban is vannak jók és rosszak, hívők és hitetlenek, de mindez azért van, hogy *minél* több láttassék meg az *Isten dicsőségéből*. Abból a dicsőségből, amely színeire bontja magát, mint a nap a szivárványban, hogy alvó gazdagságát feltündököltesse. Tehát teremt világot, hogy megtetszedjék hatalma és bölcsesége; teremt embert, hogy megmutathassa magát, mint szent törvényadót s a csillagos eget felé írja az erkölcsi törvény méltóságát; engedi és felhasználja a bűnt, hogy összeomlott világok és sötét, kozmikus szakadékok fölött feltündököljék az ő zordon, de örök igazsága, amelyből egyetlen jotta drágább, mint az egész teremtett mindenség; végül teremt hívő lelkeket, hogy kiragyogjon az ő dicsőségének legmélyebb fundamentoma, lényének legfelségesebb vonása, sőt épen lényege: a kegyelem és irgalom. Kit és mit használ fel erre eszközül, az az ő világművészi szuverénítésának a dolga. Miért teremtette *ide* a földet s nem más naprendszerekbe; miért teremtett épen téged meg, ama számtalan lehetőség közül, amit létrehivatott volna; miért tett téged éppé, értelmessé, mikor bénává és zavarttá tehetett volna; miért tett téged hívővé, mikor konokká és rosszá is tehetett volna, — azt hiszem, itt nincs mit kérdezősködni. Itt csak megalázkodni és újjongani lehet. Megalázkodni, hogy ami vagy, kegyelemből vagy, tehát nincs okod gögre, fennhéjázásra, mert mindent ingyen vettél; — de újjongani, hogy ingyen akkora ajándékot vettél! Megérdemelted-e az életet, az egészséget, az ép elmét, az egyenes szívet? megérdemelted-e az élet szépségeit: a próféták szavát, a Krisztus hulló vérét, a Szent Lélek ajándékait, Istennek azt a dicsőségét, amelyik rajtad sugárzik át? Itt csak egy tennivaló van: megzendíteni az efezusiakhoz írt levél orgonahangú himnusát: „*áldott legyen az Isten és a mi Urunknak, a Jézus*

Krisztusnak Atyja, aki megáldott minket minden lelki áldással, a mennyekben, a Krisztusban, a szerint, amint magának kiválasztott minket Ő benne világt teremtese előtt, hogy legyünk mi szentek és feddhetetlenek őelőtte, szeretet által, eleve elhatározván, hogy minket a maga fiaivá fogad Jézus Krisztus által, az ő akaratjának jókedve szerint, kegyelme dicsőségének magasztalására, amellyel megajándékozott minket ama Szerelmesben.“ (3—6. v.)

A predestináció életfolyama az örökkévalóságban szükségszerűen megered .

* * *

A predestináció tehát hitigazság, ami azt jelenti, hogy csak a valóságos hit alapján lehet megérteni. Hívő embernek természetes, sőt szüksézerű, hitetlen embernek botránkozás, vagy bolondság. A predestinációt csak a Jézus Krisztusban lehet megérteni; azok számára van eltéve ez a drágalátos bölcsesség, akik a Jézus Krisztus foglyai lettek. Tehát nem a predestináció *tana* tesz a Krisztus követőjévé, hanem Krisztus tesz a predestináció vallójává. A predestináció tana nekifeszül a maga páncéltarajával az emberáradatnak, mint a jégtörő kos a zajló folyamnak s kétfele veti az embereket: hívőkre és hitetlenekre. A hitetlen ember épen a predestináción ütközik meg s amíg megütközik, nyilvánvaló róla, hogy nem a Krisztusé, bármi más is legyen róla a vélemény.

Tehát azt, hogy én el vagyok-e rendelve az üdvre, Jézus Krisztustól tudom meg. Egyedül ő tanít meg arra, hogy Isten szeret és igaznak elfogad, azzal, hogy érettem is adja a maga áldozatát és én azt hitelmel magamévá teszem. Benne van tehát „*a mi váltságunk az Ő vére által, a bűnöknek bocsánata az ő kegyelmének gazdagsága szerint.*“ (7. v.) Hogyan értsük ezt?

Képzeljük el, hogy egy kertben minden fára halált mond a gazda, mert mondhatatlanul elfajultak. Csupán egy olajfának kegyelmez, mert az drága neki, az nemes és áldott, az az ő szívéből nőtt. Hogyan maradhat itt meg ebben a kertben egyik, vagy másik galy? Úgy, hogy ha beleoltatik a nemes olajfába, ha az ő élete lassankint helyet ad a nemes olajfa életének és annak a nemessége, zsirja átköltözik őreá is, mert ő is abból való. Isten a kiválasztottakat beleoltja az ő szent fiába, *ama Szerelmesbe*, hogy úgy szerethesse azokat is, mint az ő fiát; ugyanazon életet, üdvösséget és dicsőséget adhassa azoknak is, mint amit az ő fiának adott, a Szerelmesnek, akiben Isten lett testté. Tehát a hívő, amikor tapasztalja, hogy őt is megmosta a Jézus vére, mikor magáévá teszi a Krisztusban elrejtett életet, mint a gally az olajfa zsirját: épen ezek által megbizonyosodik, hogy Isten *kiválasztotta* őt s mintegy felbontatik előtte az isteni dekrétom, amelyben boldogan látja arany betűkkel ragyogni az ő nevét is. Addig is ki volt választva, míg ezt nem látta; ki volt választva a világ fundamentomának felvettetése

előtt, csak most derült ki, mikor a Krisztusban hívő lett. Pál apostol üdvre volt választva anyjának méhétől kezdve, ki volt választva akkor is, mikor Gamaliel iskolájában tanulta a törvényt, akkor is, mikor az István megkövezésében gyönyörködött, akkor is, mikor üldözte, öldöste a keresztyéneket, mikor a döntő rohamra Damaskusba készült — de csak ott, annál a nagy összeesésnél tudta meg ő is, a világ is az ő kiválasztottságának ezt a boldog titkát, csak ott bontatott fel a dekrétom pecsétje, amelyben Isten *„megismertette velünk az ő akaratának titkát az ő jó kedve szerint, melyet eleve elrendelt magában.”* Ki gondolta volna azon a pénteken, mikor az Úr mellé a két latrot keresztre feszítették, hogy estére az egyik a paradicsomban lesz s mennyei seregek újjonganak majd fel a szerelmes, drága fiú hazaérkeztére? Viszont, ki állott Jézushoz közelebb, mint a tanítványok s virágvasárnap reggelén hihette-e valaki, hogy a bizalmas tanítvány egy hét múlva örülten, kárhözottan, halottas-kéken függ a maga hurkolta kötelen? És te, akinek ez ma még homályos, idegen beszéd, honnan tudod, hogy holnap nem derül-e ki, miért fájt *ma* a szived, mikor fejedet ráztad beszédemre, honnan tudod te, hogy aggodalmad, kételkedésed nem a megszületni kezdő új élet vajudása csupán? Mikor a parányi vasporszem egyszer csak valami fájó nostalgiát kezd érezni, mikor hősieles elhatározással utra kel, tolongó társain átbukdácsol, nála tizszer nagyobb akadályokat legyőz: mit tudja ő, hogy nem ő vágyott, akart, kezdett, nem ő ment, hanem a delej vonzotta őt magához? De ha beleütődik, reátapad a delejpatkóra, megtelik magnetikus erejével s belőle is kezd áradni ez a titokzatos erő: akkor megtudja, hogy nem ő ment, hanem vitetett; mint ahogy a hívő is ilyen vallást tesz Krisztusnak: nem én mentem hozzád, te ragadtál magadhoz, te kerestél engem s azért találta-lak meg.

És aki nem hisz? A predestinációról csak a hívő beszélhet, a hitetlenre nézve értelmetlen képtelenség az egész. A hívő nem mondhat mást, mint ezt: engem Isten választott ki a hitre; de a hitetlen nem mondhatja ezt: engem Isten választott ki a hitetlenségre, mert a hitetlenre nézve nincs Isten, s akire nézve nincs Isten, nincs kiválasztás sem. Ha a hit olyan ajándék volna, mint az arany, hogy egyiknek sok jut belőle, másiknak kevés, harmadiknak semmi, de minél kevesebb van valakinek belőle, annál éhesebb reája, akkor lehetséges volna, hogy akiknek nem adatott hit, átkozzák azt, aki adott hitet és fogcsikorgatva, kedvük, akaratuk ellenére kárhozzanak el; de a hit olyan jószág, amelyik csak annak drága, akinek adatott; ám akinek nem adatott, az ostobaságnak tartja az egész kérdést és az ilyet semmivel sem lehet jobban megsérteni, vagy jobb kedvre hangolni, mintha hitet kínálunk neki. Ha pedig valakinek drága a hit, sír azon, hogy nincs, vagy elveszett: a lelkében már megindult a tavasz, meleg szellők fuvallnak át

rajta s bártortalan mennyei virágok dugják fej fejüket, némán kérdezve: szabad-e a pusztaságból paradicsomkertet csinálni?

Azt pedig, hogy *más* el van-e rendelve az üdvre, egész bizonyosan sohasem tudom. Isten a *más* üdvösségét nem tette az *én* hitem tárgyává, illetve kérdésévé, bár világunkat úgy alkotta, hogy kevés számú kiválasztottról szükségszerűen következtessek az elvetettek nagy számára. De hogy ki van örökre elvetve, vagy ki van még az ő elválasztott voltának kiderülése előtt: emberi szem megítélni nem tudja. Én látok tanítványokat s rettegve gondolok arra, hogy lehetnek közöttük a kakaszóra váró Péterek, kik így kiáltanak: nem ismerem őt! és mélyen, alázatosan könyörgök: ne vigy minket a kísértetbe! Én látok Saulokat, akiknek fenekedése miatt szenved a Krisztus teste, az anyaszentegyház és imádkozom: Uram, fordítsd meg őt, törd össze a szívét és teremtsd újjá, úgy, amint öröktől fogva kiterveltél. Látok kicsapongó, feldult életű ifjakat és gondolok Hippó püspökére: Augustinusra, aki ilyen ifjúból szentté tudott válni; látok halvány, beteges, félénk és kontemplatív embereket és gondolok Kálvin Jánosra, aki acéllá és tűzzé tudott válni. Gondolok magamra, hogy ez átváltozásokból mi esik reám, mint okozóra; talán egy szóval, egy tettel, egy imádsággal épen én adtam azt a végső eszközt, döntő kerékfogát, vagy hajszálrugót, amellyel beérkezett az az aranyutató arra a boldog percre, az isteni végzés beteljesültét hozóra. Gondolok Istenre, aki az ő örök végzését kimutatja az időben: „*az idők teljességének rendjére nézve ismét egybeszerkeszt magának mindeneket a Krisztusban* (10. v.). Gondolok Istenre s úgy érzem, hogy minden percben, száz meg száz dekrétom pecsétje bomlik s mindenikből egy elválasztott neve tündöklök elő. Az örökkévalóságban kelt, ott lepecsételt, de az időben felbontatott dekrétom mind kedvező; akire nézve nem kedvező, annak dekrétoma felbontatlan marad. Mikor megállunk a koporsója mellett, olyan ez az ember, mint egy felbontatlan levél. De azért alázatos lelkem reménységgel csókolja meg ezt a lezárt pecsétet, mert tudom, hogy Isten a halálnak is ura s az a kész, mely e levelet írta, atyai kéz . . .

A predestináció misztikus életfolyama a mi idői életünkön áldóan felfakad és vigasztalólag áthömpölyög.

* * *

Ez a tapasztalat csodálatos távlatokat nyit meg előttünk a jövőre nézve. Legelőször is azt, hogy Istenben nem lehet megkülönböztetni az elhatározást és a kivítelt, nem lehet időileg elválasztani a szándéktól az eredményt. Istennek állandó munkássága nem egyéb, mint állandó predestináció és annak állandó végrehajtása. Isten pedig a maga dicsőségét munkálja: a látható világot megteremti és élteni, azért, hogy belőle és mégis tőle függetlenül egy lelki kozmoszt állítson elé. A látható világ

vonásai csodálatos módon átszellemülnek és új, mennyei jelentések hordozói lesznek, mint amikor az elszunnyadó árva gyermek körül a valóság riasztó, magányos tényezői eltűnt boldogsága drága képeivé dicsőülnek. Isten *tovább teremti* a teremtett világot az ő lelki országának örök céljai felé. Tehát az, hogy egy szív kibékült Istennel, megtalálta Jézusát, épen olyan fontos, mint az, hogy a Nap az égre került. Bele volt számítva a világ életébe; várt reá eddig a világ s minden további fejlődése ennek a ténynek figyelembevételével, kihasználásával történik. Mily édes bizonyosság a hívőre nézve az a tudat, hogy az ő idvessége nem véletlen találkozás műve, nem elveszíthető hangulat, nem kiérdemelt, de el is tékozolható bér, hanem Istennek teremtő ténye, amely úgy beleszerkesztette a világba az én üdvösségemet, mint gránitba a szemcsét: széttöréssel sem lehet kivenni belőle. Továbbá a hívő ember tudja, hogy predestináció nemcsak hogy nem menti fel a jó cselekedetek, az erkölcsi törvény követelményei alul, hanem éppen képessé teszi azoknak betöltésére. Aki a fát akarta, akarta a gyümölcsöt is. A keresztyén emberre nézve minden jótett, amit elvégezhet, egy drága kitüntetés, amellyel Isten őt felékesíti; minden jótett meganyi ingyen vett kegyelmi ajándék, amit alázatosan és hálaadással hordozunk. Ha pedig a jótett, az erkölcsi nemesség Isten által kötelességül predestináltatott, akkor bizonyosak lehetünk, hogy amire Isten világának szüksége van, az meg is valósul. Tehát a *kell* — *lehet* is. S hogy lehessen, arról Isten gondoskodik az ő Szent Lelkével, mely „*az ígéretnek pecsété és záloga a mi örökségünknek, Isten tulajdon népének megváltására (13₁₄₀)*”. Amit Isten elkezdett, azt véghez is viszi, mert műve nem játék, hanem az ő szent életének teremtő és szuverén megnyilatkozása. Lassan-lassan megérlel, ránevel minket arra az örökségre, melyet az örökkévalóságban kiszemelt számunkra s amellyel az örökkévalóságban majd felékesít. Ideleln a „Tutor Christus“ gyámsága alatt állunk, amint Meliusz mondá, odafenn átvesszük a mi örökségünket.

A Szent Léleknek munkája tehát nem egyéb, mint Istennek tervszerű magaközlése az ő dicsősége érdekében. Egyöntetű, folyamatos, egymásbaolvadó munka ez, mystikus életfolyam, mely behelőmpölyög az örökkévalóság nagy, szent óceánjába. Azonagy ott is, ahol mint az Atya szívének drága gyümölcse, megfogam a világ eszméje; ott is, ahol a Jézus Krisztusban testté és történetté lesz az Isten megváltó lényege; ott is, ahol a szívek felvéreznek, megtörnek s mint kiégett kandeláberek, új olajra, új lángra várnak, ott is, ahol kigyúl ez a láng és ezer küzdelem, lobogás, kísértés között fejlődik; ott is, ahol az ő emberlárvajából kibontakozik az új ember lelkisége; ott is, ahol az erkölcsi parancsok betöltésével a szentség vonása szövődik bele életünkbe; ott is, ahol a halál után a szemtől szembelátás dicsősége kezdődik, hogy soha el ne végződjék; mindig azonagy, Istennek szeretetből fakadt üdvakarata: *kegyelem*.

Most vesszük észre, hogy Isten kiválasztása az egyeseken át hat, de az egészre vonatkozik. Az építőmester házat akar építeni s ennek a céljaira választja ki a tégladarabokat. Isten a látható tárgyi világ között, belőle, de tőle függetlenül, mintegy új, dimenzióban egy lelki kozmoszt épít fel, mely a Krisztus fősége alatt, az ő dicsőséges testének organizmusába mindeneiket egybefoglal, mind „amelyek a mennyben vannak, mind amelyek a földön vannak“. Ennek a lelki kozmosznak előfeltétele, árnyékos képe, átutaló talapzata a látható világ, sötétben, igazsággal ragyogó pillérei az erkölcsi világ a bűnnel, kárhozattal, ítélettel; beláthatatlan káprázatos kupolája és az Isten dicsőségének fénypárazatában elvesző ormozata az Isten üdvözítő kegyelemvilága. Minden dolog eszmei oldala úgy foglaltatik benne, mint a háromszögű kis pyramisok a hatszögű pyramisokban. Az egésznek csúcsa, célja, alkatát megadó szöge, a textus mystikus mélységű szavai szerint: *anakephalaiosis*: Jézus Krisztus.

A predestináció tehát ez: minden dolog helyét, minőségét az Isten dicsőségének érdeke szabja meg. Nem véletlenül szabja meg, hanem örök terv szerint: már akkor megvolt, mikor még nem is létezett. A létezés nem egyéb, mint beváltása, szolgálása ennek a praeformáló isteni gondolatnak, mint ahogy a műalkotás élete nem egyéb, mint alázatos szolgálata egy teremtő gondolatnak, hordozása egy darab dicsőségnek. A dicsőség pedig egy darab *szellem*.

Tehát lenni, élni annyi, mint szolgálni egy teremtő gondolatnak, átizzani egy örök igazság belső fényétől, mindenestől fogva gondolattá, dicsőséggé válni.

Nem mentem-e igen messze az elmélkedésben? Nem tudom, de idézem Kálvin szavait, amit főművében a predestinációról írott fejezetnek a vége felé, a világirodalom legmélyebb fejtegetései után szinte zokogva ír le: „Az tehát, aki nem érti meg ezt a tudományt, vessse el, csak az, aki megérti, fogadja el, fogadja el és igyék belőle és éljen.“ Amen.

Dr. Ravasz László.

VALLÁSOS NEVELÉS.

Általános vezérfonal az egyházi ének tanításához.

b). Esedező zsoltárok.

V. zsoltár. Olvasandó a biblia 1—9. verse s az ének 1—3. és 6. verse. Milyen lelkülettel imádkozik Dávid e zsoltárban? Alázatos, buzgó, hálás és reményteljes érzülettel; mert Istent királyának szólítja, kora reggel siet a templomba, készül és vigyáz, hálás, hogy míg másokat a bűn elszakított az Istentől, addig őt az Isten kegyelmének sokasága arra indítja, hogy előszámlálja ügyét a legfőbb bíró előtt, igazságot és oltalmat nyerjen a gonosz emberekkel szemben. Mit kér Dávid e zsoltárban? *Meghallgatást!* Mily fájdalmas érzés az, ha nincs, aki meghallgasson s együtt érezzen velünk! Isten kész minket meghallgatni. Nem szép szavakat vár mitőlünk, amikor imádkozunk Hozzá, hanem épen azt szereti, ha bizalmasan előszámláljuk Előtte, a mi nekünk fáj s a mi bánt minket. Kinek ne okoznának keserűséget a kevély, hitetlen emberek? Panaszoljuk el Istennek s bizzunk Benne, hogy megoltalmaz minket a gonoszoktól.

XXV. zs. Mit jelent az, hogy „szivemet Hozzád emelem?” Először is azt, hogy az Isten magasan *felettünk van*, azután pedig azt, hogy aki imádkozik Hozzá, az minden gondolatával, figyelmével, szeretetével és teljes akaratával *egyedül az Isten felé* forduljon. Ha ezt nem tesszük, azon vesszük észre magunkat, hogy a lelkipásztor vezetne ugyan az imádságban, vagy otthon kezünk imára van összetéve, de gondolataink elkalandoznak. Emeljük hát ki szivünket, egész valónkat a földi élet apró gondjaiból, hogy azok el ne térítsék figyelmünket s tegyük fel magunkban, hogy amíg imánkat el nem végezzük, semmi másra nem gondolunk. E zsoltárban Dávid főképp azt kéri Istentől, hogy *bocsássa meg bűneit*. Bocsássa meg ifjú korának vétkeit, amelyek férfi korában is üldözik őt s bocsássa meg minden vétkét, mert az sok. Különös, hogy Dávid az ő sok bűne tudatában oly *bátran* beszél az Istennel az első versben s bizonyosságot tesz róla, hogy ő *nem szégyenkezik* bűneivel Hozzá fordulni! Vajjon szégyeneljük-e betegségünket az orvos előtt? Hiszen akkor nem gyógyíthat meg minket. Járuljunk mi is gyermeki bizalommal Istenünkhöz a mi Üdvözítőnk s egyetlen közbenjárónk nevében, akinek Lelke ajándékozta Dávidnak is az imádság-

ban való bátorságot. Dávid egyéb kérései a 2. énekversben szépen fel vannak sorolva.

XXVIII. zs. Dávid meghallgatást kér az Istentől, mert Isten az ő paizsa és erősége. Néki csak addig érdemes élni, amíg az Isten el nem fordul tőle. Mily vakmerőség Isten nélkül élni! Dávid, a király, az erős harcos nem merete ezt megtenni. A biblia 6. és az ének 3. verséből világlik ki Dávid erős hite. Nemcsak kér, hanem még ugyanabban az imádságban *hálákat is ád* azért, hogy meghallgatta az Isten! Tudunk-e mi ilyen hittel imádkozni? Ha nem tudunk, tanuljunk meg, mert ha kételkedve imádkozunk, nem használ az nekünk.

XXXVIII. zs. Olvasandó a Biblia 1., 12—23. verse. Tanítandó az ének 1. 5. és 6. verse. Dávid nagy testi-lelki gyötrődések között írta e zsoltárt. Testét betegség, lelkét ellenségeinek gonoszsága gyötörte. — Anyira elcsüggedt, hogy közel volt az eleséshez. E szomorú állapotát még az is tetézte, hogy elhagyták barátai, szerettei s rokonai. Miért érte őt mind e csapás? Azért, mert bűnei elboríták fejét. „Vétkeim miatt nincs békesség csontjaimban“ — mondja Dávid. Ime az ó-testamentum egyik kimagasló portékája *így tesz vallást bűneiről*. Beismeri, hogy minden bajának forrása a bűn. Isten az ő választottaiban nem tűri a bűnt. Sőt éppen abban különböznek a hívek a hitetlenektől, hogy míg az istentelenek elfutnak Isten elől s makacsul elzárják szívöket, addig Isten gyermekei bizalommal és alázattal hajolnak meg mennyei Atyjuk előtt *még akkor is*, ha az bünteti, vagyis tisztítja őket. Dávid is Istenhez fordul, mert tudja, hogy Isten kegyelmes. Mi még bizonyosabbak lehetünk e kegyelem felől, mint ő; mi *tudjuk*, hogy van Megváltónk, amit Dávid csak *reménység* által hitt.

LXI. zs. Azt kéri Dávid, hogy *vigye őt Isten egy kősziklára*, a hová a maga céljából eljutni nem tud. Pedig mily magasra jutott már! A juh nyáj mellől a királyi trónra! Még magasabbra kívánkozik, mert érzi, hogy a királyi trón minden méltóságával csak ingatag talaj, akkor amikor idegen földön inség s nyomorúság sújtja az embert. Mi az a kőszál? Az Isten hajléka, sátora, vagyis *az Istennel való életközösség felemelő érzése*; az Ő szárnyainak árnyéka, vagyis gondviselő szeretetének boldog megtapasztalása. Biztos, rendíthetetlen kősziklának s erős toronynak tartjuk-e mi hitünket? Vagy inkább pénzünket s állásunkat tartjuk biztosabb talajnak, a melyben megállhatunk?

LXXX. zs. Meg kell magyarázni, hogy ki volt Izrael s hogy mikor kapta a nevet Jákob? (I. Mózes. 32: 24. s köv.) Ki volt József? Hogyan vezérelte őt Isten? E zsoltár az Istent, mint jó pásztort szóllítja meg (V. ö. a 23. zsolt. s Ján. 10. rész.) „Ki ülsz a *Kérubimokon*,“ a tiszántúli s a II. próba énekes könyvben: „mennyei boltozaton.“ Az utóbbi messze eltér az eredeti szöveg alapjelentésétől; az előbbi pedig a szóhoz két többes számú ragot tesz, hébert is, magyart is. — Helyesen:

Kérubokon. Értelme: a szentek szentjében a szövetség láda tetején két aranyból készült kérub angyal térdelt alázatosan meghajolva, úgy, hogy szárnyaik a fejük fölött össze ért. A zsidók különös felfogása szerint e szárnyakon, a kérubokon, a kegyelem trónján ült az Isten. E zsoltár nem egyes ember imádsága, hanem egy egész nép könyörgése, mely nyomorúságba jutott, pedig az előtt jobb napokat látott.

CII. zs. A bibliai szöveg alsó részében ezt olvassuk: „A nyomorultnak imádsága a mikor eleped és kiönti a panaszát az Úr elé.” Az első vers siralmas szöveg és melódiája eléggé kifejezi e hangulatot. A többi vers fordítása nagyon gyarló. Jellemző, hogy az első versben oly sokféle módon ismétlődik ez a kérdés: *Hallgasd meg Uram kérésem!* Mily különös! Hiszen az Isten még gondolatainkat is tudja, hogy ne hallaná meg, ha valamit mondunk? Vannak, akik úgy gondolkodnak, hogy egyáltalán felesleges imádkozni, mert Isten úgy is tudja minden bajunkat, jobban, mint mi, hát miért lenne szükséges elmondani azokat Néki? Aki ezt a Zsoltárt írta, masképp gondolkodott. Milyen különös és természetellenes lenne, ha a gyermek soha semmit sem kérne szülőitől abban a tudatban, hogy hiszen úgyis tudják, hogy mire van szüksége! Mi pedig az Isten gyermekei vagyunk! Tudjuk, hogy Isten sokszor nem azt adja, amit kérünk, de az bizonyos, hogy mindig ad valamit s mindig jobbat és többet ad, mint a mit mi kérünk.

Összefoglalás. Mit kérnek a zsoltár írók az elősorolt zsoltárookban? Meghallgattatást, bűnbocsánatot, segítséget s kegyelmet! Hogyan kérik? Gyermeeki bizalommal, bátor hittel, hálás és töredelmes szívvel. Beszélgessünk tanítványainkkal értelmi fejlettségünkhöz mérten az *imádságról*. Mi az imádság? Kivel beszélünk imádságunkban? Kérdezzük meg a kicsinyeket, hogy milyen imádkságokat szoktak mondani s miket kérnek azokban az Istentől? A nagyobbakat figyelmeztessük, hogy nekik a maguk szavaival is kell imádkozniok. Mit szólna édes atyánk, ha felnőtt korunkban is valami betanúlt gyermek-verset mondanánk újévkor, vagy születésnapjára? Mit tanított Jézus az imádságról? Milyen példát mutatott Ő és tanítványai? Mit kérhetünk Istentől saját személyünkre nézve, mit testi, lelki rokonaink, gyülekezetünk, iskolánk, községünk, hazánk s egyházunk számára?

c) Hálaadó, dicsérő és bizonyágtévő zsoltárok.

Minden zsoltár *bizonyágtétel* Istenről. A *tanító* zsoltárok bizonyágot tesznek Isten bölcsességéről és fenséges tulajdonságairól, az *esedező* zsoltárookban az imádkozó lelkek bizonyágot tesznek arról, hogy ők szegények, gyengék és bűnösök s mindenkor reászorulnak Isten segítségére és kegyelmére. A bizonyágtétel azonban akkor a leghatalmasabb, amikor az Isten kegyelmes szabadítását és végtelen szeretetét megtapasztalván az emberi lélek, *öröme* és *hálája* kedves áldozatul

száll fel az egekbe. A hálaadó és dicsérő zsoltárokból látjuk meg, hogy Isten Lelke miképp munkálkodott választottainak szívében, milyen hitet, milyen bizodalmat, békességet s örömet támasztott bennünk. Így például a XXIII. zsoltárban mily gyönyörű módon tesz bizonyosságot Dávid arról, hogy életének örömet, erejét, bátorságát, ellenségeivel szemben érzett nyugalalmát annak köszönheti, hogy felismerte Istenben életének őriző pásztort. — Lássuk az ismertebb dicsérő és hálaadó zsoltárokat!

VIII. zs. Ismertetni kell az egészet. El kell olvasni a biblia szövegét is. Az ember, mint a teremtés koronája a föld és ég csodáiban meglátja a Teremtő felséges voltát és meglátja saját méltóságát is. A természet anyagi nagyságával szemben saját szellemi értékét többre becsüli és dicséri Istent, aki őt „urrá” tette. Istennek az az akarata, hogy az ember tényleg uralkodjék. De uralkodik-e? Sajnos, az ellenbezőjét látjuk. Az úrból rabszolga lett. Látjuk azonban, — mondja a Zsidókhhoz írt levél írója, — hogy Jézus dicsőséggel koronáztatott meg! Jézus a második, az új Ádám. Ő benne s Ő általa nyerhetjük vissza igazi méltóságunkat, Ő állítja helyre lelkünkben Isten képét és hasonlatosságát, amit bűneink annyira elhomályosítottak.

XXX. zs. Dávid hálákat ad, hogy Isten felemelte őt, pedig már közel állott a halálhoz, (Seol = alvilág) megmentette ellenségeitől, siralmát vígságra fordította, gyászruháját leoldá s örömmel övezé körül. Az a betegség és megpróbáltatás, amely eltakarta előle Isten orcáját, csak rövid ideig tartott. Minden baj csak pillanatnyinak látszik, ha visszatekintünk rá. Isten haragja hamar eltűnt. Atyai harag volt ez elbizakodott fia ellen, aki így szólt: nem rendülök meg soha. Isten megrendítette őt, de fel is emelte őt. Tanuljon Dávidtól mindaz, aki csak akkor szokott imádkozni, amikor bajban van, de amikor elmúlik a baj nem ad hálákat Istennek. Dávid nem volt ilyen hálátlan, hanem nyíltan, az egész gyülekezet előtt magasztalta Istenét.

XXXIII. zs. Olvassuk az ének 1. 5. és 9. versét, a bibliai szöveget egészen. A zsoltár író örvendezésre és dicséretre hívja fel az Isten híveit, mert az Úr szava igaz, cselekedete hűséges, mert hatalmas van megváltoztatni a népek tanácsát, megsemmisíteni nagy seregeket. Mily boldogok akiknek ez az Úr az Istene, aki övéit kegyelmesen megtartja. A ki e zsoltárt írta, megtapasztalta, hogy *egyedül az Istenben vigad s talál igaz örömet az emberi lélek.*

XXXIV. zs. Az ének 1. és 8. versei mellett olvassuk az egész bibliai szöveget. Építő magyarázatra nyújtanak anyagot a következő mondatok: „Dicsekedik lelkem az Úrban!” „Az Úr angyala táborát jár az őt féltők körül.” „Közel az Úr a megtört szívekhez.” „Sok baja van az igaznak, de valamennyiből kimentti az Úr!” „A gonoszt gonoszság öli meg.” Mind könnyen részletezhető arany mondások, a mik bizony az ének szövegében elvesztik fényüket.

XLII. zs. „Hol van a te Istened?“ Ezt kérdik ellenségei a zsolttár írójától. E kérdés nagyon fáj neki. Ezért hullatja könnyeit s ezért vágyakozik a távolból, a gúnyolódó ellenségek közül az élő Isten után s az Ő templomába, az Ő színe elé. A kisebb gyermekek előtt terjeszkedjünk ki a „szomjúhozó szarvas“ hasonlatának szemléltetésére. A nagyobb tanítványok és felnőttek előtt ki kell fejtenünk, hogy minket is elsodor sokszor a mindennapi élet gondja, harca és kísértése. Eltévődünk, mint a juh a nyájtól. Él-e ilyenkor igaz vágyakozás bennünk Isten után? Él-e bennünk a hit, hogy felzaklatott békességünket egyedül Istenben nyerhetjük vissza? *Nélkülözhetetlen-e Isten a mi életünkben?* S meglátszik-e rajtunk, magunk viseletén, munkánkon s egész életünkön, *hogyan van nekünk Istenünk* s ha Isten gyermekei vagyunk, tud-e fájni az nekünk, hogy ezt nem akarják meglátni és elhinni néha azok sem, akik különben közel lennének szívünkhöz? E zsolttár bizonyoságtétel arról a fájdalomról, amit bizonyoságtételünk elégtelensége okoz, de bizonyoságtétel arról a szent reménységről is, amely tudja, hogy nincs okunk elcsüggedni akkor sem, ha elszakítva hitsorsosainktól, hitetlenek között vagyunk tehetetlenül, mert még hálákat fogunk adni Isten szabadításáért.

LXVI. zs. Olvasandó az ének első és a biblia 1—9. verse. Hálaadás és dicséret Istennek, amiért meghallgatta az író imádságát (19. és 20. vers.). Ime a hálás lélek mily örömmel hirdeti Isten dolgait. Mert az Isten szüntelen munkálkodik az emberek fiaiban: a kevélyeket meg alázza, a gyengéket erősíti stb. Sokan azt hiszik, hogy a természet az a hatalom és az emberi ész az a bölcsesség, a melyeknek csodáit látjuk magunk körül. „Jőjjetek és lássátok meg Isten dolgait!“ Boldog, akinek szemei megnyilatkoztak s látja Isten dolgait saját életében!

LXXVII. zs. Olvasandó a biblia 1—15., tanítandó az ének 1. és 4. verse. „Avagy mindörökké elveté az Úr?“ Ezt kérde a nyomorúságba esett lélek. Boldog aki e kérdésével magához az Istenhez tud fordulni, mert hiszi, hogy egyedül Ő nála kaphat kielégítő feleletet. Egy bölcs azt mondta, hogy az álmatlan éjszaka magányában ismerheti meg az ember leginkább önmagát. Ime, Ászáf az éjszaka lassan múló gyötrelmes óráiban kezét feltartja. A régi zsidók ugyanis feltartott kezekkel imádkoztak. Ászáf tehát imádkozott; Istenről elmélkedett, megemlékezett a régi napokról, saját énekeiről, a melyeket Isten Lelke adott ajkaira és mindez arra a boldogító meggyőződésre vezette, hogy az Isten útja szentséges és hogy nincs senki más oly nagy, oly jó, mint az Isten. Tudunk-e mi is a nyomorúság álmatlan éjszakáin ilyen bizonyoságot tenni?

CIII. zs. Olvastassék a bibliából az egész. Tanítandó az énekeskönyvből az 1. és 2. vers. E zsolttárban a hálaadás gyönyörű példája áll előttünk. Dávid áldja az Istent, mert megbocsátotta bűneit, meg-

szabadította a koporsótól, igazságot cselekszik, könyörülő és irgalmas. Pedig mik vagyunk mi, emberek? Por vagyunk! És mégis úgy szeret minket, mint atya az ő fiait. Mi ismerjük Jézust. Aki őt látja, látja az Atyát. Mi nemcsak Mózes és Izrael fiai történetét ismerjük, hanem látjuk az Úr útjait a Krisztus Egyházában is. Nékünk sokkal könnyebb meglátnunk az Ő nagy kegyelmét. Áldjuk hát s egész bensőnk az Ő szent nevét!

CIV. zs. Bibliából 1—5. és 24—35. énekből az 1. vers. E zsoltár a teremtő és gondviselő Istent magasztalja. A szöveg könnyen érthető; önmagát magyarázza.

CV. Bibliából 1—9. énekből 1—3. vers. Dicséretre való felhívás abból az alkalomból, hogy a szövetségládát a szentsátorba hozták. Amint már mondtuk, ez Dávid első zsoltára.

CXXXIV. zs. A régi templomban éjjel is voltak kirendelt léviták, akik őrizték a szent hajlékot. Az új testamentumban azt mondja Pál apostol, hogy a mi testünk a bennünk lakozó szent Lélek temploma. Tudunk-e mi úgy élni, hogy ebben a mi saját templomunkban mindenkor zengjen hála az Istennek. Vigyázzunk gondolatainkra és érzéseinkre! Ami nem templomba való, azt ne tűrjük meg lelkünkben.

CXXXV. zs. Bibliából 1—5. és 13—19. énekből 1. vers. Mit jelent Istennek szolgálni? Parancsait teljesíteni. Vajjon csak a templomban kötelességünk ez? Honnan tudjuk meg, hogy mit parancsol az Úr? De vannak különös kötelességeink a templomban, az istentisztelet alatt is. Énekelünk-e szívből, hozunk-e olyan lelki áldozatot, töredelmes szívet és engedelmes lelket, a mi kedves Isten előtt? Hogyan hallgatjuk Isten igéjét? Megtartjuk-e, a mit hallottunk? — Figyelemre méltó, hogy mit mond e zsoltár a bálványokról. Milyen régen irták e zsoltárt és sajnos még mindig sok nép él a bálványimádás sötétségében. Amíg mi lélekben és igazságban tanuljuk dicsérni Istenünket, gondoljunk a szegény pogányokra és azokra is, akik közöttük terjesztik az evangélium világozóságát.

CXXXVIII. zs. A bibliából az egész, az énekből 1. vers. Teljes szívem! Amikor énekelünk, imádkozunk s Istenünkkel társalkodunk, gondolunk-e a királyi parancsra: Szeresd a te Uradat, Istenedet *teljes szivedből*? Mit jelent ez? Azt, hogy Isten nem azt akarja, hogy szívünknek csak egy része legyen a mienk, hanem az egész. Szívünk alatt pedig érteni kell egész valónkat. Sokan meg vannak elégedve magukkal amikor csak a fülüket adják Istennek és szemükkel szeretik szemlélni Isten dolgait. Van egy kínai mese, a mely elmondja, hogy egy angyal elvezetett egy embert a menyországba. Bementek egy nagy terembe, a mely tele volt fülekkel. Az angyal megmagyarázta a csodálkozó embernek, hogy ezek a fülek mind nagyon szerették hallgatni a jót, tehát a menyországba jutottak; a többi részek azonban a pokolra vették,

mért a rosszat cselekedték. Ez csak mese. A valóság az, hogy ha Istent csak részlegesen, félszívvvel akarjuk szeretni s a másik felével pedig magunkat vagy a bűnt szeretjük, akkor hamis az a fél szeretet is mibennünk s ilyet az Isten el nem fogadhat. — „Istenek felett“ kifejezés a pogányok képzelt isteneire vonatkozik. Dávid ezzel arról tesz bizonyoságot, hogy az igaz Istent minden más hatalomnak fölébe helyezi.

CL. Lelkes felhívás Isten dicséretére.

Összefoglalás. A zsoltárokból láthatjuk, hogy az emberi szív, milyen hálás tud lenni teremtő, megváltó és megszentelő Istene iránt. Ez a hála azonban nem lehet mesterkélt. Csak az tud valamit megköszönni, aki kapott is valamit; csak az tud dicsérni valakit, aki meggyőződést szerzett az illető jóságáról; bizonyoságot tenni is csak az tud, aki látott, hallott, tapasztalt valamit arról, amiről bizonyoságot tesz. Isten jósága s végtelen kegyelme kíséri minket minden órában. Ha testi és lelki ajándékait el nem fogadnók, nem élhetnénk egy percig sem. Mindnyájunknak van sok olyan ajándékunk, amit Istentől nyertünk és méltó, hogy hálások legyünk érte. Próbáljuk előszámláltatni tanítványainkkal:

1., Miért kell hálásnak lenni Istennek? Testi áldásokért, mint egészség, étel, ital, meleg ruha és szoba stb. Lelki áldásokért. Vezetéséért. Szabadításáért, szüleink s tanítóink szeretetéért, bűneink bocsánatáért, az Üdvözítőért, az íge világosságáért, az örök élet reménységéért stb. stb. De mindezt ne mondjuk el előre, hanem vezessük rá tanítványainkat.

2., Miért és hogyan dicsérjük az Istent? Mit láttunk meg már Isten szépségéből, hatalmából? Hozzunk fel példákat a természetből. Mit láttunk meg jóságából, a Jézus Krisztusban megjelent nagy kegyelméből? Hogyan dicsérjük ezekért? Rászorúl Ő a mi dicséretünkre? Mi szükség van hát a mi gyarló szavunkra? Nem Istennek, hanem nekünk van szükségünk arra, hogy Őt dicsérjük. Nem a napnak, de a virágnak van szüksége arra, hogy kelyhét a nap felé fordítsa. Nekünk van szükségünk ez élet gondja, kísértése, a világ kísértése s bűne, fájdalom és keserősége között Isten dicsőségének boldogító, vigasztaló s erőt adó meglátására. Pedig a földi árnyak között csak egyes sugarait láthatjuk e dicsőségnek. Óh, mily dicső lesz egykoron látni mindazt szemtől szembe, amit most csak tükör által homályosan láthatunk.

3., Miről s hogyan tegyünk bizonyoságot? Az értelem pl. Istennek nagy ajándéka. Ő *adja* nekünk e nagy ajándékot. Ez így van, s mi így is mondjuk, de vajjon úgy élünk-e, mint a kik tudjuk, hogy Istentől kaptuk az értelmet? Nem úgy beszélünk-e sokszor, mintha az a mi érdemünk lenne, hogy van eszünk. Ne szégyeneljük, hogy Istentől kapunk valamit. Atyánk Ő nekünk. Vagy pl. készek vagyunk-e bizonyoságot tenni arról, hogy mi megutáltuk a bűnt és új életet kezdtünk Isten kegyelméből? Amikor társaink rosszra csábítanak, tudunk-e ellen-

állni? Ha igazságtalanságot látunk, merünk-e szót emelni az igazság mellett? Mivel teszünk bizonyosságot hitünkről, egyházunk és hazánk iránt táplált szeretetünkről? stb.

d) Történelmi zsoltárok.

Igy nevezzük azokat a zsoltárokat, a melyek valamely fontos történelmi eseményhez fűződnek. Többé-kevésbé ilyenek azok is, a melyeket a zsoltárok íróiról szólva említettünk. A tanításnál különös figyelmet érdemelnek azok, a melyekkel kapcsolatban tanulságos történelmi dolgokat mondhatunk el. A CXXV. zsoltáron kívül, amit gályarabjaink avattak reánk nézve történelmivé, csak hármat részletezünk:

LXXIX. zs. Dávid halála után Salamon békés uralma alatt zsidóország felvirágzott. Salamon fiai alatt azonban két részre szakadt az ország: Izrael és Juda országára. E két ország gyűlölködött egymással. E mellett a szomszéd pogány népek gonosz szokásai is beszivárogtak a választott nép közé. Különösen Izrael országa csakhamar megtelt bálványokkal. A szép jeruzsálemi templom elvesztette vonzó erejét. Isten prófétái, mint Illés, Elizeus, Jeremiás, sokszor intették a királyokat és a népet, hogy hagyják el a bálványimádást és térjenek az Istenhez, mert különben romlást szereznek maguknak és hazájuknak. Volt rá eset, amikor egyes istenfélő királyok lerontották a pogány bálványokat, megölték a pogány papokat és igyekeztek helyre állítani az igaz Isten tiszteletét, de amint más került a trónra, ismét visszatértek az áldatlan állapotok. Végre elkészült a sír, amit az engedetlen nép önmagának készített s mivel nem hallgatott Isten üzeneteire, bele hullott a sírba az egész ország. Nabukodonozor babiloni (Káldeai) király küldte seregeit a zsidók ellen. Elpusztult minden. A falvak, városok leégtek, a szép templom és egész Jeruzsálem leromboltatott; az ellenség rabláncra fűzve vitte a nemzet javát fogságba. A király, Zedekiás el akart menekülni, de az ellenség elfogta, előbb szeme láttára megvakították fiait s azután őt magát megölték. Ezt a nagy nemzeti csapást éneklimeg a LXXIX. zsoltár. (V. ö. II. Kir. 25 5—10.)

CXXXVII. zs. A fogságba hurcolt zsidók a babiloni folyóvizeknél keseregnek. Kár, hogy e zsoltár utolsó versei, az elkeseredés e bántó megnyilvánulása a II. próba énekeskönyvbe is felvételtek. Általában e zsoltár alkalmat nyújt arra, hogy feltüntessük azt a legkiemelkedőbb ellentétet, a mely az ó- és újtestamentum között van. Az ó testamentum a boldogságot s életörömöt a földi élet határaihoz köti. Éppen ezért a szenvedést többnyire csapásnak és szenvedésnek tekinti. De éppen a babiloni fogság szenvedései emelték fel Izrael jobbait arra a magaslatra, ahonnan megláthatták hit által a Jehova szenvedő szolgáját „akinek sebei által gyógyúlnak meg.“ (Ezs. 53.) Az új testamentum a szenvedés csodás értékét felismervén ama legnagyobb Szenvadó kereszt

halálában, a régi korlátokon túl az örök élet boldogságát plántálja Krisztus híveibe. Jézus hívei nem sírtak, nem panaszkodtak sem a börtönben, sem a máglyán, hanem a legnagyobb kínok között is dicsérték az Istent. Az ótestamentumi vallás természetszerűen érzékibb volt, a hitet érzéki dolgokhoz, templomhoz, oltárhoz stb. kötötte; az újtestamentum elveti az érzéki munkákat. Isten lélek! Imádni lélekben és igazságban kell őt. A keresztyénségnek nincs és nem is szabad, hogy legyen egy földi érzéki Jeruzsáleme vagy Rómája, a mely fölébe akarna emelkedni annak a nagy közösségnek, amely szerint Krisztus jelen van, ha ketten-hárman összejönnek az Ő nevében. Az Ő jelenléte az, a mi templommá avat számunkra minden helyet. — Végül hiányzik a keresztyén lelkületből az a bosszúvágy, amely a zsoltárokból több helyen is megnyilvánul. Mi tudjuk, hogy az Isten megfizet mindenkinek az ő cselekedetei szerint. Ővé a bosszúállás s nem a miénk. Nincs hát jogunk beleavatkozni Isten dolgába. A mi kötelességünk imádkozni ellenségeinkért, amint arra példát ad nekünk a keresztfán szenvedő Üdvözítő. — Mit mondjunk tehát az ó-testamentumról s az említett különbségekről? Azt, hogy két szövetség között az a különbség, a mi a fa gyökere és törzse között, ami a kis gyermek és az ifjú között. A Lélek egy! A gyökér keserű, a kis gyermek még járnai sem tud. Oh, mennyi akadályt kellett legyőznie Krisztusnak a szeretetlen, kemény emberi szivekben, amíg végre útja elkészült s eljött az idők teljessége!

CXXVI. zs. A Babiloniából visszatérő foglyok öröm éneke. Hetven évig voltak a zsidók fogságban, mikor végre Cyrus megengedte, hogy visszatérjenek hazájukba. E zsoltárnak az a felírata, hogy „Grádicsok éneke.“ Tizenöt ilyen zsoltár van: CXX—CXXXIV. Némelyek véleménye szerint e 15 ének azt a 15 fokot, grádicsot jelenti, amely a napórán jelezte az Ezekiás életéhez adott 15 évet, a minek emlékére szerezte volna Ezekiás az énekeket. (Ézs. 38: 8.) Nyilvánvaló azonban, hogy e 15 ének úgy van összegyűjtve valami célra régebbi és újabb szerzeményekből. E cél pedig valószínűleg a fogságból való szabadulás és hazajövetel volt. A grádics szó bizonyára valami időbeosztásra vonatkozik.

De mit tartoznak ezek reánk, keresztyénekre? Miért érdekeljen minket a régi választott nép története? Érdemes ezekről a kérdésekről is beszélni tanítványaink előtt. Ne terjeszkedjünk ki az egész ó-testamentumra. Maradjunk a három zsoltárnál. Mindenikből kitűnik, hogy Jeruzsálem és annak temploma volt a választott nép hitéletének központja. Áldozatot máshol, mint Jeruzsálemben nem volt szabad bemutatni. Ide zárandokoltak tehát a hívek az ország minden részéből, amikor áldozatot akartak bemutatni. A páska bárányt máshol nem volt szabad elkölteni. Amikor imádkoztak a zsidók (s még ma is) Jeruzsálem felé fordultak. Jeruzsálem temploma, az áldozatok, ünnepek és szertartások

mind előkészítői voltak Jézus eljövételének és mutatói, gyarló kiábrázolásai voltak megváltói munkájának.

Keresztyén hitünk előtt is kedves e város. Hiszen ott járt Megváltónk, ott feszítették fel s ott támadott fel dicsőségben. Ott alakult az első keresztyén egyház s valóban a „Sionról fényeskedett Isten“ (50. zsolt.) s fényét onnan árasztá az egész földre az evangélium által. De van még egy másik jelentősége e városnak. János apostól Jelentések könyvében az Isten országának teljességét „mennyei Jeruzsálemnek“ nevezi. Ez a mennyei város a mi reménységünk. Most csak száműzöttek, foglyok vagyunk, kivette Éden kertjéből e bűnnel telt Babilonba. De Jézus eljött. Szomorúságunkat örömmé változtatja, fel-függesztett hegedűinket kezünkbe adja, hogy Isten dicséretét zengve örömmel siessünk a mennyei Jeruzsálem felé, a hol sok hajlékok várnak minket, ahol nem lesz halál, hanem az élet fája táplál minket örökké!

e) Messiási zsoltárok.

Igy nevezzük azokat a zsoltárokat, a melyekben többé-kevésbbé kifejezésre jut az a nagy és szent váradalom, amely átömlik az egész ó-testamentumon s a melyekben próféciaik foglaltatnak Krisztus Urunkra vonatkozólag. A messiási ígéretek és az azokhoz fűződő szent reménység az ó-testamentumi vallás legfeltűnőbb vonása. A zsoltárokat is ez különbözteti meg legfőképpen a más vallások szent énekeitől, amelyekben ilyen váradalomról szó sincs. Azt pedig mondanom se kell, hogy a zsoltárok épp úgy, mint az ó-testamentum többi kanonikus könyvei azért becsesek előttünk, mint Krisztus hivei előtt, mert azokban látjuk a váltság tervszerűségének igazolását és annak az egy Léleknek munkáját, aki munkálja mind az akarást, mind a végrehajtást. Világos, hogy a zsoltárok érzelmi világának minden eleme között ez a messiási reménység a legértékesebb és szinte természetellenes, hogy valamely ker. egyházban a zsoltárokat úgy énekeljék, hogy ez a fontos elem ne az első helyet foglalja el az egykori reménység boldog megvalósulásának átérzése magaslatán.

Amikor Szenczi Molnár a zsoltárokat átültette nyelvünkbe és egyházunkba, nagy gondot fordított erre. Abban a táblázatba, a mely a zsoltárok vonatkozásait tünteti fel, még a későbbi kiadásokban is találunk karácsonyra, nagypéntekre, húsvétra és pünköstre való 12—18. zsoltárt. A most használatban lévő énekes könyv elején ajánlatik zsoltár az égi háboru alkalmára, de az ünnepekre nem. Mintha a zsoltároknak semmi köze se lenne keresztyén hitünk alapvető igazságaihoz. Továbbá, ha elővesszük pd. az 1776. évi lipcsei kottás zsoltár könyvet, látjuk, hogy mindenik zsoltárnak van címe. A messiási zsoltároknak olyan címe van, amelyből mindenki megértheti, hogy miről van szó. Ilyen

címet mai énekesünkben hiába keresünk. De bajos is lenne Szenczi Molnár címeit föléjük nyomatni, mert nem lehetne kitalálni, hogy a cím mire vonatkozik. Azok a versek, amelyek a messiási jövendölések lennének, tehát azok, amelyek a zsoltároknak keresztyén értékét alkotják, mai zsoltárunkból a II. zsoltár kivételével *hiányzanak*, mintha valami gondos cenzor különös vigyázattal éppen ezekre a versekre fordított volna gondot. A II. próba énekeskönyv XLV. és a CX. zsoltárokon szerencsés változtatást tett és közismert dallamra írta át azokat. De ha ez a módosítás érvényesülni fog is az új énekeskönyvben, a II. zsoltárt kivéve az avatatlanok nem veszik észre a másik kettőről, hogy azok messiási zsoltárok. Jelenleg úgy áll a dolog, hogy a messiási zsoltárok dallamait gyülekezeteink (kevés kivétellel) nem ismerik. — Nehézkes, hosszadalmas a szöveg is, a dallam is, mindkettő nagyon alkalmas arra, hogy véka alá rejtse a gyertyát.

A messiási zsoltárok dallama nehéz, szövege lényegesen hiányos. Mit tanítsunk tehát tanítványainknak? Nagy kérdés. Nagyon elszomorító kérdés. Zsoltáros könyvünkben *nem lehet* azt tanítanunk, a mit első sorban *kellene* tanítanunk, ami a lényeg, ami a szegeletkő! (Sajnálom, hogy nincs alkalmam megnézni az erdélyi énekeskönyvet. Abban talán másképp áll a dolog!)*

Belenyugodjunk ebbe a szerencsétlen helyzetbe? Lehetetlen! Ha zsoltáros könyvünket e fontos kérdésben be kell csuknunk — nyíssuk ki a bibliát. Ezt meg kell tennünk a *többi zsoltár érdekében is*; ha azt akarjuk, hogy azok ne egy homályos, vagy éppen unitárius, hanem evangéliumi öntudat kiépítéséhez legyenek eszközeink.

Ismertetnünk kell tehát e zsoltárokat a bibliából azzal az alázatos beismeréssel, hogy a megfelelő versek mind benne voltak Szenczi Molnár régi fordításaiban, de idővel kihagyattak s jobbakkal nem pótolattak; és azzal a reménységgel, hogy majd akadnak a kik lefordítják és tartalmukhoz méltó dallamot készítenek.

Nagyon tanácsolom, hogy foglalkozzanak a tanítók e zsoltárokkal. A lelki áldások mellett ily módon remélhetjük, hogy azok közül akik tanítanak és tanulnak előbb-utóbb kerülni fognak olyanok, akiknek szívért ugyanaz a Lélek fogja izzásba hozni, a ki lelkesíté a zsoltár írókat. És csak is ilyenek fogják tudni versbe és dallamba önteni a lényegét s nem a szavakat.

Vegyük hát sorba a legkiemelkedőbb messiási zsoltárokat s tegyünk róluk pár megjegyzést!

A zsoltárok messiási váradalma két fő vonást lát a közelgő messiás orcáján. Az egyik vonás az erő, hatalom, a másik a gyengéd, szelid szeretet. Az egyik királyi vonás, a másik a vőlegény szépsége és ked-

* Fájdalom, nem. Szerk.

vessége. Ebből a szempontból a II. zsoltár a hatalmas királyt állítja elének. Az Isten ellen lázongó földi erő és hatalom Isten előtt nevetség tárgya, mert Ő annak a kiválnak adja a hatalmat, akit Ő maga kent föl, (A második versben a „felkent“, zsidóul: messiás; görögösen Krisztus.) Ez az Isten fia, aki vasvesszővel töri össze, mint a cserepet Isten ellenségeit. „Csókoljátok a Fiut, mert az nem békességet, hanem kardot és tüzet fog hozni a földre s egykor mint bíró ítélkezik élveinek és holtak fölött. E zsoltár csaknem hiány nélkül meg van énekeskönyvünkben. Az 1776. évi kiadásban ez a címe: „Jövendölés Krisztusról és országáról.“

A másik jellemvonást a *LXXII.* zsoltár domborítja ki. Ennek címe a régi kiadásban: „Jövendölés a Krisztus országáról a Salamon személynének példázatában.“ Hatalmas király áll előttünk itt is, aki igazsággal ítél és összetöri az erőszakoskodót, aki előtt minden király meghajol s leborúl minden nemzet, de úgy száll alá, mint eső a rétre, segít a szűkölködőn, könyörül a szegényen „az elnyomástól és erőszaktól megmenti lelküket és vérök drága az ő szemében.“

Mind a két jellemvonás költőileg fonódik össze a *XLV.* zsoltárban. E zsoltár régi címe: „Jövendölés a Krisztusról, u. m. az ő gyülekezetének Vőlegényiről.“ A király kardot visel, éles nyilakat hordoz, gyűlöli a gonoszságot: De ez a király vőlegény is, aki szebb az emberek fiaínál, kedvesség ömledez ajkain stb. E zsoltárban ugyanaz a hang érvényesül, a mi az Énekek-énekét jellemzi, azzal a különbséggel, hogy amíg az utóbbiban a vőlegény és a menyasszony szépsége érzéki képekben, addig e zsoltárban erkölcsi tulajdonságokban van kifejezve. Vannak azután zsoltárok, a melyek prófécia a Megváltó életének egyes mozzanataira vonatkozólag. Így a *XVI.* zsoltár. Régi címe: „Jövendölés Krisztusnak szenvedéséről, haláláról és feltámadásáról.“ E zsoltár 8—11. verseit idézi Péter, az első pünköst prédikátora. Hogy ez mennyire Jézusra vonatkozik, kitűnik abból, hogy az egyes szám első személy magunkra nem vonatkoztatható. Nem énekelhetjük magunkra vonatkoztatva azt, hogy testünk rothadást nem lát. Ez csak Krisztusra vonatkozhatik. A fordításnak ezt gondosan ki kellene emelnie s ránk vonatkoztatva csak azt a reményt énekelheti meg, hogy Az, akin e prófécia beteljesedett, a mi porainkat is egykor halhatatlanságba fogja öltöztetni.

A *XXII.* zsoltár régi címe: „Krisztus szenvedéséről és felmagasztaltatásáról“. Az első versét az Üdvözítő is idézi a keresztfán mintegy bizonyosságául annak, hogy e zsoltár jövendölése beteljesedett. Idézzünk pár mondatot belőle: „A gonoszok serege körülfogott, átlukasztották kezeimet és lábaimat“. „Megosztoznak ruháimon és köntösömre sorsof vetnek.“ Ezek benne vannak az eredeti fordításban, de énekeskönyvünkben ki vannak hagyva.

A *LXXXIX.* zsoltár kedvelt szép ének, de a messiási vonatkozású

versek kihagyattak. A régi kiadásban 13 versben foglaltatik e rész. Lásd : 4, 5, 21—25, 28, 30, 37 verseket. „Én meg első szülöttemmé teszem őt és fellebbvalóvá a föld királyainál. és az ő magva örökké megmarad.“ Érdeemes lenne versbe foglalni és énekelni.

A CX. zsoltár régi címe : „Jövendölés a Krisztus országáról.“ Az első verset Jézus is idézi a farizeusokkal szemben (Mát. 22 : 44. stb.) „A melki-cedek (igazság királya) rendje szerint“ kifejezést megmagyarázza a Zsid. 5—7. része.

A CXVIII. zsoltárban figyeljük meg a 20. verset s hasonlítsuk össze a Ján. 10 : 7. verssel. A 20. verset Jézus is idézi éppen magára vonatkoztatva a Mát. 21 42. stb. helyeken. A 26. verse hangzott fel Jézus bevonulásakor Jeruzsálemben : „Áldott legyen, aki jó az Urnak nevében !“

Forgács Gyula.

(Folyt. köv.)

K A L Á S Z O K.

Igaz ugyan, hogy Istennek kegyelme egyáltalában nincs hozzákötve sem a sákramentumhoz, sem semmiféle külsőséghez, és az ő Lelkének ereje nincs azokba bezárva, hogy ne tudna munkálkodni, amikor csak tetszik neki, akár minden eszköz nélkül is; de itt egy *örök rendről* van szó, amelyet ő egyházában felállított, nem pedig arról, amit ő rendkívülileg, csodamódon cselekedhetik. E szempontból pedig bizonyos, hogy azok, akik meg vannak fosztva a sákramentumokban való részesedéstől s attól, hogy szabadon hívhassák segítségül az ő nevét, és ezt a nagy nyomorúságukat egyáltalában nem érzik, hogy legalább sóhajtoznának rajta: azok eltompultabbak a vadállatoknál is. Sőt amondó vagyok, hogy, ha Dávidnak a maga idejében volt alapos oka így kiáltani fel: Mily szerelmetesek a te hajlékaid, Seregeknek Ura! Boldogok, akik lakoznak a te házában! Kiváncozik, sőt emésztődik lelkem az Úrnak tornácai után! — akkor minékünk, mai napság, a kétszeresnél is nagyobb mértékben föl kell indulnunk és lángra kell gyúlnunk ugyanezért. Mert hiszen mik voltak az Úr házában ama javai, amelyeket Dávid sajnált annyira, hogy még az életét is elűnta, amikor nélkülök volt kénytelen élni? Lényegileg igaz, ugyanazok voltak, mint amelyekkel ma mi birunk: de, tudjuk, mégis csak homályos árnyékok voltak, amelyek által Isten még korántsem fedte föl az ő kegyelmét úgy, mint mint minékünk mai napság. Mert ma Isten, az anyaszentegyház rendjében, oly bizalmasan megnyilatkozik mihozzánk, mintha csak — mondhatnám — a menny tárulna föl előttünk. A sákramentumok nemcsak messziről mutatják nekünk Jézus Krisztust, mint a törvény, hanem a szemünk elé tárják. És ezért szükségképen nagyon nagy hálátlanságot követünk el, ha mi ezeket a javakat nem becsüljük feljebb mindazoknál, amelyek csak egykor Dávidnak részébe jutottak a Sionon. Mi már nem a tornácban vagyunk többé, mint ahogy Dávid emlegeti. Nincs többé kifeszített kárpit, mely távol tartana bennünket a szentélytől. Egyszerűen, nagyon kevéssé becsüljük meg Istennek mihozzánk való végtelen jóságát, hogyha a mi vágyakozásunk (az ő hajléka után) nem legalábbis akkora, amekkora a Dávidé vala.

Calvin (A „Quatre Sermons“-ból).

Elismerem, hogy ma már nincs többé kézzel csinált templom, ahová el kellene zarándokolnunk, hogy áldozatot mutassunk be Istennek, hanem mi magunk vagyunk az ő Lelkének templomai és minden helyütt

föl kell emelkedniök a tiszta kezeknek a menny felé. Ámde az a rend, hogy az ő nevét a hívők seregében segítségül hívjuk, örökkétartó, mert ez nem az ószövetség árnyyszerű jelképei közül való, hanem magának a mi Urunk Jézusnak rendelése számunkra, mely mind e világ végéig szól.

Calvin (A „Quatre Sermons“-ból.)

Meg vagyok győződve arról, hogy Isten gondját viseli az Antikrisztus rabságában is az övéinek, bármennyire szűkölködnek is ama segítő-eszközök nélkül, amelyeket mi itt szabadon használhatunk. Isten igéje nem prédikáltatik nekik, nincs hely, ahol szabad volna hitükről vallást tenniök, a sákramentumoktól is megfosztvák. De, mert az Antikrisztus gyalázatosságaitól elszakadva, sóhajtoznak és keseregnek mindez üdvös dolgok hiánya fölött, Isten az ő Lelke által munkálkodik bennük és kipótolja, ami hiányzik.

Calvin (U. o.)

Ha valakinek nincs is módjában igaz kerésztýén egyházhoz tartoznia, ahol Istent tisztán imádják, legalább is sóhajtozzék éjjel-nappal: A te oltáraidhoz Uram, oh *csak* a te oltáraidhoz kívánkozom, én királyom és én Istenem! Ez a tűz lobogjon szünetlen minden igaz szívben, hogy történjék bármi, el ne keseredjenek ez ideiglenes dermedt állapotuk fölött, s az idő telése meg ne fagyassza bennük a folytonos hő óhajtozást a nyájba való bejútás után.

Calvin (U. o.)

Azoknak, akik, rajtunk csófolódva, azt fecsegik, hogy *vajjon csak Genfen keresztül lehet é a paradicsomba bejutni*, azt felelem, bár adná Isten, hogy volna bátorságuk összegyülekezni a Jézus Krisztus nevében, bárhol is vannak, s fölállítani valamiféle egyházat úgy a saját házaikban, mint szomszédaikéban, hogy a maguk helyén megcselekedhessék ugyanazt, amit mi itt a mi templomainkban cselekszünk.

Calvin (U. o.)

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

Panaszokat hallunk, sokszor éles hangúakat, hogy az Út nem jár pontosan. Amint tudomást szerez valaki róla — s az egyházi lapok lapszemléiből ezt hamar meg lehet tudni, — hogy *Az Út* megjelent, de az ő példánya nem érkezett meg: azonnal reklamálja meg a *postahivatal blankettáján*.

Az Út propaganda-alapjára adakoztak: Péter Sándor 1 kor., S. Várady Albertné 6 kor., Tárkányi György 4 kor., Csulak Samu 8 kor., Bakk József 5 kor., Kovács Pál 3 kor., Orth Ambrusné 3 kor., Székely Miklós 6 kor., Dénes Péter 2 kor., Virág Béla 2 kor., Gilicze Antal 4 kor., Varga Gyula 4 kor., Koncz Ferenc 4 kor., Lengyel József 4 kor., összesen 56 kor. Eddigi gyűjtésünk 807·30 korona; *végző összeg* 1918. május hó 15-én **863·30 kor.** Hálás köszönettel nyugtázzuk.

Az Út traktátusának, az Ünnepnapoknak esedékes száma papirhiány és a szerkesztőnek Imre Lajosnak elfoglaltsága miatt egyelőre késik. Reklamációkat egyenesen az ő címére kell küldeni, Kolozskara, Kolozs megye.

Előfizetést, reklamációkat, kéziratokat, leveleket Dr. *Ravasz* László címére (Kolozsvár, Bocskai-tér 1.) kell küldeni.

A szerkesztésért felelős:
DR. RAVASZ LÁSZLÓ.

CSENDÉS ÓRA.

A szerzetes erkölcs igazsága.

„Ne szeressétek a világot, sem azokat,
amik a világban vannak . . .“

I. Ján. II. 15.

Nem vagyunk hívei a szerzetes morálnak. Akik azt mondják magukról, hogy helyeslik azt, azok sem lesznek mind szerzetesekké. És akik szerzetességbe számúzták önmagukat, azok sem mind követik a szerzetes morált. És akik tényleg követik, azoknak sincs igazi okuk arra, hogy felettébb kívánatosnak tartsák a szerzetes élet természetellenességét.

Az emberiség művelődése számára ajándékozó jelentőségű volt a protestántizmus megszületése, mely elvi legázolásává vált ennek a vérszegény, álmatag, gyászruhás, földalatti, vakond morálnak. A reformáció óta újból hangsúlyoztatik, hogy a szentek számára ez a világi élet, a maga ezernyi viszonylataiban, az igazi, nagy versenypálya; ha valakinek van bűnt megvető és lebirkózó kedve és ereje, jöjjön közibénk s köztünk kiváló alkalmakat talál a gyakorlásukra; ha valakinek panasa van a világ ellen, ne tegye azt, a hátunk mögött, zárda falak közötti, vénasszonyos morál pletykálkodás tárgyává; mondja meg magyarán a szemünkbe, hadd okuljunk belőle; ha valakinek eszmény él a szívében arról, milyennek kellene lenni a világnak, jöjjön közénk s próbálja itt valósítani meg az eszményét.

Nincs is a protestántizmus portáján sok panasz amiatt, hogy hívei tulságosan kerülnék a világot és gyakorolnák a szerzetes morált. A protestántizmusnak fiatal korában eszéágába se jutott arra gondolni, hogy idővel milyen tulzott félelemmel fogják megvalósítani a hívei a szerzetesi szentségtől való óvakodást s hogy milyen érzékenyen sziszennek fel minden olyan jelenségre, mely legalább a látszatát fogja magán hordani annak, hogy protestáns keresztyének szerzeterkölcsozködést űznek. Protestáns voltunkra hivatkozva, büszke öntudattal megyünk bele a világba, sokszor egészen odáig, ahol már inkább arról van szó, hogy a világ tört utat magának szívünkhöz. Ha a szerzetes erkölcs hátraarcot csináltatott a világnak egy sereg emberrel, a protestántizmus az „előre“ jelszóval még nagyobb táborot vezényelt bele a világba. Ott állunk a világ zugó áramlásában, hogy befolyásoljuk a világot. És azt hisszük, hogy tényleg ezt cselekszük; még akkor is, mikor már régen a világ befolyása valósítja meg rajtunk programját. Áradattal vetettük szembe a testünket. És azt hittük, hogy az a fő, hogy arcunkkal szembe

legyünk az árral s arra kevésbé figyeltünk, hogy közben a sodra tova ragad magával messzire bennünket.

A szerzetes erkölcs egyoldaluságba vezet. De ez a mi morálunk is azzal a veszéllyel jár, hogy egyoldaluságba süllyedünk.

A protestánsizmus erkölcsi felfogásából szegezzük le a magunk számára, akik isteni küldetés részeseinek érezzük magunkat ebben a földi életben, azt a kétségtelen igazságot, hogy e *világban kell maradnunk*. De a szerzetes erkölcs igazságát se tévesszük szemünk elől: *világfeletti embereknek kell lennünk*, akik megítélik állandóan ezt a világot és azokat, amik e világban vannak. Feladatunk, akik missziót teljesítünk: e világban élni, függetlenül a világtól.

De ezt a programot csak úgy valósíthatjuk meg, ha — hogy úgy szóljak — időnként „szerzetesekké“ leszünk. Rendszerré kell tennünk az életünkben azt, hogy időnkint „kiszakítjuk magunkat“ a világból, annak kapcsolataiból, összeköttetéseiből. Szükségünk van csendes „cellák“-ra, ahová időnkint elvonulhassunk programunk kidolgozására, esetleg revíziójára. — Szükségünk van csendes órákra, melyekben elcsitul az élet lármája és mi higgadtan és tárgyilagosan ítéelhetjük meg azokat az összeköttetéseinket, a melyeket a világgal megvalósítottunk. Szükségünk van belső, titkos kamrákra, melyekben újra szítjuk a lelkesedés tűzét, ahol elsirathatjuk bűneinket, megújíthatjuk a hűségünköt, ahol erőt vehetünk fel, ahol imádságainkat terjeszthetjük elő.

A családoknak szükségük van házi áhítatokra, ahová elvonulhassanak időnként a világ elől, ahol istenes „madártávlat“-ot nyerhetnek életük és cselekedeteik áttekintésére, megítélésére.

A gyülekezeteknek szükségük volna időnkinti csendes áhítatos „elvonulásokra,“ lelki elmélyedés, önvizsgálat, fogadástétel stb. céljából.

Csendes órák, házi áhítatok, építő konferenciák mennyire megérzik ezeknek hiánya protestáns hiveink lelki életében, erkölcsi magatartásában.

A szerzetesnek az a hibája, hogy csak cellája van, ahol elmélyedhet önmagába és Istenébe, de nincs Isten számára meghódítandó világa. A Te bajod pedig kedves protestáns keresztyén testvérem az, hogy csak meghódítandó világot akarsz tudni, de nincs „cellád.“ Elvesztettük annak a csendes, titkos kamrának a kulcsát, melybe időről-időre el kellene vonulniuk egyeseknek, családoknak és gyülekezeteknek

Nem vagyunk hivei a szerzetes morálnak, de a protestáns keresztyén-ség misszionáriusai számára hangsúlyozzuk a szerzetes morál egyetlen igazságát a „cellába vonulás“ jogosultságát; titkos kamrák után kiáltunk, melyekből alászálljunk a világba s melyekbe felemelkedjünk a világból.

(Budapest.)

Gombos Ferencz.

I G E H Í R D E T É S.

KULTUSZ.

I.

Megtérés, újjászületés, megigazulás.

Csel. 2, 37—38. Mit cselekedjünk, atyámfiai férfiak?

Péter pedig monda nékik: Térjetekek meg és keresztelkedjetekek meg mindnyájan a Jézus Krisztusnak nevében a bűnöknek bocsánatjára; és veszitekek a Szent Lélek ajándékát.

Róm. 6, 3—4. Avagy nem tudjátok-é, hogy akik megkeresztelkedtünk Krisztus Jézusban, az ő halálába keresztelkedtünk meg? Eltemettünk azért ő vele együtt a keresztség által a halálba: hogy miképen feltámasztatott Krisztus a halálból az Atyának dicsősége által, azonképen mi is új életben járjunk.

2 Kor. 5, 21. Mert azt, aki bűnt nem ismert, bűnné tette értünk, hogy mi Isten igazsága legyünk Ő benne.

Új ciklusunk tárgya a keresztyén élet; mai elmélkedésünké pedig a megtérés, újjászületés és megigazulás. A felolvasott igék az erre vonatkozó helyek egész tömegéből vannak kiválasztva. Hiszen végeredményében az egész szentírás erre vonatkozik. Figyelmes bibliaolvasónak azonban hamar feltűnhetik, hogy a biblia így megnevezetten együtt egy helyén sem említi ezt a hármat; ellenben ritkán szól valamelyikről anélkül, hogy a másik kettőre is utalással, vagy legalább valamiféle vonatkozással ne lenne; mint ezt világosan szemlélhetjük az imént felolvasott igéken is. Ennek pedig az a magyarázata, hogy e három tulajdonképen nem három, egymástól különböző és külön álló dolog; hanem egy és ugyanazon dolognak csak három különböző oldala. Maga ez a dolog, amiről ezekben szó van, a keresztyén élet, vagy, egy szóval kifejezve, az üdv. Ennek emberi oldala a megtérés, isteni az újjászületés, istenemberi, vagy üdvoekonomiai, azaz az egyetemes üdvháztartást illető oldala pedig a megigazulás. Mint látni való tehát, tárgyunk benső összefüggésben van a praedestinációval: de a mai közfelfogás előtt még annál is idegenebb, sőt sokak előtt határozottan ellenszenves is. Azért én most nem is akarom senkinek előre megalkotott vagy el-

fogadott véleményét cáfolgatni; csak magát a dolgot akarom főbb vonásaiban vázolni, úgy, amint van. Hátha itt is beigazolódnak az a régi tapasztalat, hogy amit felületés nézésre ellenszenvesnek találtunk, az jobban megismerve, rokonszenves, sőt kedves lesz előttünk.

I.

1. A megtérés alatt szent leckénk a nem-keresztyéneknek a keresztyén vallásra való áttérését érti; őseredeti jelentése pedig e szónak az idegen istenektől az igaz Istenhez való visszatérés volt. És amennyiben a mai embernél az idegen istenek helyébe a saját rendeltetésünktől és így Istentől is idegen életeszmények léptek, a megtérésnek ez a jelentősége ma is megmaradt. Ha életem oly útra tért, melyek az én eredeti és természetes rendeltetésemről, egyedül boldogító életeszményeimről, és attól, akiben azok összefoglaltatnak, az én Istenemtől eltávolítanak, akkor a legokosabb és a legtermészetesebb a világon, amit tehetek és amit meg kell tennem, az, hogy visszafordulok és megtérek arra az útra, mely célomhoz biztosan eljuttat. Aki Budapestre akar eljutni és a bukaresti vonatba száll, az, ha céljához komolyan el akar jutni, nem tehet mást, mint azt, hogy Apahidánál, vagy ott, ahol a tévedést észre veszi, kiszáll és felül arra a vonatra, amelyik egész bizonyosan Budapest felé viszi. Persze, bajos az olyannak, aki a vidéket nem ismeri, a kalauznak meg nem hisz. Még bajosabb pedig, ha valaki épen az étkezőkocsiban ül, jól megrakott asztalnál, vidám társaságban. Ha az ilyet a kalauz, talán épen akkor, mikor a legízletesebb fogást találják, vagy valamelyik utitárs érdekes adomájának épen a csattanójánál jár, figyelmeztetné, hogy szálljon ki, mert rossz felé megy, bizonyára rosszúl járna. Még hogy ő kiszálljon, most, innét!! Hogy rossz felé megy? Hogy nem jut el céljához? Hát mit bánja ő? Hiszen az idő itt most oly kellemesen telik és a vonat csak elviszi valahova: odá, ahova a többit. Hogy hova, az mindegy: a fő az, hogy haladjunk. De vajjon az-é a fő?

2. Az oláh betörés alkalmával, még fájdalmasan emlékezünk rá, akadtak polgártársaink közt elegenden, akik a budapesti gyors helyett a bukarestibe szálltak fel: mindegy volt-é, hogy merre haladtak, hova jutottak? Mi a leggonoszabb árulásnak minősítjük ezt az ő kis vonatcseréjüket: és teljesen igazunk van. Mert semmi az ő példájoknál világosabban nem mutatja, hogy az útirány egyúttal életminőséget, erkölcsi állapotot is jelent. Aki abba a vonatba száll fel, amelyik őt célja felé viszi, az nemcsak okosan, hanem erkölcsösen is cselekszik. Ellenben, aki olyan vonatra ül, mely rendelt vagy vallott céljával ellenkező irányba visz, az nem jobban töri a fejét: az bűnös. Mert ez a bűn és kárhozat, kedves aai: a rendeltetésünk irányából való kisebb vagy nagyobb ki-

zökkenség. Így jut az egyszerű vonattévesztés a bűn és büntetés, a bűnösség és kárhozat szempontja alá. És e szempontból nézve már a megtérés is több lesz egyszerű irányváltoztatásnál: lesz a bűnösség állapotából az igazságába, a kárhozatból az üdvösségbe való átlépés. A bűn u. i. már maga büntetés is, a bűnösségben tehát már benne van a kárhozat; amiből viszont következik, hogy az igaz cselekedet már maga jutalom is, az igazságban tehát már benne van a kiváltképen való jutalom, az üdv. Világos tehát, hogy aki a kárhozat állapotából kilép, az az üdvösségbe lép: mert harmadik eset nincs. A megtérésnek ezt a jelentőségét a legrészletesebben Ezékiel fejti ki (különösen 18, 20–32). Ez irányú fejtegetéseit csodálatos intencióval az egyéni felelősség élvére építi fel. Mindenki csak önmagáért felelős és a rábizottakért és pedig csak azért az állapotáért, amelyben az ítélet éri. Aki bűnbé esik, annak előbbi igazsága nem számít; aki pedig megtér, annak előbbeni bűneiről nem lesz emlékezés. Az az Isten igazsága, hogy az igaz is meghaljon, ha bűnbé esik; de a bűnös is „élvén éljen“, ha megtér. Így lett a megtérés az ember részére az üdvnek egyedüli útja.

3. Eszerint tehát, mondjátok talán magatokban mosolyogva, k. aai, semmi sem könnyebb a világon, mint idvezülni. Az ember egyszerűen elkövet egy csomó bűnt, aztán megtér és idvezül. Csakhogy a gyakorlat ezt a könnyű elméletet teljességgel nem igazolja. Mert a gyakorlat, mint szomoruan tapasztaljuk, az, hogy az ember elkövet egy csomó bűnt, aztán megbánja, de nem tér meg, hanem újra elől kezdi a régi bűnöket, még bátrabban, még nagyobb mértékben. Hiába minden: itt nem használ a gyónás, nem a jó tanács, nem a büntetés, nem még a jobb meggyőződés, sőt még a jó elhatározás sem. Meg lehet valaki győződve százszor, hogy nem jó úton jár, hogy nem igazi eszményeinek megfelelő erkölcsi állapotban van; elhatározhatja ezerszer, hogy ezután minden másként lesz: az elhatározó lépést soha sem tudja megtenni. Mindaddig nem, míg abban Isten akaratát nem ismeri fel a magáéval szemben. Csak, mikor belátja, hogy ő utat tévesztett és vesztébe rohan, az Isten pedig a helyes útra akarja őt vezérelni; hogy ő a bűnnek és kárhozatnak emberhez nem méltó állapotában van, Isten pedig az üdvnek az Isten gyermekeihez méltó dicsőségébe akarja őt áthelyezni: akkor törekszik ezt az isteni akaratot megragadni; akkor fakad fel szívéből őszintén a zsoltáríró (40°) fohásza: „Hogy akaratodat tégyem, Istenem, azt kívánom;“ és csak akkor fogadja be a maga akaratába az Isten üdvakarátát. Ime, aai, Isten akarata az ember akaratában: ez a megtérés.

II.

1. Ebből érthetjük, hogy ez a nagy alapvető megváltozás a hívők egybevágó tapasztalata szerint nem az ő akaratuk gyümölcse, nem az

ő saját művük volt, hanem az Istennek feltétlen felségténye. Az ó-tesztamentomi próféták, akiket a júhnyáj mögül vagy az eke mellől hívott el és állított munkába az Úr, egytől-egyig azt tanítják, hogy ők magok mind más felé akartak volna menni, mint amerre a Lélek erővel vitte őket. Sőt Jeremia egyenesen azt veti az Úr szemére, hogy őt elszólította, erőt vett rajta, olyannak a prédikálását bízván reá, ami neki csúfságára lett, kacagássá tette őt mindenki előtt. Ezért el is határozta, hogy nem prédikálja azt többé,

De — úgymond — olyan lett szívemben, mint az égő tűz,
Mely csontjaimba van rekesztve :
És elfáradtam hordozása alatt,
És nem birtam kitarítani (20₇₋₁₀).

És a természeténél fogva lágy, áradozó szívű ember kénytelen volt egész életében vérzivatarok közt lángpallossal hadakozni. Simon és András, Jakab és János halászni indulnak a tengeren. Jézus oda megy, hívja őket : és ők egyszerre elhagynak mindent és mennek utána. Nem kérdik, hogy hova : Ő utána. Saul elindul Damaskusba a keresztyénség üldözésére ; és onnan Pál tovább megy a keresztyénség prédikálására. „A szél ahova akar fúni, fú ; és nem tudod, honnét jó és hová megy“ (Ján. 3₈). A Lélek, akit megragad, oda viszi, ahová akarja. Fel a harmadik égig, mint Pált, aki ott hallott kimondhatatlan beszédeket (2. Kor. 12₂ s köv.) ; vagy a keresztre, mint Pétert, akinek ezt a még nagyobb dicsőséget ígéri az Úr : „Mikor ifjabb voltál, magad övezted fel magadat és oda mentél, ahova akarál ; mikor pedig megöregszel, kinyújtod a te kezedet és más övez fel téged, és oda visz, ahova nem akarod“ (Ján. 21₁₈). Így jut az ember a Lélek uralma alatt második gyermekiségére. x

2. Ennek a gyermekiségnek legjellegzetesebb sajátossága az, hogy már nem is a magáénak tudja magát, hanem azéna, aki őt Lelkével így megragadta : Istenének. „Akár élünk, akár halunk, az Úréi vagyunk“ (Róm. 14₈) : ez az üdvélet öntudatra ébredésének első, boldog diadalkiáltása. Én az Istené vagyok, az ő gyermeke ! Én, aki eddig önmagamnak bálvány, a világnak pedig játékszere voltam, most az én Istenemé vagyok ! Ebből a megérzésből folynak azután azok a boldogító üdv-tapasztalatok, amelyeket a keresztyén hittudat a váltság tényében, vagy a régi, megragadó exotericus nyelven, a Jézus vérében foglal össze. Erről már több ízben volt itt szó, tehát rövidre fogva elmondhatjuk, hogy ez azt jelenti, hogy ebbe az üdvállapotba való helyzetetésünk Isten feltétlen felségténye és feltétlenül a Jézus Krisztus személyéhez és üdvművéhez van kapcsolva, és attól örökre elválaszthatatlan. Isten az ő elsőszülött Fiának vérével kapcsolt vissza bennünket magához, azaz Ő benne tett bennünket a maga gyermekeivé. Úgy, hogy mi csak

annyiban lehetünk Isten gyermekei, amennyiben az ő Fia él bennünk. „Élek többé nem én, hanem él bennem a Krisztus; amely életet pedig most testben élek, az Isten fiában való hitben élem“ (Gal. 2²⁰): így állapítja meg Pál apostol a megújított állapotot annak a két oldala szerint, mely 1. a bűnnek való meghalás, és 2. az Istennek való feltámadás. Ezen alapszik aztán az a sok szép kép, amivel a biblia jellemzi új állapotunkat, mint pl. az ő ember levetkezése és az újnak felöltözése, vagy a Jézus vérével való megmosatásunk és menyegzői díszbe való felöltöztetésünk stb. Mindezeknek jegye és pecsétje pedig az újjászületés sákramentuma, a keresztyénség, amit szent leckénk így magyaráz: „Avagy nem tudjátok-e, hogy akik megkeresztelkedtünk Krisztus Jézusba, az ő halálába keresztelkedtünk meg? Eltemettünk azért ő vele együtt a keresztség által a halálba: hogy miképen feltámasztatott Krisztus a halálból az Atyának dicsősége által, azonképen mi is új életben járjunk“ (Róm. 6_{3,4}).

3. Mindezek pedig nagyon kiélezett világításba helyezik azt, hogy ez a meghalás és új életre támadás, amit a keresztyén hittan újjászületésnek nevez, végső eredetét tekintve, az Isten akaratának az ember akarata felett aratott diadala. Ő adta halálra az ő embert, Ő támasztotta fel az újat, aki egészen új teremtés (2. Kor. 5₁₇), olyan, akiben Isten munkálja mind az akarást, mind a cselekvést jó kedvéből (Fil. 2₁₃). Innét van, hogy az új ember fogantatása csak a Gecsemáné kertjében történhetik, ott, ahol azon a küzdelmes éjszakán Jézus ajkairól vérverejtékezés közben elhangzott a világmegváltó szó: ne az én akaratom Atyám, hanem a tied (Mk. 14₃₆)! Nincs a világon más hely, ahol szívünk úgy összedobbanhat Jézuséval és ahol akaratunk oly feltétlen rabul eshessék az Isten akaratának, mint itt. És erre a Golgotha üti rá a vérnek pecsétjét. Itt, csak itt értjük meg, hogy „elvégeztetett“ (Ján. 19₃₀). Az ő ember meghalt, az új megszületett: van már életünknek célja és tartalma. Nem változó szépségek, nem múlt örömei, nem lidérc-fényű igazságok töltik be azt többé, hanem az Isten feltétlen akarata, az örök szép, jó és igaz. Az ember akarata az Isten akaratában: ime, ez az újjászületés.

III.

1. A testtől született ember tehát újból megszületik Istentől. És az új ember útjára indul a világban. A tolongó sokaságban feltűnik előtte egy fényes királyi alak, aki keresztet visz a vállán. Régi, kedves ismerős: tehát mindenütt utána megy. Az Olajfák hegyére, a Gecsemáné kertjébe, Kajafás házába, Pilátus elé és a Via Dolorosán végig fel a Golgothára. Milyen csodálatos ez a szomorú út! Oly szomorú és mégis oly kedves és vonzó; mert édes emlékekkel van tele. Minden

rögéhez az Ő verejtéke, könyje és vére tapad; és minden rögén az Ő édes békességének derüje árad el. Ott sírt Jeruzsálem felett, itt vívta meg haláltusáját; ott űztek belőle csúfot, itt manifestáltá királyi méltóságát; ott vitte a keresztet, itt sóhajtott utolsót: elvégeztetett! De az útnak itt nincs vége. Galilea hímes mezőin keresztül, az Olajfák hegyének ormáról (Csel. 1₁₂) fényes felhőkön át az égbe visz az, az Isten jobbára. Ez az igazság útja. Az igazságé, mely e földön keresztet hordoz és az égben megkoronáztatik. Mily felséges út! És ez az én irányom: erre születtem; ezt akartam öröktől fogva. Ezt akartam akkor is, mikor lábaim más felé vittek; ezt akartam akkor is, mikor a Lélek titkos erővel vitt reá; és ezt akartam most, mikor Ő vele együtt járhatok rajta verőfényen, boldogságban, vagy kereszt alatt zivatarban. Vele együtt járni, akit az Atya bűnné tett értünk, hogy ~~legyünk~~ mi az Isten igazsága Ő benne: ez az én igazságom, az én üdvösségem!

2. Az új ember megáll az Olajfák hegyén a világ középpontján, ahonnét az ő Ura mennybe szállt. Feltelint utána visszaváró szemmel a fényes felhőkre; és lenéz a földre tágra nyitott nagy gyermek-szemekkel a keserű levében forgandó világra. Hogy megváltozott ez a világ! „A régiek elmúltak, ime minden újjá lett“ (2. Kor. 5₁₇)! Hová lett az a sok nyomor, az a sok vérlázító igazságtalanság, mely eddig elkekerítette egész életemet? És honnét van az a sok öröm, az a csendes béke, az a tiszta verőfény, mely most beragyogja az egész világot? Honnét van az, hogy míg eddig minden lefelé vont, most minden szárnyakat ad lelkemnek? Hogy míg eddig minden fájt és még az öröm is keserű utóízűt hagyott szájamban; addig most minden felemel és még a szenvedésnek is édességét érzem? Honnét van az, hogy ezt az ádáz zürzavart és kétségbeejtő disharmoniát, mely örületbe kergeti a gondolkodó elméket, egyszerre átlátszó rend és megnyugtató harmonia váltotta fel a mindenségben? Hiszen a világ most is az maradt, ami eddig volt. „Ami volt, ugyanaz, ami ezután is lesz, és ami történt, ugyanaz, ami ezután is történik; és semmi sincs új dolog a nap alatt“, mondja a bölcs Prédikátor (1₉); és igaza van. Az ő ember világa ő marad és unottan forog tovább keserű levében, bármint igyekszik is megújítani: de az új ember világa egy szempillantásra megújul. Mert még testi értelemben is szemléletünk minőségétől függ, hogy milyen a mi világunk; hát még lelki értelemben! Minden attól függ, hogy honnét nézzük a nagy mindenséget. A Wertheim-szekrény kulcslyukán, vagy a korcsma ablakán át, sőt még a tudós pápaszemén át is bizony keveset lehet belőle látni; de a Golgotáról mindent! A nappal szembe állva, semmit sem láthatunk; de a nap sugarával egy irányba tekintve, mindent. Aki az Istennel szemben áll, csak egy torzképet lát a világból; de aki az Isten oldalán áll, az ő szeme irányába nézve, az úgy látja

a dolgokat, amint vannak: igazán. Mert ő maga az, aminek lennie kell: igaz ember.

3. Az új ember igazsága legfényesebben abban tündöklik, hogy egy akaraton van Istennel. Nem azt teszi ez, hogy elfogadja Isten akaratát, vagy hogy Isten akaratára rabúl ejti az övét; hanem azt, hogy önként, szíve szerint, mindig és mindenben épen azt akarja, amit az Isten. Ez az igazi „praestabilita harmonia“ a test és a lélek között, az ember és Isten között. Egy uton járnak, egy életet élnek, mindenben egyet akarnak. A Krisztus istenemberi személyének két természete ez, egymástól különválva és mégis eleven egységben. Az Isten nem mosódik el az emberben, az ember nem olvad fel az Istenben; teljesen befejezett személy mind a kettő: és mégis Isten minden mindenkiben. Annyira, hogy még a jó cselekedeteket is öröktől fogva elkészítette az ember számára, hogy azokban járjon (Ef. 2₁₀). És épen ebben áll az embernek nem csak igazsága, hanem, bármily ellenmondónak tessenek is, akarat szabadsága is. Ezt az a kedvelt bibliai kép világosíthatja meg a legjobban, mely a jó cselekedeteket a Lélek gyümölcseinek mondja. A bűnök cselekedetek, ellenben a jó cselekedetek és jó tulajdonságok gyümölcsök (Gal. 5₁₉₋₂₂). Úgy, hogy, mint a fát, úgy az embert is gyümölcsöiről lehet megismerni (Mr. 7₁₈). Mert egy fa sem teremhet másféle gyümölcsöt, mint amit természeténél fogva teremni kénytelen. És épen ebben az önkéntelenségben van a rendeltetés szerű természet szabad megnyilvánulása, az igazi szabadság. A szabad akarat kérdése tehát abban a formában, amint tárgyalni szokás, hibás szemléletből vetődött fel és meg sem is oldható. Mert mi az akarat? A dolgok folyásában való alkotó részvételünknek tudatomra jutása. Mikor tehát én Isten háztartását, melynek én is személyesen alkotó tagja vagyok, Isten mellett állva, az ő szemeivel egy irányban nézve szemlélem, akkor azt kedvem tetszésével, elmém ítéletével és rendeltetésem ösztönével, azaz igaz akaratommal teljesen egyezőnek találom, azaz: szabad vagyok. Ezt jelenti az a hatalmas ige, hogy: „megismeritek az igazságot és az igazság szabadokká tesz titeket“ (Ján. 8₃₂). Ime, ember akaratára és Isten akaratára egymás mellett: ez a megigazulás!

*

Így jutottunk vissza oda, ahonnan kiindultunk. A megtérés az, hogy az ember akarja az Isten üdvakarátát. Az újjászületés az, hogy az Isten akarja az ember üdvakarátát. A megigazulás az, hogy a két akarat egymás mellett halad csodálatos egységben. És ez az üdvélet. Ennek pedig hozzánk legközelebb álló oldala, egyetlen fogó vége, akár hogy forgátjuk is a szót, mégis csak a megtérés. Azért hát, k. aai! ne is forgassuk a szót: „ma, ha az ő szavát halljátok, meg ne keményítsétek szíveteket“ (Zsid. 3₇₋₈). Ámen.

Dr. Kecskeméthy István.

A megszentelődés.

Alapige: I. Thess. 4₃: „... ez az Isten akaratja, a ti szentté lételetek.“

Ha elvontabbak akartunk volna lenni, cyklusunk mai darabjának egészen nyugodtan adhattuk volna ezt a címet is: *A keresztyén erkölcsiség*. Mert az, amiről itt ma, Isten segítségével, szó lesz: a megszentelődés, nem egyéb, mint egyetlen tömör és mélységes jelentőségű bibliai fogalomba való összesűritése a keresztyén ember egész erkölcsi törekvésének, e törekvés útjának és céljának. Ez a fogalom és ez a szó pedig legelsősorban arra figyelmeztet bennünket, hogy a keresztyén erkölcsiség merőben *vallás*: azaz, hogy nem lehet igaz és komoly keresztyén erkölcsi életet elképzelni, amely ne egy igaz és komoly keresztyén hitből származnék és ne annak erejéből tartaná fenn magát. Ép így lehetetlen ez, mint ahogy, ha a „szent“ szót kimondjuk, lehetetlen rögtön nem gondolnunk annak, akit vagy amit avval a szóval jelzünk, Istenhez való viszonyára, egy magasabb, isteni világgal való összefüggésére. De másfelől, ezzel egyidejűleg, rögtön arra is útal bennünket a „megszentelődés“ szó és fogalom, hogy viszont a keresztyén vallás meg merőben *erkölcsiség*: hogy teljes lehetetlenség igaz és komoly keresztyén hitről beszélni ott, ahol annak egy igaz és komoly keresztyén erkölcsi életben gyümölcse nem érlelődik — épúgy, mint ahogy a „szent“ szón, valahányszor és valahány vonatkozásban kimondjuk, mindig egy, a *világgal* szemben elfoglalt sajátos viszonyt és magatartást is értünk. „Megszentelődni“ tehát annyit tesz, mint keresztyén hitünket a maga erkölcsi tartalmában is kiélni, keresztyén vallásunkat erkölcsi irányban is megvalósítani; a Keresztelő hatalmas egyszerűségű képes nyelvén szólva: *teremni a megtéréshez illő gyümölcsöket*. A megszentelődés tényleg nem más, mint a megtérés gyümölcsözése. A megtérésben — az isteni s az emberi akarat e csodálatos összhangra jutásában — valójában már az egész keresztyén élet és erkölcsiség benne van; de még csak úgy, mint a piciny makkban az óriás tölgy: mint boldog lehetőség, mint hatalmas jövődő. Milyen kemény, milyen halálosan komoly életküzdelmébe kerül a makkban lakozó csirának, amíg előbb fölrepeszi a saját kemény kérgét, azután áttör a ránehezülő földrétegen, azután lebírja közvetlen környezetének nyügeit, ártó hatásait, hogy ifjú sudarával ég felé szökellve ihassa az aranyos napfényt; de még azután is mennyit kell dacolnia széllel és esővel, hévvel és hideggel, míg tözse megvastagszik és koronája meglombosodik; és

még a terebélyes faóriás is, bár gyökerei szilárdan tartják tápláló anyaföldjében, időről-időre mennyi oly dühös orkánt áll ki a maga lombkoronájában a magasban, fönn, amilyenről a mohának sejtelve sincs, amilyenre a fűszál csak ép megrezzen egy kicsit s amilyenről ő maga, csira korában, még csak nem is álmodott.

Ilyen örökös küzdő növekedés, fájdalmas és mégis boldog fölfelé törés a megtért ember élete, a keresztyén ember megszentelődése is. Ennek a megszentelődésnek három legjellemzőbb vonását, azt is mondhatnók, hármastörvényét legrövidebben és legvilágosabban Pál apostol fejezi ki az ő utólérhetetlen tömörségű szavaiban, mai alapigénkben :

„Ez az Isten akaratja, a ti szentté lételetek.“

* * *

1. *„Szentté lételetek.“* Körülírás és alku nélkül ki van mondva tehát a nagy szó: a keresztyén embernek, Isten akaratjából folyó és Isten törvényével megegyező rendeltetése nem kevesebb, mint az, hogy *szentté* legyen. Szentnek lenni pedig, a szó eredeti, bibliai jelentésében, nem valami hideg, túlvilági fénykört jelent, nem is öncélképen üzött önsanyargatást, fanyar világkerülést; nem valami többé-kevésbé mindig exaltált lelkiállapotot, amelyet a világ dolgaiban mindig bizonyos jámbor élehetlenség kísér. Szentnek lenni, a szó eredeti értelmében, egy sokkal egyszerűbb és mégis sokkal fölségesebb dolgot jelent: Isten tulajdonának lenni, Isten számára kiszemelve, félretéve, e világból ugyan nem erőszakosan kiszakítva, de abban és attól mindenestre elkülönítve lenni. Szent volt az ószövetség népe, mert Isten őt szemelte ki arra, hogy a maga minden tévelygésében és minden bűnében is különleges világtörténelmi eszköze legyen az ő üdvözítő világcéljának. Szent volt az újszövetségi ekklesia, mert a maga emberektől elvettett állapotában is őt, a „világ szemetjét“ méltatta Isten arra, hogy benne lakoztassa vigasztaló szent Lelkét és világtörténelmivé tegye általa a Fiában lett váltságot. És szent minden keresztyén ember, aki egyszer a megtérésben és az ujjászületésben mint megrendítő és üdvözítő egyetlen életvalóságot tapasztalta meg, ismerte föl azt, hogy ő az *Istené*: hogy vele Istennek célja van, hogy őt Isten nem engedi felőrlődni, beszennyeződni, eljelentéktelenedni, megfúlni e világ zürzavaros, hideg, kegyetlen sodrában, hanem erősen fogja és atyai keblére szorítja a Jézus Krisztusban kijelentett és megvalósult szeretetével, azzal a két, ölelésre kitért karral ott, a golgothai kereszten Szent mindenki, akinek a számára *ez* valóság és bizonyosság.

Mert akinek számára ez valóság és bizonyosság, annak számára ezen a világon *minden* csak ebben az egy tényben, csak ez egy tény által valóság és bizonyosság. Annak valóság és bizonyosság az öröm, de csak azért, mert Istennek életgyarapító ajándékát látja és köszönti

benne; valóság és bizonyosság a fájdalom is, mert Isten nevelő kezének intését látja és fogadja benne. Az nem fordul el megvetőleg, fázva, féltősen a világ anyagi és szellemi javaitól, de csak azért nem, mert Isten dicsőítésének hatalmas eszközét ismeri föl bennük és a belőlük néki adatott részt bűnnek tartja föl nem használni *erre*, csak *erre* a célra. Oh, a valódi szent nem érzéketlen tuskó és nem világkerülő remete: szent a valódi keresztyén ember, aki megtagadja a világot önmagán kívül és önmagában, mint öncélt, amely eltávolít Istentől és szembeállít Istennel — de elfogadja a világot és annak önelke örömeiben és fájdalmában visszaverődő változásait Istene kezéből, Istene dicsőségére. A valódi keresztyén szentség nem kívülről, mesterségesen a főre illesztett merev fénykorona, hanem az arcot, az életet belülről átdicsőítő sugárzás. Sugárzása egy boldog birtoklásnak, annak, hogy: „minden a miénk“; sugárzása annak az „egyetlenegy fő vigasztalásnak,“ hogy mi pedig „a Krisztusé vagyunk, mind testestől, mind lelkestől, mind életünkben, mind halálunkban“ (Heidb. Káté I.); sugárzása a háladatosságnak e szabadító vigasztalásáért: „mert az semmiképen nem lehet, hogy azok, akít hit által a Krisztusba oltatnak, háladatosságnak gyümölcsét ne teremjék“ (H. K. LXIV.); és sugárzása az öröme, mert hiszen az ujjászületett ember új élete nem egyéb, mint „az Istenben való igaz öröm a Krisztus által és életünknek valóban és öröme az Isten akaratja szerint való rendelése.“ (XC.) Öröm, hála, bírás a lélekben, mely nem lehet, hogy meg ne világítsa és meg ne dicsőítse maga körül az életet és a világot; szív, amelyet a hitnek tüze úgy éget, úgy emészt az Isten dicsősége iránt való vágyakozásban, hogy lángjának lehetetlen magasra nem csapnia és maga körül egyre jobban el nem harapóznia: *ez a szentség*. „Nem vagyunk a magunkéi: tehát ne a mi eszünk és akaratunk uralkodjék szándékainkban és cselekedeteinkben. Nem vagyunk a magunkéi: tehát ne azt tüzzük magunk elé célul, hogy azt keressük, ami nekünk a test szerint jól esik. Nem vagyunk a magunkéi: tehát, amennyire lehet, feledkezzünk meg önmagunkról és mindarról, ami a miénk. Viszont az Istenéi vagyunk, tehát neki éljünk és haljunk meg. Az Istenéi vagyunk: tehát minden cselekedetünket az ő bölcsessége és akaratja igazgassa. Az Istenéi vagyunk: tehát ő rá, mint az egyedüli helyes célra kell irányulni életünk minden részének.“ (Calvin Inst. III. 71.) *Ez a szentség*.

2. Ez a szentség azonban nem valami kész ajándék, valami, az emberi lélekben saját hozzájárulása nélkül megvalósuló csoda, hanem *feladat*, amelynek megvalósításába az embernek önnön személyisége teljes erejével bele kell vetnie magát. Erre figyelmeztet bennünket apostoli szentleckénk második nagy tanítása: „a *ti* szentté lételeitek.“ Ennek hangsúlyozásával nem kevesebbet akart az apostol mondani, mint azt, hogy a mi szentté lételünk — *ninmagunkon* fordul meg. Nem

abban a veszedelmes evangéliumellenes értelemben természetesen, mint hogyha egyenesen tőlünk függene, a mi erőfeszítésünkön mulnék az, hogy Isten minket megvált és megigazít, gyermekeivé tesz és tulajdonába fogad. De igenis, mirajtunk fordul meg a mi szentté lételünk abban a nagyon világos és nagyon evangéliumi értelemben, hogy mi mindaddig nem tekinthetjük magunkat Isten tulajdonainak, amíg neki nem adtuk szívünknek érzelmei, vágyai és elménknek gondolatai mellett énünk energiáját, jellemünk gerincét: *az akaratunkat is*. Vágyaid, érzelmeid, gondolataid meg nem szentelődött állapotodban is lehetnek olyanok atyámfia, amelyeket a világ szenteknek tart és azoknak tartod, több-kevesebb illuzióval, talán te *magad is*: de *te, magad*, egész lényedben, teljes személyiségedben csak akkor vagy szent, ha öntudatos akaratú erőfeszítéssel *törekszel* azzá lenni. Istennek megdicsőítése a világnak megtagadása által, a világnak megdicsőítése Istennek szolgálatával a szentségnek ez az életcélja nem álmodozás, nem érzélgés, nem személdés, még csak nem is valami csöndes mederben folydogáló, egyenletesen lemorzszolt szabályos napi munka: *ez harc*. Harc a bűnnel, a melynek hatalma a megtérésben csak megtörik, de meg nem semmisül: mint ahogyan a háború, e nagy kollektív bűn ártó hatalmának sem vet véget egy csapásra az a tény, hogy a békét aláírják; meddig lesznek utána országos hiányok és nehézségek anyagiakban és szellemiekben a közösség életében; meddig lesznek még az egyéni életekben sajgó testi és lelki sebek és elnyomorodások, pótolhatatlan veszteségek, ki nem apadó könnyforrások. Így van a bűn hatalma is az ember életében. Azzal, hogy a megtérésben őszintén, boldogan és bizonyosan Istenéi lettünk, hogy szent Fiában megtaláltuk őt és új életünket: azzal még csak megköttetett a béke a mi Isten ellen tusakodó szívünkben Ő vele és Ő elpecsételte azt szent Lelkével, — *de maga a békés állapot még nem valósult meg egy napról a más napra*. A bűn rettenetes kényszere alatt nem vagyunk ugyan többé, de a bűn hatalmát érezzük és érezni fogjuk, amíg csak le nem vetkezzük e bűnnek testét. Azért figyelmeztettek, az emberi élet és lélek mélyébe ható pillantással, már a nagy reformátorok is arra, hogy az újjászületett ember új élete olyan viszonyban áll az ő régi bűnös, önző énjével, mint a nemes oltóvessző élete a fával, ahová beoltják. Mindaddig, amíg az oltóvessző magasabbrendű életnedvei át meg át nem járták a fának alsóbbrendű életét, meg nem tisztították és föl nem emelték azt: mindaddig az a fa fog sarjastani magából a régi természetének megfelelő értéktelen vadhajtásokat is, amelyek magát az oltást is elborítással és megfojtással fenyegethetik, ha nem áll őrt fölötte a gondos kertész éles nyesegető ollója. Ezért nem lehet tehát a mi szentségünk más, mint örökös szentté *létel*, fejlődés, harc, küzdelem; a káté hatalmas tömörségű szavai szerint: „*szabad lelkiismerettel való tusakodás a bűn és az ördög ellen*“. Min-

dig ébernek lenni lelkünknek önvizsgálatában; mindig készen állani bármely oldalról jövő kísértések visszaverésére; minden diadal után egyre alázatosabbá válni abban a gondolatban, hogy épen azért, mert a keresztyén élet magasabb fokára emelkedtünk, még sokkal nagyobb próbáltatás is várhat reánk; és minden bukás, minden, a bűn által való fájó megsebeztetés, minden szégyenletes porbahullás után új reménységet meríteni az imádság harcaiból — új reményt, egyetlen, de teljesen bizonyos reményt, hogy az Úr, aki szent Fiában kiválasztott, mégsem vethet el: *ez a mi szentté lételünk.*

3. Ez a mi szentté lételünk azonban — a megszentelődésnek az apostoli tanításban kifejezett harmadik nagy törvénye szerint — *Isten akarata.* Tehát nem olyan út, amelyet, egyéni jótetszésünk szerint, *mi magunk* választunk Istennel való életközösségünk megvalósítására, úgy, hogy egyenesen erény-, sőt érdemszámba menne a választása. Ez az út, a megszentelődés útja, az egyéni tetszéstől vagy nemtetszéstől tökéletesen függetlenül, épen olyan szilárd és rendíthetetlen alkatrésze az Isten világrendjének, mint akár a nehézségi erő. És azt nagyon jól tudjuk, ugyebár, hogy a nehézkedés egyetemes törvényerejét nemhogy lerontaná, sőt még nagyszerűbbnek tünteti föl az a tény, hogy a szabad emberi szellem, merésznél-merészebb kombinációkban, a technika megannyi oly csodájában is felhasználja, amelyek látszólag annyira *ellenmondanak* neki — mint amilyen, hogy csak az eddig legnagyobbat említsük, pl. a repülőgép szerkesztése. Épen így, az a tény, hogy a megszentelődés csak egy öntudatos, szabad egyéni akarattal bíró személyiség munkája, küzdelme lehet, nem rontja le, sőt megdicsőíti azt az igazságot, hogy a megszentelődés egyáltalában nem emberi tetszésre bízott útja az isteni életnek, hanem Istennek kozmikus törvénye, amelynek a megfelelő körülmények között épúgy lehetetlen — ha ég s föld összeomlik is — meg nem valósulnia, mint a nehézkedés törvényének. Tehát, a Calvin nagyon világos és nagyon kemény figyelmeztetése szerint „mikor az Istennel való összeköttetésünket halljuk említeni, jusson eszünkbe, hogy *a szentségnek* kell lennie az összekötő kapocsnak; nem úgy, mintha a mi szentségünk érdeme által jutnánk ő vele közösségbe (mivel inkább ő hozzám kell előbb csatlakoznunk, hogy az ő szentsége által áthatva kövessük őt oda, ahova szólít), hanem mivel az ő dicsőségéhez nagy mértékben hozzátartozik, hogy ne legyen közösségben a bűnnel és tisztátalansággal.” (Inst. III. 62.)

Azért a megszentelődés harcát vívó keresztyén embernek a maga legerősebb üdvbizonyosságában és legnagyobb benső diadalai közt sem lehet más az állandó hangulata, mint egy mélységes *alázat.* Az, amelyre ezekben az üdvös és áldott keménységű szavakban intett maga Jézus: „Ha mindazokat megcselekedtéték, amik néktek parancsoltattak, mond-

játok, hogy: Haszontalan szolgák vagyunk; mert amit kötelesek voltunk cselekedni, azt cselekedtük.“ (Luk. 17¹⁰.)

Szolgák vagyunk, haszontalan szolgák vagyunk, *de nem vagyunk rabszolgák*. Isten akarata a keresztyén emberre nézve, ha még olyan rendíthetetlen kozmikus törvényt jelent is: de nem jelent egy rajta kívül álló törvényt. Isten akarata a keresztyén emberre nézve nem más, mint *Isten élete az ő szívében*. Mert a keresztyén ember nagyon jól tudja azt, hogy Isten, aki őt üdvösségre kiválasztotta, aki őt Szent Fiában megváltotta és magához emelte: Isten azután sem, sohasem engedi el őt. Nem dobja ki őt a világba, eléje írván egy rideg erkölcsi parancsot, hogy teljesítse, ha bírja és az erkölcsi megsemmisülés minden poklán keresztülmenjen, ha elbukik a teljesítésében; nem, hanem vele marad és nemcsak eléje írja az ő felséges akaratát, hanem keresztül is viszi azt őbenne és általa. Hiszen isteni és emberi akarat épen abban különböznek, hogy Istenben nincs akarat, tett, tevékenység — valóság nélkül. És isteni és emberi törvény között ép az az örök, nagy különbség, hogy Istennek törvényei nem pusztá előírások, amelyeknek a megvalósítása majd még egy *külön*, későbbi, tökéletlen aktus lesz, hanem *erők*, amelyek önmagukat valósítják meg, s egy pillanatig sem lehetnek valóság nélkül. A szentség törvénye sem egy mennyei paragrafus tehát a keresztyén ember számára, hanem *egy mennyei erő: a Szentlélek*. Isten nem akarhatja az ő gyermekeinek szentségét anélkül, hogy ne *munkálná* is azt őbennük. Ez az Isten, atyámfia, aki tebenned, a te szívedben, a te életedben szüntelenül ott munkálkodik, ott küzd az ő lelkének mindenható hatalmával a te szentségeden és a te szentségedért; ez az Isten, aki az ő mindenható akaratát, hogy te az övé légy, maga viszi végbe tebenned, te általad: ez a Szentlélek, a megszentelődésnek lelke. Ne félj tehát! Minél hatalmasabban megfeszítet tennen erkölcsi akaratodat megszentelődésed folyamatában: annál bizonyosabb lehetsz, hogy az a Lélek műve tebenned. Minél tisztábban ragyog föl a lelkedben a jónak ereje a bűnnel való tusakodásban: annál nyugodtabb lehetsz, hogy az a Lélek lángja tebenned. És minél töredelmesebb bűnbánat, a megtisztulás minél mélyebb vágya szakad föl a lelkedből, hogyha mégis elbuktál: oh, annál jobban szabad reménykedned és annál jobban megvigasztaltatol; mert a Lélek szava az tebenned, aki te éretted kimondhatatlan fohászzkodásokkal esedezik: *Abba, édes Atyám* — — — Keresztyén ember, látod: tereád nézve ez, és nem kevesebb az Isten akarata. Isten a megszentelődésben magának kíván téged — megszentelő akaratában tenéked adja magát. Oh fogadd el őt, fogadd be őt Szent Fiában — és akkor az ő Szent Leleke templomot épít magának tebenned és mindörökre veled marad. — Ámen.

Révész Imre.

A keresztyén élet táplálkozása.

(Egyház, ige, sákramentumok, imádság.)

Efez. 5₂₉—₃₀.

Elmondottuk, hogy miképen készítettett elő a keresztyén élet még a világ fundamentumának felvettése előtt; elmondottuk, miképen jelent meg csodálatos dicsőséggel a mi Urunknak, a J. Kr. életében; megmutattuk, milyen nagyságot és mélységet, milyen boldog átváltozást és örökkévalóságba nyuló ivezetet nyer a keresztyén ember életében. Még csak egy kérdés van hátra: miképen táplálkozik ez a keresztyén élet?

Szükség van erre a kérdésre azért, mert mint minden életnél, úgy a keresztyénségnél is az a legfontosabb, hogy miképen tartható fenn és miképen növelhető. Minden életnek önmaga mysteriumán kívül legfontosabb kérdése az, hogy miképen táplálható? Erre a kérdésre felel az utolsó prédikáció, miközben vizsgálja, mit veszsz igénybe azon erők közül, amelyek rendelkezésedre állanak, hogy a te életed gazdag, teljes, igazi és mély élet legyen? Vagy más szóval: mik azok a tényezők, amelyek által benned ez a kívánatos, boldog, keresztyén élet kialakul? Három ilyen drága eszköz van: az egyház, az ige és az imádság.

1. *Az egyház.* Semmi sem olyan természetes a keresztyén ember előtt, mint az, hogy ez az egész világ egy *lelki országért* van. Azt hordozza, táplálja, érette teremtett s nélküle nem lenne létének értelme. Ez a lelki ország, vagy istenországa, az Isten teremtoi és kormányzó munkásságának legfőbb tárgya és egyetlen célja. Ennek a lelki országnak a törvénye az, hogy magvát, törzsökét a Krisztusban elválasztott és benne egy élő egységgé szervezett valóság alkotja: a láthatatlan anyaszentegyház. A láthatatlan anyaszentegyház tehát egy corpus mysticum, mystikus testület, amelyet a Krisztusban megváltott lelkek közösségben alkotnak. Alkotnak az által, hogy mindazt az életerőt, ami Jézus Krisztusban megjelent, a maguk életében egyre teljesebben felveszik és átélik, s mindazt az ajándékot, amit kiki a Jézus Krisztusból, mint az új élet tőkéjéből vett, közös haszonra és épületre egymásnak aláztatos szolgálatban felajánlják. Alig lehetne ennek ennek a mysticus testületnek felségesebb, kifejezőbb képet adni, mint amelyet Pál apostol adott s alapigénk is használ: az anyaszentegyház a Krisztus teste. Ez azt jelenti, hogy az anyaszentegyház az a társaság, az a testület, amelynek minden tagjában a Főnek akarata él; amelynek minden tagja a maga feladatának betöltésével az egésznek szolgál. Tehát a hívőben a Jézus Krisztus szelleme él: az ő szemével látja és szereti a világot; az ő tisztaságával és szentségével védi magát a gonosz ellen; az ő ártatlanságát és engedelmisségét a magáénak vallja és az ő engedelmes biza-

kódásával várja a dolgok fejlődését. „Él bennem a Krisztus“, mondja Pál s ennél mélyebbet emberről és Krisztusról nem mondott senki. Krisztus *él* bennem, azaz egyre nő, egyre diadalmasabbá válik. Ha megtámadja valami, megrendül bennem ő, az örökkévalóság életösztone; ha hódított egy szemernyit az én világomból, felújjong az egész örökkévalóság. Mivel él bennem és él a testvéreimben, mi tulajdonképen ugyanegy életnek két különböző gallya, rügye vagyunk, de ősz egységet ad nekünk a bennünk közös élet. Tehát, ha valahol győz egy imádság, valahol felcsillan a több szeretet, valakinek a lelke megfényesedik s lepereg róla mystikus gyümölcsként a jótett gyöngyszeme: mindnyájunk élete megszaporodik, mindnyájunk élete tömöttebbé és dicsőségesebbé válik. Azért hát mikor te imádkozol, szolgálasz, szenvedsz, csodát látsz, megvigasztalódol: a világ maga lesz gazdagabb s túl a tengeren, túl az idő, az örökkévalóság vizein szomorú lelkek felfényeskednek, néma boldogságok újjongásba törnek ki. Az, hogy te olyan kevés hittel eddig is kibirtad, csak onnan magyarázható, hogy mások, régiek, ismeretlenek és áldottak hősie hite csodálatos erezeteken át felszivódott beléd és fenntartott téged.

De az egyháznak ez a mystikus szemlélete ne térítse el tekintetünket a *látható egyháztól*. Nekünk csak egy egyházunk van; ez az egy egyház fejében és organizációjában mindama részeiben, amellyel az időn túl esik, láthatatlan, de látható ama vonatkozásaiban, amellyel földünkhöz, történelmünkhöz, a mi életünkhöz kapcsolódik. A *látható* egyház *garantálja* a láthatatlan egyházat. Ez teszi reálissá, földivé, történelmivé, a mi életünkbe belenyulóvá. A múltban éltek dicsősége és a jövőben élőknek ma még Isten tanácsvégzésében szunnyadó dicsősége itt, a látható egyházban vonul át a földön, lesz kapcsolat, folyamat, történelem. A jelen csak látható, testi formákban jelentkezhetik. A látható egyház tehát zarándok társaság, mely tagjai szemét a láthatatlan egyházra irányítja s úgy vezérli őket át a földi élet kisebb-nagyobb közén; pitvar, ahová kiszűrődik a szentély világossága, hogy édesgessen, biztasson és gyakoroljon; iskola, mely tanít és fegyelmez egy rajta kívül eső, dicsőségesebb élet számára. Mint ahogy egyéni rendeltetésünk örök kincseit a mi testi életünk nagyon is gyarló edényében hordozunk s csak a dicsőség napján állítatunk szeplő és folt nélkül a Krisztus elébe: úgy a láthatatlan egyház dicsőségét a történelem folyamán, az *időben* a látható egyház hordozza. Néha többet mutat, máskor kevesebbet ebből a dicsőségből; néha holteleven lesz egyik ága és a másikba szökken át minden életerő, amint volt a reformációban: de a láthatatlan egyház minden ígérete, dicsősége csak ehhez a mi egyházunkhoz van kötve. S jó is, hogy oda van kötve, mert ezzel az a kényszerűség jár, hogy a látható egyház mindegyre számoljon le önmagával s konformálódjék egyre teljesebben a láthatatlanhoz. Vegye számba:

mi fogyatkozott meg benne: a hit, a szeretet, a reménység-e? Állapítsa meg, mire van mindennekfelett szüksége: jobb törvényre, több pénzre, szebb kultuszra, politikai, közjogi súlyra, vagy pedig több *evangeliumra*, több *Krisztusi életre*? Adóval segíthet-e magán, vagy igével? Melyik teremti meg a másikat: a vagyont a lelket, vagy a lélek vagyont? Minden felekezetnek, mint a látható egyház egyik ágának, az adja meg az értékét és a jogosultságát, hogy a láthatatlan egyháznak egy új, sajátos vonását domborítja ki és valósítja meg. Így domborítjuk ki mi protestánsok a láthatatlan egyház szellemiségét s mi reformátusok e szellemiségben is az Isten szuverénitását. Azért minden felekezet a maga hitvallójára egyedül üdvözítő, ami azt jelenti, hogy nem képzelet elmagára nézve a keresztyénné lételnek más lehetőségét, mint azt, amit felekezete nyújt, mert ha más módja is lehetséges volna, neki kötelessége volna azt is megpróbálni. De viszont elismeri, hogy *másra* nézve más mód is lehetséges s minél boldogabbá teszi ez a mód, annál hálásabb Isten iránt. Tehát engem egyedül a református keresztyénség idvezít, de ha látok *bivő* katolikust, ünnepem van. A vallási türelmeség csak hitből származhatik; akkor erény, ellenkező esetben fásult közömbösség.

És most megkérdezem tőled: mi neked az egyház? Egyszerű emlék, érdekes munkatér, hasznos intézmény, kegyeletes régi alkotmány, vagy pedig — anya? Anya, aki lelkileg hordozott és szült, szenvedett érted és dajkált téged, akinek vonásai ott vannak a lelkedben, tanítása, lelke úgy átszötte a világot, mint az édesanyád lelke a te gyermekségedet? Anya, akiben feltalálsz és áldod, ami benned jó, akitől mindened vettél s aki annyira rád tékozolta mindenét, hogy teljes mértékben reád szorult? Reád szorult, hogy megajándékozzon téged a szolgálat méltóságával? Anya, akinek vértől patakszik a szive akkor is, ha elűz magától, akit megtagadhatsz, de soha el nem felejtasz? azt, amit tőle vettél, soha le nem vetkőzheted. Anyád az egyház: üsd meg, tagadd meg, gunyold ki, — ah, nem magadat ütnéd-e és magadat aláznád meg, tennéd nyomorulttá, ha őt bánanád? A gyermeknek legfőbb ösztöne az: élj az anyai szeretettel! Nekünk ez a legfőbb életparancsunk: élj az anyaszentegyházzal! Engedd, hogy tékozzolj rád gondját, szerelmét, törődéseit. Az a legfőbb pedig, amit az egyház nyújt neked: az ige és a sakramentom, azaz a *kegyelem eszközei*.

2. Istennek tulajdonképpen csak egyetlen kegyelemközlő eszköze van: Krisztus és az ő műve. Úgy de Krisztus élő személy, műve láthatatlan életvalóság, tehát kell lennie valaminek, amiben az isteni kegyelem *érzékeltetővé válik*, tárgyiasul és közölhetővé lesz. Ezt a szükségét mélyen érezte minden vallás. Életösztöne parancsolta, hogy realisan közölje az üdvösséget, épen annak, aki kéri. A fázó ember nem elégszik meg azzal, hogy valahol az úrban ott lobog a legfőbb energia

forrás : a nap ; neki meleg kell, olyan tárgy, ami bírja, közli a meleget, mint ahogy a kőszén bírja és közli a meleget abból a hőmennyiségből, amely benne a nap calorijából valaha lecsapódott. Így keletkeztek az ú. n. szent tárgyak, szent személyek, egyszóval szentségek, azaz olyan fizikai valóságok, amelyek az üdvöt, mint valami finom materiát hordozzák és közlik. A szentséggé való olaj, ostya, víz, bor a felszentelés által anyagában más lesz, mert egy új, természetfeletti erő költözik beléjük s hat rajtuk keresztül, mint pl. a vasdarabon keresztül a delezesség. A protestántizmus épen itt tett egy soha eléggé fel nem becsülhető lépést — előre. Ugyanis azt proklamálta, hogy Isten üdvakarata szellemi valóság, tehát szellemi valóságon : az ígén át érvényesül, Isten gondolattal teremt, gondolattal idvezít, gondolatát teljesen az ige hordozza. Tehát a legfőbb kegyelemeszköz az ige és annak hirdetése. Ne gondolja tehát senki, hogy a predikáció tanítás, vagy gyönyörködtetés, vagy felesleges szórakozás, mert a predikáció az Isten permanens üdvakaratainak a tolmácsolása egyéni bizonyágtétel formájában. Az ígében Isten szól ; ennek a beszédnek a prédikátor csak tolmácsa s jaj neki, ha hűtelen tolmácsa ! Azért kell minden hívőnek érteni és beszélnie az önmagát kijelentő Istennek a nyelvét, hogy tetten érje, ha az ige hirdető nem *azt* mondja s *azt mind* nem mondja, ami az Isten ígében van. Mert az ige érvénye itt is és az örökkévalóságban egyformán azonos. Ami itt gonosz, ott is az ; ami ott irgalom, itt is az. Tehát az ige kizárja a relativitást és kizárja a tévedést. A kijelentés csalatkozhatatlan, valamennyiszer önmagából, azaz Isten mélységéből merít. Önmagából pedig mindig ezt merítheti : Isten a Krisztus érdemeért minden bűnt megbocsát annak, aki az ő kegyelmét igaz hittel magához kapcsolja ; viszont Isten minden bűnt megátkozott s a hitetlenek és képmutatók addig a harag állapotában vannak, míg bűneiket meg nem bánják. Az ígében bírjuk tehát a kulcsok hatalmát, amellyel a mennyország kapuit megnyitjuk, vagy bezárjuk, nem a magunk, hanem az Isten tanácsát követve. Csak természetes, hogy az egyház, mikor ereje teljében volt, a kulcsok hatalmának az egyházi fenyítékben is kifejezést adott. Vagyis miután az ígével megállapították a keresztyén élet törvényét, azokat, a kik cégéres életükkel Istent nyilvánvalóan megsértették s a gyülekezetet megbotránkoztatták : a sákramentomoktól való eltiltás által a szent gyülekezetből s így Istentől magától is, a Krisztusnak országából kirekesztették, mindaddig, míg jobbulásuknak bizonyos jelét nem adták.

Az ígének pecsétlő társa a második kegyelemeszköz, a sakramentumok. A sakramentumok *jegyek*, amelyek az Isten kegyelmét, üdvakarataát a tények beszédével, tehát symbolikusan kiábrázolják, azután *zálogok*, amelyeket Isten szerzett és adott kezünkbe avégre, hogy azt bírván, még bizonyosabbak legyünk az ő ígéretei felől ; végül *pecsétek*, amelyek minden egyes embernél személyszerint megerősítik azt az ígé-

retet, hogy Isten a Krisztusnak a keresztfán véghez vitt egy áldozatáért ingyen ajándékozta a bűnöknek bocsánatát és az örök életet. A sakramentom nem mágikus erejű eljárás, amely végrehajtása által hat, hanem vezetője, *csatornája* annak a kegyelemnek, amelynek mélysége és ereje az igében fejeztetik ki.

Ezeknek a meggondolásával elszörnyülködünk annak az ezerszer is hallott tételnek a frivolságán, hogy valaki hívőnek tartja magát, de nem jár templomba; reformátusnak, de vallástalannak; protestánsnak, aki nem olvassa és nem szereti a bibliát, buzgó templomlátogatónak, aki azonban úrvacsorát nem vesz. Nem hit az, amelyik nem keresi a gyülekezetet, mint ahogy nem jókedv az, amelyik nem keres társakat. Képzeljünk el egy embert, aki csak zárt ajtók mögött, lefüggönyözött ablakok mögött mer mosolyogni s úgy érzi, hogy terhére van neki a hasonló örömet érző társaság. Úgy-e bár, az ilyen embernek vagy az eszében, vagy a szívében kételkednénk? Minél hívőbb valaki, minél tudósabb az ismeretben, öregebb a tapasztalásban, annál inkább vágyik a templomba. Bizony sokszor kell ott együgyű vagy oktalan beszédet hallgatnia: de minél nagyobb a hite, annál könnyebben elfedezi a prédikátor gyöngeségeit. A zeneművész felháborodik, ha rossz játékost kell hallgatnia; de a száműzött felzokog, ha szülőtte földjének nyelvét hallja megzendülni akármilyen dadogó beszédben is. Mi nem műértők gyanánt megyünk a templomba, aesth. élvezet céljából, hanem száműzöttekként térünk be bujdosásunk világából abba a hajlékba, ahol a mi anyanyelvünkön szól hozzánk az, aki mindenkinél jobban szeret. Ha tehát a templomba az igéért megyünk, tartozunk magunknak azzal, hogy ismerjük az igét.

Atyámfiak, nincs okotok a panaszra: nem az igehirdetők készületlenek, hanem a hívők. Az a kétezer magyar református pap sokkal jobb *igehirdetőnek*, mint a kétmillió református *hallgatónak*. Hétről-hétre beszélünk a keresztyén élet alaptörvényeiről, — ki nézte meg ezeket? Mennyit emlegettük Pált: ki olvasta a leveleit? Mit nem olvasott el a mai modern ember? Mindent elolvasott, csak az evangéliumokat nem. Akinek van is bibliája, úgy őrzi, mint a menyasszonyi koszoruját; sok minden megtörténhetik vele, csak az nem, hogy olvasson belőle. Ha egyszer egy magyar úri embert, aki még hozzá első vezérembere egyházának, flagrans bibliaolvasáson érnének barátai: fülig pirulna az illető s nem győzne eléggé mentegetőzni. Közben pedig bármikor elszavalná: a szentírás hitünk és cselekedetünk egyetlen zsinórmértéke. — „Én olvasnám, de nem értem! felel a másik. Hja, a biblia olyan mint a visszhang: fal kell hozzá, ami vissza verje s csak akkor születik meg. Kérdések kellene, hogy feleletért az íráshoz forduljunk; szomjúságok, hogy ott keressünk csillapodást, fájdalmak, hogy ott vigasztalást leljünk. Ne bámulni és kritizálni menjünk a biblia királyi palotájában, hanem

menjünk, hogy megtaláljuk a királyt és nyerjünk kegyelmet tőle. Azt pedig ne mond; hogy neked nincsenek kérdéseid, szomjuságaid, fájdalmaid.

3. A kegyelem eszközei, az ige és a sákramentumok azonban olyanok, mint a villanytelepeknél a cinklemezek: még kell valami nedvesség, amibe alámerüljenek, hogy a villamosság kifejllesztessék. Ez az egész lelket betöltő drágalátos nedvesség, igének, szándéknak, tettnek áldott anyalugja, a keresztyén élet legfőbb tápláléka: az *imádság*.

A hit Istennel való közösség, tehát a hit csupa imádság, mondja Luther. A mi keresztyénségünk magva az a Szent Lélek, ami bennünk kitöltetett, a Szent Lélek pedig Isten felé fordulva nem egyéb, mint csupa imádság, azaz lényegének dicsőséges, munkás, rajongó, átszellemlült tükrözése. Azért igen mély gondolat az, hogy a legfőbb és egyetlen imádság a hívő élete, amely oltárként fordul az Úr felé s maga megáldoztatásának jóillatát füstölgi feléje. Az imádság az Istenben való életnek az öntudat előtt lebegő képe, akarása, óhajtozása Istennek, hordozása és tükrözése és a tükrözés felett való mondhatatlan újjongás. Tehát imádság nélkül nincs keresztyén élet, mint ahogy szárnyak nélkül nincs repülés, mint ahogy nincs élet szívverés nélkül. Az imádság lényege az Isten lényegével való benső, mystikus összecsendülés. Tehát alapjában véve dicséret, hálaadás és magasztalás. Az igazi imádságot az jellemzi, hogy sokkal több a hálaadása, mint a könyörgése. De azért a könyörgést kirekeszteni az imádságból annyi volna, mint Istent megfosztani mindenhatóságától és Deus otiosussá tenni. A hívő lélek tudja, hogy minden Isten kezében van; bizik benne, hogy ez a mindenható Isten órea figyelő örök szeretet, szert kéri tőle azt, amire szüksége van. Az igazi imádságban két örök törekvés olvad egybe: egyik az a feltétlen bizonyosság, hogy Isten szeretete az ő mindenhatóságát imádkozó gyermeke javára feltétlenül felhasználja, a másik pedig az, hogy boldogan, bizva tapogatja ki az Isten örök akaratát, hogy abban megnyugodjék. Az imádságban csodálatos kicserélődés történik: Isten akaratát a magunk akaratává tesszük s ezzel a magunk akaratát teljes lendülettel az Isten akaratának szolgálatába állítjuk. Nem mi adjuk tudtul Istennek, hogy mi mit akarunk, mert azt ő úgylis jobban tudja, hanem azt tanuljuk meg, hogy *Isten* mit akar tőlünk?

Épen ezért mondhatjuk, hogy vannak dolgok, amiket Isten csak imádkozó emberek által hajtathat végre s miután ezek a legfelsegesebb dolgok, állíthatjuk, hogy Istennek szüksége van a mi imádságunkra. Pld. nem képzelhető el sem az István vértanúsága, sem a Pál missziója, sem az Assisi Ferencz igehírdetése, nem képzelhető el a Krisztus váltásága imádkozó hős nélkül. Ezen a ponton az imádság tényleg kozmikus tényező, melynek világformáló ereje van. Például nem tehetünk boldoggá addig senkit, míg hívővé nem tettük, nem tehetünk senkit addig hívővé, míg imádkozóvá nem tettük, végül nem tehetünk imádkozóvá

senkit, ha magunk nem imádkozunk vele s nem tudunk imádkozni vele, ha sokat nem imádkoztunk már érette, tehát *imádság nélkül nem tehetünk senkit boldoggá*. Rémületes bálványozás volna azt hinni, hogy az imádságnak varázsereje van, Istent olyasmire bírja rá, amire nem volna hajlandó. De mély és igaz keresztyén gondolat, hogy az imádsággal új lehetőségek és erőforrások fakadnak fel az Isten világában, amelyek enélkül örökre rejtve maradtak volna, de így, felébresztve, az életnek új, nagyszerű, eddig nem is álmodott lehetőségeit és diadalait nyújtják.

Az imádság egy kapu, melyen át magasabb világba érünk. Imádság nélkül nincs ujjászületés, bűnbocsánat, megszentelődés, örökélet. Imádság nélkül nincs vigasztalás, nincs csoda, nincs belső diadal. — Imádság nélkül nincs igazi élet. Az imádság a keresztyén élet oxygeniuma, a tápláló, éltető ózon a világ mindenségben. Az imádság az Isten színe előtt uralkodóvá vált vágy, ami épen ezért *teremtő* vágygá lett. Olyan, mint a Pygmalion csók: lehelletére elevenné válik az objectív világ s megszólal belőle: az Ige. Az Ige pedig mindenütt ott van, ahol *van valami*, mert minden dolog mögött az ige rejlik. Jelentéssé felolvadt dolgok, megszólaló tárgyak, beszélő világ, — ez az imádság csodája. Nos mit mondhat az imádkozó léleknek — a szentírás, mikor hallatára még a „kövek is kiáltanak?”

Hogyan táplálkozol az imádsággal, ezzel a lelki oxygeniámmal? Vannak emberek, akik nem imádkoznak és igen meg vannak elégedve magukkal. Vannak ismét mások, akik formulát imádkoznak, ez azonban csak a kath.-musban jó, ahol az imádság *ténye* már magában üdvközlő, minél többször ismétlődik, annál inkább. Vannak akik különös imádságot mondanak, mikor bajba kerültek, vagy sürgősen kérnek valamit, de már nem igen jut eszükbe megköszönni, ha imádságuk meghallgattatott.

Melyik csoportba tartozol, nem tudom. És csak annyit tudok, hogy az imádság élet. Mindig új, mindig más és mégis ugyanaz. Mélységeiből ismeretlen vonásokat hoz felszínre s mentől jobban buzog, annál tisztább lesz a vize. Az imádság harctér, ahová életünk nagy csatáját áthelyezzük, hogy megnyerjük, az imádság az étellel szemben támasztott igényünk, mely megtisztult, felemelkedett s tudatára jutott annak, hogy összecseng az Isten akaratával. Az imádságban Isten maga tör utat legjobb énünkön át lelke számára, viszont mi magunkra vesszük azt a terhet, amit Isten hord az ő kicsinyeiért. Isten mellé állunk ön-feláldozó szeretetünk hatalmas kiáradásával. Az imádság az Istennel való egybe forradás, gyümölcsöscsésé válás az ő szőlőtőkén.

És te nem akarsz élni ezzel az erővel?

Azzal az imádsággal, amelynek gyökere így hangzik: „Hogy mindnyájan egyek legyenek, amint te én bennem Atyám és én te benned, hogy ők is egyek legyenek mi bennünk; hogy elhigye a világ, hogy te küldöttél engem.” — Ámén.

MEGBESZÉLÉSEK.

Támogassuk a református sajtómozgalmat.

Folyóiratunk nem volna méltó nevére, nem jelölné valóban az utat, melyen haladnunk kell, ha nem szólna a református sajtómozgalomról. Szóláson nem csupán az eddig történetek ismertetését értem, hanem a minden erőnkből kitelhető állandó támogatása ajánlását és szorgalmazását is.

Vagy talán fölösleges folyóiratunkban a sajtó ügyét ajánlani, mert ennek nagy jelentőségéről minden olvasónk anélkül is meg van győződve? Adja Isten, hogy úgy legyen! Itt azonban nem elég az igaz és őszinte meggyőződés, hanem ennek megfelelő kitartó munkálkodás is szükséges. *Nem elég hinnünk és tudnunk, hogy a sajtó nagy jelentőségű, hanem munkálkodnunk is kell rajta főképp nekünk lelkipásztoroknak, hogy a most megindult mozgalomnak sikere minél nagyobb legyen.*

Ezért főképp arra kívánok néhány gondolattal rámutatni, hogy sajtótevékenységünk egyrészt épen most időszerű, másrészt pedig lelkipásztori munkálkodásunknak természetes kiegészítője és elősegítője.

* * *

Ha nevezetesebb mozgalom indul meg köztünk, melynek tárgya és célja ellen már minden ellenvetésből kifogytunk, s ellenkezésünk már-már szégyenletes tétlenségnek kezd minősülni önmagunk szemében is, akkor még mindig van hátra egy menedéke és védelme a maradiságnak, s ez így hangzik: *a mozgalom szép és minden pártolást megérdemel, de ma nem időszerű!*

Elég magas helyen volt alkalmam hallani sajtótörekvéseinkkel szemben is ezt a megjegyzést. Szomorú dolog volna, ha sokan gondolkoznának így, ha olvasóink, s általában lelkészeink nagy része osztaná é nézetet.

Tudom, hogy a lelkesedés lángjával szemben hivatkozni lehet a mai mindennapi életnek ezer nyomoruságára: papirhiányra, munkás-mizériára, általános elszegényedésre, a kegyes adományokat igénylő jogcímek állandó, szinte sürgető szaporodására, a közlekedés lehetetlen voltára, mi a társas érintkezést és kellő agitációt nem engedi meg stb. Mindezek csakugyan az életből vett szomorú valóságok. *Szemben áll azonban velük egy másik valóság, mely rajtuk diadalt aratott: a katolikusoknál megindult központi Sajtó-vállalat fényes sikere.*

Ők nem kétségeskedtek, hanem munkálkodtak és az eredmény megmutatta, hogy a sajtó-mozgalmat megindítani igen is idő szerű. — A pénz miatt kétségeskedni nem szabad. Számarányunkhoz mérten nekünk is vannak áldozatkész főuraink és úrnőink annyira. Népünk sem áll sem vagyon, sem készség dolgában, mögötte a másik felekezet népének. Míg ott állami támogatás és mérhetetlen egyházi vagyon tartotta fenn az egyházat a nehéz időben, addig nálunk ugyan ezt népünk buzgalma és áldozatkészsége eszközölte századokon át. Találjuk meg most is szívünkhöz lelkünkhöz az utat; s akkor a mai unokák sem maradnak el egyházfentartó nagy őseik mögött áldozatkészségben.

Ezt az utat meg is kell találnunk! Szomorú dolog volna, ha egy jezsuita páter érezhetné erre magát hivatottabbnak mint a református lelkész. Igaz, hogy mi az agitálásban is megválogatjuk eszközeinket és erőszakosak nem leszünk, idegen felekezetűek támogatására nem utazunk. Hogy azonban a magunk hivei közt fent mint alatt mindent megtegyünk a siker érdekében, ez nem erőszak, hanem buzgóság és lelkiismeret kérdése.

Erre a lelkiismeretes buzgalkodásra alkalom is kínálkozik. Ugy tapasztalom ugyanis, hogy mi sokkal inkább falusiabbak vagyunk, sokkal jobban népünk közt élünk mint a katolikus papság. Már pedig azt sem alaptalanul állítják, hogy ma a falvak népének gondolkozás módja és élet felfogása egészségesebb mint a városba toduló és ott összezsufolt nagyobb tömegeké. S minél egészségesebb a gondolkozás, annál könnyebben meggyőzhető a keresztyéntelen sajtó káros voltáról és becsületlen keresztyén református sajtó szükségéről. Más részről pedig a falu népénél ma általában jobb a mód, több a pénz, mint a városiak egyik-másik osztályánál. Sőt ahol pénz dolgában egyenlőség áll fenn, falvaink népe tőkét jobban becsüli, jobban használja fel maradandó értékekre és adományokra, mint a városoknak aránylag könnyebben költekező közönsége.

Szóval pénz szempontjából egyáltalában nem lehet ma a sajtó mozgalmat időszerűtlennek mondani; sőt részvények, tőkék összehozásán alig lehet a mainál alkalmasabb időt keresni.

Nem csak a katolikus sajtószervezkedés tanuskodik ez igazság mellett. A „Milliók könyve,” „Olcsó Regény,” „Koronás regény” stb. vállalatok mind e háborus időkben indultak meg és elterjedésnek, felkarolásnak örvendenek mindenfelé. Nem bukás, hanem szép haszon az eredmény mindenütt.

Vagy ha sajtó és irodalom után kereskedelmi ügyletre szabad térni, kerületünk most szorgalmazta e nehéz időkben a „Hangya”-val kapcsolatos fogyasztási szövetkezetek létesítését. Ez ellen is sokszor hallottam az időszerűtlenség ellenvetését. Itt még alaposabbnak látszik mint a sajtónál, mert a meglevő boltok is kiürültek, az új beszerzés

alig lehetséges, közlekedés, szállítás, hihetetlen nehézségekbe ütközik. Mivel azonban a részvényeket most legkönnyebb a nép közt elhelyezni, a fennállási alapot biztosítani, több községünk vállalkozott a szövetkezeti szervezkedésre és szép siker kísérte a vállalkozást.

Csupán a református sajtómozgalom volna időszerűtlen e háborus viszonyok közt?

Most már a negyedik háborus esztendő végén nyilván való, hogy e világháboru nem nyári zivatar, mely néhány óráig tombol, felhőszakadást áraszt, melynek tartalma alatt biztos fedél alá kell huzódnunk, hogy aztán a vihar multán előbújva takarítsuk el a romokat és örvendjünk magunk is megújultan a felfrisült természetnek. Olyan ez inkább, mint egy hosszantartó kegyetlen tél, mely szinte elűzhetetlenül feküdt rá a világra, hogy dermedtő fagyával pusztítsa a jónak és nemesnek minden csiráját a lelkekben, de viszont a bűnnek és rosznak ártani ne tudjon, hanem még elősegítse fejlődésében.

Nem a végét kell várnunk ennek az itélet időnek, hanem szükséges már folyama alatt szervezkedni, munkálkodni, minden anyagi és szellemi erőnket a legügyesebben és korszerűbben felhasználni, hogy igazainkat hathatósan védjük, a silányság terjedésének gátat vessünk, viszont minden nemes magot megvédelmezzünk és tovább fejleszthessünk.

S mivel e törekvésünkben egyik leghatósabb eszközünk épen a sajtó, azért kellett azt mondanom, hogy e mozgalom mig egyrészt időszerű, addig másrészt lelkipásztori munkálkodásunknak természetes kiegészítője és elősegítője.

* * *

Mintegy 15 esztendővel ezelőtt ujságíró kath. papot volt alkalmam hallani, amint a katolikus sajtó-mozgalom és ujságírás pártolását szorgalmazta. Lelkes bugalmában nem habozott azt állítani, hogy *Jézus Krisztus ha ma élne, bizonyára ujságíró lenne*. Nagyon meglepett e határozott kijelentés és azt mondtam magamban: több benne az ujságírói hév, mint a dogmatikai következetesség. Katolikus dogmatikus felfogás szerint ugyanis Jézus ha ma élne, csak római pápa lehetne beszüntetve ez állás helytartói jellegét.

Azt ma sem merném mondani, hogy Jézus ujságíró lenne. Meggyőződésemm, hogy isteni küldetése és munkája ma is imádandó példaadásra, szelid szeretetből fakadó gyógyításokra és áldásos jó cselekedetekre, valamint egyszerűségükben magasztos imákra és prédikációkra terjedne ki. Hogy azonban apostolai és tanítványai az ő szelid lelkét, s minél közvetlenebbül látott annál istenibbnek ismert jellemét és életét ma sajtó utján is ismertetnék, ez minden kétséget kizár. Hogy Pál apostol ma beszédeit és intelmeit nemcsak élő szóval és levélben

osztogatná, hanem nagyon felhasználná a sajtó szolgálatát, az kérdést sem szenvedhet.

Épen emiatt bár nem tulajdoníthatunk soha a sajtónak olyan szerepet, sem olyan fontosságot, mely a lelkipásztor élő szavának és élete példájának prédikációját háttérbe szorítaná, vagy jelentőségében csökkentené, mégis el kell ismernünk a sajtó fontos segítő jellegét e téren is. A lelkipásztor jelleme, élete, példája és társadalmi munkálkodása mindig fontos, sőt első fontosságú mozzanat lesz a vallásos és egyházi élet terén. Az ige, az élő szó sem szorulhat soha háttérben, sem a gyülekezetben, sem egyesekkel szemben, míg emberek maradunk, kik Pál apostolként szükségét érezzük annak, hogy egymást látva *együtt buzduljunk fel egymás hite által*.

Ezeken kívül és ezek mellett azonban *a mai életnek ezernyi apró mozzanata és vonatkozása van, melybe bele kell hatnia az igének és ott megújulást teremtenie, de nincs rá más eszköz csak a már odáig elhatolt sajtó*.

Mily kicsiny töredéke az evangélium erejére utalt világnak az a hívő sereg, mely alkalmanként templomba gyülekezik és az ígét élő szóval hirdetve hallgatja! Sőt hiveinknek is jelentékeny száma idegen már templomainktól, vagy csak nagy néha látogat el oda. Pedig mindezeknek lelke — sokszor öntudatlanul — eped és sóvárog az igazság, az erkölcsi értékek és javak után. *Annál jobban rá vannak utalva és szorulva az evangélium életére, minél távolabb járnak tőle*.

Hogy férjünk azonban lelkünk világához? A lelkipásztor személyes látogatásai annál ritkábbak lehetnek, minél jobban elvegyül az ilyen lélek a városok tömegében és tömkelegében. S minél ritkább a személyes érintkezés, annál formaszzerűbb, annál kevésbé lehet mélyreható, lelket átalakító és vezérlő hatása.

Ilyen helyzetekben nélkülözhetetlen szolgálatokat tesz a református sajtó. Egy-egy vallásos elmélkedés, egy kis traktátus, valami egyházi vagy hitéletet tárgyaló füzetke alkalmasan ajándékozva és helyezve el, nagyon áldásos eredményre vezethet. *E sajtótermékek ott maradnak akkor is, mikor a lelkész nincs jelen, s folytatói az ő munkálkodásának*.

Nem szorítkozhatik azonban sajtómozgalmunk pusztán ilyen vallásos iratkák kiadására és terjesztésére. Sokak ugyanis olyan idegenek vagy ellenségek indulatúak egyházzal, vallással szemben, hogy el sem olvassák, amiről sejtik, hogy vallásos vonatkozása van. Soknak majdnem kizárólagos szellemi tápláléka az ujságja, melyet olvas. Ennek hireire szinte esküdni merne, világnézetét egyedül helyesnek, fejtegetéseit állandóan a tudomány színvonalán állóknak gondolja. Ujságjából merít és vesz át lelkébe embertársai iránt gyűlöletet, meghasonlást. S mindazt, ami ártó és káros gondolat lelkében, modern felvilágosult világnézetnek gondolja.

Ki nem fejezhető szavakban az a kár, melyet kortársaink lelki világában a keresztyéntelen ujságok hírei, cikkei és fejtegetései okoznak. Milliók lelkét idegenítik el ezek az evangéliumtól. Viszont milliók lelkét vezérelnék helyes útra, ha mindez ujságok keresztyén szellemben irnának! Nem úgy értem ezt, hogy állandóan vallásról, egyháziaságról és bibliáról cikkezzenek; hanem napi eseményeket, politikai életet, társadalmi-mozgalmaikat igaz értékük, erkölcsi tartalmuk, a keresztyén haladás és művelődés szempontjából világítanának meg. Nagyon jól egészítené ki lelkészi; evangéliumhirdető munkánkat az az ujság-irodalom, mely tárgyának elbirálásánál soha sem állana szemben az evangélium, hit- és erkölcsi elveivel, hanem ennek fényétől volna vezérelve.

Ezért kell törekednie a mai református sajtómozgalomnak arra, hogy minden más különbségen felül emelkedő tisztán keresztyén szempontból vezetett és irányított ujságot adjon az olvasók kezébe.

Az ujságokéhoz hasonló elterjedésnek és közkedveltségnek örvendenek a sajtónak regény- és szépirodalmi termékei. Akik soha sem olvasnak bibliát, egyáltalában nem érdeklődnek templom és vallás iránt, érzékük sincs talán Jézusnak isteni jelleme és példája iránt, azok olvasói, esetleg nagyon buzgó olvasói a legmodernebb regényeknek, tárcáknak és más szépirodalmi termékeknek. *Az emberi lélek nem lehet el eszmények nélkül. S ha vallásos életéből és világnézetéből nem jut ilyenekhez, mindennapi olvasmányjaiból vonja el és alkotja meg eszményeit.* Így alakul át a lélek lassan-lassan, de elég bizonyosan olvasmányai szerint.

Ha nem tudnók, mennyire emésztik korunk gyermekei a regényeket és elbeszéléseket, gondoljunk arra, hogy a *Milliók könyve* mily hamar vált igazán milliók könyvévé, s utána más vállalatok füzetei is mily rohamosan kerülnek közforgalomba. *Ez a példa tanúsítja előttünk, hogy a szépirodalom ma közszükséglet; keresztyén szellemű művelését tehát elhanyagolni nem szabad.* Tudnunk kell írni vonzóan, érdeklődést keltőleg, irodalmi értékkel, de egyuttal evangéliumi szellemenben.

Amennyit ront a léha, könnyelmű szépirodalom és tartalmatlanul silány vagy tulreális regény, ép annyit épít és nemesít ugyanez irodalom megfelelően nemes tartalommal.

Ha a mai kor gyermekeinek bibliájává a regény és költészet vált, nekünk e téren is meg kell szólalnunk, e műfajokban is vallomást kell tennünk örök nagy eszményeinkről. Míg ezt meg nem tesszük, s az erre hivatottaknak ref. sajtó megteremtésével alkalmat nem adunk, lelkészi munkánk nincs kellőképen elvégezve, nem terjed ki minden körre és térre, melyen építő munkánkra szüksége van e világnak.

* * *

Lelkipásztori munkára kiegészítése lesz tehát és hivatásunk kötelességében járunk el, ha a sajtómozgalmat minden erőnkől támogatjuk, támogatására a ránkbizottak figyelmét is felhívjuk. Amint a mód és alkalom megadatik, nem kell félnünk, meg lesznek a sajtónak minden téren a maga munkásai.

Kiváló munkásai voltak a református sajtónak hazánkban már a XVI. században is. Az a kor átérezte a sajtó időszerű voltát épúgy, mint azt, hogy természetes kiegészítője a lelkipásztori munkának. *Lehetősetlen, hogy át ne érezzük ugyanezt mi, kik ma már nagy hatalomnak ismerjük a sajtót, s nagy hatalmának felhasználására rá is szorultunk.*

Ez a világháború ugyanis minden téren nagy erőfeszítések ideje. S ha a megfeszített erők annyit romboltak, mint amennyit fájdalmasan tapasztalunk, nekünk magunknak is meg kell feszítenünk minden erőnket minden téren, kik az építésnek és megbékéltetésnek vagyunk hivatott munkásai.

Dr. Tóth Lajos.

CSENDÉS ÓRA.

A munka áldása.*

„Hogy mindnyájan egyek legyenek,
mint te én bennem, Atyám”!

Ján. 17.; 21.

A lelkipásztor munkájának dicsősége a legmagasabb dicsőség, öröme legmagasabb öröm e világon. Mindkettő annak a ténynek a tudatából fakad, hogy Isten engem szemelt ki munkája tovább vitelére, hogy engem Istenhez nemcsak a gyermeki szeretet örök kapcsolata köt, hanem egyben az a tudat, hogy választott eszköze, munkatársa vagyok e világon. A munka, a melyet végzek, nem az enyém, nem elmúló, földi eredményeket céloz, hanem Istené, a ki a maga lelke egy szikráját adta az én lelkembe, s a ki ez által diadalt ad nekem. Mert nem a dicsőség, nem az öröm a lelkipásztor munkájának diadala, hanem az az áldás, mely a munka nyomán, a munkából fakad, s mely a lelkipásztor egész életét áldássá teszi azok számára, akik között él.

Igy a lelkipásztor munkája áldássá lesz a gyülekezet életében. Neki adatott meg az a felséges kiváltság, hogy lássa, hogyan válik termő erejűvé a mag, amit elhintett. Az igehirdetés ezért lesz a jó lelkipásztornak gyönyörűség, örömteli munkává. Tudja, melyik szívnek mire van szüksége; látja a harcokat, melyeket az egyik az élet kísértéseivel folytat, onnan alkalma nyílik beleszólni e küzdelembe és talán eldönteni azt. Látja a bánatot, mely sötét fátyolként nehezedik a másokra; ezt elszakítani senkinek sincs hatalmában, csak neki. Egy harmadik lélek nagy feladatok alatt küzd, ki könnyíti meg? az az izenet, a mi az ő szívéből tör elő. Az ő nem lankadó buzgósága, csalódások és nehézségek közt meg nem törő hite hívja életre azokat az intézményeket, melyek a gyülekezetét közelebb viszik Istenhez. Az ő szíven törik meg minden áradata a küzdelmeknek, melyek az ő gyülekezetét támadják és fenyegetik, s ez a szív, mint ércfal áll ellent mindezeknek. Mikor minden házban elaludt a lámpa s a falu csöndje fölött az éj kiterjeszti szárnyait, a lelkipásztor ablakának világossága bizonyítja, hogy ő még ébren van és örökdió gyülekezete álmai fölött. Szeme eltekint az alvó falu sötétlő házain, s arra gondol, hogy felelős ezekért, a kik Istentől kívül az ő óvó és vezető szívébe vetett bizalommal nyugosznak. S minél többet és többet látanak meg nyiladozó szemekkel az ő vezetése nyomán Isten csodás világter-

* Szerzőnek „Egy lelkipásztor naplója” c. megjelenés alatt álló művéből.

véből, annál világosabban látják, hogy jelentkezik Isten áldó, vezető kegyelme az ő életük számára abban, a kit hozzájuk elküldött.

De a lelkipásztor munkája csak akkor lesz igazán áldás a gyülekezetre nézve, ha már magának a lelkipásztornak életét áthatotta áldó és fölemelő erővel. Addig csak rutin és szemfényvesztés a munkánk, míg magunk nem éreztük ennek áldó hatását. És ki ne érezné ezt, ha elgondolja, hogy azt az életet akarja átadni nekik, melyet ő már megnyert. Azt az isteni életet, mely az ő lelkében buzog. Mikor az erő igéit szólja, abból meríti ezt, a honnan a maga lelke merített a leveretés idejében. Ha maga látta Isten szabadító karját, nem teheti, hogy meg ne mutassa a fájdalomtól sujtottnak, s a ki neki adott erőt az élet ezer feladatával szemben, bizonyára az ő lelkén át ad másnak is. A maga életének a tanúságait viszi ki közéjük, a maga életének áldásait szórja pazar kezekkel, s minden megújult, Istenhez kapcsolódott szív, minden kísértetein győzedelmeskedett lélek diadala az ő közelebb jutása Istenhez. Ahogy a gyülekezete az ő lelkén át látja meg Istent, úgy Isten a gyülekezete lelkén, hősiességein, szent reménységén át szól biztató, atyai hangjával őhozzá. Isten kezét látja annak nemes munkáiban, vezetését hű törekvéseiben, és amint jobban és jobban kialakul azok szívében az isteni képmás, annál közelebb és közelebb érzi magát ahhoz, a ki ime a gyülekezetet is áldássá tette a lelkipásztor számára.

És lehet-e kapocs szilárdabb, mint ez a lelkipásztor és gyülekezete között? Megbonthatja-e valami az áldott, szent köteléket? Talán meglazíthatják félreértések, de elszakítani még a halál sem lesz képes. Sírba hullhat az, a ki „sokakat vezetett igazságra“, de lelkének erejét nem törheti meg semmi. Hiszen Istenben találkozott össze, ismert magára a két, együvé tartozó lélek. „Akárom, hogy ahol én vagyok, ők is velem legyenek“ — imádkozott az isteni Pásztor, és tanítványai azóta is e földi élet sok háborgásai közepette is megtalálják őt. Így találja meg őbenne egymást a gyülekezet és lelkipásztora. S a lelkipásztor életének és munkáinak áldása, diadala ez, hogy „mindnyájan egyek“ lesznek Istenben és Isten által!

I. L.

I G E H I R D E T E S.

KULTUSZ.

I.

Ő előbb szeretett minket...

— Úr. T. C. konfirmációjára. —

I. János 419.

Amint itt állasz előttem fehér ruhában, kipirult arccal: magad egy néma prédikáció vagy arról a szeretetről, amely *előbb szeretett téged*. Szeretett téged akkor, amikor még csak ígérlet és reménység voltál, szeretett téged akkor, amikor a bölcső volt egész világod s fejedét imádságok és könnyek fénypárázatában odatartotta a keresztség alá; szeretett téged boldog, növekvő gyermekségedben munkával, szenvedéssel, fegyelemmel és áldással, amíg felékesítve ide vezérelt s most körül áll téged, mint az aranygyűrű az ékkövet. Ez a szeretet a te szülőid, nagyszülőid szívéből áradt reád, azokéból, akik idelelni gondoztak s azokéból, akik odafenn vigyáztak reád.

Most megtudod, hogy ez a földi szeretet csak halvány viszfénye, árnyékos képe volt annak a szeretetnek, amely az Isten szívéből áradt feléd ezer meg ezer láthatatlan, lelki csatornán. Mind abban a szívben, amelyikből meleg hullott reád, az ő szeretete szólt feléd. Boldog gyermekségedet az ő szeretete hinté tele ezer apró örömmel, nagy belső világossággal. Isten szeretete mosolygott feléd a karácsonyfák illatában, az igazságok fényében, mind abban az örömben, amit neked egy-egy jótett, vagy szívből jövő bocsánat okozott; mindaz, amit eddig szépek, jónak, szentnek találtál, üzenetet hoz arról, hogy Isten szeretett téged.

S amint elmerültünk együtt a szentírás titkaiban s komolyan, figyelve velem jöttél az isteni kijelentés aranybányájában: ezt a szeretetet mind mélyebbnek, mind nagyobbak láthattad. Láttad, hogy Istennek ez a szeretete kiválasztott téged még a világ teremtése előtt, nem azért, mintha te különb lennél, mint más, hanem azért, mert megkönnyült rajtad s felvett a földről, mint egy kavicsot, hogy ékkővé formáljon s beleillesszen az ő koronájába. Láttad, hogy mit tett érted! Mint zengettek a zsoltárok, hogy egykor a te lelked boldogan visszaverje

dallamát; szenvedtek, küzdöttek a próféták, hogy a te lelkiismereted könnyűvé, felületessé ne váljon, tele lett Galilea levegője a Jézus példázataival, hogy aranyszálai átszöjjék a te lelkedet; és hullott, hullott a keresztről az a drága vér, megindult az átszegezett szívnek mysticus patakja, hogy a te lelked is fehér legyen, a te szíved is boldog legyen, kiengesztelődés, bocsánat permetezzék reád és egykor viszontlásd odafenn azokat, akiket annyira szeretted idelelni.

Ő elébb szeretett téged. Szerelme úgy árad feléd, mint a föld sarkaiból a delejesség. Úgy-e, drága, boldog öröm megérezni ezt a vonzó, hatalmas erőt s csendesén, tapogatózva, egyre nagyobb bizonyossággal feléje menni, mint ahogy a hideg, nyirkos szobából megy ki a meleg után az odakünn tűző májusi napra a szegény vak gyermek! Úgy-e boldog öröm, erre a nagy, hívó, ébresztő szeretetre visszafelelni ébredő, felelő, hű szeretettel!

Szeresd hát te is őt! Mindenek felett bizzál benne; Istent semmi sem bántja úgy meg, mint ha nem bizunk benne, vagy ha másban bizunk.

Azután ismerd meg minél jobban. Sokat kell Istennel találkozunk, hogy megismerjük őt. Annyi szépsége, annyi nagysága, annyi dicsősége van az ő életének, hogy nemcsak a földi élet, de az egész örökkévalóság kevés annak a felfedezésére. De viszont, mit ér a földi élet és milyen sötét kárhozhat lehet az örökkévalóság, ha nem használjuk fel arra, hogy Istent közelebből ismerjük meg.

Jézus Krisztus legyen legbensőbb barátod, drága és hű pásztorod, urad és királyod. Istenségében ragyogva szeretettel, irgalommal teljesen, az emberi szépség és isteni alázat teljében áll előtted s várja a lelkeket, mindnyájunk lelkét, az ő fehér menyasszonyait. Igéri, hogy megőriz, megtart; estedben felemel, válaszútnál tanácsol, meredélyen átvezet szenvedésedben megvigasztal, halálodban megerősít.

Szeresd hát őt és légy hálás iránta. Légy hálás, hogy szívedet lelkével betölti; engedd, hogy a szíved teremjen jó gyümölcsöket: annyi béke, annyi jószág, annyi figyelem, áldozat fér el abban a te szívedben, csoda-szelencze az, tele van kincsekkel, csak kezd el kirakni. Egy szó, egy fillér, egy kézszorítás, ha az áld, ha segít, ha szolgál, drágább kincsek minden diadémnál.

Szeresd őt! Szeresd azokat, akiket ő adott neked, azt, akit elvett tőled, szeresd testvéreidet: a hozzád hasonlóan bűnös, gyarló embereket. Szeresd a mi anyaszentegyházunkat, ezt a halvány arcú, mátyásbéllyeges, fájdalmas és boldogságos anyát, amelynek köntöse őseid áldozataitól és őseid csókjaitól csillog.

Egész lényed legyen halk, boldog, határozott visszhang a feléd kiáltó atyai szóra; légy teljes boldog bizonyos felelet az Isten-kérdésére: Szeretsz-e engem? Te tudod Uram, hogy szeretlek téged, amen.

R. L.

Az Úr közelében.

— H. I. és Sz. M. esküvőjére. —

Filipp. 4₄₋₇.

Ti még talán nem is éreztétek, hogy milyen boldog állapot a biztonságnak, a védőerőnek a tapasztalása. Majd megtanuljátok, hiszen alig van fontosabb leckéje az életnek számotokra, mint megtudni azt, hogy milyen jó dolog biztos, békés fészekkel binni egy idegen, oh, annyiszor ellenséges világban; milyen jól esik fedél alatt ülni, mikor odakünn zápor hull és villám cikázik; milyen jól esik kősziklán állani meg, mikor fekete vizek partmosó haragja zúg felénk.

Ilyen fészek, ilyen fedél, ilyen kőszikla az Isten közelléte.

A közelünkben tudott nagyság felemel, megnyugtát. A százados tölgy alatt üdőbbek, mélyebbek és nyugodtabbak az álmok, mint a vezna akácfa alatt. A nagy emberek közelében biztosabbak, békésebbek, határozottabbak vagyunk. Amint nő a nagyság, amelynek közelében élünk, úgy nő a nyugalomunk, a bátorságunk, úgy lesz mélyebb, teljesebb, tömörebb az életünk.

Igazi élet tehát csak az Úr közelében van, mert ő a „légnagyobb nagyság“

Először azért, mert ez az élet nagy belső örömtől van átvilágosítva, mint a villódzó ölü tengeröblök. „Örüljétek az Úrban mindenkor, ismét mondom, örüljétek“, szinte úgy zeng felénk ez a biztatás, mint valami ujjongó angyali kórus. Örüljétek, mert az öröm Istennek legszebb ajándéka, egy drága, atyai ráadás az enélkü is teljes világban; az öröm a legfelségesebb misszió, az életnek legszentebb liturgiája. Oh, boldog kiválasztottak, hogy ti örülhettek! A szívetek tiszta, mögöttetek nincs elrontott élet, árnyak nem suhannak utánatok, hogy megőljék ajkatokon a születő mosolyt. Csupa kezdet, csupa ígérlet vagytok; az élet nagy aranykapcsos könyvében két ékes, összefonódó iniciálé, amely egy új költemény címét indítja meg. Vajha ez a költemény egy zsoltárrá váló énekek-éneke lenne.

S-hogy az lehessen, ismétlem: az Úrban örüljétek. Örömötök ott fakadjon fel az ő közelében és ott ragyogjon az ő dicsőségére. Fonódják rá az ő nagy nevére, mint a tölgyre a hajnalkák: belőle táplálkozzék és őt ékesítse fel. Annak örüljétek, amit Ő drága ajándékul, áldással adott nektek: a tisztaságnak, a hűségnek, a gyümölcsöző életnek. Annak örüljétek, hogy mindeniket gazdaggá tette a másik szívével: a másik szerelmével, ifjúságával, lelkének mélységeivel, szárnyaival. Annak

örüljétek, hogy a lelketek ő benne úgy összefonódik, hogy sohasem veszíthetitek el egymást; test szerint, egykor, igen, de lélek szerint soha. Úgy örüljétek Istennek, mint a madár a levegőégnek, a heliotrop a napnak, a nefelejts a harmatnak: azaz éljétek vele. Éljétek az ő felséges gondolataival, amelyek szárnyra hívogatnak, az ő nagy erős szeretetének verőfényével, amely körülönt élető hevével, kegyelmének üdítő harmatával, mely a fájdalom, bánat, töredelem éjszakáiban boldog bőséggel reátok permetez.

Másodszor az Úr közelléte szeliddé tesz épen az öröm által. *A ti szelid lelküsetek ismert legyen minden ember előtt!* Boldog emberek nem kötekedők és nem házsártosak; boldog emberek adakozók és nem követelők. Akik tudnak egymásnak örülni, azok nem lehetnek terhére egymásnak. A szelidség mérője pedig az, hogy tudjatok bocsánatot kérni és adni. Bocsánatot kérni a legemberibb dolog, legrokonszenvesebb egy ember akkor, mikor megköveti azt, akit szeret. Legtöbb az ember akkor, mikor bánja, hogy olyan kevés. És bocsánatot adni: ez a legnagyobb öröm, Isten izelítőül juttatta ezt nekünk, hogy érezzünk meg valamit az ő boldogságából.

De nemcsak szeliddé, hanem nyugodtá is tesz az Isten közelléte. „Semmi felől ne aggódjatok, hanem imádságaitokban és könyörgéseitekben minden alkalommal hálaadással tárjátok fel kiyánságaitokat az Isten előtt.” Forrás mellett senki sem sírt azon, hogy meg fog szomjazni; fa tövében, hogy nem lesz árnyéka, Isten közelében, hogy nem gondoskodnak róla. Isten közelében nincs aggodalmaskodás, mert hozzá épen jósága és áldása ajtaján érünk közel s aki ezen a két ajtón átment, annak egész lénye csöndes hálaadássá változik. Az ő közelében mi csupa kérés vagyunk, ő csupa ajándékozás; mi csupa kérdés, az ő szüntelenül reánk néző szeme ezer felelet, csupa jó válasz; ıme az a titokzatos közösség, az a boldog társalkodás, amit a hívő lélek az ő Urával folytat.

„És Istennek” stb. 7. vers. Ez a békesség minden értelmet felülhalad: azaz csodálatosan, érthetetlenül nagy. Az igazi boldogság is ott kezdődik, ahol olyan nagy, hogy megmagyarázni sem tudjuk, ahol a boldogság édes csodaképen fölibénk nő és reánk zuhantában elborít, mint egy távolról megindított óriási, meleg hullám. Ez a békesség is mysticus: csak ajándékba lehet kapni: megfoghatatlan, mint a harmonia, abból támad, hogy a ti szívetek össze van hangolva s zengésé halkan, édesen beleolvad az Isten életének nagy symphoniájába.

Megőrzi titeket, ahogy a harmonia megőrzi önmagát: fél a hamis, durva hangtól, mert az megrontja, tönkreteszi, s ha elszakad a húr, még azután is sokáig zeng tovább: láthatatlan hullámokon röpülő csillagok felé.

Az Úr közel. Közel, mint lelketek Ura, királya, barátja és vőlegénye

s várja, hogy tisztán menjeteK felé. MenjeteK feléje szerelmeTekkel: ma virág az, holnap gyümölcs, holnapután új fa. MenjeteK feléje és vigyéteK neki a belöleteK kibontakozó életet, mint az üstökös-csillag az uszályát; menjeteK és tegyéteK szebbé a világot és fényesebbé az eget.

Boldog kezdetül tegyéteK le az esküt.

R. L.

III.

Elég.

— Br. Apoc Istvánné felett. —

Elég neked az én kegyelmem. II. Kor. 12.

Úgy lett oda, ahogy a sóhajtás száll el: könnyen, észrevétlen, örökre. Mint a sóhajtás, amelynek könnyűsége nem mondja el, milyen nehéz volt a fájdalom, amelyből született; amelynek röpkességéből nem is sejtheted, milyen sokáig tartott az a szenvedés, amely végre feloldódott benne. A tó tükre is egyformán, elsimuló, gyűrűket vet, akár királyi diadémok, akár sáros kődarabok sülyedtek el benne. Elköltözött társunk kisimuló, megfényesedő vonásai sem árulják el, ki volt, mit szenvedett, mit veszített, mi veszett el benne . . .

Ti tudjátok, hogy itt egy drága, szelid, szenvedő szív sülyedett el a mulandóság vizeiben. Ti ismertétek e szívnek jóságát s érzitek annak melegségét, mint a multból felétek csapódó régi-régi illatot. Ti láttátok ezt a szívet a szenvedések kohójában izzani — ha lehunyjátok szemeteK, szinte világít elöttetek, mint egy tüzes golyó. Ti tudjátok, mint tudott csüngeni egyetlen gyermekén s elhomályosuló szemei előtt mint világított a fiának az arca s hogy nyult ki a sötétségbe remegő keze, hogy megáldjon, megóvjon egy drága fiatal főt.

És most hallatszík a szó *elég*. Ugyebár, nincs benne semmi fenyegető, semmi borzalmas; lágy és pihentető, szabadulást és jutalmat hozó ez az íge.

Elég volt a próba. Isten elérte ezzel a földi-élettel a maga célját s most átalviszi új alakulásba. Elérte azt a célját, hogy országá terjedt, neve megszentelődött. E szívvel több lett a világon a szeretet azzal is, amit ő sugárzott ki, azzal is, ami feléje, érte, miatta sugárzott. E szívvel több lett a világon az igazság: aki őt szerette, titkon, észrevétlen nemesebbé vált; aki őt bántotta, abban felszínre kerültek lényének szomorú, sötét vonásai — betegágya mellett ült a Jutalom és a Büntetés. E szívvel több lett a világon a kegyelem. Isten újra példáját adta annak, hogy ő jóságos, hűséges Atya, aki bujdosó gyermekei előtt

csodálatos belső világok palotáját tárja ki, aki titokzatos módon közö-
séget tart egy lélekkel s nagyobb gondot fordít egy hervadó levélre,
mint a csillagokra.

Újra kiderült, hogy elég az ő kegyelme. Elég a naprendszereket
összetartani, elég egy törékeny asszonyi szívet átvezetni az életen;
elég mécseseket vagy tűzoszlopokat gyujtani a borulat idejében. Bizo-
nyára elég nagy, elég mély az ő kegyelme arra, hogy e drága lelket,
örök végzése szerint dicsőséges hajlékaiban elhelyezze és megkészítse
a boldog viszontlátást.

Elég az ő kegyelme arra, hogy megvigasztaljon titeket s ezzel a
halállal is közelebb vonjon magához. Elég arra, hogy halálával ne fogy-
jon meg a szeretet: az ő szíve helyett ti szeressetek tovább és ne
fogyjon meg az áldás: az elköltözött édesanya épen olyan erős Isten-
nek ajánlás legyen, amilyen az élő volt.

Erre a kegyelemre bizzuk rá magunkat és imádkozzunk.

R. L.

IV.

Ahol a föld összeér az éggel.

— Djélal Chefquet Álmos felett 1918. VIII./13. —

Amint itt fekszik előttünk, mint egy bábajos, lefátyolozott kép, a
lét legmélyebb bölcseségének symboluma: két világ ér össze benne: a
föld és az ég.

A föld adja a jajszót, a könnyet, megnyítja a fájdalom kútjait,
amelyből felcsapnak és megáradnak a keserűségnek vizei. Adja a panaszt,
a kérdőjelt, a vesztés lázongását; adja a birás emlékeit, az elsuhant
angyalok lábnyomának csöndesen elfakuló fényét. Adja mindazt, aminek
nincs értelme, ami üresen ásít, amiből a halál hideg lehellete érzik.

De föléje borul az ég mystikus csodáival, kéklő mélységeivel. Az
ég, amelyik mélyebb, mint amilyen erős a te elébe repülő szárnyad;
amelynek több fénye van, amennyit fel tud szívni szomjas lelkednek
ezer tikkadó pórusa.

Oh, ha megéreznétek azt az izzó, örök szeretetet, amely karjaitokról-
karjaira vette! Oh, ha látnátok, mint megy mosolygó tuszul egy hódító
világ: a menny fölé, hogy ti utána sóhajtsatok, utána vágyjatok, s bele-
polgárosodjatok a dicsőség országába! Mint vált a lénye körültek
felülről csengő, édes, halk beszéddé, mint sugárzik át lényén egy ő-
jelentés: az Isten szeretete. Mint fog körül titeket ma még a fáj-
dalom Nessusingével, holnap talán a hitvallók fénypalástjával Istennek
egy nagy, szerelmes gondolata.

Isten a gondolatait testekbe öltözteti, mikor azt mondja el, hogy kicsoda a világ; de kiszabadítja gondolatait a testekből, mikor többet akar mondani, mikor azt akarja elmondani, hogy kicsoda ő! Az ember újjong a megtestesülés nagyszerű során, mert virágot lát, gyümölcsöt számlál, szeret, életet ad, nevel. De nem szabad sírnia, mikor a nagyobb dicsőség útjára ér: a meglelkesülés útjára. Mikor a földi élet széthull s mennyei palánták nyulnak fel belőle; mikor a látható dolgok: mosolyok, bánatok, életsorsok, gyermekarcok, férfitörzsek lassanként foszló ködökké válnak s a látható világ muló vonalaiból kibontakozik az örökkévaló világ szépsége, mint ahogy lemossák a szennyet a műremekekről.

Ez a két vonal: a Gondolattól a testek felé és a másik: a testektől a Gondolat felé haladó az ilyen parányi koporsónál metszi egymást. Ezért olyan, mint amikor a föld összeér az éggel. Ahol pedig a föld összeér az éggel: ott szívárvány és hajnal terem. Ott vigasztalás és élet terem.

R. L.

Salesi Ferenc mondta az ítélkezéstről: „A felebarátaink lelke a jó és rossz tudásának fája; büntetetlenül senki sem érintheti. Isten tartotta fenn magának. Különös, hogy az ember arról akar ítéletet mondani, amit nem ismer: felebarátja lelkéről, amit meg ismer, a saját lelkét, azt megítélni vonakodik.“

A halandó ember szándékai olyan vakok és bizonytalanok, olyan állhatatlanok és ellenmondók, hogy Isten nem büntethetné meg érzékenyebben, mintha mindent akarata szerint hagyna menni.

Morus Tamás.

VALLÁSOS NEVELÉS.

A mi fakultásunk.

Tanári székfoglaló értekezés a kolozsvári ref. theol. fakultás évmegnyitó ünnepélyén,
1918. szeptember 15-én.

Főtiszteletű és Méltóságos Püspök Úr!
Méltóságos Elöljáróság!
Nagyfőtiszteletű Tanári Kar!
Mélyen tisztelt Közönség!
Nemes Ifjúság!

Ezelőtt épen tíz esztendővel léptem át először ennek az Alma Maternak áldott küszöbét, mint I. éves theologus diák s ma, tíz hosszú év elteltével úgy lépem át újra, mint professzor.

Tíz esztendő egy nemzedékek hosszú sorait táplálni s nevelni hivatott főiskola életében csekély idő — ám egy parányi emberi életben, az *én* életemben nagyon sokat, szinte *mindent* jelent. Életem ez ünnepélyes pillanatában, rámnézve a legünnepélyesebben, visszapillantva egy évtized küzdelmeire, — az édes és fájó emlékek olyan sokasága rohanja meg s lepi el lelkemet, hogy minden próbálkozás erőtelennek bizonyúlna szavakban kifejezni ez áradat *sulyát* — amely azonban, mint a pálmát a magáé, nem lever, hanem *felemel*. De elég is, ha ezen a helyen s ezen a napon hálás és ünnepélyes bizonyosságot teszek arról, hogy én a lelkiekben mindent ennek a drága intézetnek köszönhetek. Sok, sok ifjú lélek között az enyém is itt élte át egy sereg dőre álom, helytelen illuzió, ferde ambíció, kiforratlan salak fájdalmas pusztulását, — de e közben, áldott legyen érte a kegyelem Istene, — itt nyíltak fel szemeim a világnézet és az erkölcsi eszmény kialakulásáért vívott forró lelki harcban — meglátására olyan eszménynek, olyan szolgálatnak, olyan szent életlehetőségnek, olyan magasságokon és mélységeken átívelő életútnak, amelyeket oda nem adnék, föl nem cserélnék mással semmiért, soha. Itt, drága Mestereknek amaz egyetlen és dicsőséges Mester által irányított kezei alatt folyt le bennem is Istennek az a csodálatos világteremtő munkája, mellyel „*az, a ki szólt: sötétségből világosság ragyogjon! : világosságot gyűjt szivünkben az ő dicsősége ismeretének a Jézus Krisztus arcán való világoltatása végett.*“ (II. Kor. 4. s.)

Azt a szent köteléket, amely engem eszményeimhez, eszményeimnek örök királyához, az Úr Jézus Krisztushoz kapcsolt, azt látom és

szeretem én ebben az intézetben, ezért tekintem szellemi anyámnak, akitől kaptam azt a lelket, amellyel az Anyaszentegyház holtig való szolgálatába léptem, s amely szent szolgálatot előbb mint középiskolai hitoktató, majd mint falusi lelképásztor, azután mint az ősi sárospataki főiskola theol. akadémiajának professzora immár hat év óta Isten segédelmével mindig egész lélekkel hordozni igyekeztem — s most pedig végre, ifjúi álmaim legszebbikének áldott teljesülése ezen szent pillanatban alázatos, de boldog és örvendező szívvel ajánlok fel újra és egész életemre Neki, ennek a drága Édesanyának, áldva az Istent, aki *hazahozott*.

Mert mélyen érzem s bizonyágtévésként kell hangsúlyoznom, hogy a legparányabb, legjelentéktelenebb emberi élet útjain s így az enyémen is maga az Örök Kegyelem Istene akarja megdicsőíteni magát, s ő vezérli és kormányozza a szertefutó életutak beláthatatlan labirintusát titkos céljai felé: azért amikor hálás köszönettel gondolok azokra, akik mint jó Atyák és Mesterek, dajkálgatták és nevelték bennem a szolgatársat; a hőcs Örállókra, akik csekély mivoltomban ily díszes és felelősségteljes munkára az építőmesterek sorába állítani méltónak ítélték, s mikor igaz szívből kérem Őreájuk a kegyelem minden áldásait, — hiszem, hogy *Ővelük együtt* kiálthatok fel: legyen a hálaadás, a tisztesség, a dicséret és a dicsőség egyedül Istené, mindörökre!

Úgy érzem, mélyen tisztelt hallgatóim, hogy az én mostani székfoglalásomnak mindazoknál fogva, amik lelkemben élnek, s amiknek csak tört hangjai tudnak most szavakká alakulni ajkaimon, egyetlen feladata s tárgya lehet számot adni arról, *hogy miben látom pótolhatatlan és nélkülözhetetlen feladatát a kolozsvári ref. theol. fakultásnak e veszterhes jelenből kibontakozó bizonytalan jövőben; minek és hogyan fogom fel azt a munkát, amelyre mint ez intézet nyilv. rendes tanára, ezennel egész életemet ajánlom fel Istennek tetsző áldozatul?* Erre akarok hát röviden megfelelni.

1. Ennek az intézetnek mindenekelőtt, egyrészt folytonos és nemes tradíciójánál, másrészt eszmei lényegénél és hivatásánál fogva a szó legmagasabb értelmében vett *tudományos főiskolának* kell lennie. „Emelve ez intézet a *vallástudománynak* és pedig kapcsolatban e hazarész egyetemével,“ — mondotta e fakultás felavatásakor az ihletett-ajkú igehirdető, Molnár Albert professzor. Nem csak és nem egy *tényt* mondott ki ezzel, hanem egy *ideált*, egy kötelező életparancsot.

Ez az intézet azért emeltetett, hogy művelje a *vallástudományt*, a tudomány művelésének sérthetetlen törvényei szerint, szabadon minden idegen szemponttól, köttetve egyesegyedül az igazság szempontja által. S ezt a köteleztetést ma százszor inkább kell hangsúlyoznunk s munkánkban megvalósítanunk, mint valaha. Nem azért, mert el akarjuk odázni és le akarjuk kicsinyelni azt a feladatot, amely erre az intézetre

a *lelkésznevelés* kötelességében ruháztatott reá, hanem *épen azért*, hogy annak megfelelhesünk. Épen ezért meg kell szabadítanunk a theologiai főiskolát attól az előítélettől, hogy az egy papgyártó ipari szakiskola, mesteremberek előállításának gyári műhelye. A theologia maga nem egyéb, mint *vallástudomány*. Ha tudomány, akkor nem *teremtheti*, nem *csinálhatja* a vallást, mert a vallás a theológiának *tárgya*; az a letagadhatatlan szellemi reálitás, amelyre a tudományos reflexió minden vonatkozásában fordul. A vallás tehát *elsőbb*, mint a theologia; *előbb* van vallás, azután theologia, minthogy *előbb* van természet és azután természettudomány. A vallás tehát nem a theológiából származik, hanem a *hitből*. E hitet a theologia nem teremtheti, hanem *feltételezi*. Sokan ma is úgy gondolják, hogy a theológiának az a kötelessége, hogy a hitetlennek hitet adjon s hívő lelkipásztorokat faragjon hitetlen lelkészjelöltekből. Ez ellen a nézet ellen erőteljesen küzdeni kell, mert képzelenség. A hit nem a theologia, hanem az Isten ajándéka, szabad kegyelmi ténye. Akinek nincs hite, az hiába várja azt a theológiától. Alapvető és nagyfontosságú igazság az, hogy a *theologia művelése feltételezi a hitet a theologusban*. Az a tény, hogy hit nélkül nincsen theologia, nemcsak abban az *objectív* értelemben igaz, hogy a teol. vizsgálódásnak előbb tárgyra van szüksége, amelyet vizsgáljon s így a hit *elsődleges* jelenség, a vallástudomány pedig másodlagos, — hanem abban a *subiectív* értelemben is, hogy magának a theologusnak kell *hívőnek* lennie, hogy a vallást tudományosan megérthesse. Kétségtelen dolog ugyan, hogy a vallás, mint obiectum, rajtunk kívül is létezik, mint történelmi és lelki tény, azonban, ha önmagunkból hiányzik, akkor ennek az obiectumnak igazi magyarázatát sohase bírjuk megadni, nem érthetjük meg a vallást másokban, amíg nem éljük át azt önmagunkban. Ez a tény azonban nemcsak a theológiában, hanem többé-kevésbé minden tudományban áll. Tény az, hogy minden tudománynál elengedhetetlen subiectív feltétel a *tudomány tárgya iránt való különös érzék*. Elképzelhetetlen az a term.-tudós, akinek nincs speciális érzéke a természet iránt. De különösen áll ez a szellemi tudományoknál, melyeknek a tárgya az emberi szellem, egyik vagy másik vonatkozásában és minőségében. Az emberi szellem megértésénél a tulajdonképeni tud. módszer mindenütt az *introspectív analysis*, a saját magunk módszeres belső megfigyelése, amelyet külső módszerek csak támogathatnak, de nem pótolhatnak. Így van a vallásnál is. A vallás tört. jelentkezései s collectív megvalósulásai magyarázati alapjukat az egyéni élményben bírják, enélkül idegen és érthetetlen dolgok maradnak. Ezért van az, hogy a vallásnak egyetlen ellensége sem képes a vallást tudományosan megérteni. (Häckel.) Amint a vak a színekkel, a süket a hangokkal, úgy a hitetlen a hittal nem tud tisztába jöni se gyakorlatilag, se tudományosan. Mikor tehát azt állítom s követelendőnek tartom, hogy a vallástudomány művelésére

létesített főiskola *tudományos* intézet legyen, ezzel annyira nem rekesztem ki belőle magát a gyakorlati vallásos életet, hogy egyenesen elengedhetetlennek tartom azt tanárban és tanítványban egyaránt, minél lobogóbb, minél személyesebb, minél profétaiabb minőségében, mint a tudományos munka *alapját és biztosítékát*. De erre azt mondhatná valaki: ha a theológiára csak hívők, csak a hitben legalább is fejlődő lelkek jöhetnek, akkor mi szükség van egyáltalán erre az iskolára? Hiszen a lelkipásztorokat a hitük teszi azzá s így theologia nélkül is, sőt így tán még jobban megfelelhetnek hivatásuknak?

Azonban, mikor én azt állítottam, hogy minden theologusnak hívőnek kell lennie, távolról sem mondtam ezzel azt, *hogy minden hívő egyuttal tudós theologus is*. A buzgó és életteljes vallásos élmény még nem tett bennünket képesekké arra, hogy a vallást tudományosan, abszolút világ- és életösszefüggésében lássuk, értsük és érvényesítsük, csak a mindenestre nélkülözhetetlen alapot adja arra, hogy *láthassuk, érthessük és érvényesíthessük*. Az alapot, *amelyre* a tudományos munka épít. Ez a tud. munka azonban tovább már absolute szabad, önálló, önértékű s csak a tudományosság egyetemes törvényei által köttetett és irányított. A theologia, mint vallástudomány, vallásilag feltételezett, de öncélú tudomány, amelynek tárgya az ember vallásos élménye minden vonatkozásában, s egyetlen célja ennek az élménynek hiánytalan tudományos magyarázata.

Jogosult és szükséges-e azonban a vallásnak ilyen öncélú tudományos vizsgálata? Felelhetek erre a kérdésre egyszerűen úgy is, hogy a tudomány előtt nincs kicsiny és nagy a valóságban, a tudományt egyformán érdekli minden, *ami van*, minden, ami *tény*, mert minden tény és valóság az igazság tükré és hordozója. A vallás tudományos vizsgálatára feljogosít, sőt kényszerít az a tény, hogy a vallás *van*. De hogyha a tudomány a maga pártatlan és egyformán méltányoló komoly tekintetével a kicsinyt és a nagyot megvizsgálni s megérteni jogosnak és szükségesnek tartja, s így a kérdést tárgytalanná is teszi: viszont a vallás megértésére a tudománynak egy egész külön organizmusát létesíteni egyenesen *parancsolja* az a tény, hogy a vallás a leg-hatalmasabb világmagyarázó, életformáló és kulturateremtő tényezője a szellem életének, amellyel tisztába jönni egyenesen *létérdek*. A vallás az emberiség életének ködbevezető távolaiban mint misztikus életfolyam, megeredve, évezredekken át hömpölyög a világtörténelem medrében, mint annak vezető sodra, mint egyrészt a világ és élet legnagyobb titkainak örök magyarázója, másrészt a legnagyobb értékek, a legvégső célok és ideálok kitűzője, mint kulturateremtő és életformáló erő. Ez a szent áradat áthömpölyög a mi lelkünkön is, egyéni létünk mélységeiből előretörve, örök kérdéseinkre feelve s életünket az örökkévaló ideálok csúcspontjára felragadva s rajtuk át és velünk együtt szakad bele.

a jövődő távolába. Az a *múlt*, amelyben a vallás a világnézetek és életformák mennyiségben és minőségben csodálatraméltó gazdagságát termelte ki, szinte beláthatatlan és kimeríthetetlen munkateret nyit meg a vallástudomány *történeti* ága előtt s létesülését adja a *vallástörténet*, a *bibliai* tudományok és az *egyház történelem* nagy tudományrészleteinek; az a *jelen*, amelyben a vallás a lelki és szellemi élet minden terén, annak egészét behálózva jelentkezik lelki folyamatokban, világnézetekben és életideálokban, kényszeríti felépülni a vallástudomány *rendszeres theológiának* nevezett körét, melyben a *vallásfilozófia*, a *hit- és erkölcsstan* disciplinái kutatják, hogy mit *jelent* s mi a *jelentősége, értéke* a vallásnak az emberi szellem egyetemes értékében? S a vallásnak az *egyház életében* megnyilvánuló élete, mint önmagát építő, megújító és megvalósító hatalom, feladja a theológiának a *jövődő* nagy problémáit: milyennek kell lennie, hogyan kell érvényesülnie, kifejlődnie, elágaznia a vallás életének kultuszban, igehirdetésben, vallásos nevelésben, szeretetmunkásságban, hogy áthassa az emberi társadalom nagy tésztaját, mint ideálok erjesztő kovásza? S így létesül a *vallásos politika*, vagy *gyakorlati theologia* tudománya a maga organizmusával.

A vallás eredete, lényege, elhelyezkedése, beleágazása s érvényesülése az emberi szellem alkotó életébe: a kulturába mindenesetre olyan szövevényét jelenti a tudományos problémák izgatónan érdekes, kikerülhetetlen és létérdek-fontosságú tömegének, amely magábanvéve elégséges ökot szolgáltató öncélú tudományos munkára szentelt életek teljes és hősi odaszentelésének.

De ráknézve még fontosabb dolog az, hogy enélkül az öncélú, nagy tudományos munka nélkül *lelkipásztorképzésről* szó sem lehetne. Minden lelkipásztornak, a *kálvinista* lelkipásztornak pedig mindenkifelett *theologusnak* kell lennie, a vallást tudományosan kell egész mivoltában értenie. Sokan azt gondolják, hogy a lelkipásztort hivatól az különbözteti meg, hogy jobban, vagy többet *hisz*, mint azok. Sőt még olyan komikus felfogás is van, hogy a lelkipásztort más embertől az különbözteti meg, hogy *egyáltalában hisz valamit*. Szegezzük le végérvényesen azt, hogy *hivő mivoltunk keresztyén* voltunk alapját képezi s ebben hívő és lelkipásztor közt különbség nincs, az egyház nálunk s szerintünk a Krisztusban hívők testvéri közössége. Ez nem jelenti azt, hogy a lelkipásztor a hitben ne a legmélyebb, a „legöregebb” légyen, de viszont azt jelenti, hogy *csak* a hit nem tesz senkit keresztyén prot. lelkipásztorrá: legfennebb szektavezetővé. A lelkipásztori hivatás titka a hitben a *tudomány által* való öregebbség. Nem az különbözteti meg a lelkipásztort hivatól, hogy ő *hisz*, azok pedig nem, hanem az teszi a lelkipásztort a *hivők vezetőjévé, fejévé, presbyterévé és pásztorává*, hogy ő vallását nemcsak *kedélyileg* birtokolja, hanem képes azt magától függetlenül, obiektiv valóságában szembe helyezni magával s jelen-

tésében és értékében *öntudatosan* látni, érteni, mérlegelni és alkalmazni az emberi élet nagy berendezkedésében, a kulturában. Nemcsak kegyes szemlélődő, áhítatos hívő, hanem vallásának öntudatos védelmezője és rettenthetetlen harcosa is a világnézetek és erk. irányok nagy küzdelmében. Ő az *igazolója* a vallás igényeinek, szerepének, jogosultságának, szükségességének az életben. Erre pedig csak a vallás mindenirányú tudományos ismerete és teljes megértése képesítheti az embert.

De nem kell-e féltelnünk a tudománytól a hitet? Hiszen a theol. tudományban csakúgy, mint mindenütt, tudományos irányzatok és egyéniségek nagyon is elütő, sokszor homlókegyenest ellenkező végletei küzdenek egymással s pl. épen ez a mí nemes fakultásunk tiszteletreméltó professzoraiban sokszor ahány, annyiféle tudományos irányzat, igaz, hogy mindig nemes harcának színtere volt. A felelet az, hogy nemcsak hogy féltelnünk nem kell a hit gyöngye palántáját a tudomány szeleitől, de sőt ezek a szelek edzik, fejlesztik, színesítik, gazdagítják, életerőssé fejlesztik az életrevaló hitet. Itt beválik az evangéliumi szó, hogy „akinek van, annak adatik.” Gyenge hit volna az, amelyik a *saját természetének* igazi megismerésében, a *saját lényegének* megértésére folytatott őszinte küzdelemben elsorvadna. Ellenkezőleg, erőinek bátor öntudatára kell e harcban jutnia. Nekünk nem kellene olyan lelkipásztorok, akik féltik a hitüket a tudománytól, az igazságtól; — mert ez a hit félhit, vagy vakhit — tehát hitetlenség. Az igazi hit belső, lelki élmény; felette áll minden racionális bizonyosságnak, tehát meg sem dönthető, ha egyszer igazán *élik* azt. De a tudomány fegyverei utat nyitnak a hit előtt, hogy erőinek nélkülözhetetlen, gyógyító áradatát vigye bele az élet nagy küzdelmeibe, mikor feltárják előtte az élet nagy összefüggéseit, igazi természetét, s igazolják, hogy az emberi élet arra van teremtve, hogy higgyen s e hit által meggyőzze a világot. Magának az anyaszentegyháznak legnagyobb érdeke az, hogy minden erejéből biztosítsa a theol. tudomány önértékűségét és önállóságát, mert csak így lehetséges egészséges kölcsönviszony a theológia és egyház között, így lehet a vallásból — kultúra.

A kolozsvári ref. theol. fakultás — nyugodt lélekkel elmondható — ebben a tekintetben alapítása óta mindig hivatásának magaslatán állott. A magam részéről csak egy nemes és mindég folytonos nagy tradíció továbbplántálására vállalkozom, amikor tanári munkám legelső vezércsillagául a tudomány önértékűségét, szabadságát, a tiszta igazságot akarom és igyekezem tekinteni. Szaktárgyam, a *rendszeres theologia*, ebben a tekintetben különös nehézségekkel, de viszont lélekemelő kilátásokkal van összekapcsolva. A rendszeres theologia u. i. a theol. tudományok organizmusának a centrumát, a szívet alkotja, a tudományos magyarázatnak mintegy a gyújtópontját, melybe egyrészt a vallás-

tudomány *történeti ágának* különféle irányból jövő sugarai összefutnak, hogy a centrumban egyetemes magyarázatukat megkapva, a *gyakorlati theologia* különböző síkjaira ágazzanak szét. A rendszeres theologia *filozófiai* jellegű tudomány, lényegében a vallásos élmény filozófiai magyarázata, melynek két főága az *általános* és a *speciális, vagy keresztyén* vallásfilozófia. Ehez a munkához az alapot a vallástörténet adja meg, amaga egészében és részleteiben, amennyiben történeti hossz-metszetében adja annak az anyagnak teljes egészét, amelyet most már *általános és egyetemes emberi* jelentésében és értékében kell megérteni. A vallástörténet a vallást az ő változataiban, esetleges formáiban, közös jegyeiben és alakulataiban állítja elénk, mint egy évezredeket betöltő hatalmas, hullámzó *folyamatot*, a rendszeres theologia ellenben azt keresi, ami ebben a folyamatban *változatlanul ugyanaz, a marandó és örök lényegét*. Mindenekelőtt vizsgálja a vallást az ő *ténylegességében*, mint *lelki folyamatot*, introspectiv analysis és vallástörténeti illusztráció segítségével megállapítván az emberi lélek vallásos megrendülésének, ebből keletkező hitének, ebből táplálkozó világnézetének és életfolytatásának mint lelki folyamatnak keletkezését, lefolyását, tartalmát, célját. Azonban e lelki folyamatnak az emberi szellem életére, annak *egészére* nézve bizonyos *értelme, jelentése és értéke, jelentősége van*. Mi a vallás *szerepe* az emberi életben s mi az *értéke* annak az emberre nézve? E főkérdésekre felel meg a vallás *dialektikai és értékelméleti* vizsgálata, feltárva a vallás *világmagyarázó és életformáló* munkáját. A vallásnak ez a lélektani, dialekt. és értékelm. vizsgálata együtt adják a vallás filozófiai magyarázatát az ő *ténylegességében*. De ezzel a filozófiai munka nem ér véget. Fennmarad az a nagy kérdés, hogy a történelem során s a mai lelki élményekben előttünk végig hullámzó vallásos életfolyamatban mi az *ideális* lényeg, mi az *igazi* vallás, az *ideál*? Megtalálható-e egyik vagy másik történeti vallásban; töredékesen-e, vagy hiánytalan teljességben? Lett-e *történetivé* a vallás ideálja, vagy még csak ezután lesz azzá, vagy talán nekünk kell azt megkonstruálnunk? Itt vannak a rendszeres theologia művelőjének nagy nehézségei. A vallásnak ebben a *kritikájában*, ahol kerestetik a legfőbb értékmérő, mely bírálja és itéli a történeti anyagot, s a subiectiv élményt, hogy megtalálja az *önértékű vallásos eszményt*, a csúcst és teljességét évezredek égfelé törekvő, csodálatos, titokteljes sóvárgásainak.

Nagy nehézségek, de nem legyőzhetlennel, s mily boldog diadal vár a kutatóra, amikor azt, amit talán már az anyatejjel szívott magába s a mit mint tradíciót, majd mint boldog subiectiv élményt kedélyileg birtokolt, — azt az emberi szellem öntudatos, saját törvényeivel mozdíthatatlanul megbizonyított, többé el nem tiporható *életigazságot* látja szemtől-szembe ragyogni magával, hogy „az Ige testté lett és lakozék miközöttünk,“ hogy a vallás idálja történeti realitásként megvalósult

és mindig megvalósítható abban és azáltal, „aki teljes vala kegyelemmel és igazsággal.“ Igen. A vallástudomány végső szava tökéletes harmoniába zendül össze a vallásos élmény legmélyebb alaphangjával, amely az Úr Jézus Krisztusban vallja megvalósúlnak s elérhetőnek mindazt, ami a vallásban az ember elé célul kitűzetett. *A vallás ideálja a keresztyénség, az absolut becsű vallásos eszmény.* Ennek vizsgálata alkotja aztán a tárgyát a ker. vallásfilozófiának, mely mint hit- és erkölcsan, vizsgálja a ker. vallást, mint világnézetet és mint erkölcsi életfolytatást. Ám magának a ker. vallásnak is *typusai* vannak, amelyek együttesen alkotják a keresztyénség életének gazdag teljességét. Ezek a típusok *egyházakban* s azokon belül a *kegyesség* különféle irányai-ban bontakoznak ki előttünk. Az, hogy a keresztyén vallás ideálja, mely egy, szent és közönséges, (és csakis az *ideája* az!) különböző egyházak és irányok sugaraiban bontja ki képrázatos tartalmát, nem a szegénységét és gyarlóságát, hanem a gazdagságát és dicsőségét jelenti a jézusi életnek. Nem tudománytalan, hanem természetes és szükséges eljárás tehát az, hogy a *mi* kezünkben a ker. vallás filozófiája a *kálvinizmus* stylusában és szerkezetében helyezkedik el, határozott és sohasem szégyelt nemes *egyházi öntudatba* gyökerezik bele. Nem azért, hogy más felekezetek felett elfogultan ítélkezzék, hanem hogy azok értékének teljes méltánylása mellett *azt* a pótolhatatlan és nélkülözhetetlen szerepet és jelentőséget keresse és jelölje ki, melyet az emberi szellem nagy kulturéletében épen a *kálvinista* ker. világnézet és erkölcsi felfogás van hivatva képviselni és hordozni a szellemi erők nagy küzdelmében. S így ver a rendszeres theologia *hidat a gyak. theológiához*, azzal a céllal, hogy a keresztyénség örök erői a kálvini vallásosság formájában áthassák és megújítsák a világot.

Ime, az a munka, amely egy *tudományos* theol. főiskolában a rendszeres theol. professzorára vár! Ime az a munka, amelybe bevezetni s amelyhez hozzáedzeni a megújuló nemzedékek sorát, amilyen nagy és nehéz, épen olyan fenséges feladat.

2. De a mi intézetünknek *nevelő*, közelebbről *lelkésznevelő* intézetnek is kell lennie, s így *gyakorlati* jellege el nem tagadható. Tudom, hogy van olyan felfogás, amely, minél magasabb iskoláról van szó, annál inkább háttérbe szorítani igyekszik a nevelői célt a tisztán tudományos jelleg megett. Sőt sokaknak szinte büszkeségük az, hogy magas katedráikon ülve negligálhatják a nevelés követelményeit, vagy a szakpályára irányítás és bevezetés teendőit s tisztán „közlik“ a tudományt, mintha az emberi, ifjú lélek holmi üres tartály lenne, amit csak meg kell tölteni — azzal, amivel. Valójában ez a felfogás téves is, természetlen is. Lelkek és lelkek között csak nevelői kapcsolat lehetséges, mihelyt az egyik fejlettebb, magasabb, teljesebb, mint a másik. Az iskola pedig, akármilyen foku és jellegű, lelkek és lelkek kapcsolatán

alapszik, — különben hajítófát sem ér. Anélkül, hogy tovább vitáznék, inkább hálával és örvendezéssel állapítom meg magamranézve azt, hogy olyan főiskola tanára lehetek, amelyben egy közös, *gyakorlati, mert élet-ideál* kapcsol össze tanítványaimmal, ahol velük együtt ugyanazon szent *misszió* munkásának tudom magamat s *szolgatárs* és *atyafi* lehetek a rámbizottak közösségében. Nem akadálnak, nehézségnek, kellemetlen koloncnak, hanem a boldog lehetőségek és a szent szükségességek áldott kéréjének tekintem azokat a feladatokat, amelyeknél fogva ennek az intézetnek tanárai egy *élethivatás* szolgálatába állítottak, épen a *tudományos munkájuk által*. Mert a tudomány öncélúságát és mindentől független önértékű igazságát igazán ab absurdam vezetné az, aki féltékenyen őrizné attól, hogy valamiképen meg ne termékenyítse a gyakorlatot. Vallom, hogy a gyakorlati érdek, — akár a gyakorlati egyházi érdek is — nem befolyásolhatja a tudomány szabadságát, de azt is vallom, hogy az igazi tudomány irányítani, vezetni, termékenyíteni, hatékonyá tenni van hivatva a gyakorlati életet, itt épen a gyakorlati egyházi életet, mert *ideált* ad annak.

A theol. tudomány pedig úgy hathat az egyházi életre, és csakis úgy, ha a tanár vallásos személyiségén át a leendő lelkipásztorok személyes életének eleven erejévé válik. Nevelni csak személyiséggel és csak személyiséget lehet. A lelkésznevelő intézet centrumában azért a *tanár nevelői személyisége* áll, aki egy az ő tudományával egyfelől, de másrészt azt a tudományt, mint igazán személyi kincset, egyénileg, sajátosan, a személyiség élettámasztó kohójában eleven életté változtatva, adja növendékeinek, *vagyis önmagát adja a tudományban*. Ezáltal lesz a tanár professzor, biznyságtévő, sőt próféta, — aki biznyságtévőket, prófétákat nevel lelkének odaadó szeretetmunkájával. Az igazi nevelő élményeket közöl növendékeivel s az igazi tudomány élménye, lelkének eleven darabja az igazi tanárnál. Lehet, hogy némely tudósok mindezt sokallják s a tudomány szentségének megalázását látják ebben „a nevelői-gyakorlati“ tendenciában, de én a jó magyar észjárás szerint „tudomány“-nak csak azt tartom, ami nem zámul meg önmagában, hanem *valamire való* és *valami lesz is belőle*: t. i. *élet*. Hogy a mi fakultásunk lelkésznevelő intézet, én ez alatt azt értem, hogy itt a vallástudománynak a *lelkipásztori élet tudományává* kell lennie, éltető szellemévé, irányító hatalmává a legszentebb élethivatásnak a világon, és pedig a professzor nevelői személyiségén keresztül. Ebben az értelemben én is életet akarok közölni, a magam életét a tudományban, s nem ismereteket, amelyekből hiányzik a lélek biznyságtévő ereje. Oh bárcsak próféták, prófétai életek serege áradna ki e helyről a beteg világba, bárcsak gyógyító és ujjászüdő erők áldott forrása lehetne ez a hely nemzetünk számára: ez igazolná egyedül és a legszebben azt, hogy itt a tudomány által nevelés folyik s a nevelésben tudomány

adatik, mert ez volna a legnagyobb tudomány: életet adni, magasabb, tisztább, boldogabb életet a világnak!

Emellett a felfogás mellett eltörpül és semmivé válik az a sok felületes és haszontalan, de sajnós, divatos iparkodás, amely a theol. oktatás *gyakorlatibbá tételét* úgy akarja biztosítani, hogy újabb és újabb *gyakorlati ismeretek* özönét iktatná bele a theol. tantervbe, nyomorult *kazuisztikát* gyakorolja, s papi *receptek* tárásával akarva felszerelni a lelkészjelölteket. Pedig nem gazdasági, szövetkezeti, szociális, iroda-kezelési s nem tudom miféle *receptek* kellenek ide, hanem *lélek* kell, hivatásérzet, hivatásszeretet, eszmények, hit, prófétai látás: ezek pedig csak a nevelői lélek szeretetteljes kapcsolatán át fakadoznak fel az igazságot önzetlenül kereső, a magát szolgálatra hősiiesen elszánt lelkekben. Mint ércfalnak, kell a theol. főiskolának visszavernie magáról a szatócskodás e kufár szellemének támadásait, hogy megvédje tudományos jellegét s ez által igazi nevelői erejét és hatását.

3. Végre, de nem legkevésbé — ez a mi főiskolánk: *erdélyi* intézmény s ez ráknézve egy nélkülözhetetlen és pótolhatatlan feladatot ró minden theol. főiskola között. Magyarországnak, a magyarság saját földjén való szuverénítésének, a magyar faj világtörténeti hivatásának, annak a sajátos szellemi értéknek, amelyet a magyar lélek világnézeti és etikai szempontból az emberi szellem egyetemes életében képvisel, Erdély a tartó vasoszlopa és ércbástyája. Erdély a kohója a nemzeti léleknek, amelyből szörnyű megpróbáltatások és szenvedések tisztítótüzeben gyémánttá égve és tisztulva ez a lélek kiragyg és értékének megfelelő helyet követel az élet nagy világversenyében. És itt, a magyar kultúra tiszteletreméltó tényezői között az elsők között állott s áll és kell állania az erdélyi Református Sionnak — amelyen a messzelátó örtorony, a *szem*: a kolozsvári ref. theol. fakultás! A vallástudományt művelni, e tudomány személyes erejével lelkipásztorokat nevelni: szent és nagy feladat. De *ma*, de a most következő jövőben *Erdély számára, erdélyi kálvinista lelkipásztorokat nevelni*: ez a legszentebb és legnagyobb. Széthulló köveket és széthulló népet látható templomokban láthatatlan, de dicsőséges templommá építeni, Isten országát ezen a földön megvalósítani, erre munkásokat nevelni, ebbe a munkába legelsőeknek beleállani, evvel a munkával a magyarságot a világ alkotó és építő tényezőjévé tenni — nem folytatom. Olyan dicső, olyan nagy, olyan isteni s épenazért annyira nemesen emberi hivatás, amelyet csak szent megrendüléssel érezni lehet, de elmondani nem. Tudom, hogy ennek a mindenestől fogva *erdélyi* iskolának nagy jövője van, mert óriási a missziója. Egy ilyen misszió munkájába boldogan beletemetkezni, a már benne dolgozó lelkek közösségébe csekély erővel, de szent akarattal beleolvadni: olyan kegyelmi ajándék, amely egész életre kötelez. Áldott legyen, aki erre elhívott!

Soli Deo gloria!

Dr. Makkai Sándor.

Képek az ifjúsági munka köréből.

(Folytatás.)

III. Egy kis nemi pásztoráció.

Mikor pár évvel ezelőtt egyik fiatal lelkészársunk *Mens sana in corpore sano* című kis füzete megjelent, mely tulajdonképen baráti figyelmeztetés azon ifjak számára, akik az önfertőzés bűnében leledzenek, egyik s másik helyről óvatosságra intő hangok emelkedtek fel az ellen, hogy a kérdést ilyen formában vigyük az ifjúság közé.

Ennek az óvó szózatnak engedelmeskedtem magam is, mikor az elmúlt év folyamán a főváros néhány középiskolájában egy kis nemi pásztorációt kezdtem. Megvoltam győződve számos bizonyág alapján arról, hogy a harmadik-negyedik összevont osztályú diákjaim csaknem kivétel nélkül ismerősök az önfertőzés bűnével, sőt annak többé-kevésbbé szerencsétlen áldozatai. Szorongó felelősség sarkantyuzott a kezdeményezés lépésére. Szántam e szegény ifjakat.

Éreztem, hogy feltétlenül cselekednem kell. És hogy talán épen azt kell tennem, ami nem is az én kötelességem volna elsősorban, hanem az édesapáé, vagy a házi, illetve iskolaorvosé, de amit jól sejtettem, sem egyik, sem másik nem igen szokott teljesíteni. Másrészt kötött az óvatosság figyelmeztetése. A cselekvés itt époly felelősség, mint a mulasztás.

Határoztam.

Egyik intézetben a vallásórán, amit az említett osztályokkal tartottam, úgy jelentem meg, hogy felszereltem magamat a „*Mens sana*” több példányával. A sablonos tennivalókon túlhaladva hozzáfogtam a tulajdonképeni program lebonyolításához. A fiukat úgy ültettem széllyel, hogy mindenik kis padba csak egyetlen diák került. Azután apró papírkát adtam mindeniknek s így szóltam:

— Fiuk! Volna egy nagyon fontos közölni valóm veletek. Már régóta szorongatja a szívemet ez a terhem. De nem oszthatom szét mindnyájakat közt; csak azoknak mondom el, ami a lelkemen fekszik, — mert szeretlek benneteket, — akik le tudják írni a feleletet erre a papírra, arra a kérdésre, hogy mi az az önfertőzés. Aki nem érti ezt a kérdést, írja le; nem tudom és az: haza is mehet.

Ünnepiesen áhitatos csend lett. Az arcok nagyon vegyes hatást árultak el. Kivételesen kevés gyermekarcon a naiv tudatlanság hamva pompázott. Egyesek zavarban voltak: a szót nem hallották még, de a dolog lényegével tisztában voltak s most azt a lelkiállapotot élték át, amit a tolvaj érez akkor, mikor nem tudja, hogy tetten érték-e tényleg,

vagy még ép bőrrel menekülhet. Mások vakmerő arcátlansággal szánták el magukat az azonnali hazugságra; egy bátor „nem tudommal” sunyítva menekültek. Egy tekintélyes rész azonban az igazi férfiuság gerinces erejével írta papírra, hogy mi az önfertőzés.

Ezek csakhamar magukra maradtak a teremben. Miután gondoskodtam arról, hogy az ajtó tájéka is megtisztíttassék a kíváncsi elemektől, az együtt maradottakhoz fordultam:

— Fiuk! Mindenekelőtt ígérjétek meg, hogy nem fogtok szólni akárkinek arról, amit mi itt együtt megbeszélünk, csak azoknak, akiket majd én fogok most mindjárt említeni.

A fiuk ünnepiesen megígérték.

Elmondtam azután nekik azt, amit úgyis tudtak mindannyian. — Amiben nem is az volt a fontos, hogy új igazságokat hallanak, hanem a szeretet tapasztalása, mely feljűk fordul nehéz helyzetükben és a barátság figyelmeztetése és felajánlott segítsége és a győzelem lehetőségéről való személyes bizonyágtétel.

Egyébként a kiosztott kis füzetkékben megtalálhattak mindent, amire szükségük van. Azután így folytattam:

— Két jeszót kötök a lelketekre; egyik ez: ne szóljatok: a másik ez: feltétlenül szóljatok! Ne szóljatok azoknak, akiket csak kíváncsiság vezet, akiknél nem látjátok, hogy szüksége van a segítségre, mert vétkezik. De feltétlenül szóljatok azoknak, akikről a saját szavaik, vagy cselekedeteik alapján tudjátok, hogy hazudtak, mikor azt írták a papírra: nem tudom.

Meleg volt a levegő. Megnyitak a szívek s hallottam maguktól az ifjaktól, hogy mily korán, a lehető legkorábban, kezdik el az ifjak az önfertőzés gyakorlatát. Felemlgették, hogy milyen nagy szerepe van ebben a romlásban a csábításnak. Egész kicsiny gyermekek veszik rá társaikat arcátlánul nyilvános vétkezésekkel a gonoszra. A fiuk arról is egybehangzóan tettek vallomást, hogy erről a kérdéstről komolyan még senki sem beszélt velük.

Ezt az eljárást több helyütt ismételt meg sikerrel. Az egyik középiskolában azonban csak bizonyos zökkenővel, de így aztán annál alaposabban sikerült ez a munkám.

A dolog úgy történt, hogy mikor a papirszeletek beszolgáltatására került a sor itt, meglepetéssel láttam, hogy az egész csoport, mint egy ember jelenti be a „nem tudom”-ot. Természetesen én egész merészen kétségbe vontam ennek a bejelentésnek az őszinteségét s visszatartottam a távozásra készülő fiukat. Mikor dúlt a készülődés zaja, bejelentettem, hogy szomorú szívvel tapasztaltam, hogy nem voltak őszinték s felszólítottam az egész osztályt, hogy valljuk be imádságban Isten előtt, hogy nem voltunk őszinték.

A levegő tele lett elektromos feszültséggel s az imádság elhang-

zása után jóval többen, mint bárhol eddig, jelentették, hogy tudják, miről van szó s így megelőzőleg hazudtak.

Hogy a füzetkék munkája nem volt hiábavaló, arról egyelőre néhány diáknak a hozzám intézett hálálkodó levele és több diáknak nagyobb nyilvánosság előtt tett vallomása tanúskodnak.

IV. „Filozófusoknak filozófussá lettem.“

Az egyik középiskolához csak félévkor osztattam be hitoktatónak. Mint új ember szép tervekkel és nagy lelkesedéssel nyitottam be első ízben az illető intézet VII—VIII. osztályosainak összevont órájára. — Úgy látszik azonban a diákok is úgy fogták fel a helyzetet, hogy új emberrel van dolguk, akivel kísérletet kell tenni, mért a legelső alkalommal senkit sem találtam tanítványaim közül. Kénytelen voltam az igazgatósághoz fordulni orvoslásért.

Ennek áztán meg is lett az a jó eredménye, hogy a legközelebbi órára már mind együtt voltak diákjaim. Elmaradását ekkor még mindenik egy-egy hamis bizonyítvánnyal igazolta; később azonban (már a legközelebbi órán) bizalmasan mondták el, hogy tulajdonképen nem szeretik a vallásórát. Nem tetszik nekik a tankönyv, mely vaskos orthodoxizmussal, iskolás modorban tárgyalja meg a hit és erkölcstani kérdéseket. Nem tetszik a modor, mely szerint tantárgyként kezeljük és „magoltatjuk“ velük a vallást. Irtóznak attól a képmutatástól, melybe belekényszerül a diák, mikor a maga meggyőződése helyett ősi és másoktól megszokott világnézetet recitálnak vele egész éven át.

Erre az őszinte kritikára magam bátorítottam fel az ifjakat azáltal, hogy mindjárt első találkozásunk alkalmával őszintén megrajzoltam előttük a vallástanítás ideálját, melynek már csak a negatívuma volt a mai rendszer kritikája; ami azonnal kipattant az ifjak lelkéből, mihelyt az első baráti, őszinte szó megütötte a fülüket vezetőjük részéről.

Mikor végighallgattam mondókájukat, az egyik — középiskolai növendékeknél szokatlan képzettséggel bíró, rendkívül éleseszű — diáköm ragyogó arccal jegyezte meg, hogy neki milyen jól esik az, annak a tapasztalása, hogy így is szabad beszélni vallásórán; s azután szomorúan panaszkolta, hogy mikor egy másik intézetnél tanult, az ottani hitoktatója nyersen utasította vissza, mihelyt egyéni meggyőződésével ellenmondásba jutott vallástanárával.

A kellő atnoszféra máris megvolt.

— Hát fiuk, beszéljük meg, mi legyen az ezutáni vallásóráink programja? Vettem fel a kérdést.

Rövid megbeszélés után ebben állapotunk meg:

Néhány órán keresztül meghallgatom a tanítványaim meggyőződését a világ és életnézet legfontosabb kérdéseiről, majd én terjesztém elő a magam filozófiáját s végül összevetjük az eredményt.

Ugy is lett. Egyik ifjú a másik után hozta elő a maga tanulmányainak, olvasmányainak, tapasztalatainak, látókörének eredményeit, gondosan kidolgozott előadások formájában. Majd én magam tettem bizonyosságot a magam evangéliumi filozófiájáról. Az eredmény? Az egyelőre Isten kezébe van letéve.

De voltak nyilvánvaló eredményei is ennek az eljárásnak:

A vallásóra egyike lett a legnépszerűbb összejöveteleknek.

Az ifjak öntudatosan szemébe néztek a saját meggyőződésüknek, amit addig nem igen tettek meg, míg más valaki számon nem kérte tőlük. S nem egy ítéletüket kellett tarthatatlannak ismerniök el, mikor több szem kritikája elé kerültek azok.

Én is módot találtam így arra, hogy mondanivalóimat úgy szedjem össze, ahogyan azok számára kell, akiket ezeken az órákon közelebből is megismertem.

Még a legtöbbre értékelem azt az eredményt, amit azzal érhettem el ily módon ezeknél az ifjaknál, hogy év végeztével egy-egy megfelelő könyvet ajándékozhattam nyári olvasmány gyanánt tanítványaimnak, amit nem tehettem volna akkor, ha nem ismerhetem meg gondolatvilágukat.

És azt meg ki mondhatná meg, hogy Isten kívül szemben mikor használhat fel egy-egy igazságot, amit akkor, mikor bizonyosságot tett valaki róla előttünk, közömbösen vettünk, visszaútasítottunk, de alkalmi-lag mégis mennyei fényben ragyogott fel üdvösségünkre.

Filozófusoknak filozófussá lettem — talán nem a konventi tanterv utasítása szerint, de a Pál bölcsesége értelmében.

Pásztor.

Aki földi vándorútjában a hanyagságnak és tisztátalanságnak él, hasonlít az olyan vándorhoz, a ki utban hazafelé, a hol kényelmes élet vár számára, egy vendéglőben istállósolgai állást vállal, s az istállóban akarja tölteni egész életét.

Ha panaszkodol, hogy az emberek nem hallgatnak jóra vezető szavadra, gondold meg, hogy ép oly kevéssé csoda ez, mint, hogy a kő lefelé hull s a folyó lefelé folyik.

Morus Tamás.

Lelkipásztori munka egy városi gyülekezetben.

I. A gyülekezet külső képe.

A mult évfolyamokban végigkísértük a lelkipásztor munkáját egy falusi gyülekezetben. Láttuk, milyen alkata van ott a gyülekezetnek, s melyek azok a munkamezők, melyeken a lelkipásztornak alkalma nyílik tettel hirdetni azt az evangéliumot, melynek hirdetésére oda van állítva. A falusi gyülekezet képe után, most lássunk egy városi gyülekezetet, s próbáljuk részekre bontani a városban végzendő lelkipásztori munkát.

A két gyülekezet között igen nagy különbségek vehetők észre első pillanatra. E különbségek a következők:

1. A gyülekezetek külső alakjában: a falusi gyülekezet tagjaiban egynemű, a városi változatos. A faluban a gyülekezet tagjai nagyjában ugyanazon foglalkozási körhöz tartoznak, a városban százféle foglalatosságú, társadalmi állású, s ép ezért különféle gondolkozású emberek vannak összeseregelve.

2. A gyülekezet belső életében is sokkal változatosabb a városi, mint a falusi gyülekezet élete. Falun hamar felölelheti a lelkipásztor a feladatok körét, vagy legalább is megtalálhatja azokat a pontokat, melyeken a munkának át kell haladnia. Városon évek hosszú sora után végzett hosszú kísérletezések mutatják meg csak a munkaágakat.

Ezekkel meg is feleltünk azokra a kérdésekre, melyeket a falusi és városi lelkipásztori munka különbségéről fel szoktak vetni. A két munkakör között nincs lényeges különbség, csak az, hogy a városi munka mindig komplikáltabb, eredményeiben kétségesebb, mint a falusi, a hol kevesebb gyülekezeti tag, azok fokozott összetartása mellett tradíciót alkotni s evvel szilárdítani meg a munkát, sokkal könnyebb.

Ha tehát a városi gyülekezetet át akarjuk tekinteni, először a gyülekezet külső alkatát kell tekintetbe vennünk.

1. Minő nehézségek elé állítja a lelkipásztort a gyülekezet *tagjainak* nagy száma? A városi gyülekezetekben nem ritka olyan, hol egy egyházközséghez 3—4000 sőt van, a hol 7—8 ezer lélek is tartozik. Ma már mindenki előtt világos, hogy, ha a lelkipásztori munkát többnek tartjuk, mint a vasárnapi predikáció elmondásának és az anyakönyvi funkciók elvégzésének, egy ilyen, több ezer lélekből álló gyülekezet gondozása a lehetetlenséggel határos. Már a falusi lelkipásztor is sokszor érzi azt az igen kellemetlen tapasztalatot, hogy a köréje gyült kör ha-

árán, szélén, bizonyos elmosódás áll fönn. Akik az érdeklődési kör legszélén állanak, nála el-eltűnnek és kiesnek az érdeklődés köréből. Egyszer csak elmaradnak templomból, vallásos estélyekről, kerülni látszanak lelkészüket s ha ilyenkor utánuk nézünk, észrevehetjük, hogy más hatások alá kerültek. Vagy a szomszéd faluba járnak templomba, vagy az odajáró baptista, vagy adventista predikátor ejtette őket valami felől gondolkozóba, vagy valami megjegyzésünk, intésünk kedvetlenítette el őket, a szerint, amilyen okai lehetnek az ilyen elszivárgásnak. Nagyobb egyházközségben ez az átszivárgás állandó, és kölcsönös, mert viszont tapasztalható az is, hogy hozzánk szivódnak így át a szomszéd falu, vagy más felekezet hívei közül. Az ilyen jelenségeket figyelemmel kísérni, ezeket megelőzni, orvosolni, mindegyiknek pontosan utánajárni, a falusi lelkipásztornak is igen nagy és nehéz feladata s annak a bizonyítéka, hogy a lelkipásztor személye minden szervezés mellett mégis a központja, s az kell, hogy legyen a gyülekezet életének.

Ezek a bajok fokozottan jelennek meg mostmár a városi nagygyülekezetben. Csakhogy ott ez az átszivárgás állandó és fokozott, másrészt pedig sokkal észrevétlenebb, mert a gyülekezet nem tekinthető át. Melyik városi lelkipásztor, akinek a gyülekezete, mondjuk, csak 3000 lélekből áll, képes állandóan szemmel kísérni azt, hogy X vagy Y volt-e a templomban vasárnap, hogy ebből, vagy abból a családból már két éve senkisem élt az urvacsorával, vagy, hogy ez a család a katolikus iskolába járattja a gyermekét. A széleken azok a családok, ahol vegyes házasság jött létre, akik anyagilag vagy erkölcsileg egy más vallásfelekezet, vagy más világnézet hatása alatt élnek állandóan, ki vannak téve olyan hatásoknak, melyeket semlegesíteni a lelkipásztornak csak akkor van néha — módjában, ha tudomással bír róluk, de hányszor történik, hogy csak akkor tudja meg, ha már minden késő. E természetes átszivárgás mellett sokkal könnyebben történhetett városon egy-egy nagy, természetellenes átszivárgás is. Egyik nagy városi gyülekezetben már régecskén az egyházi adó felemelése adott okot egy nagy kilépési mozgalomra, mely az ottani unitárius egyházközségnek vetette meg az alapját. Mire az egyház vezetősége megtudta a készülleteket, már a bajt nem lehetett elfojtani. Egy másik gyülekezetben napirenden voltak a kitérések. Sejtteni lehetett, hogy minden egyes esetben ugyanaz a kéz volt a főintéző, egy postás járt, mint egyik tanu, minden kilépővel jelentkezni, de mire csak ez az állandó „advocatus“ lelepleződhetett, már sok idő telt el. A socialista mozgalom, a szektáskodás így költözik be elsősorban a nagy egyházközségekben, ahol vigan hódít a gyülekezet tagjai között, míg a lelkipásztor s a gyülekezet vezetői a középén álló 5—600 főnyi tömegtől nem veszik észre. Mintha egy száz holdas gabonaföld közepén állana a pásztor, s a széléről pompásan kaszálnák a gabonát a tolvajok, hiszen az őriző úgy sem lát oda. —

Látja és vigyáz, hogy a meddig ellát, baj ne történjék, de hiába, ha a látókörén túl pusztul a vetés, s a pusztulást csak akkor veszi észre, mikor a szemhatáron dolgozik az ellenség.

Mindennek oka az, hogy a nagy gyülekezetekben a lelkipásztor nem képes meglátni és szemmel kísélni az egész gyülekezetet. Ezeket a gyülekezeteket úgy lehetne ábrázolni, mint a csillagvonalakat, hol a középpontban áll a lelkész, kit hosszabb-rövidebb vonalak, hatásfonalak kötnek össze a gyülekezet tagjaival. E fonalak néha megrövidülnek, máskor kinyúlnak, de a legtávolabbiak mindig szakadoznak. A legközelebb állókból alakul a lelkipásztor személyes gyülekezete, a következőkből a gyülekezet zöme, míg a széleken levőkért állandóan küzdeni kell.

2. A másik nehézség, a *gyülekezet tagjainak különböző foglalkozása, társadalmi állása és gondolatvilága*. Elsősorban a társadalmi állás különbsége okoz nehézséget. Ez, mint válaszfal áll állandóan a gyülekezet tagjai között. Evvel együtt a foglalkozás egészen különböző gondolatvilággal bírókká teszi a gyülekezet egyes rétegeit. Vannak gyülekezetek, a hol egy foglalkozási ág művelői képezik a gyülekezet többségét, ott a többiek állandó ellenzékét képeznek. Különösen ilyenek a gyárvárosokban, bányavárosokban, földmivelő lakosságú helyeken. Komplikálja a dolgot, ha a gyülekezet (pl. bányavárosban) két részre oszlik: munkaadók, vagy hivatalnokok és munkások osztályára. A lelkipásztornak ilyenkor óriási vigyázatra és tapintatra van szüksége, hogy megtartsa a maga helyzetét és kettős tisztében: közbenjáró is legyen a béke érdekében, de vallja is Jézussal: „ki tett engem bíróvá, vagy osztóvá közöttetek?” A gyülekezet többségének gondolatvilága mindig meghatározza a gyülekezet helyzetét, belső erejét is. A másik elem, vagy többi elemek háttérbe szorúlnak, mert legtöbb helyen nem a szellemi érték, hanem a többség igazítja a gyülekezet ügyeit.

A nagy többségükben *földmivelőkből* álló gyülekezetek magukon viselik annak a konzervativizmusnak vonásait, mely a magyar földmivárosztályt jellemzi. Ez a konzervativizmus elsősorban az egyház régi intézményeihez való ragaszkodást jelenti. Tehát aránylag az átszivárgás ezekben a gyülekezetekben legcsekélyebb. A felekezeti öntudat itt igen erős, de mondhatni a vallásos tudat rovására. Ahol az agrársocializmus hódítani kezdett, ott igen érdekes elváltozások láthatók. Jelei: idegenkedés az egyháztól, mint szervezettől, a gyülekezeti istentisztelet kerülése. Sok helyen kapcsolódott a nazarenizmussal, baptizmussal, és vallásos alapozást nyert. A konzervativizmus különösen erős megtartó ereje az egyházhoz való ragaszkodásban nyilvánul erőteljesen. Itt azonban más baj van. Ez a tradíciókhoz való ragaszkodás megtartja ugyan az egyházat a maga szervezetében, de egyúttal minden haladással szembe is mintegy vis inertiae, tehetetlenségi erő nyilvánul, amely kínai fallal veszi körül az egyház régi állapotát és nem engedi

mozdulni onnan. A gyülekezet többsége, a földmivelő osztály minden újításban természetszerűleg annak az alapnak megingását látja, melyen a gyülekezet jelenlegi állapotában nyugszik, s élesen szegül ellene minden reformnak. Másik oldalon azonban utat nyit annak, hogy az egyház fogalmából minden szellemi jelentés lassan-lassan kivesszen. Így lesz az egyház egy szervezetté, mely bizonyos szellemi tradíciók megcsontosodott váza, mely immár saját magát, a főntartó osztályt sem elégíti ki, mert érzi, hogy hiányzik belőle valami, a mit sem ő, sem a többiek, nem képesek pótolni. E konzervatív fenntartó-osztállyal szemben áll a gyülekezet másik része, az intelligens, hivatalnok stb. osztály. Ez az egyháztól lassanként teljesen elidegenedik, vagy, ha valami módon hozzá van kötve, mint iskolai, egyházi stb. alkalmazott, kénytelen-kelletlen, zúgolódva viseli e kapcsolatot. Ez az osztály tudja, hogy mélyebb életre van szükség, látja a maradiság veszélyes következményeit, s vagy megpróbálja érvényesíteni a reformokat, mely esetben a gyülekezet többségével bizonyára szemben találja magát, vagy félreáll minden munkától. A szektáskodó törekvések ezért találnak olyan nagy tápot az ilyen gyülekezetben, és egy gyülekezet, mely a fent megrajzolt úton indult meg, a végső szellemi összeomlástól nem is menthető meg másképp, mint úgy, ha tagjait egyszer egy szekta tizedeli meg. Egy ilyen megcsontosodott, tradícióiba fült egyházközség és gyülekezet, melyre legtöbbször rátalálnak a Jelenések könyvének szavai: „ezt mondd: gazdag vagyok és meggazdagodtam és semmire sincs szükségem; és nem tudod, hogy te vagy a nyomorult és a nyavalyás és szegény és vak és meztelen,” egy hűséges lelkipásztorának egy emberöltőn át nehéz és fárasztó munkát ad.

Egészen más képet mutat a gyülekezet ipari munkásságból álló része, vagy az a gyülekezet, melynek zömét iparosok alkotják. Az iparos osztály iskolai képzettségénél, tágabb érdeklődési körénél fogva sokkal kevésbé konzervatív, mint a földmivelőkből álló gyülekezet. Látköre szélesebb, az újításra hajlandóbb. Ugyanide lehet venni a kereskedő osztályt is, nagyjában ugyanazon vonásokkal. A magyar kisiparos és kiskereskedő igen értékes eleme városi gyülekezeteinknek. Szélesebb látkörénél fogva össze képes hasonlítani a gyülekezet állapotát a többi gyülekezetével, ítéletet képes tenni arról, hogy mi válik javára a gyülekezetnek, és az újabb gondolatoktól nem idegenkedik. Sok városi gyülekezetünk van, melyeknek legértékesebb elemét az iparosság alkotta régebben. A gyülekezet iparos és kereskedő tagjai nagy áldozatokra voltak képesek.

A milyen sok jó tulajdonsága van azonban a társadalmi osztálynak, olyan mértékben nehéz is a vele bánás. Újabb időben ebbe az osztályba beköltözött egy bizonyos judaista szellem, mely a nyereség vágyát és vele együtt a haszonlesést hihetetlen módon megnövelte.

Hozzájárult ehez, hogy a lelkipásztor és iparos és kereskedő állandó üzleti összeköttetésben kellett, hogy legyen egymással, mely mindkét félt sokszor hozta kényelmetlen helyzetbe. Azonkívül az iparos osztály állandóan középhelyet foglalt el a nép és az intelligencia között. Előbbihez számítani őket megakadályozta büszkeségük, az utóbbiakhoz, előképzettségük. Így, ha a gyülekezet tulnyomó többségét nem alkották, állandóan idegeneknek érezték magukat abban. Ha földmives osztály alkotja a gyülekezet többségét, ők lenézik a „parasztpresbiteriumot,“ ha az intelligens osztály, magukat érzik megsértve és lenézve „az urak“ által. Innen, hogy olyan hálás talaja az ipari osztály az osztályharcot hirdető és osztálygyűlöletre szító socializmusnak, hiszen gondoljuk el, milyen nagy harcok folytak régebben csak az iparosok egyes osztályai (céhek) között, a mi a socialista szakszervezet egyes szakjai között most is ki-kiüti magát. Szélesebb látkörük s nagyobb olvasottságuk gyakran felületes tudakossággá lesz, mely felületesség óriási károkat okozhat. A szektáskodó mozgalmak szintén nagyon alkalmas talajra találnak közöttük, a kik a röpiratokat és nyomtatott betűt könnyen tartják színigazságnak és könnyen elhiszik, hogy a saját értelmük mindent meg képes ítélni. A gyülekezeti munkában azonban, kellő vezetés mellett, igen nagy segítségünkre lehetnek. Sok emberrel érintkeznek, sok embert ismernek, s így hatásuk is általánosabb, mint az elzártan élő földmiveseké.

Városi gyülekezeteink legmagasabb erkölcsi és értelmi fokon álló rétege kétségkívül azonban a társadalom *intelligens osztálya*. Ez az intelligens középosztály az, melyből a lelkipásztorok, tanítók, tanárok, orvosok és hivatalnokok nagy többsége kikerül. Ez a társadalmi osztály tartotta fenn a magyar kálvinizmust a városokban, ennek tagjai képezék annak legértékesebb elemét. Gyermekük megmaradnak ugyanabban a társadalmi körben, iskolákba lépve, behozzák magukkal ennek a körnek tradícióit, nemes egyszerűségét, józan, mély vallásos világnézetét. Az intelligens kálvinista családok legnagyobb része mutathat fel egy kálvinista lelkipásztor-ost, sőt gyakran jelenleg is élő családtagot, ha nem, legalább tanárt, vagy tanítót, a ki az egyház kebelében dolgozott. Figyeljük meg, milyen mélyen meghatározza ez annak a családnak egész szellemét. Ezen családok gyermekei a mi iskoláinkba járnak, ezekből az iskolákból magukkal viszik a kálvinista világnézetet, legalább is valami öntudatlan meghatározottságot, mely a család egész jellemére kihat. Ez a társadalom a nemzet jelenlegi vezetője. A hivatalnokok, ügyvédek, orvosok vezetik a nemzet sorsát, táplálják erejét, bennük van lehelyezve az a tőke, a miből a nemzet él, az a jövő, melyet vár. Családjaik tradíciói nem vezetik a nemzet életét, őseik nem *előtte* jártak a zászlónak, hanem *alatta*. Ez a társadalom eredetében is magyar. Legtöbb család az eke mellől vergődött föl, s ha első generációban

még ez meg is látszott rajta, harmadikban-negyedikben már a magyar parasztnak csak nemes tulajdonságai maradtak meg benne. Jelszavak ezt a társadalmat legkevésbé tudták megingatni, és állandósága legnagyobb biztosítéka volt a nemzet és anyaszentegyház állandóságának.

De erre a társadalomra ép helyzeténél, állásánál fogva óriási feladatok várnak a jelenben is. A nép ethikai emelkedésének, szellemi művelődésének menete a történelem bizonyossága szerint az, hogy a nép alsóbb rétegeiből először egy felfelé haladó menettel válnak ki azok, akik majd a nemzeti művelődés zászlóvivői lesznek, azután a néppel foglalkozó intelligens középosztály tagjai: a lelkészek, tanítók, tanárok stb. útján jön le ez a magasabb művelődés a nép alsó rétegéhez. Az a forum, ahol ez a kettős kicserélődés megtörténik, ép az intelligens középosztály. A nép gyermekei ebbe az osztályba feljutva, magukkal viszik a nép őseréjét, természetes gondolkozását, józan ítélőképességét, a nemzeti hagyományokhoz való ősi ragaszkodását, hogy ez megnemesedjék és belejusson a nemzet sorsát közvetlenül intéző osztály vérébe. Viszont azok a gondolatok, melyek a nemzet haladására vonatkoznak, más kultúrák vezéreszméi, reformtervek, ennél az osztállyal lelnak talál. Itt megszabadulnak idegenszerűségüktől, átdolgoztatnak a nemzet szellemének követelményei szerint, s ennek tagjai viszik azt le a néphez, mint új elvet, s vele alakítják, emelik, nemesítik a nép szellemét. Így alkotja ez az intelligens középosztály az asszimiláció szervét, mely az új gondolatokkal átalakítja, megnemesíti a nép szellemét, viszont a népből származó őserővel áthatja azt a kört, melytől a nemzet jövője közvetlenül függ. Hogyan teljesítheti ez az osztály e nagy hivatását? Két úton: ha megtartja kapcsolatát a néppel, és megőrzi érzékét a haladás gondolatai iránt. Ha az előbbi hiányzik, s intelligens középosztályunk elszakad a néptől, az a veszély fenyegeti, hogy uszályhordója lesz egy idegen kultúrának s ebből a nemzetre az a nagy veszedelem hárul, hogy a nép egyedül marad, a haladás eszméi nem jutnak le hozzá. Azokban az országokban, hol a nép műveletlen, erkölcsstelen, megmarad régi babonáiban, ez a hiba oka. A másik baj az, hogy a művelt középosztály érzéketlenné válik a haladás eszméi iránt. Ekkor magáll szintén a nép fejlődése, mert nem kap új erőt, nem számíthat rá, hogy fejlődését vezessék, hiányzik az asszimiláló szerv. Az a kultúra, vagy világnézet, mely nem ezen a társadalmi osztályon ment át, nem jut a néphez, idegen marad tőle, s mivel ép a nemzet fenntartó szervét, a népet nem hatotta át, örökké nélkülözni fogja a nemzeti karaktert, mint azt a háború előtti kultúránknál láttuk, melynek külsőleges volta miatt annyit panaszkodtunk. Ha pedig megindul a népből egy irány, mely magával ragadja a középosztályt, de följebb nem megy, azt a szomorú képet mutatja, a mit a régi táblabíró-politikánál vehetünk észre.

S ha azt kérdezzük, hogyan teljesíti ma ez a középosztály azt a kötelességét, mellyel a fent leírt nemzeti fejlődés mintájára az egyházi és vallásos élet fejlődését is vezetni kellene, bizony szomorú választ kapunk. A mi középosztályunk ma teljesen elszakadt a néptől. Szolgájává szegődött annak a judaista szellemnek (nem mondhatjuk, hogy kulturának), mely a szellemi élet minden nyilvánulási terén hódít. Hogy ez a betolakodás milyen nagy mérvű, mindenki látja, részletezni sem terünk, sem időnk nincs.

Ez új szellem hatása alatt intelligens társadalmunk felületessé és sok tekintetben frivollá vált. A néptől való elszakadásának büntetése lett, hogy a nép nem érti meg őt, és semmi hatást a népre nem gyakorolhat. A nép pedig vezetőt keresett, és így kapta meg, az intelligens középosztály kikerülésével a sociáldemokratia idegen, magyar szellemnek egyáltalán meg nem felelő világnézetét. Így jutott az egyházi és vallásos életben a néphez a szektáskodás, az alkotmányosdi s így vezetett ez az egész folyamat oda, ahol egyházi élet tekintetében városi gyülekezeteink egy része ma áll: üres adminisztracionalizmushoz, mely az egyházban *csak* szervezetet lát, s kapkodó szektáskodáshoz, mely immár azt sem. Az intelligens társadalom azonban tovább halad ezen az úton. Elvesztette ősi, egészséges konzervativizmusát, mely egyedül volt képes őseréjét és nemzeti jelentőségét fenntartani, enerválttá, kapkodóvá lett, a nemzet vezetése kisiklott a kezéből, fejlődését nem tudta irányítani, ezért van ma a nemzet vezetése felületes népvezérek és felelőtlen néptömegek kezében.

Egyházaink állapotáa városi gyülekezeteinkben ép ezt a szomorú képet mutatja. A kor szelleme, s az évtizedes megromlása ennek az osztálynak épúgy, mint kálvinista iskoláink talán egykép hibásak abban, hogy az intelligens társadalom lassanként elvesztette érzékét a vallásos élmények iránt. Nehány családban még él a régi tradíció; halványabban, vagy erősebben, egyes deista hittételek tartásában, istentiszteleteknek elvétve való látogatásában, igen sok helyen igazán tiszteletreméltó nemes buzgalomban az egyház ügyeinek vezetése és azokban való részvétel körül, de legtöbbször már ez is kivesző félben van. Nagy többségben ezekből álló gyülekezeteinknek dicsősége néhány buzgó intelligens család, de a hol ez osztály kisebbségben van, visszavonul az egyház ügyeinek vezetésétől és vallásos élete évről-évre felületesebb. Egyik legnagyobb problémája a lelkipásztornak ezt a társadalmat nyerni meg egy mélyebb élet számára. Ez a társadalom mint a gyülekezet vezetője igen értékes elem. A nép vezetésére a lelkipásztor segítségével könnyen hajlandó, de könnyen el is veszti türelmét, hálátlannak és értelmetlennek tartja a népet, de avval szemben reá váró feladatait meg képes érteni és el tudja végezni. Ennek a társadalomnak a néppel való kapcsolatba hozása, ezen keresztül odaférkőzés a néphez és föl-

használása ezeknek a vallásos nevelői munkában: egyik legkomplikáltabb feladata, de egyúttal legszebb hivatása a lelkipásztornak, mert vele nemzetmentő, nemzetmegújító feladatot végez.

Ezekben láttuk azokat a nehézségeket, melyeket a gyülekezet tagjainak nagy száma és különböző társadalmi állású tagjainak gondolatvilága állít a lelkipásztor elé. E nehézségek mind a gyülekezet külső életében, a munka külső föltételeiben rejlenek. Van azonban még egy csoportja a nehézségeknek, mely már a munka belső föltételei elé állít akadályokat. Ez a csoport a városi gyülekezeti munka vezetésében rejlik.

3. *A gyülekezet munkaágainak elhatárolása, sőt megtalálása* sokkal nehezebb városban mint falun. A falusi gyülekezet hamar megtalálja munkaágait. Sok helyes csak a vallásos élet mélyítése és a vallásos nevelés vár a gyülekezetre. A hol jó iskola van, s a nép nevelésén nem csak az egyház, hanem az iskola is, s ez utóbbi hivatása magasztalán állva, munkálkodik, a hol a közigazgatás pontosan elvégzi kötelességét, a hol a hadisegélyek ügyében nem járnak a lelkészhez panaszra, a hol az iskolából kikerült fiúkkal és leányokkal foglalkozik az állami iskola tanítója, ott az egyház és a lelkipásztor teljes igyekezettel szentelheti magát a vallásos nevelés nagy feladatának s csak arra kell vigyáznia, hogy munkája teljes összhangban álljon az egész községben más által végzett népnevelői munkával. Ilyen község azonban nagyon kevés van az országban. A legtöbb helyen a lelkészhez járnak panaszkodni a hadisegély, hatósági ellátás stb. miatt és nem egyszer kell neki beleavatkozni oly dolgokba is, melyek reá egyáltalán nem tartóznának, s melyekből csak kár, félreértés, sőt gyakran ellenségeskedés hárul reá. Sőt gyakran megtörténik, hogy a lelkipásztornak kell pótolnia az iskola által fogyatékosan nyújtott ismereteket, szóval az egész község ügyeinek hálózata az ő kezében találja a végső szálát. Ilyenkor természetes, nem elégedhetik meg avval, hogy elvonúl a saját dolgozószobájába és elhárítja a felelősséget, mert állásának lényege, a humanitás és társadalmi kötelességei egykép kényszerítik résztvenni azokban a dolgokban, melyek az élet külső föltételeire vonatkoznak.

Városokban erre ritka a példa. A város gazdasági, közegészségügyi, társadalmi ügyeit rendszeren intézik az erre hivatottak, s a lelkészre az a nehéz, de mindennél szebb feladat hárul, hogy ezekben az ügyekben a kívülálló, sohasem érdekelt, de minden esetben nemes életelvet képviselje. Legyen az a legfőbb forum (akár ha el nem ismert forum is), melyet a városi érdekszövetkezetektől, pártvillongásoktól, kisebb-nagyobb, durvább és finomabb csalafintaságoktól az impedimentum honestatis választja el. A falusi lelkésznél, aki tagja az előljáróságnak, s így közvetve felelős a község vezetéséért, a kinek tanácsaival, segítségével sokszor bele kell nyulni a község dolgaiba, s akit ezért gyakran ér a gáncs és szidalom, mennyivel kedvezőbb hely-

zetben áll a városi gyülekezet lelkipásztora, aki ezekben az ügyekben csak, mint „egy a népből“ szerepel. A városi gyülekezet tehát a legtöbb esetben, szabadon végezheti a maga feladatát, nincs kötelezve rá, hogy a város közügyeit, egészségügyét, népnevelését vezesse és igazítsa. Ez természetesen egyrésztől jó, mert nem kell elaprózódnia a lelkipásztornak a város ügyeiben, de másrésztől rossz, mert a gyülekezet hatása közvetettebb, és sok olyan ügyet, melybe bele lehetne szólnunk, nem igazíthat a keresztyén elv érvényesítésével.

Milyen kapcsolatban vannak most ezek a külső ügyek a gyülekezet belső munkájával? A város *közigazgatási* ügyeiben természetesen arra kell törekedni, hogy a gyülekezet minden egyes tagja azokban úgy vegyen részt, mint kálvinista keresztyén emberhez méltó. Nagyon hajlandók az emberek ebben is a kettős könyvvitelre, hogy gyülekezeti tagságukat elválasztják városi törvényhatósági bizottsági tagsági jellegűtől, s a mit elítélnének úgy, megengedhetőnek tartják így. Azért igen élénken fenn kell tartanunk azt a tudatot, hogy a kálvinista ember a városi közgyűlésen is kálvinista ember maradjon, s ne járuljon hozzá olyanhoz, a mit, mint református, nem enged meg. — A gyülekezet maga is igen sok tekintetben befolyásolhatja a város ügyei intézését. Nem azt akarjuk evvel mondani, hogy a reformátusokat részesítjük előnyben, választásoknál azokat vigyük, akár megérdemlik, akár nem, mert ez elítélendő; mi nem felekezeti kérdéseket akarunk diadalra juttatni, hanem szellemi értékeket, s a kálvinizmus igaz, hogy egy felekezet is, de elsősorban nem az, hanem egy világnézet. A presbiterium, vagy annak arravaló tagjai állást foglalhatnak a város közigazgatási ügyeiben is (hallgatólagosan) akkor, ha ez az ügy a gyülekezet anyagi vagy erkölcsi életére kihatással van.

A másik ilyen ügy a *közegészség* ügye. Ebben városon igen kevés beleszólása lehet a gyülekezet tagjainak, mégis igen sok kapcsolópontot találhat. Ott van a betegügy, melyet az egyház munkásságának fel kell ölelnie. A beteglátogatások alkalmával a nép közegészségügyi gondolkozását fejlesztheti: tanácsaival elláthatja az illetőt a lelkipásztor vagy a látogató presbiter, vagy egyes súlyosabb esetekben felhívhatja erre az illetékes körök figyelmét. Ebben az ügyben a gyülekezet munkájának képviselnie kell azt az elvet, hogy a lélek előbbvaló ugyan a testnél, de a test egészsége és tisztasága már egyik fontos indoka a lélek egészségének.

Legnagyobb szerepe van a gyülekezetnek a *közművelődés* előmozdítására irányuló dolgokban. Ez az igazi hely, a hol a városi és gyülekezeti munka közös talajon találkozik. Ha a városban nem a gazdasági kulturát tartják egyedül üdvözítőnek — mint sajnos, sok helyen — hanem azt csak eszköznek az igazi művelődés előmozdítására, akkor ez olyan alap, melyen a gyülekezet, — melynek alapgondolata ép a

szellemi értékek szolgálata — jól együttműködhet. Sajnos, városaink közművelődési politikája, kivéve igen magas kulturális fokon álló régi városainkat, legnagyobb részben igen siralmas képet mutat. Az elmaradhatatlan napilap, mely függ a várostól, kormánytól, olvasóitól, mindent írhat, csak igazat nem, egy népkönyvtár, melynek 80%-a silány regény, s mely kultúra helyett a fertőző betegségeket terjeszti, olvasóterem, melyben a városka „ifjai-leányai“ légyottokat rendeznek, aztán a különböző diák-, tűzoltó-, iparos- stb. bálók, egy kaszinó, melyben inkább kártyáznak, mint olvasnak, s egy közművelődésügyi tanácsnok, aki irodalmi hajlamokat árul el, s verseket irogat a helybeli lapokba — egyéb dolga úgy sem lévén — ezek a város kulturális intézményei. A városi iskolák ügyeit a községi iskolaszék igazítja, abba a város nem igen szól bele, csak a választásoknál igyekszik mindenki, hogy rokonának jó helyet biztosítson. Ebből következik, hogy a nép nevelése egyáltalán nem folyik. A régebben szép sikerrel megindult munkásgimnáziumok, Szabad Lyceumi előadások kevés helyen tudtak állandó közönséget szerezni maguknak, mert, az utóbbiak különösen, a nép előtt érthetetlenek voltak, a művelt középosztály pedig nem akarta ismereteit gyarapítani. Különösen kedvezőtlen ezért a nép nagy tömegének intellektuális elmaradottsága. Legnagyobb százalék — ha a városban magasabb iskola nincs — megelégszik az elemi és ismétlő kijáratásával, ha meg gimnázium vagy reáliskola van, megrohanják azt, anélkül, hogy végig akarnák járni, s kínozzák a latinnal, vagy a nehéz reáltudományokkal magukat s magukkal tanáraikat. Az az elem, mely nem akar hivatalnok lenni, hanem iparos, kereskedő, vagy földműves maradna, polgári iskolák híján nem mehet oda, s kénytelen középiskolába járni, honnan egy csomó felesleges, klasszikus ismerettel és igen szükséges, reá nézve sokszor egyenesen nélkülözhetetlen általános ismeretek (pl. alkotmánytan, polgári kötelességek ismerete) nélkül tér meg vezetni gazdaságát. A magasabb iskolát nem járók továbbképzéséről teljességgel nincs gondoskodva, hanem gondoskodik róla a socialdemocratia, mely a saját történetfilozófiájával és saját tudományos módszere szerint tanítja őket, s így napról-napra nagyobb tért hódít az értelmi és erkölcsi tekintetben egyaránt gondozatlan néposztály tagjai között. Itt az egyház ennek a néposztálynak műveltségét előmozdító sürgetéssel vagy kezdeményezéssel léphet föl.

Az iskolaügy intézésében a gyülekezet szerepe világos. Nem csak arra kell itt vigyázni, hogy kálvinista tanulóink hátratételben ne részesüljenek, bár ez is egy igen fontos része a munkának, különösen más vallású iskolákban. Vigyázni kell arra, hogy igazán tehetséges tanulók (de csak azok!) szegénységük miatt a magasabb iskoláztatástól el ne essenek., figyelemmel kell kísérni az egyes iskolák szellemét, hogy abba ne jusson olyan, ami a gyermekeinket a vallástól és egyháztól elidegenítné. Az egyház által fenntartott iskolákban a vallásos nevelést inten-

zivebben és erőteljesebben végezhetjük, de a más felekezetűekben, államiakban, vagy községekben már kevésbé. A gyermekek ezekből az iskolákból visznek haza egy bizonyos idegenszerű szellemet, mely az egész család levegőjét megrontja, s olyan hangulatot teremt, mintha állandóan egy idegen lenne jelen a családban. Egy városi gyülekezetben fordult elő az eset, hogy a katolikus elemi iskolát végzett református leánykák olyan erős hatásokkal távoznak el onnan, hogy sírva követelik szüleiktől, hogy a katolikus leánynevelő intézetbe adják őket. Még falun ezért nem oly nagy veszély, ha nincsenek iskoláink, mert ott a családok rendszeres gondozásával sokkal könnyebben semlegesíthető ez a hatás, míg városon ez szinte lehetetlen.

Különösen nagy nehézségek állanak a városi gyülekezet előtt az *erkölcsrendészeti* ügyekben, melyekben a városi hatóság munkáját neki kell igazán végezni. A gyülekezetnek itt óriási tér nyílik a munkára, s bizony e munka elé nagy nehézségek is állanak.

Első e körbe tartozó nehézség az *ifjúság* gondozásának ügye. Erről alább majd bővebben beszélünk, most csak a nehézségére mutatunk rá röviden. Míg a falusi ifjúságról láttuk, hogy legnagyobb részben homogén, ugyanazon társadalmi osztályhoz tartozó, a városi ifjúság körében foglalkozás és társadalmi osztály tekintetében óriási válaszfalak bontják azt különböző részekre. A tanuló ifjúság szellemileg legfegyelmézettebb csopórtja mellett, melyet legkönnyebben is érünk el, ott állnak az iparos- és kereskedőtanoncok, a legfegyelméletlenebb, leglabilisabb társaság, melyet összegyűjteni nem lehet, melyet megriasztott már a tanonciskolák vasfegyelmé, de zabolátlanná tesz állandó otthona: az utca. Mellettük a gazdálkodó ifjúság, mely kisebb-nagyobb számához mérten könnyebben vagy nehezebben kezelhető. E társaságok egymástól teljesen külön élnek. A tanulók nem érintkeznek az iparosokkal és kereskedőkkel, a földművesek nem járnak oda, ahova ezek járnak. A tanuló ifjúság vallásos motívumok iránt kevésbé érzékeny, túlnyomóan intellektuális műveltségénél fogva, az iparosokat és kereskedőket nehéz megnyerni, mert idejük már lefoglalt, közülök sokat a socialdemocria oktatótt már ki, a földművesek még a városok körül élnek, sokszor élszígeltelen, s ha a gondozás náluk talál is leghálásabb talajra, hosszú munkára van szükség, míg megnyerjük őket. Így nő fel a város három társadalmi osztályának jövő nemzedéke, nem tudva és nem akarva tudni egymásról semmit. Hát még milyen különböző módszereket kíván a munka ezekben az osztályokban? A tanuló ifjúság arra vár, hogy figyelmessé tegyük őt a vallásos élet nagy tényeire, melyek megértésére vágyik, ezt a kört az értelem sugarával kell megvilágosítnunk. Az iparos és kereskedő ifjúságnál arra van szükség, hogy felesleges energiájukat a nemzet és egyház szolgálatára vezessük le, a földműves ifjúságnál feladatunk bevonni őket az egyházi munka körébe és rájuk építi föl azt az anyaszentegyházat,

mely ezelőtt elődeikre volt fölépítve. A tanulókat a különböző iskolák szelleme, sokszor álbölcselkedései zárják el előlünk, az iparosok és kereskedők egymás környezetében és hatása alatt az elzúllás veszélyének vannak kitéve, a földműveseket a nyári munka akadályozza a hozánk jutásban.

Másik ilyen serege a nehézségeknek a *cselédügyben* rejlik. Fölmérül a kérdés, nézze-e tétlenül az egyház, hogy a gyülekezet egyik részének leányait a zúllás fenyegeti, ki vannak szolgáltatva lelketlen munkaadóknak, üzérkedő cselédszerzőknek, s sem családi nevelésben, sem egyéb gondozásban nem részesülve, egészen elszakadnak az egyháztól. S másik oldalon: elnézze-e az egyház, hogy a modern kor e legnehezebb kérdését nála nélkül oldják meg, s a munkás és munkaadó közötti viszony szabályozásában tőle minden intéző forum megvonja a szót. Világos, hogy az egyház nevelői munkájának itt is óriási tér nyílik, s ha ennek nehézségei számosak is, látni fogjuk, minő módszerrel lehetne megoldani ezeket. Próbálhat a város és próbálhatnak jótékony egyesületek ezerfélét, ezt tisztán és határozottan egyedül a hivatása magaslátán álló kálvinista gyülekezet képes megoldani. Hogy e munkában a lelkipásztor milyen óriási nehézségekre talál és milyen kevés eredménnyel dolgozik, mindenki elgondolhatja.

A gyülekezet belső munkájában nehézségekre talál *más felekezetekkel* való viszonyában. Falun erről kevés szó van, s ha több felekezet van a faluban, akkor is hamar eldől, melyik az erősebb. Városban azonban a számbeli túlsúly még nem jelent erőbeli túlsúlyt is és sok városunk van, hol a kálvinista számbeli többség szánalmas szellemi kisebbséggé törpül az erőteljes más felekezetű akcióval szemben. A mi ideálunk természetesen nem a számbeli majorizálás, nem is az, hogy technikai, vagy erkölcsi obstrukcióval szerezzen érvényt akaratának, hanem hogy a számbeli kisebbségben levő magyar kálvinizmus legyen a cream-je, a szellemi aristocratiaja a városnak. A többi felekezetek hódító munkáját megelőzni és támadásai ellen védekezni, de nem csak úgy, mint, sajnos, sok helyen, csak defenzívában maradni, hanem erőteljes akcióba lépni nem magunk, hanem az Isten országa érdekében, ezek azok a feladatok, melyek a városi gyülekezet előtt állanak.

Végül a legközvetlenebb munkában, *a speciális lelkigondozásban* is óriási nehézségek előtt áll a városi gyülekezet és lelkipásztor. A falusi lelkipásztor ismeri hiveit, azok gondolkozásmódját, a városi sokszor egészen homályban van e felől. Ha látogatásokat akar tenni, alig látogathatja meg pár év alatt gyülekezete minden tagját, közelebbi érintkezésben csak igen kevés százalékkal lehet. A templomi gyülekezet szintén nem annyi, mint az egész gyülekezet, annak kiskorú tagjaival nem találkozik, a munkaköre olyan, hogy maga nem végezheti.

Ezek körülbelül azok a nehézségek, melyek a városi gyülekezet

előtt állanak. E nehézségek azt mutatják, hogy a városi gyülekezetben úgy végezni a munkát, mint falun, nem kielégítő. A városi gyülekezet komplikált feladatai arra utalnak, hogy különös gondot fordítsunk a gyülekezet *szervezésére*. Ennek a munka érdekében való szervezésnek módjait és részeit a következő alkalommal ismertetjük meg.

I. L.

Egy „szépen” prédikáléhoz.

A: te beszéded csupa virág. Szeretném egyszer a gyümölcsöt is látni. Tisztítsd meg a kerted, nyesd le művészi szónoklataid felesleges szárnyait! Itt a metszés ideje! Féltre minden felesleges cifrasággal! Bármily dicséretreméltó is a dísz, csak mértékkel kell alkalmazni. Isten bölcsességének semmi szüksége festésre és mázolásra; még kevésbé szabad azt meghamisítani, mint a pénzt.

Salesi Ferenc.

MEGBESZÉLÉSEK.

Kollegiumok pásztorációja.

Ma sokkal inkább, mint valaha, bizonyossá vált az, hogy a nemzet jövődjéje az ifjúságban rejlik; és pedig elsősorban abban a középosztályt alkotni hivatott középiskolás ifjúságban, amelyből a nemzet jövődjé vezető intelligenciája rekrutálódik. Ehez az általánosan elfogadott meggyőződéshez járúl egy másik, általunk természetsszerűleg vallott igazság: hogy ez az ifjúság csak akkor lesz képes megfelelni a nemzetvezetés nagy kötelességének, ha a keresztyénség, s közelebbről a protestantizmus valláserkölcsöi légkörében itatódik tele a lelke az örökkévaló ideálok életformáló erejével. Erre a munkára pedig elsősorban és mindenekfelett azok a protestáns, kálvinista collegiumok hivatottak és kötelezettek, amelyeknek létjogát éppen az a meggyőződés adta meg, hogy a magyar ifjúságnak a keresztyén-protestáns idealizmus melegágyaiban lehet és kell felnövekednie, hogy Magyarországot az evangelium szellemével és erejével megtarthassa, növelhesse, Isten országává dicsőíthesse. A mi legnagyobb és legégetőbb teendőnk collegiumaink átalakítása, vagy visszavezetése ősi alapjaikra, a collegiumoknak vallásos keresztyén személyiségeket teremtő és nevelő lételepekké való fejlesztése.

Ennek a feladatnak teljes átérzése vezette Nagy Károly erdélyi ref. püspököt arra, hogy munkájának tengelyévé a collegiumokat téve, folyó évi szeptember havát egy pásztorációs körútra szentelje, melynek keretében, egyelőre, a marosvásárhelyi, nagyenyedi, kolozsvári és sepsiszentgyörgyi ősi főiskolákat meglátogatva, ezekben az év ünnepélyes megnyitásával, előljáróságokkal, tanárokkal, szülőkkel, ifjúsággal folytatott időszerű konferenciák tartásával ezt a nemzetnevelő munkát megindítsa. A püspök kíséretében dr. Ravasz László egyházkerületi főjegyző, dr. Kecskeméthy István theol. igazgató és dr. Makkai Sándor theol. tanár járták végig a collegiumokat. Az előljáróságokkal és tanári karokkal részletes megbeszélések és ezek nyomán egyöntetű megállapodások jöttek létre azon eszközök tekintetében, amelyek által a nevelők tevékeny és személyes részvétellel, biztosítják a vallásos nevelés intenzivitását az iskolákban, a szülőkkel folytatott eszmecserékben pedig azokban a kérdésekben történt megállapodás, amelyek által a szülői ház támogathatja az iskola ilyen munkáját (főképp a család vallásos közösségi, családi-istentiszteleti élete s az ifjúság nemi életének helyes kezelése); végre magával az ifjúsággal „Nagy idők, nagy feladatok” „Az

iskola becsülete“ és „A vallás ereje“ címen tartottak konferenciák, külön az alsó és külön a felső négy osztályban. Marosvásárhelyt a polgári leányiskola növendékeinek tartott külön konferencia „Az igazi nő“ címmel, Nagyenyeden pedig a tanítójelölteknek a nép nevelése kérdéseiben felmerülő speciális nagy feladatokról.

Isten iránti mély hálával kell feljegyeznünk azt a tény, hogy a kerület vezetőjének és munkatársainak gondolata és programja teljes mértékben találkozott és egymásra talált a kollegiumok vezetőségének s tanárkarainak vágyaival és törekvéseivel, ami a munka sikerének biztató záloga.

A munkából lapunk is óhajtja kivenni részét ifjúság számára való imádságok, ifjúsági istentiszteletek, praecések, bibliamagyarázatok, konferenciák mintáinak leendő közlése által, abban a reményben, hogy más vidékek hasonló törekvésű testvérlelkei is merítenek belőle majd egy közös szent munkára erőt és lelkesedést.

Miért nem énekelnek hiveink?

Sófalvy nagytiszteletű úr a II. próbaénekes kapcsán készített nyereség- és veszteség-számlája összeállításakor úgy látta, hogy hiveink neméneklésének a magyarázata az 1837. évi zsinat eljárásában kereendő, mivel az az Öreg énekes 150 zsoltárjából csak 31 éneket hagyott meg s a dicséretnek jó részét is kihagyta az akkor megújított erdélyi énekesből s mert így a legszebb és leghasználtabb énekeink eltűntek, lassanként az éneklési kedv is elszállott. A magyarországi részekben másképp cselekedtek, nemcsak megtartották az első időtől fogva használatban volt régi énekeket mind a 150 zsoltárral, de a mi elcsapott dicséreteink egy részét is besorozták s ezért ott mindmáig megmaradt az éneklési kedv is.

Hogy itt nálunk az erdélyi részekben sok helyen nem énekelnek úgy, ahogy tényleg kellene, s hogy némely helyen, főképp városban, egyáltalán nem énekelnek, én annak okát másban látom s ezért megragadom az alkalmat, hogy ezen kérdést egy pár helyzet elmondásával megvilágítsam, tisztázzam. A kérdés, mivel égető, remélhetőleg felszínen marad s megoldást nyer.

1897 nyarán a nagyenyedi tanítóképzőben oklevéllel nem bíró kántor-tanítóink részére póttanfolyam volt. 27 jelentkező közül csak 5—6 volt olyan, kinek 10 éven alól volt a szolgálati éve, a többi 20—35 év óta volt már állásban.

Az első orgonaórán tudásukat vettem számon, előre bocsátva, hogy mindenik azt az éneket mutassa be, melyet leggyakrabban használ.

Mosolyogva, de szívesen gondolok most is vissza az öregek nagy ügye-
kezetére, erre az első orgonaórára.

Az egyik oly lélekből énekelt, hogy már az elején alig győzte
szusszal, minden hangot legalább 2 egész kótát jelentő hosszúsággal
énekelt s így minden hang után újból lélegzetet kellett vennie. (Ezt az
énekési modort még ma is sok helyen lehet hallani; ez az a híres
korálméretes ritmus.)

A másik mintha ezt akarta volna mondani: én tudom, hogy a
korálrítmus csak forma; úgy énekelni ízléstelen; ezt már Versegly F.
megállapította, rám kellene bízni énekeink ritmizálását s szerencsésen
mindig a szó közepén tartott szünetet, ott vett lélegzetet, ott hangsú-
lyozott, így énekelvén

Szívemet hoz-zád emelem,
És benned bí-zom, Uram!
Mert meg nem szé-gyeníttem,
Nem nevet sen-ki rajtam:

És igaza volt az én kántoromnak, a dallam a mi nyelvérzékünk
szerint tényleg ezt a ritmizálást kívánja az első és harmadik sornál.

A harmadik, mielőtt hozzákezdett volna, rám nézett naiv mosoly-
gással, jelezte: na most ide hallgass! és rendezett olyan kanyargatást
minden hanghoz, némelyikhez 2-3 melizmát is toldván, hogy volt mit
meghallgassak, megbámuljak.

A negyedik közjátékaival (interludium) lépett meg. A szöveget
nem tudta könyv nélkül, de előtte volt a zsoltárkönyv s mikor elvé-
gezte az első sort, addig, míg a másodikat elolvasta s beszédte, köz-
játékot cselekedett s így minden verssor után valóságos virtouz káden-
ciát vágott ki a maga módja szerint, ami tovább tartott, mint egy verssor
eléneklése s úgy talált a dallamhoz, mint díszkócsi elé a bivat.

Mindenik kóta nélkül játszott s csak a végén tünt ki, hogy alig
8—10 ismeri a kótát, „Botos bácsi“ szerint tanultak — lókótából. Egy
olyan is volt köztük, ki az orgonát nem ismerte, olyan helyen kántor-
kodott, hol orgona nem volt.

Óra után az udvaron fizetésük iránt érdeklődtem. Az egyiktől ezt
a választ kaptam: pénzfizetésem nincs, van lakásom, kerttel s hivatalos
becslés szerint terményben 84 forint. A másik így szólt: fizetésem 100
pengő lakással, de a gabona és majorság csak úgy dűl. (Jó székelyes
felelet.) Megint másik ezt mondta: nekem, instállóm, van tisztés-
séges lakásom gazdasági épületekkel s egyházhatósági becslés szerint
104 forint 43 krajcár értékű terménybeli fizetésem, de a feleségem is
hozott valamit. Egyik fiam itt tanul az V. gimnáziumban, a másik theo-
logus Koiozsvárt. A negyedik így válaszolt: fizetésem 110 forint kész-
pénz, 10 hold szántó, 3 hold kaszáló, a temető és cinterem fűvének

haszonélvezete. A többiek ezt szinte irigykedve hallgatták, akkor elsőrangú fizetés volt.

Ez az első orgonaóra és ez a rövid beszélgetés minden panaszra világot vetett, megláttam legfőbb okát, hogy miért nem énekelnek híveink s megértettem, hogy népsziműveinkben miért olyan a kántor, mint amilyenek bemutatják.

A mai állapotokat nézve, majdnem ezt a képet látjuk, gyenge képzettség, kicsi fizetés. Egyházkerületünk csak 1912-ben adott ki szabályzatot a kántorképzésre, a VI. elemi iskola elvégzését állapítva meg előképzettségül, addig még ily előképzettség nélkül is lehetett vizsgázni. Ebből az időből is elmondok egy pár esetet.

1900-ban egyik egyházközség lelkésze érdeklődik, mikép lehet kántori vizsgálatot tenni, mert a csekély fizetésre nem pályázik senki, de egy földműves legényt a nyugalomba vonult öreg kántor megtanított orgonázni s ezzel ő is, a hívek is igen megvannak elégedve s szeretnék megvásztani. Megkapja az értesítést, hogy okmányaival jelentkezék. Meg is jelenik, vele jön a pap is. Az orgonán csak kóta nélkül játszik, jobb és bal kézzel ugyanazon két hangot játsza, máskép nem tud. *Iskolába sohasem járt, de írni és olvasni a katonaságnál megtanult.* Fizetése: lakás kerttel s terményben 120 korona. Megkapta a kántori oklevelet. 1908-ig több hasonló eset volt, azután egy párt javítóvizsgálatra utasítottunk. Hogy ilyen képzettségű és tudású kántoraink mennyire befolyásolták az éneklési kedvet s milyen eredménnyel munkálkodhattak az Úr szőlőjében, arról nem kell szólnom. Ha nemcsak a kántor, de a pap is a legtöbb helyen nem volna ráutalva, hogy kenyerének nagyobbik fele megszerzése miatt a mindenféle szövetkezetek vezetése mellett hivatását ne tekintse mellékfoglalkozásnak, tán megszűnik a panasz.

Van azonban sok más oka is a neméneklésnek. Sok esetben a pap és kántor a közönség tudásával nem számolva jelöli ki az éneket. A pap elrendeli, hogy prédikációjához ez az ének talál s a kántor, ahelyett, hogy megmondaná: ezt az éneket a hívek nem ismerik, nekifog és végigéneklí egyedül. Nem rég is tanuja voltam ennek egyik városban, hol középiskolánk is van s az ifjúság szokott is énekelni. Az invokációt az egész gyülekezet igazi áhitattal énekelte, a főének ismeretlen volt s így a kántor úr szólózott. Nem tudom véletlen vagy szándékos volt ez az eljárás, de mindenesetre számolni kell vele legalább ott, hol a hívek szoktak énekelni; nem a közönség van a kántorért, hanem megfordítva.

Igen nagy magyarázata a neméneklésnek felekezeti iskoláink feladása. Az állami tanító-kántor iskolájában az iskola számára előírt énekekkel kell foglalkozzon, egyházi ének tanítása nincs előírva s ott, hol többféle felekezetű az iskola, csak vallásórán lehet azokkal foglalkozni

s ha lelkész tanítja a vallást, hány tud s ha tud is, hány tanít ezek közül éneket?! Ilyen esetben hány helyen próbálnak segíteni rajta úgy, hogy téli estéken a kántor úr pótolja azt, amit az iskola nem adhat meg. Nem szükséges egy egész generáció kihalása s már nincs ének a templomba. Ezen pedig lehetne segíteni, csak akarni kell, de ez az akarás nem akar eszébe jutni azoknak, kiket illet.

Nem is kellene felemlítenem, lelkészeink láthatják és tapasztalhatják legjobban, hogy mit cselekszik az idegenben cselédkedés és katonáskodás. A cseléd, a katona elszokik a templomtól s ezzel el a templomi énekléstől. De népünk dalos nép s ha ezt figyelembe véve, az anyától tanult dajkadalt s az iskolában magába szívta népdalt, vagyis a család és iskola munkáját egyeztetjük, összekapcsoljuk s tovább fűzzük a templom munkájával az által, hogy a templomi énekeket is magyaros motívumokra építjük, magyaros ritmussal látjuk el, a templom munkája meg lesz könnyítve s a bölcsőtől a sírig magyar dal kísérelhet akkor is, mikor az áhitat szárnyain lelkünk megnyugvást keresve a mindennapiságon felülemelkedni akar s ha ezt az akarást magyar levegőben teheti, inkább fogja tenni.

Nem tartozik éppen ide, de mégis elmondom, mert időszerű is, hogy igazán nem lehet az újítás alatt álló templomi énekeskönyvünkkel szemben a maradiak állásfoglalását, okoskodását, melyet maguk se tudnak mivel magyarázni, megérteni, mely szerint templomi énekeinket, melyeket mi erdélyrésziek már jó pár év óta magyaros szellemben átültetve használunk, most megint a régi formába és szellemben akarnak visszaültetni, a régi szellemben, mely se nyelvünk sajátjaival, se érzésünk kívánalmaival, se zenénk sajátjaival, sem külső, sem belső formájával és tartalmával nem egyezik. Ott van a katolikus egyház, mely ugyancsak nem ismeri a változtatást, a haladást s mégis megengedi a „Mária-dalokat“, melyek mindenike egy lélekből fakadt magyar sóhajtás s nem történt általa semmi szentségtörés. Ott van a magyar dal a mi újított erdélyrészi énekeskönyvünkben is az új dallamokban. Csak a mi kollegiumunkat hozom fel például, milyen szívesen, biztosan és jól megtanulják az új dallamokat, milyen szeretettel és lélekből énekelnek úgy az iskolai, mint templomi istentiszteleteken, mikor a Mennyben lakó... Im nagy Isten... Szomorúan sóhajt szívünk... Gondviselő jó Atyám vagy... s Térj magadhoz... csendül fel, míg a régi zsoltár és dicséretetek éneklésekor, pedig azokat is jó részben tudják, néha csak a tanítóképző ifjúsága énekel. Nem keresem okát s nem bocsátkozom magyarázatba, de megjegyzem, hogy a belső érzés, a lélek szüksége mindennek előtt való kell legyen. A hegyi levegőhöz szokott ember néha nem tud élni alföldi levegőben.

Visszatérve a tárgyhoz, azt hiszem az elmondottak azt is bizonyítják, hogy miért énekelnek odaát. Ott a népiskolák jó részben az

egyház kezeiben vannak. Ott kántori oklevelet csak az szerezhet, kinek már tanítói oklevele is van. A tiszántúli egyházkerületben még ezt a képzettséget is megszorították s az állami képzőben szerzett kántori oklevelet csak akkor ismerik el, ha a debreceni tanítóképző külön vizsgálat alapján jóváhagyta azt. Ott úgy a falusi, mint városi iskolák tanulóit templomi és temetési éneklésre bevonják. Ott a kántornak tényleg fizetést adnak. Mellékesen azonban mégis meg kell jegyezni, hogy azért ott is van neméneklés és nálunk is van éneklés ott, hol képzett és kellő fizetésű kántor kezében van a vezetés.

A kihagyott dallamok miatti kesergést én is osztom. De nem azért van szükség a 150 zsoltárra s az összes használatban volt dicséretekre, mert ha azok benne vannak az énekeskönyvben, a közönség inkább fog énekelni, hiszen az el se képzelhető, hogy 160—180 dallam beplántálható legyen s megmaradjon a közönség fejében, hanem azért, mert vidékenkint más és más 25—50 dallamot használnak — még a tiszántúli kerületben is — s mert minden ilyen vidéknek külön könyv nem nyomatható. Csak ezért van szükség az egységes énekesre; más célt nem fogunk elérni vele. Mi, erdélyiek a II. próbaénekesben több kedvelt dallamunkat nem látjuk s ami fel van véve, annak is jó része eltér a miénktől, több dallam hangja más, úgy, hogy egész új dallamnak vehető. De ez szerintem nem baj, így legalább a sok kimaradt dallam helyett a szép, magyaros új dallamok fognak meghonosulni, ami csak haszon lesz.

Elmondtam miben látom a neméneklés okait, hátha gondolkoznak felette s hátha igyekeznek segíteni rajta.

Veress Gábor.

Lehet-e a II. próbaénekesből végleges énekeskönyv?

Talán a háborús állapot az oka, hogy a II. próbaénekeshez oly kevesen szólottak hozzá, távol vannak azok, kik tehetnék, de lehet az is a magyarázata, hogy tudjuk, hogy az énekügyi bizottság a zsinat előírása szerint dolgozván, a kritika hiábavaló, eredmény nélküli szóvesztegetés. Magam is ez utóbbihoz tartoztam, de iskolánk is hivatalosan felszólíttatván véleménye elmondására, a zenei rész bíráló bizottságába bekerültem s ott elmondott véleményemet a nyilvánosságnak is elmondom, mert úgy gondolom, hogy azoknak, kiknek szava a végső döntésnél befolyással lehet, szolgálatot teszek.

A próbaénekes, mivel az énekügyi bizottság kötött kézzel dolgozott, két szempontból bírálható: 1. megfelel-e a zsinat által előírt elveknek? 2. fedí-e a vers- és dalköltészet általános szabályait? Arról, hogy a zsinat előírása mennyire szolgálhatott alapul a munkálat keresztülvitelére, nem szólok külön, egészen rövidre fogott bírálatom azonban azt is megvilágítja.

A zsinat elvül azt mondta ki, hogy csak ott kell újítani, hol a szükség diktálja, ez szólott a szövegre és azt, hogy a zsoltdallamoknak korál méret adandó, az erdélyrészi és új dallamok ritmusa maradhat az I. próbaénekes szerint. A zenei bizottság ennek alapján a zsoltdár és a magyarországi dicséreteket a régi korálméretekkkel látta el, az erdélyrészi dicséreteket és új dallamokat a korálméret mai hangjegyalakjaival vette fel. A szövegező bizottság pedig az I. próbaénekes újításait keresztülhúzta s visszatért a régi szöveghez. Ezzel elértük azt, hogy a magyarországi énekeskönyv a régi alakban, az erdélyrészi könyv újított formában, persze az összes zsoltdallamok elvesztésével, adja az egységes új énekeskönyvet.

Nézzük először a zenei bizottság munkáját.

Az eredeti korálstílusban írt francia dallamok hangértéke és ütembeszedése ép úgy megfejtést igényel, mint a Tinódi dallamainak hangjegyzése, hogy az akkori írásmód duplex longa, longa, brevis és semi-brevis értékei a mai egész, háromnegyed, fél és negyed értékkel legyenek kifejezve s azt mutassák, amit az eredeti értékek kívánnak s az eredetileg ütembe nem szedett dallam olyan ütemezést nyerhessen,

milyet a zene mai törvényei írnak elő. A franciák és németek a saját nyelvük sajátosságainak megfelelőleg ritmizálták és szedték ütemekbe az ősz dallamokat, a mi zenei bizottságunk nyelvünk sajátosságait s a zene törvényeit figyelmen kívül hagyva, szolgailag átvette a francia ritmizálást s kinevezte magyarnak s így dallamaink se a történelmi hűségnek, se nyelvünk sajátosságainak nem felelnek meg.

Például a 90. zsoltár ritmusánál az eredeti dallam hangjegyei a brevis és semibrevist mutatják, ezeknek a mai fél és negyed érték felel meg. A franciák $\frac{2}{2}$ beosztással fél és egész értékű hangjegyekkel fejezték ki, ami megfelel az eredeti értéknek, de mert nyelvük sajátossága szerint a hangsúly és prozódia úgy kívánta s az ütembeosztás zenei törvénye azt diktálta, csak az utolsó hang értékét tartották meg. Ugyaníly okok vezették a német ritmizálást és ütembeosztást is.

Mi magyarok is éreztük, hogy a zsoltárdallamok ősz formában nem maradhatnak és éreztük, hogy se a francia, se a német ritmizálás nem fedi nyelvünk sajátosságainak s a zenének előírt törvényeit, így született meg a múlt század elején az első s a jelen század elején az I. próba-énekessel a második magyar ritmizálás. A zenei bizottságnak ezt kellett volna revízió alá venni, a dallamok ritmusát és ütembeosztását megállapítani, a kész dallamokat átadni a szövegezőbizottságnak, hogy ahhoz alkalmazva vigye keresztül a verselést. Nem így cselekedett s lett az egész munkálat egy nagy tévedés.

Most nézzük a szövegező bizottság munkáját.

A strofikus (szakaszos) dalformánál ha hiba van, azt csak a szövegíró követheti el olyankor, mikor meglévő dallamhoz ír szöveget. Jelen helyzetben is, hol dallamhoz kellett a szöveget alkalmazni, nem a dallamban, hanem a szövegben van a hiba. Azt kellett volna megértetni a szövegrevizorokkal, hogy nem lehet a dallamot ritmizálni annyiféleképpen, a hány versszakból a vers áll, hanem a versszakokat kell úgy írni a hangsúly, metrum és prozódia alapján, amint a dallam kívánja. A zeneszerző a szöveg ritmusához alkalmazva írja a dallamot, ezért az egyezés tökéletes szokott lenni, a szövegírónak épp így kell a dallam ritmusához alkalmazkodni, különben nincs egyezés s félcmunka lesz belőle.

Ha a zsinat kívánságát vesszük figyelembe s a francia ritmizálást fogadjuk el, akkor is a verselés az annak megfelelő hangsúly és prozódia kívánalma szerint kell simuljon a dallamhoz. Itt se vettük figyelembe ezt s alább láthatjuk, hogy zenére született zengzetes nyelvünk miképp török kerékbe a francia dallamban. Nézzük a 90. zsoltár pár versszakának első verssorát:

1. Te ben | ned bíz | tunk e | lei | tól fog | va.
2. Az em | bere | két te | megha | gyod hal | ni.
3. Kimul | ni ha | gyod ó | két oly | hirte | len.

Á szöveges dal legfőbb kelléke, hogy hangsúly és prozódia fedje egymást. Tudjuk, hogy zenei hangsúly minden ütem első tagjára esik, itt kell legyen szövegben is a hangsúlyos tag, szó közepére nem eshetik hangsúly, csak nagyon ritka esetben, melyre kitérni itt hosszadalmas lenne.

Példánk épp az ellenkezőjét mutatja a szabályoknak, mindenütt szó közepére esik az ütemkezdet s ezzel a hangsúly, ezért nem fogadható el a francia ritmizálás és nem fogadható el teljes egészében az összes versszakok megmaradása. Ha a kettő egyezne, nagy nehezen, sok kimagyarázással, belenyugodhatnánk. Hogy haladás helyett miért kellett több századdal előbbi állapotba esni vissza, azt megmagyarázni nem lehet.

Ha az I. próbaénekes ritmizálását nézzük, látjuk, hogy a szöveg teljesen hozzá simul a dallam ritmusához:

Te benned | bízunk | eleitől | fogva.

Azonban itt is csak az első versszakot szabad nézni, mert a többinél már felborul sz egyezés.

Az elmondottakból világosan látható, akár a francia, akár a magyar ritmizálást fogadjuk el, hogy hol a hiba. A szövegek újra átdolgozandók s ezt a munkát olyan kezekre kell bízni, aki tudja, hogyan kell dal- lamhoz szöveget írni, ami nem jelent egyet a verselni tudással. Bizonyára akad híveink közt poétalelkű pap, vagy paplelkű poéta, aki tökéletes munkát tud végezni.

Hogy akár a dallam, akár a szöveg átdolgozásától nem kell félni, azt épp a próbaénekes bizonyítja a szöveg és dallamban egyaránt átdolgozott Luther-énekével, „Erős várunkkal.“ Az eredeti szöveg első négy sora ebben nyolc tagú, a szövegfordító kilenc taggal fordította, ezért minden sorban egy új dallamhangot kellett betoldani, így használjuk ezt az éneket eleitőlfogva. Ha ennél az éneknél szabad volt ez az eljárás, úgy megvan mutatva az út. Így gondolkoztak az erdélyi első ritmizálók s ékeltek be a dallamba sok új hangot, melismát, de a szöveg formájához nem nyultak, a dallam változást szenvedett ugyan, de könnyebben énekelhetővé vált s a közös éneklésre alkalmasabb lett. Az erdélyiek ezen eljárása ma is szálla, de a Luther-énekéért nem esett szó.

A reformáció születésének magyarázata a bibliához való visszatérés mellett a nemzeti vonás kidomborításának szüksége s ezzel a haladás és újítás, miért nem érvényesül ez épp ott, hol, a hívek közös közreműködéséről lévén szó, a legjobban juthat kifejezésre s a legnagyobb eredménnyel jár? A népiskolai énektanítás főelve ma az, hogy minél több dalt tanuljon a gyermek, olyan dalt, mely magyar szívéhez legközelebb áll. Ezt az elvet kellett volna minden más előtt érvényre juttatni s oly dallamokat adni híveinknek, legalább külső formában, amilyen a magyar szívből nő. Az I. próbaénekes ezt a célt szolgálta,

m r kellett az igaz útról letérni, ha rajta maradunk, hitem az, hogy templomi éneklésünk is más mederbe jut, iskola és templom egy uton haladva, nagyobb eredményt mutathat fel. Az I. próbaénekes alapján újtott erdélyi énekes életbeléptetése óta majdnem minden vasárnap az új énekek közül egyiket halljuk s ezt gyermek és felnőtt egyaránt énekl, míg más énekeknel csak kevesen vesznek részt az éneklésben. Ennek magyarázatát nem kell keresni. Az a ritmus, mit korálrítmusnak szeretünk nevezni, de gyakorlatban mást értünk alatta, hosszúlélegzetűségénél fogva nehezen énekelhető, fárasztó, álmosító, ma már idejét multa. A mi nyelvünk sajátsága a korálrítmus fél és negyed értékű hangjegyekkel s $\frac{3}{4}$ beosztással való kifejezést kíván, ez a ponttal hosszabbított-negyed s ezt kiegészítő nyolcad értéket is megtűri, kívánja, ami a tömegénekelésnek nem akadály. Tudva lévő, hogy a tömeg ütemenkint énekel, azaz ütemenkint vesz lélegzetet, 3—4 szótagnál többet egy lélegzetre nem bír énekelni, korálméretnél egy ütembe csak két hang esik, tehát minden két szótag után lélegzetet vesz s így feltétlen szó közepére esik a hangsúly, míg ha egy ütembe négy tagot veszünk, az egész ütemet egy lélegzetre énekl s nem borul fel minden szépérzéki szabály. (Jellemző egyik kartársam esete. Csak tanár korában tudta kihámozni egyik ének szövegének értelmét. Gyermekkorában így tanulta: Szívünk vígság alma betölt. Nem értette sehogyse az „alma“ odakerülését. A hangsúly és czerura mindent megmagyaráz.)

A ritmus a komoly fenségnek, a templomi áhitatnak, a himnuszi emelkedésnek nem áll útjában, sőt, mert az ének kikristályosodott, legtökéletesebb szavallat s így a szöveg értelmének kidomborítója, ezért mindenféle ének ritmust kíván, különben csak egymás mellé rakott hangok sorozata lesz. Ha a régi korálrítmus és méret marad, templomi éneklésünk megint az egyforma, végtelenségig nyújtott hangok kínos szétfolyása lesz és úgy a híveknek, mint a kántoroknak alkalmat ad az izléstelenkedésre.

Az elmondottak alapján véleményem az, hogy mivel a dallamok ritmizálása és a szövegnek ezzel egyeztetése nem sikerült, a II. próbaénekes nem fogadható el végleges énekeskönyvül. Ezért, tekintettel arra, hogy a francia és német ritmizálás a nyelv sajátságai alapján van megoldva és tekintettel arra, hogy az I. próbaénekes összes dallamai, ha nem is tökéletesen, de a mi nyelvünk sajátságai szerint elég jól vannak ritmizálva és ütemekbe osztva, hogy az új énekeskönyv a kor kívánalnak megfeleljen, feltétlen kívánatos

1. a zsoltárdallamok új ritmizálása és ütemekbe osztása nyelvünk sajátságai alapján,

2. az egyes dallamokra éneklendő összes versszakok átdolgozása az első versszakok hangsúlya és prozodiája figyelembe vételével.

Ha e kívánalmak nem volnának figyelembe vehetők, kívánatos

volna, hogy az erdélyrészi zsinati tagok kérjék meg a zsinatot arra, hogy mivel úgy is megengedte, hogy dicséreteink és új dallamaink az egységes énekeskönyvbe az I. próbaénekes ritmizálása szerint vétesse- nek fel, terjessze ki ezt az engedélyt zsoltárainkra is, vagyis hagyja meg nekünk a most használatban lévő templomi énekeskönyvünket.

Nagyenyed.

Veress Gábor.

K A L Á S Z O K.

A só és a világosság.

(Peabody.)

Máté 5: 13—14. Ti vagytok a földnek sava; ha pedig a só megízetlenül, mivel sózzák meg? nem jó azután semmire, hanem hogy kidobják és eltámassák az emberek. Ti vagytok a világ világossága. Nem rejtethetik el a hegyen épített város.

Ezekből a szavakból: „Ti vagytok a földnek sava”, „ti vagytok a világ világossága” első hallásra mintha bizonyos önelégültség és önajánlgatás hangja csendülne ki. Hiszen mi „a föld savainak” rendszerint a mi legtisztelre-méltóbb, feddhetetlen és mindenkép kitünő embertársainkat szoktak emlegetni és nemkülönben a legragyogóbb, leggazdagabb és legfennköltebb szellemekről, a hivatásukban csillagként fényeskedőkről szoktuk azt mondani, hogy ők hazájuknak vagy koruknak „világosságai.” Azonban nagyon furcsa volna, hogyha maga Jézus, épen a szelideknek, az irgalmasoknak, az igazságért üldözötteknek boldoggá magasztalása után, ilyen nagyon is világos „kirakatos” értelmet tulajdonítana a „sónak” és a „világosságnak — Hiszen a saját életétől mi sem állott távolabb, mint a népszerűség, a köztisztelet. Megvetették és kitagadták; világosságát csakhamar megoltották. Tanítása folytonosan áldozatról és szolgálatról beszélt. És ha jól meggondoljuk, a sóról és a világosságról vett hasonlata sem egyebet tanít. Hiszen a só — ugye-bár? — nem azáltal hat, hogy mutogatja magát, hanem azáltal, hogy *elveszti magát*. Haszna az oldhatóságában áll. Maga a só eltűnik, de tovább él ízében. Mig *egy* tömegben marad és látható, addig kemény, durva, élvezhetetlen. A sónak értéket nem az biztosít, hogy erőnek-erejével fenn akarja magát tartani, hanem az, hogy *átadja* magát. És a világosság is felbomlás útján tölti be a maga feladatát. A gyertya ég; de *el* is ég. Feláldozza magát, hogy világíthasson. Mi nem szoktunk a napba nézni; mi a náptól megvilágított dolgokat látjuk s a visszaverődő fényben járunk-kelünk. Valaki megy egy sötét úton, lámpával a kezében: ti látjátok a fényt, de nem látjátok az embert. Ő árnyékban van — ti a világosság nyomán haládtok. Nos, Jézus Krisztus a keresztyén jellemet épen ilyennek akarta; nem maga-ajánlgatónak, hanem maga-vesztegetőnek. Nem nagy tetteket kíván tőle, hanem kicsi tetteket nagy lélekkel, — hogy a mindennapi élet ízetlenségét rendre járja át a só és a sötét világba lobogjon bele a nemes láng.

Égykor a Keleten egy olyan vidéken utaztam, ahol az élet szennyes volt, az asszonyok megvétett helyzetben, a házak agyagvisek — és egyszer csak ráakadtam az olyan falura, amelyben minden máskép volt: a házak előtt kertek voltak, az ablakokon függönyök; a gyermekek nem rohanták meg koldulva a járókelőket, hanem barátságosan köszöntettek nekik. Mi volt ennek az oka? Az, hogy ötven mérföldnyire közelébe kerültem egy keresztyén missziói telepnek, amelyik épen ötven esztendeje működött ott. Lassan és fáradságosan terjesztette ki sugarait, esztendőnként csak egy mérfölddel — de most már ötven mérföldnyi körzetben föl lehetett fedezni a sívár vidéken a keresztyén lélek savának ízét és a keresztyén élet világosságát, amely mint valami világító-toronyról ragyogott el ötven mérföldnyire. *Erre* a munkára hitta el Jézus a világot: nem valami tündöklő, forradalmi, drámai cselekvése tehát, hanem a só és a világosság munkájára. Jézus e szavai nem az önelégülteknek és a tekintélyeseknek szólnak, hanem a birtoktalankat, az ismeretleneket biztatják. Biztatják arra, hogy így gondolkozzanak: Vezető nem lehetek, hős nem lehetek, tudós nem lehetek; de legalább végezhetem a só munkáját, megóvhatom a romlástól közvetlen környezetem életét. Legalább hadd legyek világosság a sötét életútnak egy kis darabkáján. És aki ilyen, önmagáról megfelelőkéző szolgálatra oda tudja szólni magát, az érteni fogja a nagy szót: „Aki elveszti az ő életét én érettem; megtalálja azt” — és örömmel feleli rá: „Én bennem most a halál munkálkodik, ti bennetek pedig az élet“.*

* Peabody ezen mesteri elmélkedését — többekkel együtt, — egy kedves kollégánk volt szíves lefordítani. Mivel igen alkalmasok különösen *kollégiumi praecésekre* minták gyanánt terjedelem és belső tartalom tekintetében egyaránt, a többieket is hozni fogjuk.

I R O D A L O M.

SZEMLÉK.

KRITIKÁK.

F. Varga Lajos Imádságok bibliáolvasással egybekötött hétköznapi reggeli istentiszteletekre. I—II. k. Debrecén. Hoffmann és Kronovitz. 295, 396 l. Ára füzve kötetenként 8 K, kötve 12 K.

E mű hézagpótlónak nevezhető, ha az imádságok olvasásának hiányát hézagnak nevezhetjük az istentiszteleteinken. Noha mi az imádságok, minden igyekvés mellett is előbb-utóbb gépiessé és külsőissé váló olvasását nem tartjuk helyesnek, mégis elismeréssel kell adóznunk a szerző szorgalmas munkájának, mellyel a hétköznapi istentiszteletekre a bibliai lectiók egy sorozatát készítette el. A mű minden hét minden napján tartalmaz imát és lectiót, egy éven át, olyan körültekintő gonddal készítve el, hogy, ha karácsony utolsó napja szerdára esik, a lelkipásztor akkor se jöjjön zavarba, hanem megtalálja a karácsony utáni csütörtök reggeli imádságot. Alkalmi imák, tízparancsolat, hiszekegy, úri ima mindkét kötetben külön megvan, szóval egy teljesen felszerelt tár, a mivel nyugodtan lehet folytatni a hétköznapi istentiszteleteket. A liturgiája a tiszántúli kerület szokásos hétköznapi istentiszteleti liturgiája: előima, bibliáolvasás, utóima, miatyánk, bezáró ima. A hétfő reggeli liturgiába bejön a tízparancsolat, a szombatiba a hiszekegy.

Imáinak az az egy hibája van, hogy kissé szónokiasak. A Borsodi szóvirágokkal telt imádságaihoz képest egyszerűek. Sok közülök meglepően közvetlen, a legtöbbben azonban ez a közvetlenség sajnosan hiányzik. Pedig a legtöbb helyen a hétköznapi istentiszteleteknek kialakult, kis gyülekezete van, melyet már a lelkipásztor tagjaiban teljesen ismer, s melynek száma, állandósága stb. bizonyos közvetlenséget követel a lelkipásztortól. Az imádságok liturgiailag sem kifogástalanok. Minden ima előfeltétele, a bűnvallás és ezt követő hitvallomás és abszolutió, hiányzik belőlük. Az utóimák rendszeren a felolvasott bibliai rész parafrázisai, ami a szerzőnek igen helyes eljárása.

A biblia lokusok alkalmazása és kivonatolása már kevésbé sikerült. Igaz, hogy, egész helyesen, tekintettel volt a szerző az egyházi évközre, sőt az évszakokra is (amit bátran elhagyhatott volna), pár rosszul választott lókus mégis található. Ilyen a 34. l. és a 79. l. (I. köt.), különösen az utóbbi. A márciusi, bűnti lokusok inkább adventieknek lennének legnagyobb részben alkalmazhatók, az adventiekben túlsok a bűnbánati elem. Ugyancsak bizonytalan és elnagyolt az alapgondolat, mely a részeket összeköti a húsvét és pünkösztől időszakra esőknél, hol egyes részek fordulnak elő, holott ide illőket kellett volna válogatni. A kiválogatás az egyes bibliai könyvekből elég arányosan történt. Több szép lókus kaphatott volna szerző Mózesnél, egészen elhanya-

golja a Predikátor könyvét, a Csel. könyvéből a pünköst utáni napokra kaphatót volna szép helyeket, ugyanilyen mellőzésben részesült a Jakab levele, honnan csak négy, s a Jelenések könyve, honnan három helyet használ fel. Sajnálattal nélkülöztünk egy egész sereg igen szép helyet, hogy csak a legfelölőbbeket említsük, melyek kimaradása nagy veszteség, ilyen a Keresztelő János története (Mt. 3:1—12; Mk. 1:1—8; Lk. 3:1—19; Ján. 1:15—34); a Jézus megkísértése (Mt. 4:1—11; Mk. 1:12, 13; Luk. 4:1—13), Jézus a tengeren (Mt. 8:23—27; Mk. 4:36—41; Lk. 8:23—25), Péter vallástétele (Mt. 16:13—20; Mk. 8:27—30; Lk. 9:18—21), Jézus megdicsőülése (Mt. 17:1—13; Mk. 9:2—13; Lk. 9:28—36) stb., stb. Azért, hogy ezek legnagyobb része a vasárnapi igehirdetés textusául szolgál, olvastatásuk egyáltalában nem felesleges.

A bibliai helyek rövid kivonatolása igen sok esetben rosszul sikerült. Ilyenek például a 77. l. I. Ján. 7. r. „Mindedig segítségül vala nekünk az Úr“, hol a lókus megjelölése is helytelen s a kivonat is; a 159. lapon Lk. 19:29—48, hol a lokusnak csak egyik részét kivonatolja; s több ilyen hely. Általában a kivonatok igen felületesek; nem hatolnak a felolvasandó rész mélyére, pedig itt úgyszólván az egész rész központi gondolatát kell kiemelni, melyhez azonban igen sok exegetikai tudás és gyakorlati írásmagyarázati készség kell. Ezek a nagyrészt odavetett általános kivonatok igen rontják a mű hatását s nem egy helyen magát a szerzőt is félrevezetik az imádság megírásánál. Ugyancsak a lókusok kiválasztására vonatkozólag említjük meg, hogy kár volt egy helyet többször (némelyiket háromszor is) felhasználni s felolvasatni. Különösen a zsolttárok közül többet részesít így előnyben a szerző s nem is a legszebbeket.

Általában, mindeme kifogások dacára is, a mű értékes. Ha már valaki olvasni akarja az imádságokat, ebből olvashatja. Sőt házi istentiszteleti alkalmazásra is felhasználható, noha hangja erre már kevésbé alkalmas. Kiállításra csinos, ára sem túlságosan magas a kötetek gazdaságát és a háboús árakat számítva.

I. L.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

Az Út tankönyvei 1. száma, Dr. Makkai Sándor: „A biblia“ c. tankönyve megjelent, s darabonként 4 korona 50 fillérért (portóval 5 koronáért) kapható kiadóhivatalunknál. Kérjük azokat, akik a könyvre előfizettek, vagy azt megrendelni akarják, hogy a könyv árát szíveskedjenek az egyöntetű kezelés megkönnyítése érdekében előre, postautalványon beküldeni, így a könyvet ajánlottan kapják meg. Utánvétellel a könyv nem küldetik. Azok a vallásánár urak, akik a könyvet tanítják, ingyen példányt kapnak.

Az Út propaganda alapjára adakoztak : Szombathy Imre 1., Szarka Boldizsár 1., Balla Mihály 3., Csiky György 6., Zsigmond Dezső 8., Kulifay Lajos 4., Mező Benő 4., Mátis Mihály 3., Csia Pál 5., Márton Árpád 8., Fodor György 4., Kóta Lajos 6., Szakáll János 2., Mezőmadarasi egyházközség 8., összesen 63 kor. Végső összeg: 926.30 korona. — Hálás köszönettel nyugtázzuk.

Előfizetést, reklamációkat a kiadóhivatalhoz, kéziratokat és leveleket Dr. Makkai Sándor címére kell küldeni (Kolozsvár, Bocskai-tér 1.)

A szerkesztésért felelős :

DR. MAKKAI SÁNDOR.

CSENDES ÓRA.

Béke a viharban.

— Az Út üzenete a lelkipásztorokhoz. —

Az Istennek békessége, amely minden értelmet felülhalad, meg fogja őrizni sziveiteket és gondolataitokat a Krisztus Jézusban. Filippi 4. r. 7. v.

Lehet-e csendes óra a viharban?

Ezekben az elképzelhetetlennek hitt, apokalyptikus, forradalmas, új világgal terhes, vajúdó, rettentően izgalmas és fenségesen nagy napokban?

Ti ott állotok órhelyeiféken. A magas, karcsú tornyok alatt virrasztó parókhiaikon. Mit láttok? A régi rend, a régi uralom, a világ megszokott igája, százados hagyományok, ősi korlátok összeomlását. Az összedülő világ recsegése sokszor félelmesen rázkódtatja meg lelketeket. Új erők, új eszmények törnek fel a romokból; még véresek, néhol szennyesek is; alig látjuk, mi bennük a jó. Testvéreim, ugye mindannyian érzitek, hogy az anyaszentegyház a maga földi formájában nagyon hozzá volt nőve a régi világhoz, nagyon erősen reátámaszkodott annak tartóoszlopaira; ugye, most keservesen kell látnotok, hogy a magyar református egyház önereje, amely a népben van, — kinek, oh kinek a bűne ez? — elsorvadt, mért gyámolító mankókra támaszkodott, amelyek a régi renddel együtt semmivé lettek?

De látjátok és érzitek-e, hogy a mi pusztul, vagy a mi pusztulásnak indult, az *megérett* a pusztulásra, látjátok és érzitek-e most, hogy a mi el fog pusztulni mindabból, amiben eddig erőnket és megtartásunkat kerestük, az *isteni akaratból* porlik el és mállik széjjel, hogy végre kiragyoghasson az az erő, amelynek nincs szüksége földi hatalmak kétes értékű támogatására, csak egyedül önmaga erejének öntudatára: az örökkévaló és győzedelmes *evangelium* maga.

Testvéreim, minden jel arra mutat, hogy mi, református keresztyén lelkipásztorok többé nem kereshetjük és nem is fogjuk megtalálni támaszunkat, existenciánk és munkánk biztosítékát külső tényezőkben, állami patronátusban, hagyományok megszokásos erejében. A magunk erejére leszünk utalva. És ez mit jelent? Azt, hogy egyedül az evangelium erőinek önzetlen és erőteljes érvényesítésében a világ által megtapasztalandó értékünk mértéke szerint fog eldőlni a sorsunk.

Parókhiaatok ablakai a *falura* néznek, templomaitok tornya az *ég* felé mutat. Ez a ti sorsotok, ez a mi sorsunk, testvéreim. A magyar kálvinista

nép néz-e az ég felé, amerre a torony mutat? S ha nem, *miért* nem? Kinek a bűne ez? A föld, a test, a vér szomjuhozása és szenvedélyei láncokat tördelnek, korlátokat zúznak, testvérek egymás ellen törnek, osztják a szent, eltéphetetlennek hitt haza drága földjét? Taposnak a régi eszményeken? Gúnyolódnak az éggel? S *í* mit csináltok? Hol a helyetek, mi a munkátok, milyen az életetek most? Van-e *csendes órátok*, testvéreim? Vagy reményeiteket veszítitek, féltetek, remegtek a nagy földrengésben? „*Az Isten békessége*, amely minden értelmet felülhalad, megfogja őrizni szíveiteket és gondolataitokat a Krisztus Jézusban!” Az Isten békessége! Most kell igazán, hogy egy nagyobb, magasabb, örök békesség lelke szállja meg azokat, akik a földi békesség kovácsolójának munkájához nem értelemmel, okoskodással, politikával, hanem a *szívükkel* kell hozzájáruljanak, azzal a szívvel, amely a „Krisztus Jézusban” van, olyan gondolatokkal, amelyeket Isten békessége sugall.

Testvéreim, olyan szívet kell megmutatnunk most ennek a világnak, ennek a népnek, amely teljes tele van a Krisztus békességével, amely olyan nagy a szeretetben, az odaadásban, az önfeláldozásban, hogy képes lefegyverezni minden gondolatot és szívet, amely nem a Krisztusban van! Amilyen nemes, amilyen szerető, amilyen odaadó a lekipásztor szíve ezekben a napokban az ő népéhez, amilyen alázatosan tűr, amilyen rendületlenül hisz, amilyen fáradhatatlanul tevékeny a szívek csitításában, az elmék megvilágosításában, a jók tömörítésében, a gyöngék védelmében, amilyen készséggel és komolysággal helyezkedik bele az új világ új kereteibe az örök evangélium szellemében, olyan mértékben veti meg romolhatatlan fundamentumát egy református népegyház nagyszerű épületének, amely az idők végéig fogja a magyar lélek tükrében ragyogtatni Isten dicsőségét. Hogy kié lesz az a föld, amelyhez eddig minden szálával életünknek tapadtunk: az lehet a politika kérdése, de hogy ezen a földön a mi népünk *magyar* és a magyar nép *Isten népe* legyen: az a mi életünk sorsdöntő kérdése, ezt *tőlünk* fogják számonkérni az örökkévalóságban.

Oh, fel, fel a szívekkel, testvéreim, a magunkbaszállás óráiban, zaklatott, remegő, aggódó, kételkedő szívünkkel keressünk igazi békességet Istennél, Istennel. Ez a békesség megőrizz bennünket, hogy bármi sorsban megmaradjon szívünk és gondolatunk a Krisztusban. S ha a lekipásztorok szíve és gondolatai Krisztusban maradnak, életük mindennél hatalmasabb apologiája lesz a magyar református népegyház pótolhatatlan szükségének, s ezek a szívek és gondolatok meg fogják őrizni egy dicsőbb jövő számára népünk *magyar-ságát* és *keresztységét*. Kegyelem és békesség mindnyájunknak Istentől, a Jézus Krisztusban; békesség — a viharban!

MEGBESZÉLÉSEK.

I.

Hogyan állunk?

Az Út legutolsó száma, amelyik október közepén jelent meg, olyan messze van mögöttünk, mint a new-yorki kikötőbe megérkezett hajó mögött az elhagyott világrész. Ki gondolta volna akkor, hogy egy hónap múlva már béke lesz; ki gondolta volna, hogy Vilmos császár és Károly király s az összes középeurópai fejedelmek szomorú magánemberekként keresik a hajlékot, ahol koronátlan, megalázott fejüket lehajthatnák? Ki gondolta volna, hogy Magyarország, ez az ezeréves királyság népköztársaság lesz s az egész országban egyetlen egy hang emelkedik az elbukott fiatal Habsburg mellett, s ez is a debreceni nagy templom mellől hangzik el.

De hát mindezek megletek. Nincs az az izgalmas filmdráma, amelynek jelenetei olyan cikázó gyorsasággal követnék egymást, mint az októberi nagy színmű utolsó jelenetei. Ma már túlvagyunk azon, hogy sajnálkozzunk, rekrimináljunk, vagy post festa okoskodjunk; nem hátra kell néznünk, hanem előre. Az bizonyos, hogy ennek így kellett történnie: embereknél nagyobb erő dolgozott itt. Mint ahogy kényszerű dolog volt 67-ben a dualizmust megalkotni magyarságunk megtartása érdekében; szükségünk volt a kettős, illetve hármasszövetség életre-hívása a mindnyájunkat szétzúzással fenyegető orosz imperializmussal szemben, mint ahogy 14-ben meg kellett indítani a szerbek ellen a háborút, mert épen a mai forradalmárok söpörték volna el azt a kormányt, amelyik az arculütés után egyezkedni próbált volna: úgy ezt az elveszített háborút is likvidálni kellett. Az elveszített háborúval együtt elveszett az eddigi hatalmi rendszer: megdőlt a porosz militarizmuson nyugvó német imperializmus, felbomlott az imperializmus keleti alap-építménye: a monarchia, s vele együtt összetört a monarchia lényegét alkotó dualizmus: a német-magyar supremacia biztosítása egy szláv-román nemzetrendszerben. Miután felülről gátakat raktak az alúlról fel-törő forradalmi irány elé: ez egyre féktelenebb lett, végre pusztító ere-jével elsöpört mindent: monarchiát, német egységet, császári trónusokat, nemzeti supremáciákat. Magyarország letette a fegyvert s elvileg szö-vetségre lépett az entente-tal; e szövetség útjában még csak az égis-érő romhalmazzá nőtt politikai csödtömeg áll. Miután nem kívánható, hogy egy halálra ítélt rendszer önmagát végezze ki akkor, mikor még sejtelve sincs arról, hogy halálra van ítélve, mert egy rendszer csak

akkor veszi észre, hogy halálra van ítélve, mikor már meg is van ölve: nem lehetett várni a monarchistáktól sem, hogy október elején átadják a főhatalmat Károlynak; viszont, mikor Károlyi szerezte meg a főhatalmat, nem csinálhatott már egyebet, mint amit csinált: elsöpörni a régi rendszert, amelyből a háború született, letétni a fegyvert mindenütt s igazunkat az ébredő világlelkiismeret döntésére bízva, egy döntő *nem*-mel elfordulni régi énünktől s egy óriási metanoiával mássá lenni, magunkat az erő helyett a kegyelemre bízván. A predestináció acélkerekei robogtak végig a világon, mint ahogy világteremtése óta robognak, csak most megláthattuk, mert horizonunk körébe értek és kitüzesedtek, mint a meteorarabok, melyek a föld légkörébe érnek. Azért tehát nekünk nem panaszkodni, vagy sápítózni a feladatunk, hanem megindultan és hálásan kell gondolnunk visszanyert függetlenségünkre. Fáj, hogy nemzetünk kipróbált vezéreit nem láthatjuk a mai alakulás élén, de ez természetes; a forradalmakat nem a kegyelmes urak csinálják. Örüljünk, hogy a kormányban olyan jó magyarok vannak, mint Károlyi és Batthyányi és olyan eszes emberek, mint Jászi Oszkár. Lehet, hogy évek múlva nagyon erős és nagyon komoly monarchista párt lesz az országban, mint ahogy van Franciaországban; de *most* csak egy párt lehet Magyarországon: *köz társasági*, mert az ezzel ellenkező véleménynek vagy oktalanság, vagy nemzetellenes bűn most megnyilvánulni.*

Külpolitikai helyzetünkről és kilátásunkról alig lehet most valamit szólnunk. Az azonban bizonyos, hogy teljes belső kiengesztelődést kell teremtenünk a körülöttünk kialakult államokkal, különösen Csehországgal, Illyriával és Németausztriával, azért, mert minden életerőnk ezeken át vezet. Tengerhez, szénhez, vashoz és szövethoz ezeken keresztül juthatunk. Másik fontos elv: anélkül kell ismét felvennünk a német gazdasági összeköttetések szálaikat, hogy ebből politikai blokk, imperialista kapcsolat származzék. Ennek a háborúnak épen az lesz végeredményében a legnagyobb eredménye, hogy a hatalmi viszonyokat, *Európára nézve*, véglegesen rendezi s így előkészíti a népek szövetségének megvalósulását.

Külpolitikai kilátásaink, bármily ködbe borultak legyenek is, elég biztatók. Utópista álmok rózsás teste mósolyognak ki a szürkeségből. Annál aggasztóbb és szomorúbb a helyzet belpolitikai tekintetben, különösen a nemzetiségi kérdéssel való vonatkozásban.

Nemzetiségi kérdés Magyarországon nem volt, mert itt mindig, mindenki magyar volt. A horvát Zrinyiek magyarsága épen olyan tizenhárompróbás és szinarany, mint a tót Thökölyeké, vagy a magyar Rákóczyké. A nemzetiségi kérdést az osztrák centralisták, főképen a legnagyobb Habsburg: Mária Terézia csinálta, azért, hogy megmentsék az osztrák trónt a magyar függetlenséggel szemben. És ime, a fegyver, mivel gonosz volt, visszafelé sült el: az osztrák császári trón nincs sehol,

Magyarország pedig független és életkedvtől duzzadó állam. Csinálta pedig Bécs a nemzetiségi kérdést Magyarországon azzal, hogy a tiszta magyar határőrvidéket felcserélte románnal, szerbvel, tóttal. Így az ország határa átitatózott a szomszéd népek rajzáival s megszűnt az a nagy-szerű politikai biztosíték, amiről a magyar bölcsesség mindig tudott gondoskodni, t. i., hogy az ország politikai határa egybeesett nemcsak a geográfiai, hanem különösen a *nemzetiségi* határokkal. Mihelyt pedig elmosódott a nemzetiségi határ, a külső országok elnyomott népei egyre nagyobb tömegben szivárogtak ebbe a kisebb szociális nyomású, mert sokkal műveltebb és fejlettebb magyar politikai közösségbe. Így történt, hogy keletről, északkeletről és délről ruthének, románok, szerbek lassan, szinte kapillárisan szivódtak fel a magyar államtestbe s azt századok alatt köröskörül megtelítették. Nyugodtan mondhatjuk ezt úgy, hogy országunk karéját a magasabb kulturába felszivódó nemzetiségek pár század alatt, a határőrvidék széttörése és a centrális bécsi politika korszaka óta, *ethnografiailag megszállták és elfoglalták*. Mikor pedig a beszivárgott nemzetiségek különböző fajrokonai önálló állammá fejlődtek: nem kellett egyéb, mint egy kis imperialista mámor odakünn és rossz nemzetiségi politika idebenn, hogy meginduljon a román, szerb, ruthén, tót irredentáság, amihez kapcsolódott még Ausztriában az olasz, a cseh és lengyel. Ezek a félig kész anyaállamok, melyek a monarchiát körülvevették s folyondárjaikkal beszórták a monarchia közelükbe eső területeit: állandó szétbontással fenyegették a monarchiát, amelyen pedig az egész európai egyensúly: a szláv-germán erők kölcsönös paralizálása nyugodott. Ezért kellett a monarchiát fenntartani, fenntartani pedig csak két nagy nemzetnek: a magyarnak és a németnek supremáciájával lehetett. Ez volt a dualizmus történeti hivatása. Mindaz, ami a német-magyar supremáciát fenyegette, az egész hatalmi rendszert fenyegette; tehát az általános választójog épenúgy, mint az irredentizmus. Viszont, hiába csináltak volna legszélsőbb választójogot, azzal a dologgal nem segítettek volna, mert csak megindították volna azt a nagy leszámolási folyamatot, aminek előbb-utóbb be kellett volna következni és amelynek feltétlenül át kellett alakítania egész világunkat.

Ránk nézve talán kevesebb rázkódtatással és remegéssel jár vala, ha korábban kezdődik és későbbben végződik ez a dolog. Akkor nem következett volna be az a helyzet, hogy itt álljunk, fegyver nélkül, oroszországi módra hazament, szétoszlott katonasággal, annyi bracciummal is alig rendelkezve, hogy a belső rendet fékentartsuk. Magyarországnak ez az ájuitsága növesztette meg a nemzetiségek szarvát annyira, hogy a románok 26 vármegyét, a csehek 19 vármegyét, a németek 3 vármegyét kívánnak Magyarország testéből lemetszeni. Bármily kinszenvedés is a fegyvertelen magyarságnak ezt a tetemrablási készülődést végignézni, más mód nincs, mint csendesén, méltóságosan bízni és várni.

Bizonyos az, hogy Wilsonéknak *véglegesen* kell a dunai kérdést megoldani, végleges pedig nem lesz az a megoldás, amely a magyarságot a legvadabb irredentizmusba kényszeríti. A magyar, mint lékapcsolt és irredenta nemzetiség, veszedelmesebb lesz, mint minden eddigi, mert ezeréves szabad országból kényszerrel vágják le olyanok, akikkel szemben a magyar soha sem veszítette el a harcot. Hozzánk *bejöttek* a nemzetiségek, mert vonzotta őket a magasabb kultúra; nálunk a letelepedéssel hallgatagon aláírtak az ország kormányzati szellemének. *Mi erőszakkal* kerülnénk bele egy idegen kultúrába, ami ellen kezdettől fogva tiltakozunk. Azután nem lehet az, hogy egy magasabb kultúrában élő nemzetet egy alacsonyabb kultúrájú nemzethez csatoljanak. Nem számítva azt, hogy Románia egy kis imperialista királyság, Magyarország pedig szabad köztársaság; Románia agrár-feudalis, reakciós állam, Magyarország pedig demokrata és szabadelvű népállam: általában román és magyar kultúrfok között az a különbség, ami nálunk a román falu és a magyarrá lett város között a különbség. Az a tény, hogy az oláhok által igényelt területen minden valamire való város vagy magyar, vagy szász, bizonyítja, hogy ez az annexió kérdése nemcsak ethnikai, hanem elsőrangú kulturkérdés. Végül az emberi szabadság és a művelődés sokkal nagyobbat nyer, ha az egységes Magyarország területén szervezkednek a román nemzettömb kantonjai, mint megfordítva, mert első esetben a műveltebb és gazdagabb többség elbirja a kevésbé művelt kisebbség teljes kulturális és nemzeti kifejlesztésének költségeit, míg megfordítva, a műveletlenebb többség nem bírja el a műveltebb és differenciáltabb kisebbség szellemi fejlődésének költségeit. Másképp szólva: mi elbirnók az eddigi és ezután összes román iskolák költségeit, de Románia nem bírja el a magyarság kulturigényeinek költségeit; a turkevei magyar fizetne adót a nagyszebeni román egyetem költségeire, de a besszarábiai oláh atyafi aligha tudná hordozni a kolozsvári tudományegyetem költségeit, amelyik egy évben többre rug, mint amennyi egyenes adót az erdélyi románság fizet.

Ebben az idegfeszítő várakozásban mindazoknak, akik *lelki* hatásokkal dolgoznak s a nemzet *hangulatát* tartják a kezükben, óriási feladatuk van. E tényezők közül legfontosabb a *sajtó* s ha a sajtó magyarsága jelenleg kifogástalan is, mégis, sokkal többet tesz a sajtó egy képzelt ellenforradalom érzelmi gyökereinek kiirtására, mint a komoly, történelmi gondolkozás és felelősség erősítésére. Most ismét látjuk, mily rettenetes baj, hogy nekünk nincs sajtónk s mi sajtó útján sem a népünkhöz, sem az intelligenciánkhoz hozzá nem férhetünk. *Annál nagyobb a szerepe most a falu közvéleményének irányításában a papnak és a tanítónak.* A közlekedés rossz, a hírszolgálat hézagos, a lapok drágák és üresek, teljes lesz máholnap a tanácstalanság. Feltétlenül bizonyos tehát, hogy ha a pap esténként összeül a hiveivel s őket, mint

egy telefonhírmondó, *szigorú - tárgyilagossággal informálja*, akkora jót cselekszik, hogy hivei nem győznek eléggé figyelni reá. Ezekben az információkban nem szabad a papnak politikai dogmákat erőltetni rá a népre, bizonyos balga tömegnézeteket sem szabad nyíltan kikezdeni: egyszerűen a tényeket kell úgy csoportosítani, hogy abból elvonható legyen a legsürgősebb tennivaló szabálya. Például: a vagyon- és személybiztonság megőrzése, a nép felfegyverzése, a köztársaság jelentősége, a földosztás mibenléte. Különösen azt kell kiélelni, hogy Magyarországot még a győztes ellenség is átallja elfoglalni, mert Isten ellen vétkeznek vele; de keresi rá az ürügyet; ürügy pedig az, ha itt mi a rendet fenntartani nem tudjuk, ha rablás, fosztogatás járná. Aki tehát zavargást mível, az az ellenséget szabadítja rá a fegyvertelen országra és hazáját adja el. Különösen fontos, de a legnagyobb önfeláldozást kívánja a *nemzetiségekkel való minél teljesebb, érzelmi béke*. Legyen a magyar pap a kezdeményező, aki a román papot testvéri akcióra hívja fel közös érdekekben. Ilyen a nemzetőrség megszervezése, a hazatérő katonák ünnepélyes fogadása, az elesettek emlékeinek közös megünneplése. Ki kell használni az első pillanatok nagyszerűségét és testvéri kezét nyújtani egymásnak. Legyen annyi keresztyén fensőbbtség e református papban, hogy esetleg egy kis megaláztatást is méltósággal el tudjon viselni, tudván, hogy hazájáért és egyházáért hozza ezt a legnagyobb áldozatot, amit férfi egyáltalán hozhat. Alkalmos esetek erre a háború végének, *az ország és nemzetei felszabadulásának közös megünneplése*. Ilyenkor teljes paritás legyen a nemzetiségek elhelyezkedésében (színek, szónokok, énekek stb.).

A pap bátran és férfiasan ismerje be, hogy az eddigi nemzetiségi politika csődöt mondott s újat kell megindítani. Mondja el, hogy mi *örülünk* a románok, tótok felszabadulásán s azt akarjuk, hogy boldogok, szabadok és jó testvérek legyenek. Esetleg ünnepélyes formában kell a kiengesztelődésre testvéri jobbot nyújtani. Alakítsák meg *együtt* a *földműves tanácsot* s helyezték egyfelől a román, másfelől a magyar nemzeti tanács védelme alá és jelentsék be az országos gazdaszövetség földműves tanácsának. Mindent el kell követni, ami egy új, testvériesült szellem érvényesülését biztosítja, mert a régiek elmúltak, ime újjá lett minden.

Tudom, hogy ez sokhelyt nem lehetséges a faji antagonizmus miatt, amely már eddig is véres összeütközésekre vezetett. Ilyenkor várni és remélni s ahol lehet: eleven szívet gyűjteni az ellenség fejére: ez az irányadó.

Sokhelyt zavargások, atrocitások fordultak elő. A pap mindennek felett írja meg főhatóságának a zavargás lefolyását abszolút megbízhatósággal, különösen azt ítélvén meg elfogulatlanul, hogy nemzetiségi jellegű volt-e a zavargás, vagy tisztán szociális. Azután *szervezze falujában*

a jobbakat, a módosabbakat. Különösen az irányban világosítsa fel őket, hogy a fosztogatás miatt elitelt *katona nem fog földet kapni, sőt ahol a falu, mint olyan, a bűnös, az egész falu megszenvedi a végrehajtandó földreformnál.* Végül, ha a pap hiveit arra is rá tudná bírni, hogy a behívott korosztályok önként vonuljanak be, *sőt ezen kívül is minél többen jelentkezzenek fegyveres nemzetőri szolgálatra* — ami anyagi okokból is igen ajánlatos a télen kevés elfoglaltsággal bíró falusi emberre, mert fizetéssel, teljes ellátással, földjuttalommal jár — a pap akkora szolgálatot tett hazájának, amekkorát ma *senki sem tud tenni.*

Ugyanis a magyar református papságnak ezekben a nehéz órákban kétszeresen, százszorosan ki kell tennie magáért. Nemcsak azért, mert magyar ember, mert keresztyén, mert intelligens és született szociálista, hanem azért, mert be kell bizonyítani *társadalmi nélkülözhetetlenségét.* Az új világberendezkedés csak olyan intézményekre fog pénzt adni, amelyeknek a szociális élet, a társadalom hasznát veszi. Egészen bizonyos, hogy 10—20 magyar olyan-amilyen liturgiális pásztorlásáért, ami hetenként egy órai munkát jelent, nem tartana el az állam egy élet-erős, munkaképes embert. De ha meglátja, hogy a pap a testvéri érzület, a demokrácia és a pacifizmus pionirja, ha a napnál világosabb lesz, hogy ha pap nem volna, ki kellene találni, hogy legyen, annyira szükség van rá: egy esetleges új kulturberendezkedés nemcsak számolna a pappal, de politikájának jórészét rájuk alapozná. Kétségtelen dolog, hogy mihelyt a külpolitikai kérdések megoldódnak s benn az országban rendes medrébe tér az élet, nagy szociális átalakulások elé megyünk. Ezek között ott lesz a szekulárizáció és ott lesz a szeparáció gondolata is. Ha a szeparációt a Combes-féle ridegséggel hajtánák végre, azaz beszüntetnének minden államsegélyt, református egyházunk egyszerre tönk्रे jutna. Viszont, ha református egyházunk ad oculos demonstrálja a maga nemzetépítő, kulturaképző, szociális jólétet terjesztő és biztosító, páratlan erejét és hivatását: egyházunk a 48 XX. tc. végrehajtásával véglegesen biztos fundamentumra helyeztetik és egy új éra, egy nagyszerű renaissance felé mehet. Addig pedig újra meg újra gondoljuk meg: *a népért és a népből valók vagyunk! A főrendiház megszűnt, a közjogi kiváltságok elenyésznek, még a mi — legdemokratább — egyházunk is tovább demokratizálódik. Legyünk büszkéek rá, hogy az ország legmagyarabb és legértékesebb részének: a magyar parasztság jó részének a szívéhez mi állunk legközelebb! Ha ezt a szívet újra meghódítjuk, mi leszünk az új Magyarország legeredményesebb építői.*

Természetes dolog, ez nem azt jelenti, hogy mi álljunk egy szociális forradalom, egy parasztlázadás élére, bár ilyen jelekkel is találkozunk nagy szegényünkre. A pap az udvar és a nép között ne úgy helyezkedjék el, hogy egyiknek exponense legyen a másiknál, hanem álljon *mind a kettő fölött.* Ezek, amiket én elmondottam, annyira ter-

mészetes igazságok, hogy a papnak ezen ponton a leghatalmasabb segítői a mi *nemes gondolkodású patronusaink* lesznek. Bár iszonyú csalódáson mentek át épen a legjobbak, az őket ért pusztítások folytán, mégis, mégis, a vidéki birtokos még sokáig nevelője és vezetője lesz a népnek. A legszocialistább kormány is fogja tudni, hogy a *többtermelés érdekében* gazdasági szükségesség a közép- és a nagybirtok fenn-tartása. A birtokpolitikában az lesz az irányadó, hogy miképen lehet minél fejlettebb agrikulturát teremteni. Ennek pedig az a módja, hogy a nagybirtokok egyenletesen váltakozzanak a kisbirtokokkal. Földnélküli Jánosok nem lesznek többé, de nem lesznek latifundiumosok sem, csak *gazdák*; *kisgazdák* és *nagygazdák*.

Ezzel kapcsolatban oldódik meg egy izgató probléma: a közép és felső nemesség jövője elhelyezkedése. Egyszerre vége annak az udvari és diplomáciai világnak, ahová a legvagyonosabbak elhelyezkedtek. Vége annak, hogy a kat'exochen politikusok ők legyenek. Főispánság, vármegye nem lesz a saját dominiumok. Grófságuk, vagy báróságuk nem csak, hogy nem fogja őket előre vinni, de *valószínűleg akadályozni fogja őket*. Be kell illeszkedniök a polgári élet kereteibe minden különösebb handicapolás nélkül. De lesz egy gyönyörű, páratlan hivatások, szinte gyönyörű kiváltságuk: *a magyar föld művelése*. Ők lesznek az ország első gazdái, a mezőgazdasági társadalom vezetői. Földjeiktől nem fogja elvonni őket a politika; nobile officiumok és reprezentációk nem fogják gazdaságilag tönkre tenni őket: csak *gazdák* lesznek és ezzel újra elfoglalják ezt az elvesztett országot.

Így kerülnek majd újra egymás mellé a falu intellektüelje: a pap, a falu burzsuá-ja a nagy- és kisgazdák. Minél erősebbek, minél szervezettebbek lesznek, annál több reménység van arra, hogy *falú szocializmus* egyensúlyban fogja tartani *a város szocializmusát*. A mező és a gyár, az agrikultúra és az ipari demokrácia; ez a két mérlegkar, amelyen az ország egyensúlya nyugszik. A pap lesz a mérleg nyelve: az érzékeny mutató, amely a nehézkedési viszonyokat jelzi. Mert ha *ez nem* lesz, többet nem lesz pap Magyarországon.

R. L.

Országos Református Tanács.

A *Prot. Egyházi és Iskolai Lap* 46-ik száma egy felhívást közöl az ország reformátusaihoz, amelyet a Budapesten megalakult *Orsz. Református Tanács* bocsátott ki azzal a felszólítással, hogy azt az egész református sajtó közölje. Lapunk keretei ezt sajnálatunkra nem engedik, de igyekezzünk az alábbiakban tömör kivonatban a felhívást ismertetni s megjegyzéseinkkel kíséрни.

Mindenekelőtt rámutatunk arra, hogy a felhívásban az Orsz. Ref. Tanács „magát tekinti az egyház közvéleménye kifejezőjének,” de valójában semmi tájékoztatást nem kapunk arra, az egy lelkészelnök nevén kívül (*Happál* Benő), hogy kik legyenek a tanács tagjai, bár azt kívánják, hogy „nehány nap alatt táborukba kell szállaniok mindazoknak a lelkészeknek, theol. tanároknak, theologusoknak, tanítóknak, ezek testületeinek, világi hivatásúknak, férfiaknak és nőknek egyenként, és gyülekezetekként, valamint belmissziói egyesületeinknek, akik azt akarják, hogy egyházunk úgy idehaza, mint külföldi testvéreink előtt megbecsült és rokonszenves legyen.” (u. o. a „Kronika” rovatban.) Egy pillanatig sem kételkedünk a magunk részéről a mozgalom névtelen vezetőinek jóhiszeműségében sem, de azt hisszük, hogy egy ilyen mozgalomnak egész nyíltan kell folynia és a vezetőknek nevük egyenes és világos odaadásával kell biztosítékot szolgáltatniok a ref. közvélemény számára arról, hogy itt nem sötétbeugratásról, meggondolatlanságról, hanem átgondolt, komoly és a siker jegyében álló kezdeményezésről van szó.

Az Orsz. Ref. Tanács célja a felhívás szerint így hangzik: „Ki akarjuk építeni a magyar ref. egyházat valódi szabad, demokratikus és szociális népegyházzá, s meg akarjuk tölteni az örök evangélium életető szellemével.” Midőn ezt a célt a legnagyobb örömmel üdvözljük, tisztelettel kérjük: volt-e, lehetett-e valaha a magyar református egyház felelős tényezőinek más és egyéb céljuk, mint ez? s rá lehet-e mutatni, egy-két esetleges kilengés eltekintése mellett — nyugodt lélekkel egyetlen becsületes egyházi munkásra is a múltban, vagy a jelenben, aki ne ezt a célt vallotta volna életével és munkájával? Ugyan mi volt a mi egyházunk alkotmányában olyan, ami ezt a munkát tiltotta, vagy akadályozta volna, abban az egyházban, amelyben elkezdve a papválasztástól fel a zsinatig mindenütt az egyházközségek és a presbiteriumok szavazata döntött? Kell-e erre a célra forradalom, nem elég-e a fejlődésben jelentkező hiányok és fogyatékoságok alkotmányos és békés, rendszeres kiküszöbölése? Ecclesia se semper reformari debet, de vajon ez egy forradalmi kötelezettség-e, a mai napok értelmében?

De lássuk a programot. A program 3 részre oszlik. *Egyházpolitikai, egyházalkotmányi és belső egyházi életi* reform-javaslatokra.

Kezdjük a *legutolsón*. Itt a következők soroltatnak fel: a nők aktív és passzív választója; a vallásitanítás és nevelés és konfirmáció gyökeres reformja; a theologiai tud. és gyak. képzés és nevelés időszerű reformja; lelkészek továbbképzése és gyűl. munkások nevelése tanfolyamok és sajtó által; a hitkényszer eltörlése, az egyházi tagság „igazi református” értelmezése, „tapintatos, bölcs” egyházfegyelem; a belmisszió szerves beépítése az egyházba, az egész egyház missziói népegyházzá való átalakítása s az evangéliumi szociális szellem mindenirányú érvényesítése; a ker. közösség érzetének, a terhek közös hordozásának ápolása, külföldi kapcsolatainak kiépítése, ref. világszövetség.

Bizonyára joggal hivatkozhatunk reá, hogy az Az Út megalapítása óta fáradozik és munkál azon, hogy e kérdések legjava az egyházi élet centrumába kerüljön, a vallástanítás, nevelés, lelkészképzés, továbbképzés, egyházi öntudat és fegyelem, belmisszió, missziói népegyház, szociális szellem és a többi mind a mi programunk is s e kérdések szakszerű megvilágításával, lelkiismeretes útmutatással mi és testvérlapjaink állandóan dolgoztunk ezek köztudatbavitelén és munkábvavitelén. De ezek egyike sem jelent új dolgot, egyike sem olyan, hogy radikális egyházalkotmányi reformot igényelne az alapok tekintetében, mert ezek mindenike az *eleven gyülekezeti szellem*en sarkallik, a kálvinista *öntudaton*, s a *lelkészek odaadó, kötelességszerű és nekik létjogot adó buzgó munkáján*, amely feltételek az eddigi szervezetben épügy meglehetnek, mint egy újban s a melyek ha hiányoztak, annak nem az egyházi törvények, a püspökök, a zsinat és a konvent voltak az okai, hanem *mi magunk*, azok az órállók és pásztorok, akik a kötelességüket nem teljesítették, akik próféták és pásztorok helyett gazdák vagy egyebek voltak kizárólag. És ahol a papok igazi práféták és pásztorok voltak, — s hála Istennek, ugyebár voltak ilyenek? — ott az egyházi élet buzgó volt és égett. Nem tudjuk elképzelni, hogy a vallásos nevelés és konfirmáció, papképzés, lelkészek tovább képzése, gyül. munkások nevelése, belmissziói szeretetmunka etc. hogyan képzelhető egy *forradalmi* program pontjainak, ha csak nem azzal a fikcióval, hogy ezeket a hivatalos egyház törvényesen tiltotta, vagy akadályozta? Ezt pedig talán csak nem lehet mondani? Hiszen tanterveinket a magunk által, magunkból delegált faktorok alkották, a tankönyveket és a vall., tud. theol., építő etc. irodalmat mi csináltuk, a papok továbbképzését a legnagyobb szabadsággal végezhattük volna s konferenciáinkon végeztük is, mindig jogunk és benső kötelességünk volt a munkatársak nevelése és a belmisszió intézményes kiépítését csak a szegénységünk, de nem a törvény akadályozta. Mindez rajtunk fordult meg kicsinytől a nagyig. Vagy úgy gondolja a Ref. Tanács, hogy valamely radikális módon alkotott új törvényhozó szerv új törvény hozatala által fogja s foghatja ezeket megteremteni a semmiből? Soha! Ezek olyan kérdések, amelyekre megoldást csak a lelkekben élő valóságos hit és szeretet és a szabad tudomány adhatnak, ezek pedig személyes munkások személyes odaadása, szabad tevékenysége által nyilvánulnak, nem pedig régi vagy új törvényekben és szervezetekben. Ami ebben a programban *jó*, az nem *új*, az Az Út-nak épen nem új és egyetlen igazi lelkipásztornak és kálvinistának sem az és egyáltalában nem forradalmi; az utóbbi idők nemes törekvéseiben szépen virágzásnak is indult s a hivatalos egyház sehol gátja nem, legfennebb segítője volt. Ami pedig e programban *új*, mondjuk *forradalmi*, s ez főleg a „hitkényszer” éltörlése, annak a beledobása egy recsegve omló világba, sem jó, sem szerencsés, sem megfontolt dolog nem volt.

Ez átvezet a felhívás *egyházpolitikai reform-javaslatára*, amely „*az egyház és állam szétválasztása, szabad egyház szabad államban, az állam és az egyház eddigi viszonyának fokozatos és méltányos megszüntetésével.*” Eltekintve attól, hogy ez a javaslat először igazi forradalmi lendülettel egy nagyot ugrik és az elszakítást kikiáltja, azután cseppet se forradalmi mozdulattal, mintha megbánta volna, visszahúzódik és „fokozatos és méltányos” megszüntetésről beszél, ki kell jelentenünk, hogy a separáció kimondását *ma, egyházi* részről könnyelműségnek és meggondolatlanságnak tartjuk — legalább is. Nem mintha nem volnánk az *önerő* hivei; de hosszú évtizedek hibái és bizakodása által teremtett kényszerhelyzetnek, amelytől azonban egy nagy

sereg egyházunk és lelkészünk existenciája s egy csomó iskolánk és tanárunk léte függ, a *saját kezünk által* való forradalmi, rögtönös elmetszésében öngyilkossági kísérletet kell látnunk. Legyünk nyugodtak! A szétválasztás be fog következni! Hamarabb, mint *szükséges és kívánatos!* És az önerő felet-
több szükséges, de *nincs*. Azt előbb szervezni kell. Hagyjuk másoknak a separáció kimondását, mert egy olyan, legalább is *ideiglenes* katasztrófát fog jelenteni eklésiák és lelkészek számára, amelyen lesz okunk jajgatni. Nagy és kívánatos dolog az egyház *önerejéből* való megélés; de tessék elgondolni azt, hogyha *most, ma*, ebben a felfordult világban, amikor minden recseg és dül s amikor minden szenvedély tombol és minden higgadt megfontolás alszik, separálunk és eltöröljük a „hitkényszert“, mondván, hogy csak az adózzék, aki akar: a *kellően elő nem készített*, egyházi öntudatában elsorvadt nép hány helyen fog élni azzal a jogával, hogy ne legyen református és ne adózzék többet? Nagytőkéjű egyházak ám megengedhetik ezt a luxust maguknak, de százával tudunk olyan kis kepéző eklésiákat, ahol a lelkész e nagy forradalmi elvek kimondása után mehet koldulni, vagy kihordatík a határra. S valóban naiv dolog a „hitkényszer“ ilyen eltörlése után még *„tapintatos és bölcs“ egyházfegyelemről* beszélni! A mi előkészületlen és fegyelmezetlen „kényszerű“ hiveink „felszabadítása“ után! Nem tudjuk elképzelni, hogy egy elő nem készített, száz más létkérdés által rettentően érdekelt és éhinség elé néző néppel szemben álló lelkészeink nagy többsége csatlakoznék ehez a forradalmi javaslatához!

Ami a felhívás *egyházalkotmányi* pontjait illeti, itt is sok az ellentmondás és sok az indokolatlan elhamarkodás.

Kimondatik a *zsinat feloszlása „és általános, új választások* alapján új zsinat összehívása az új egyházalkotmány megalkotására.“ Kimondatik a *konvent eltörlése* és helyébe *zsinati bizottság* tétele; a *hat évenkénti és összes egyházi tisztségekre* (pap?) kiterjedő *sürgős tisztújítás*; (Püspökök letétele!) az *egyházmegyék és kerületek* új, arányos beosztása; a *ref. egyházi vagyon* egyetemes egyházi és altruista kezelése; *lelkészek és s. lelkészek* jogviszonyainak rendezése, *fizetésrendezés, statusrendezés, szolgálati pragmatika, lelkészválasztási reform, lelkeszi díjlevélrendezés és a stóla eltörlése*, hogy csak a fontosabbakat említsük. Mert az, hogy az egyházi tisztségekre csak személyes hiteletüknél és a gyülekezeti életben kifejtett munkásságuknál fogva arra hivatott emberek kerüljenek, eddig is *törvényes* követelmény volt, s ha nem kerültek, annak nem a törvény, hanem a *választók* voltak s lesznek az okai örökké és akármiféle forradalom után is. Helyes kíváncsi az, hogy az egyházi gyűlések főtárgya a gyülekezetek *belső* élete legyen s ne az adminisztráció. De erre eddig is lehetett törekedni, amire példa itt nálunk pl. a kolozsvári egyházmegye közgyűlése, amint jegyzőkönyveiből látható. Nem szabad csak úgy odavetni azt, hogy *„az egyházi szertartások korszerű reformja“*, mert ez nem forradalmi kérdés és nem egy császármetszéssel megoldható problema, hanem mélyen a hagyományba és néplélekbe nyúló ügy. Tessék concret javaslatokat, kellő előkészítés után, a maga útján megvalósítani!

De ami a *zsinat, konvent, tisztújítás, kerületi beosztás* kérdését illeti, mégis csak fel kell emelnünk komoly intő szavunkat! Mi az az *„általános új“* választás, aminek alapján új zsinatot akarnak összehívni? Kik akarják és hogyan az alkotmányos törvényt megváltoztatni? Miféle elvek alapján? Miféle módok szerint? A kerületek beosztását a kerületek megkérdezése nélkül a Ref. Tanács talán csak mégsem intézheti, s a zsinat összeállítása a kerüle-

teken fordul meg. És ne felejtjük, hogy a zsinat — megengedjük, hogy jelenlegi tisztelt tagjaiban talán rossz zsinat — a *presbiteriumok* szavazataival, *demokratikus* módon, *népakarát* szerint ült össze és ha hiba van, az meg lesz egy új választási eljárás mellett is, mert az eljárás *kivételébe* kerül bele az infektio! Nem itt a baj! Hanem ott, hogy a nép szavaz, de nem tudja kire, mert nem is öntudatosan, kálvinista felelősségérzettel szavaz! És kik irányítják a szavazatait? *A lelkészek!* Tessék a lelkészeknek oda emelkedni, hogy keresztyén kálvinista felelősségérzettel irányítsák a szavazást és a népet kálvinista öntudatra emelni, hogy felelősségérzettel szavazzon! *A gyülekezeti öntudat felébresztése a fő és nem a zsinat szétkergetése.*

No és a sürgős és hatévenkénti tisztújítás, hogy a konventről most ne beszéljünk külön! Abban, hogy nem lesznek örökös püspökeink, nem látunk semmi veszedelmet önmagában, de ennek a *tisztújító elvnek* a bevetése *ebbe* a forrongó világba — *ez papmarasztásra* fog vezetni és ez az egyházi szervezet pusztulását idézi fel.

Most, amikor egész Magyarország minden régi szerve felbomlott s az újak még nem szilárdultak meg, kétségtelenül az egyház az *egyetlen* szervezet, amely, mint nemzeti és lelki tényező, mint kulturtényező, mint összetartó erő, mint egy jövőendő élet alapja: még működik. Most, amikor arról van szó, hogy *Erdélyt* és a *Tiszáninnent* esetleg lekapcsolják és alacsonyabb kulturájú fajok imperiuma, esetleg önkénye alá vetik, az egyetlen szervezetet, amely megtarthatja magyarnak és reformátusnak ezt a népet: a református egyházat egy tanácsi határozattal szétrobbantani, lelkészeit, tanárait, órállóit, munkásait existenciájukban megrendíteni és megsemmisíteni, kifóratlan népakarat szeszélyének minden konzerváló és megtartó erejét kiszolgáltatni: ez nem lehet helyes, kívánatos, jó és megvalósítható! Ezek után *fizetésrendezésről és központi vagyonkezelésről* csevegni, igazán ellentmondás és naivság. Előbb azt a vagyont, a létalapot, az anyagi bázist össze kell szedni, át is kell venni; mozgásba is kell hozni, — számot kell vele vetni, hogy mire elég? mert „*amikor tornyot akar építeni, üljön le és számlálja meg a pénzét*” — s csak azután gondoljon szeparációra, tisztújításra, adóeltörlésre és stóla rendszer kidobásra, nemkülönben nyugdíjúgyre.

Mi elismerjük, hogy egyházunk az utóbbi időben sok sajnós fogyatkozásban leledzik. Centralizálódott, eladminisztrációsodott, az állam segítségével ráfeküdve, önerejében elsorvadozott. Mi is kívánjuk az egyház további *demokratizálását, hitéletének mélyítését, szociális erőinek felébresztését és munkábaállítását*, legfőképpen pedig az *életerős gyülekezeti szellemnek* felébresztését arra a célra, hogy a jövőben bekövetkező magárautaltságban a saját erejéből megtudjon élni. De ezt a munkát *nem forradalmi tanácsok*, hanem *maga az egyház által* kívánjuk és hisszük elvégezhetni.

Megvagyunk győződve, hogy ha vannak is talán reakciós elemek közöttünk, ezek kivételek és a nagy többséget annyira áthatja a *saját maga létérdeke*, amely nálunk igazán egyformán érint püspököt és lelkészt, zsinatot, és presbiteriumot, hogy a maga meglevő szervei s azok normális átfejlesztése útján is be tud rendezkedni anyagi erőinek összedésére, alkotmányának korszerű átalakítására és belső életének mindenkire nézve egyformán parancsoló és egyformán elismert szükségleteinek kielégítésére. Higgyék meg az Egyháztanács tagjai, hogy most minden azon fordul meg, hogy *igazi lelkipásztorok* szétmenve a nép közé és a saját gyülekezeteikben személyes bizonyágtételükkel, az evangélium nélkülözhetetlenségének megbizonyításával, életük komoly, nemes, hősi példájával igazolják be a református egyház komoly szükség-

gességét, fenntartásának föltétlen kívánatosságát és mással nem pótolható voltát s hogy felkeltsék és munkára serkentsék a szendergő önerőt, amely megfogja tartani azt, ami van, fejleszteni fogja azt, ami fogyatékos és megfogja őrizni *magyarnak és keresztyénnek* ezt a népet, amelynek ma ez az egyház az egyetlen olyan eszköze és alapja, amelyen az összeomló világban megállhat, ha mi magunk ki nem rántjuk alóla ezt a talajt.

Várni, erőt gyűjteni, lelket tartani, résen lenni és ügyelni a bástyákon és nem rombolni a bástyákat; ez a mi véleményünk és ezt abban az erős meggyőződésben hangsúlyozzuk, hogy nemcsak a *miénk*, hanem „az egyház *igazi közvéleménye*” is.

M. S.

I G E H Í R D E T É S.

KULTUSZ.

I.

Közel az Úr.*

Filipp. 4. 4—7.

„Örüljete az Úrban mindenkor, ismét mondom, örüljetek” — olyan meglepően és olyan idegenül hangzik ez az ige, mint valami hatalmas harsona a tetemvirrasztó csöndben. Örülni most, amikor aggodalommal van tele a levegő, talán inkább, mint négy év óta bármikor; örülni most, amikor már alig bírjuk tovább a titáni harcot s mégis, jobban kell félnünk a békétől, mint a háborútól; mikor egész életünk olyan, mint a hegyről lefele szaladó ember helyzete: hiába van holtra-fáradva, tovább kell szaladnia, mert csak a szaladás által tarthatja fenn magát.

És mégis, éppen ennek a kornak szól ez az ige; minél örömtelenebb ez a korszak, annál inkább. A keresztyénség az öröm vallása, az evangelium örömhír, Isten örömszerző Isten, mert Atya. Éppen azért *lett* a keresztyénség, azért ragyogott fel a bethlehemi csillag, mert Isten *nem nézhette a földön az örömtelenséget*, mert úgy érezte, hogy dicsőségét örvendő, befele mosolygó emberek arcán tudja legteljesebben feltündököltetni. Innen van, hogy a keresztyénség örömeikkel kezdődik, ott, a bethlehemi éjszakán; innen van, hogy a Golgota nagy csendesége isteni szünjel a kitörni készülő húsvéti újjongás bevezetésére; innen van, hogy Jézus sohasem mondta: sírjátok, aggódjatok, gyötrődjete, hanem únos-untalan egyet ismételtetett: ne féljete, bízzatok, *örüljete!*

No hiszen, kedves is ez a tanács a világ szerinti embernek! Szinte hajlandók volnánk azt vallani, hogy nem kell a mai embereket nagyon biztatni az öröme. Hiszen duhaj, ledér örvendezéssel van tele a világ. Soha annyi pénzt nem adtak örömeért és soha öröm annyira meg nem alázott, mint most. Valami réveteg, mámoros, vad fény csillog az emberek szemében, mint aki tudja, hogy utoljára iszik a kristálykehelyből, mert ivás után össze fog törni vagy a kehely, vagy a szive...

Nem, aai, nem azon fordul meg a dolog, hogy egyszerűen örüljünk,

* Elmondottam Kolozsvárt, a Farkas-utcai templomban 1918 okt. 6-án. Ez a vázlatos kidolgozás.

hanem azon, hogy *minek örüljünk*. Mondd meg nekem, mi okoz neked örömet és én megmondom, ki vagy. A kárörvendő is örül, talán hevesebben, mint a szent, mégis *az az öröm lealjasít, ez az öröm felemel*. A tobzódó is örül a saját teste örömeinek, talán kitörőbben, mint az aszkéta a maga látomásainak, de arra az *örömré* rámege az élete, míg emez a lélek javainak örvend, abban újjong, azzal töltözik szent, nagy vidámsággal s eközben élete megdúzzad és átömlik az örökkévalóságba.

Az a főkérdés tehát, hogy *minek örüljünk*. Hiszen az öröm olyan kívánatos jó, hogy lehetetlen nem örülni, csak legyen reá ok. De mit csináljunk *mi*, akiknél éppen ez az egy hiányzik: *az ok az örömré*.

Minek örült az apostol, aki a felolvasott igékben az örömré való felhívásnak ezt a harsonaszavát hallatja? Minek örül ő, a fogságban sinylődő ember, kinek feje fölött a vértanúságnak árnyékai nőnek? Minek örülnek a filippibeliek, ezek a szegény, üldözött, kitagadott, kigúnyolt lelkek, akiknek nincs biztos födelük, nincs menedéklevelük, akik egymagukra, prédára vetve állanak a Sátán dühös, nagy világával szemben? Minek örülhetett az a nemzedék, amelyik gonoszabb, szomorúbb, bizonytalanabb időket élt, mint mi most?

Megmondom: annak, hogy az *Úr közel*.

Manapság kevés olyan bibliaismerő van, aki tudná, hogy mit jelentett ez az íge az őskeresztyéneknek. Ugyebár, ti is örülnétek, ha azt mondaná valaki: minden pillanatban itt lehet a béke, amikor elcsittul a harci zaj és hazajönnek a sáros, a véres, a fáradt katonák. Hát ha még azt mondaná valaki, itt van az az idő, amikor viszontlátjátok elesett hőseiteket s kedves halottaitokat újra átölelhetitek. Itt az idő, mikor valóság lesz a földön is, a szivekben is Isten országa, mert Jézus dicsőséges testében megjelenve, átveszi a kormánypalcát. Visszafojtott lélekzettel várták ezt a napot az őskeresztyének, mint a gyermekek Karácsonyestét. Este azzal feküdtek, reggel azzal keltek, napközben ezzel néztek az égre. Nagy, boldog, remegő bizonyossággá vált ez a kolosszális reménység, s az emberek halkán léptek, összenéztek, kezüket a szivükre fogták s csöndesen újjongottak: Közel az Úr! már itt van az ajtó előtt és zörget, már ajkához illesztette az angyal a harsonát, mely a nagy király megérkezését fogja jelezni. . . behunyták szemüket és megfogóztak, hogy ne verje lábukról az az égig felcsapó, diadalmas kürtszó!

Aki pörölt, abbahagyta pörét; aki siratott valakit, felszárította könnyét s készült a viszontlátásra, aki aggódott eddig, egyszerre mindent elfelejtett, mert ime közel az Úr, már ereszkedik alá az ég felhőiből.

Ne mosolyogjatok, 20-ik század gyermekei, ezen a dőrének látszó reménységen, sőt inkább sóhajtsátok, sirassátok meg vigasztaló erejét, édes bizonyosságát, lélekszépítő erejét. Sirassátok meg azt az örömet, amit okozott, azt a szelidséget, amelyenné az embereket tette, azt a békességet, amit a szivekbe lopott s azt a bizonyos, hősiés, hitvalló

erőt, amivel a mi hajdani, gyöngé testvéreinket ez a reménység felruházta. Ez a reménység nem volt illúzió, hanem Istennek egy drága nevelő eszköze. Olyan korszakban, amelyet különben nem bírt volna ki az ember: ezzel a reménységgel őrizte meg Isten itt a földön a maga képét, az ő életének langját. Azok az emberek érzékileg, durván, külsőleg fogták fel; úgy hitték, hogy Jézus megjelenik az ég felhőiben, de akár-hogy fogták fel, egy örök vallásos igazságot éltek át benne. *Ők az élő Isten közelében, az ő szemei előtt éltek.* Miképen gondolták ezt a közelséget, más kérdés; a földolog az, hogy megmutatták: milyen *az élet az Isten közelében?*

Ezt pedig mi is megtehetjük és meg is kell tennünk.

Isten közelében élni annyi, mint valóságnak venni az élő Isten létezését s bátran levonni ennek a következményeit. Isten úgymint mindig lát minket, csak arról van szó, hogy mi is lássuk őt. Isten úgymint mindig szeret minket, csak arról van szó, hogy mi is szeressük őt, tudjuk, hogy az ő környezetében élünk és az ő szentségének és dicsőségének levegőjét szívjuk be. Képzeltet el egy jelenetet, ahol a szolgák urok távollétében maguk kezdik az urát adni. Úgy beszélnek, úgy bókolnak, úgy társalognak, nagyoznak, tetszelegnek, mintha ők volnának az urak s észre sem veszik, hogy a hazaérkező gazda ott áll egy sarokban és mosolyogva nézi ezt az egész komédiát. Egyszerre-hogy elszégyelnék magukat ezek az urizáló cselédek s pironkodó hirtelenséggel vennék fel igazi arcukat, igazi szerepüket.

Nos, sokan, nagyon sokan vannak, akik nem tudják, hogy a hátuk megett a Gazda áll és nézi őket. Nagyoznak, dicsekednek, pörölnek, hajbakapnak, illetlenül vagy nevetségesen viselkednek, állatoknak vagy isteneknek mutatják magukat, mert nem tudják, amit pedig mindenki tud, hogy közvetlen a háttérben, egy függöny, vagy egy oszlop mögött ott áll hallgatagon, csöndes fenséggel, élettől, hatalomtól, dicsőségesen, ragyogóan az egyetlen Úr, a királyok királya: Isten. De aki ránéz, aki észreveszi, annak egyszerre elhal az ajkán a hiú beszéd, az önelégült tetszelgés, a dúrva szitok, a parázna beszéd, a ledér kacagás, a lázongó beszéd, a káromlás vagy jajveszékelés s mélyen megdőbbenve, mélyen meghajolva, megalázkodva és mégis boldogan karolja át annak a fel-ségesnek lábait... Más ember lesz, mintha kicserélték volna...

Mert az Úr közelsége következményekkel jár. Szelidlelkűség, bizonyosság, háladatosság, békesség, — ezeket sorolja fel az apostol. Mindezek azonban egy ős, alapérzelemnek a kiágazásai, annak az érzelemnek, amit református eleink az egész emberi élet fundamentomává tettek: a háladatosság érzelmének.

Csak a hálás ember lehet boldog ember; csak a hálás ember elégedett ember, csak a hálás ember egyensúlyozott lélek. S mégis, ezt az egyet, a háladatosságot tanúlják meg legkevésbé az emberek.

A tegnap beszélgettem egy apával, akinek négy egészséges gyermeke volt, de az ötödik siketnéma lett. Volt okom azzal vigasztalni, hogy fia még visszanyerheti hallását. Oh uram, én lennék a legboldogabb és Isten iránt a leghálásabb ember a világon! — mondotta, szinte kitorve. Ime, ha az egy süket hallana, milyen hálás lenne: s azért, hogy négy hall: még sohasem érzett mondhatatlan hálát. Tovább beszélgettünk. Mindig siket volt a gyermek? kérdeztem. Nem, pár évvel ezelőtt veszítette el a hallását. Tehát volt idő, mikor mindenik gyermeke hallott? Igen, uram. S bevallotta-e Isten előtt, hogy Ön a világ legboldogabb embere? Dehogyan, hiszen nem tudtam, milyen drága kincset bírok...

Így vagyunk mindennel a világon. Sohasem csodálkozunk el újjongva azon, amit *már* birunk, mert mindig szerencsétleneknek érezzük magunkat azok miatt, amire vágyunk. Pedig sokkal több az, amit Isten már ingyen jóvoltából megadott, mint amit te egyáltalán kérni tudsz. Egy-egy ilyen nagy háború, ilyen világégés, menekülés vagy nemzeti csapás mutatja meg, milyen gazdagok valánk s hogy nem tudtuk mi azt!

Csak az az egy tény, hogy ti itt fénylő szemmel, békességesen figyelhettek az ígére, akkora ajándék, hogy egy élet alig elégséges a megköszönésére.

Egyetemes emberi érzet a *sikerérzet*. Még nem láttam embert, aki valaha büszke nem lett volna magára, nem örült volna magának, ne lett volna hálás önmaga iránt. Ugy-e, mikor önmagunknak szól az elismerés, akkor készséggel adjuk meg, mikor Istennek járna ki, szeretjük lealkudni. Pedig, bármily bőven buzog is a víz a csatornákból: az a víz nem ott termett, hanem a felhőkben; bármily sok, gazdag, eredményes hatás származik is ki belőled: az mind odafenn termett, felülről jön s rajtat, mint csatornán csupán átbuzog. A csatorna jósága attól függ, hogy minden vizet felfogjon és levezessen; a hálás ember nagy-szerű kiváltsága éppen abban áll, hogy *minden* áldást lehetőleg felfogjon és kellő helyre vezessen.

„Semmit ne aggódjatok!” etc. mihelyt Istent szembe találjuk, mihelyt hozzá *valóban* imádkozni kezdünk, mindjárt reájövünk, hogy nekünk *sokkal* több hálaadni valónk van; mint kérni. Ha valaki megfogadná, hogy csak akkor kér, mikor már mindent megköszönt, amit már kapott: nem lenne elégedetlen, zúgolódó ember. S ez tenne bizonyossá arról, hogy kéréseinket is meghallgatja az Isten. Az az Isten, aki annyi jót adott kérés nélkül, bizonyára megadja, amit kérünk; vagy ha nem *azt* adja, azért teszi, mert *nagyobbat* ad helyette. Azért nem lehet aggodalmaskodni, bármily fenyegető helyzetben vagyunk. Isten közelében baj nem érhet, csak egy: az, ha önmagunkat kivonjuk a közelségéből.

Ez a háladatosság *szelidségben* nyilvánul. Ki a szelid ember? Az, aki ajándékképen veszi az életet és örül neki; az a szelid, aki *hálás*

másokért. Szelid lélek az, aki köszöni Istennek, hogy embereket, felebarátokat adott neki, aki örül azoknak az ajándékoknak, amivel Isten másban ajándékozta meg a világot. Szelid az a férj, aki minden reggel megörül annak a jónak, amit hitvese szívében adott neki Isten, szelid az a háziasszony, aki hálás szívvel gondol arra a hűségre, arra az odaadásra, amit körülötte mutat meg az Isten s azt nézi, mit nyert már eddig is meg és nem azt, mit kívánhat még. A ti szelidlelkűségetek ismert legyen minden ember előtt.

Ez a háládatosság csodálatos békességet teremt. Mikor én a tengeren nézem a lecsendesedő vihart, mindig az jut eszembe: a víz azért simul tükörré, hogy tükrözhesse a felhők mögül kibukkanó királyi napot. Bármily nehéz ez, bármennyire tele van haraggal, keserőséggel, szennyel, tajtékkal: mikor megjelenik a nap, óriási erőfeszítéssel tükörré simul, hogy boldogan visszaverje azt a királyi képet.

A lélek tele van haraggal, háborgással, zúgó, szennyes keserőséggel. De ha észrevenné maga fölött a napot, az Isten arcát, mely benne tükröződni vágyik, azt hiszem, boldogan, alázatosan, hálásan simulna tükörré, hogy visszaverje ezt a felséges arcot. S ha egyszer tükrözni kezdené, csak néha remegne meg annak a gondolatára, hogy *elveszíti* azt. Mindent elkövetne, hogy megőrizze azt a képet, — s ezzel, ez a kép őrizze meg őt.

A háládatosság a lélekben csodálatos békességet ébreszt. Az Isten bírásának, az Istenarc tükrözésének szent, csodálatos békességét. *Minden értelmet* felülhalad ez, mert nem lehet ezt gondolkozással, bölcsészettel, okoskodással megszerezni, épen úgy, mint ahogy a tó tükre éjjel napot tükrözni nem tud. Csak boldog, hálás, megrendítő tapasztalással *átélni* lehet.

De aki remegve átélte, az bizonyossá lett róla, hogy neki ez a legfőbb kiíncse. Remeg az elvesztéséért és őrizi, őrizi minden áron. Mindenről lemond, mindent odaad érte, messze elkerüli, ami megzavarná s imádkozik és virraszt, mikor a kísértők járnak feléje.

Egyszer egy király az ütközet előtt legkedvesebb és legvitézesebb lovagjának azt parancsolta, hogy őrizzen meg egy rózsát. A lovag melléje állott, kivont karddal, arcán azzal az elszántsággal, hogy százszor meghal, mintsem egy szírmot bántani engedjen. Távol tőle zúgott az ütközet. Zengettek a harsonák, hajladoztak a zászlók, az égig csapott a harci kiáltás. Úgy hívta, úgy vonta valami bele az ütközetbe. De nem mehetett, mert őrizni kellett a rózsát. Késő éjszakáig tartott az ütközet. Szürkület volt, mikor elhalt a harci zaj s nagy, hűvös némaság űlt a tájra. A lovag dermedten állott, mikor a felkelő nap biboros fényében jön a király: én megtartott lovagom!

Melyik őrizte meg a másikat: a lovag a rózsát, vagy a rózsza a lovagot?

Amíg a hívő ember őrizi az Isten békességét, lassan az a békesség

megőrzi őt. Megőrzi a véres, a szennyes küzdelemtől, a halálos túsától, az élet véres, iszapos ingoványaitól. Megőrzi addig, míg jó a Király, a bibort özönlő hajnali fényben. Amen. R. L.

II.

A tusakodó kegyelem.

Máté ev. 15. r. 21—28. v.

Néhány evangéliumi versben előttünk áll a legmegrendítőbb lelki drámák egyike. Egy kis epizód a nagy világdrámában, a megváltás isteni történetében, csak egy a sok közül s első tekintetre nem is a legtöbbetmondó. De tekintsünk csak a mélyébe s szívünkbe markol emberi igazsága és isteni fenségé.

Egy emberi lélek hősiess viaskodása ez az isteni segítségért, amely életének látókörében váratlanul, csupán ez egyszer és végzetes pillanatszerűséggel jelent meg. Egy lélek áll előttünk, akinek csupán néhány futó pillanat adatott arra, hogy örök sorsát elpecsételhesse. Csak néhány pillanat, de épen ezért tragikus, félelmes jelentőségű pillanatok, amelyekben világok találkoznak egymással és örök titkok nyilvánulnak ki.

De ami az egész kis epizódot olyan jelentőssé teszi, az a benne végbemenő *szent csoda*. Alig hangzik el néhány röpke szó, alig történik egyéb, mint egy futólagos párbeszéd; s ime a szemünk előtt egy lélek újjászületik: kibontakozik, felnő, átalakul és diadalmasan ragyog bele az örökkévalóságba. *Az újjászült isteni kegyelem csodája ez.*

I. 1. *„Ime egy kananeai asszony jövéen ki abból a tartományból, kiált vala néki: Uram, Dávidnak fia, könyörülj rajtam! Az én leányom az ördögtől gonoszúl gyötörtetik!”* — Mit gondoltak, egész Tirus és Sidon városában és környékén csak egy beteg leány és egy aggódó anya létezett? Miért nem jött hát eléje az a többi ezer meg ezer? Miért csak ez az egy? Mi vihette ezt az egy anyát a nagy tömegből őhozzá? Hogy vette észre, miből ismerte meg, mi sugta neki ellenállhatatlanul, hogy ez az, aki segíthet rajta és *csakis ő* egyedül? Ime egy kanaánita asszony! mutat reá az evangelium egyszerűen. De épen ez a természetes, magátólértetődőnek látszó rámutatás nem emeli-e ki őt milliók közül, mint olyan valakit, aki nem véletlenül az útba kerülő, hanem egyenesen *célja* Jézus *sidoni* útjának, mint akiért el *kellott* Jézusnak jönie a pogányok közé? Az Úr megjelenik Tirus és Sidon határán és e világvárosok életének gomolygó, zürzavaros, tarka hullámzásából, *mintha csak ő létezne egyedül*, kiválik egy asszony alakja s mintha egyenesen ő hozzá jött volna az Úr, kiált: Könyörülj rajtam!

Miféle asszony lehetett ez, testvéreim? *Látszólag* bizonyára csak olyan volt, mint a többi tirus—sidoni asszonyok, talán épen a *typusa* azoknak, akik e két városban éltek. Feltehetjük, hogy igen. Tudjuk, hogy Tirus és Sidón gazdag kereskedővárosok voltak, a keleti fényűzés és a sémita vagyongajhászat fészkei; világvárosok a maguk korában és nemében, telve a nyüzsgő emberbojok minden felületességével, bűneivel és lelketlen, lármás életének sivárságával. Ebben a környezetben gazdag, művelt, büszke és pogány lelkek növekedtek. Ennek a típusnak volt a képviselője ez az asszony is.

Gazdag, mert egész kétségbeesett magatartásán látjuk, hogy beteg leányáért nem most teszi meg az első kísérletet hogy, már túl van egy csomó sikertelen próbálkozáson s érzi, hogy ez az utolsó alkalom. Az ókori nagy városok pedig tele voltak kuruzslókkal és csodadoktorokkal, akik csengő aranyakért árulták varázsszereiket, ördögűző imáikat és bűbájos mesterkedéseiket. Bizonyára ez a nő is szórta az aranyat beteg leánya érdekében, csodadoktortól csodadoktorig járt, futkosott, fűhöz-fához folyamodott, rááldozta java vagyont — de hiába. Kifogyott minden helybeli segítségből, csalódott minden ismeretes tekintélyben s nincs más hátra, mint hogy ehhez az idegen gyógyítóhoz folyamodjék. Bizonyára hallott a nagy és szent izraeli csodadoktorról, aki minden nyavalyát meg tud gyógyítani. Ime itt van, eljött, talán először és utoljára fordul meg ezen a környéken, hátha ő segíthetne? Hátha ez az utolsó alkalom? Inkább az utolsó aranyát is odaveti, csak meggyógyítsa leányát az idegen kuruzsló.

Futó pillantásra is látjuk, hogy előkelő, *művelt* nővel van dolgunk. Csak a művelt, előkelő ember ért ilyen jól a síma, udvarias viselkedéshez. „*Uram! Dávidnak fia!*” szólítja meg az egyszerű, szegény porlepett vándort, „akinek nem volt alakja és ékessége” Pogány létére nem igen tudhatta, mit jelent a „Dávid fia” elnevezés, s ha tudta volna, hogy az a hatalmas, dicsőséges földi királyt, Izrael Bosszúállóját, a Messiást jelenti, akihez egy szenvedélyes nép láncokbavert, izzó reményei tapadnak, bizonyonnyal megütközött és elmosolyodott volna Jézus igénytelenségén és szegénységén. Nem, ő nem ismerte ennek a névnek jelentését, de nem is volt kíváncsi rá. Hallotta, hogy követői így cimezzetik őt s bizonyára azt gondolta, hogy ez valami tetszetős, hivalkodó tiszteletcím, amelyet az idegen bűbájos, akkori szokás szerint felvett magának. A műveltek felületes szokása szerint siet megadni neki kedvenc címét és nevét, hátha így inkább megnyerheti magának segítségét? Az ember sohase tudhatja, kit mivel sért meg, jobb lesz hát alkalmazkodni! Ma is szokása ez a magasrangúaknak, ha maguknál alacsonyabb sorsú ember segítségére szorúlnak.

Büszke, önhitt nő volt ez a maga gazdagságában és műveltségében. Ez világos abból, hogy az Úr soha, senkit *annyira meg nem alá-*

zott, mint ezt a rimánkodó anyát, pedig ő mondta, hogy az aláztatik meg, aki magát felmagasztalja.

És ez a nő *pogány* volt. Szívének bálványa az arany és a műveltség valának, fájdalma a testi anya önző, türelmetlen fájdalma volt beteg gyermekéért, Jézusban csodatévő bűbájost és nem a lelkek isteni Urát kereste, nem a bűnös összetört szívének alázatosságával közeledik, hanem a világ gyermekének makacs követelőzésével, aki *megfizet* azért amit kíván. Ilyen volt a kanáanita asszony.

2. Feltehető-e hogy Jézus egy ilyen lelket különös figyelmére méltasson? Erre megfelel az ő magatartása e nővel szemben.

Testvéreim, ha van valami, ami a Jézus Krisztus isteni személyiségében az emberi lelket igazán megragadja és boldogítja, az kétségtelenül a részvétnek és könyörületnek az a gyöngéd és édes lehajlása, amellyel az Úr a bűnösök és szenvedők megtört szívét magához öleli. Nincs rá eset, hogy meg ne halla — a halleluját, vagy feszítsd-meget kiáltó tömeg lármáján keresztül is — a hozzá sohajtozó szív félénk szavát s ne fordúlna készséges, szelid szeretettel a feléje esengő lélekhöz. Ez az ő állandó magatartása mindenkivel szemben, aki bajban van és segítséget vár tőle.

Annál megdöbbentőbb az az egész evangéliumban egyedül álló rideg, ellenséges, szinte szívtelen bánásmód, amiben a kanáanita asszonyt részelteti.

Mikor ez a nő segítségért kiált, Jézus *egy szót sem felele néki*. Hidegen végignéz rajta, nem, *keresztülnéz* rajta, észre sem veszi, tovább megy. Ott áll a büszke, előkelő tirusi nő, gazdagságának önérzetében, udvarias, síma, megnyerő, rokonszenves fellépésével, ott áll az igénytelen vándor előtt, kiáltó ellentétben annak egész külsejével, azzal a nagylelkű elhatározással, hogy egész életére gazdaggá teszi ezt a szegény vándort, ha segít rajta. S az még csak feleletre sem méltatja őt. Ez a részvétlenség az első csapás, amit Jézus a nő lelkére mér. De nem az utolsó. Az asszony kiáltozva, magáról megfeledkezve, kezeit tördelve fut utánna s könyörög segítségért, mint aki az utolsó reménysugárt látja kihűyni a látóhatáron. A tanítványokat is megrendíti az asszony fájdalma, restellik is, hogy mindenek szemeláttára fut utánuk egy előkelő asszony, kéri hát a Mestert: *bocsásd el őt, mert utánunk kiált!* De Jézus hajthatatlan marad. Rá se néz, csak tanítványainak jelenti ki ridegen: *Nem küldettem, csak Izrael házának elveszett juhaihoz!* Érthetetlen visszautasítás! Ő nem tartozik Izraelhez! Tisztátalan pogány! Elmehet! Egyik csapás a másik után. Mit remélhet még ez az asszony? De mégsem hagyja abba. „*Odaérvén, leborula előtte, mondván: Uram! légy segítségül nékem!*” Azt hihetnők, hogy ez a kitaró könyörgés, amely dacol közönnyel és elutasítással, végre mégis csak meglágyítja az Úr szívét. Szó sincs róla! Amint lenéz a porban fetrengő,

jajveszékeltő anyára, aki immár nem törődik rangjával, vagyonával, műveltségével, finom ruhájával és a járókelők háméskodásával, Jézus olyan kegyetlen, szivettépő szavakra fakad, amelyek soha az isteni irgalom ajkait nem hagyták még el. „Nem jó a fiak kenyerét elvenni és az *ebeknek* vetni!” Soha, soha, egyetlen bajban sikoltozó léleknek, egyetlen gyöngé nőnek, egyetlen aggódó anyának így nem felelt Jézus. „Hitvány eb vagy! Hitvány eb a gyermeked is. Nem vagytok érdemesek a segítségre“. Porig alázta, vérig sértette emberi és anyai önérzetében ezt a védtelen, az ő támogatásáért esengő kényes úrinőt, ezt a szájalomraméltó, szerencsétlen anyát.

3. Az Úr magatartása meglepően, fájdalmasan kemény volt. De még ennél is szokatlanabb az *asszony* viselkedése.

Azt hiszem, atyámfia, nem kell sokat magyaráznom előttetek az emberi lélek érzékeny természetének vonásait. Az emberi lélek betegesen érzékeny, csaknem mindannyiunkban. Rendszerint igen nagyra becsüljük önmagunkat. Kényesek vagyunk a méltóságunkra, hírünkre. Hizlaljuk előkelőségünk vagy gazdagságunk büszke öntudatát. S jaj annak, aki ehhez a bálványhoz hozzányúl. Igen természetesnek találjuk, ha az önérzetében megsértett ember felháborodik, faképnél hagyja a sértegetőt, vagy visszavág, boszút áll rajta. Ebben a tekintetben a kanaánita asszony valósággal természetellenesen viselkedett. Látja, hogy Jézus semmibe se veszi őt és hidegen elmegy mellette. A legtöbben már itt visszafordulnának és otthagynák az ilyen alkalmatlan, kellemetlen embert. Ah, de a kanaánita nő *anya*. Ah, de otthon feléje tárja elszáradt kezeit, izzó szemével könnyörög és reszkető ajkával nyög és sikolt a beteg gyermek! Kell, hogy meghallgattassék! Legyőzi szegényét, lenyeli sértődöttségének keserűségét s megy mindenütt utána, kiáltozva: könnyörülj, könnyörülj rajtam!... Aztán látja a tanítványok izgatott beszélgetését a tovasiető Mesterrel... látja az elutasító kézmozdulatot, hallja a szót, mely mint kemény ütés vágódik a szívére, hogy ő pogány, hogy az ő számára nincs irgalom. A büszke zsidó nem vesztegeti gyógyító erejét az idegenre! De ő még sem áll meg. Sőt, mindent feledve, térdre veti magát előtte és úgy könnyörög hozzá. Valóban, ez az asszony nem elég önérzetes! Még az anyai fájdalom sem indokol ennyi megalázkodást! Elvégre talán van más segítség is? Vannak alázatos, szolgálatkész emberek, akik még örülnek is, ha ilyen előkelő nő tiszteli meg őket kérésével... S ha nem is volnának? Végére mindennek van határa, úgyebár? Az ember nem *kutya*, hogy kezét nyaljon egy idegennek, egy poros, dísztelen vándornak? De bizony, ez a vándor maga nevezi el őt *ebnek*, kegyetlenül és hidegen. Érezzük, hogy a szegény nő szívdobbanása eláll. Mit feleljen a porig alázott, szíven döfött anyai szeretet? Ne lökje-e el felháborodva a kezét, amely kiméletlenül megsebezte emberi és anyai büszkeségét? Te mit tennél, atyámfia? Ha nem is magadért, de imádott gyerme-

kedért? Nem kelne-e ki magadból, nem rohannál-e reá a sértegetőre? Tudnál-e uralkodni önmagadon? Nehéz kérdések! . . . De halld a porbatiprot asszony szavát: *Úgy van, Uram!* Igen, hitvány eb vagyok én is, gyermekem is! Mi történt ezzel a nővel egy néhány perc alatt? Mi forgatta úgy ki egész valójából? Hova lett a büszke, hiú, gazdag asszony? Hova lett az emberi természet pogány gögje, nevetséges kérdése, szálnalmas önbizakodása? Összetört. Mi törte össze? Mi az az erő, amely legyőzte a természetet, természetessé tette a természetellenest? Mi vitte ezt a nőt erre a *szent erőszakosságra*, erre a magát összetipró megalázkodásra? Mi vitte? A saját lelke, a saját szándéka? A saját természete? Oh nem. Ezt az *isteni kegyelem* csodálatos munkája végezte el. Pillanatok alatt, de egy örökkévalóságra.

II. 1. Atyámfiai, nem képzelhető nagyobb távolság, mint ami ezt a nőt Jézustól elválasztotta. Világok állottak közöttük. S néhány perc múlva ez az asszony célhoz ért. Diadalmasan távozott. A kanaánita nőben a legtöbb írásmagyarázó a hit mindent legyőző erejét, a kitartó lelki tusakodás, a szent erőszakoskodás, az el nem fáradó ostromlás példáját szereti kiélelni, a könyörgő lélek Istent legyőző hatalmát, ami Jákóbban diadalmaskodott a jobbóki révnél, amikor magához szorította az angyalt és így kiáltott: Nem bocsátalak el, amíg meg nem áldasz engemet! De én azt hiszem, hogy csak látszólag ostromolta a kanaánita nő Jézust, — a valóság az, hogy *az isteni kegyelem viaskodott az asszonyért. Az isteni kegyelem* ébresztgette csapásaival a lélkében az isteni szövetségtestvérséget: *a hitet*. Az isteni kegyelem kívülről, az ébredő hit belülről törték össze azt az önző, sátáni kérget, azt a bűnös valót, ami e nőben közöttük állt. Oh, atyámfiai, vajjon mit keresett az Úr *Tirus és Sidon vidékén*, a pogányok fényes, zajos városaiban? A Lelkek ura, a csöndes falucskák és a magányos puszták isteni vándora a vásári lármában? Talán pihenni, elfeledtetni, céltalanul bolyongani jött oda? Nem *segíteni, keresni* valakit, aki elveszett, aki tévelyeg, aki ösztönös sóvárgással feléje tárta hívó karjait s akit ő nézett világok kezdete óta, kiválasztott és eljegyzett magának örök szeretetével, akit nem tévesztett szem elől a tömegek forrongó torlódásában egy percre sem s most eljött érte, mert az isteni pillanat betelt? Vajjon nem azt mutatja-e ez az egész történet, hogy Istennek *egyetlen* emberi lélek elég drága arra, hogy a kegyelem elmenjen érte olyan messzire, a maga titkos útjain, mint Tirus és Sidon és kihívja őt a milliók zsibvásárjából, mert öröktől fogva az övé, noha maga se tudja még?

Mert ez az Isten szerelme, testvéreim! Világok kezdetén rajta nyugodott meg atyai szeme s nem törődve távolsággal és körülményekkel, kiszabta útját feléd és megállapította a pillanatot, amikor a mennyei óra ünnepélyes kondulása jelenténi fogja odafönn, hogy megtalált és megtaláltad!

Ez a mennyei pillanat telt be . . . „és imie egy kananeai asszony jött ki abból a tartományból“

2. Ez a történet tovább megy és megmutatja nekünk az isteni kegyelem csodálatos munkájának a titkát is. Isten úgy alkotta meg az embert, hogy minden léleknek van, bármennyire veszni indult, felfuvalkodott, megkeményedett is, van legalább egy olyan pontja, amelyet az isteni kegyelem megragadhat, hogy azt a lelket, amely szeretetre, háladatosságra és üdvösségre teremtett, magához ölelje, ha kell, magához rántsa a világból. Ez a pont mindig ott van, *ahol a lélek legerősebb szenvedélye lüktet*. A kanánita nő lelkének is volt egy uralkodó szenvedélye, amely erősebb volt benne a pogány gőg és anyagiasság indulatánál s ez az ő *anyasága* volt. Jobban szerette gyermekét az aranyból, a műveltség kincseinél, az előkelőség büszke öntudatánál is s képes volt ezeket anyai szeretetének szolgálatába állítani. És itt volt az a pont, amelyből az isteni szeretet kiforgatta sarkaiból lelkének pogány világát. Ezt az anyai szenvedélyt teszi próbára az Úr, a Lelkek Ura. Ebben mutatkozik részvétlenség, ezt útasítja vissza, ezt alázza le a földig benne. Hogy ez a szeretet kijájjá-e a próbát, megtisztul, istenivé lesz-e a súly alatt vagy összeroppan: ez ennek a léleknek a sordöntő kérdése. Ott próbál meg az Úr, ahol életed legféléttettebb javáért győtrődöl és tusázol. Oda vág, ahol szived szakad bele. Ott ragad meg, ahová a legfájdalmasabban feszülő szálak kötöznek, mert ott vagy a *legérzékenyebb* minden hatás iránt. Ez az ő kegyelmes végezése felőled: ott akar megnyerni és megáldani, ahová magad helyezted életed súlypontját. Amiért lelked egésze van kockára vetve: ott várdd a nagy próbát és ott készülj a döntő viaskodásra — nem Istennel, hanem önmagaddal. Amit legjobban szeretsz, amin a lelked súlya csüng, az szokott téged Istentől *elválasztani*; ő pedig azt akarja, hogy *az fűzzön hozzá* elválhatatlanul, benne megtisztult, neki szentelt, égivé nemesedett aranyhíd gyanánt.

Az élet nagy paradoxonja ez: *Jobban* szereted-e Istent annál, amit *legjobban* szeretsz? Tudod-e önmagadat, *annál a szeretetnél fogva*, amellyel életed legféléttettebb kincséhez tapadsz, Istennek adni, neki szentelni fel.? Ez az élet legnagyobb leckéje, oh anyák, akik gyermekek betegágya és koporsója mellett állotok! Férfiak, akik rommá lett boldogság és füstté vált tervek üszkeibe meredtek! Gyermekek, akik áldott szülőket veszítetek el! Egész világ, mely hazug álmaidat véres romokba temeted!

3. A kanaánita nő súlyos *leckén* ment keresztül, évezredekent erő fejlődésen néhány pillanat alatt.

Hol volt ez az asszony akkor, amikor ajakán az első segélykiáltás fakadt attól, hogy megsemmisülve érezze azt, hogy ő *semmit sem adhat* Jézusnak, hogy ellenkezőleg, mindent őtőle kell várnia, hogy ő a nyomorúlt koldus és az a végtelen gazdag király, az Úr?

Azt hitte, hogy az Úr nem törődik vele, pedig a dolog úgy állott, hogy Jézus még nem segíthetett rajta abban az állapotban. És itt jövünk rá az élet nagy tévedésére és áldott csodájára, testvéreim. Kinek jut eszébe közlünk, hogy minden lélek, épen a válság súlyos óráiban, a *könyörülő isteni figyelem középpontjában áll?* Noha látszólag részvétlenül halad el mellette az Úr segítő keze, mintha Isten keresztül nézne rajta, mint az üres levegőn? Nem sejtette ezt ez az asszony sem, pedig épen akkor, mikor szívszakadva látta távolodni a Gyógyítót; szegződött bele a lelke gyökeréig Isten várakozó, szánó tekintete.

Bár csak megértenéd, atyámfia, hogy amikor leginkább kell az isteni segítség, mert az emberi szeretet és támogatás hitvány rongyként szakadozik le rólad, mikor elviselhetetlenül egyedül vagy és teljesen elégtelen vagy önmagadnak, nagy bánatban, büntudatban, életed lehetőségeire mért végzetes csapásokban: Isten akkor tekint reád különös figyelemmel és épen akkor lépett be életedbe, hogy megragadjon. *A te hibád*, egyedül a tied, ha nem látod meg őt, ha kegyelmét közönynek tekinted. A kegyelem kész számodra, de te *éretlen* vagy a kegyelemre. *Isten nem segíthet rajtad*, mert te feléd nyújtott kezét visszahúzódnálátod: te fonákul látod az ő munkáját, mintha megfordított távcsőbe tekintenél. Ez a hiúság, a makacs önzés, a magadban bizakodás távcsőve; „s ha a te szemed gonosz, mind az egész tested sötétségben leszén.” Ezt az akadályt az Úrnak le kell rombolnia.

Hiába futsz utána, mint az az asszony, ő újabb és újabb visszautasítással rombolja benned ezt az akadályt. *„Nem küldettem hozzád, kívül vagy Izrael házában!”* hangzik feléd a rideg visszautasítás. Hiányzik belőled az *érezék*, a *hit látóereje*, amely önmagadat kicsinynek, Istent végtelen nagynak és irgalmasnak mutatja!

De atyámfia, meg ne fáradj a kiáltásban! Isten közel van hozzád, Isten keres téged, meg ne állj, imádságos tusádban keresd őt szüntelen, hogy szóra bírjad, ne állj meg addig, amíg ott nem leszel minden lélek *természetes* helyén, az Úr lábainál, mint az az asszony! Kövesd azt a gögös, büszke pogányt, aki selyemben és bársonyban odavetette magát megalázva a porba: „Uram! légy segítségül nekem!” Ezen fordul meg az életed: minden új kudarcra, minden új csapásra erősebben keresd az Úr kegyelmét. *Lecke* alatt vagy s akkor van az Úr hozzád közel, amikor legmélyebbre gázolva fekszel a sors kereke alatt. Isten tusakodik éretted és rombolja önző valódat, amely elválaszt tőle. És végre oda kell érned, hogy titkolt bálványaidban lásd magadat porig alázva. Megsemmisítve kell érezned magadat, életedet egész hitvány értéktelenségében, ebnek, szemétnak bélyegezve. *Oh, ha annyira megaláz az Úr, boldog ember, mint ezt a nőt, akkor tudnod kell, hogy csak egy szivdobbantásnyira van tőled az örök kegyelem!* Még csak a te alázatos, forró vallomásod hiányzik: *úgy van, Uram*, én semmi vagyok nélküled,

minden, amiért életem rongy, szemét: csak te vagy az Élet, az Igazság, az Üdv egyedül! Amikor magadat semminek érezted, felnyilik a szemed, a hit csodálatos szeme benned és ime *látsz*: az újjászületés boldogságában látod Istent, oly végtelen nagynek, oly kimeríthetetlenül kegyelmesnek, hogy neked *a legkisebb morzsa* is elég az ő kegyelméből örök időkre. Oh, akkor *nagy a te hited*, amikor a te emberi mi-voltod elenyészett és *úgy lesz, amint akarod*, mert akkor Te már csak egyet akarsz: *Istent bírni*. „*Add magadat* nekem és ha Téged bírhatlak, nem kérdezősködöm ég és föld után!”

„Nem jó a fiaknak eledelét az *ebeknek* vetni! . . .” érezzük, mint áll meg a szegény asszony ereiben a vér ah, de bizony mondom néktek, eláll az egész világmindenség életének lüktetése is . . . tragikus csendben feszül meg a teremtettség lelke égben és földön világ elejétől minden erre a pillanatra várt! Most, most dől el egy drága lélek sorsa, amiért világok teremtetek, most bontják az isteni decretum pecsétjét a mennyben, amelyből kárhozat, vagy üdvösség fog kinyilvá-níttatni e lélek felett. A hiú, büszke, kényes lélek! . . . Csak az Isten látja azt a küzdelmet, mely benne elviharzik. Csak egy pillanat az egész, a kínszenvedés, a kárhozatjárás örökkévalósággal felérő szörnyű perce . . . de ebben a percben összetörik a lélek pogány kérge és elmerül a feneketlen örvényben — s aztán megszóial egy új lélek hangja, a halálból fel-síró, gyermekként ébredő új lélek vallomása: „*Úgy van Uram! de hiszen az ebek is esznek a morzsalékokból, amik az ő uroknak asztaláról alá-búllanak!*”

„*Ekkor* felelvén Jézus, mondva néki: Oh asszony, nagy a te hited! Legyen neked a te akaratod szerint!”

Legyőztem általad, hogy legyőzhesselek. Tusakodtál *velem*, mert én tusakodtam érted. Legyen neked a *te* akaratod szerint, mert az *én* akaratom az. Ámen.

M. S.

III.

Idő előtt ne ítéljetek.

— Özv. Lázár Istvánné felett. —

I. Kor. 4. 5.

„Idő előtt semmit ne ítéljetek” . . . Most még minden gondolatotok, minden könnycseppetek, minden sóhajtasotok megannyi ítélet; egész gyászoló valótok egy keserű, jajgató, vádoló ítélet: miért történt ez így? Ma még az életetekben nagy, megfajthatetlen titkok ülnek: ez a koporsó, a benne pihenőnek sok meg nem oldott szenvedése, egy kihűlt szívbe rajzolt sok tüzes kérdőjel: nagy, titkos sötétségek ülnek a lelketeken,

mint az őszi ágon a fekete madarak. Talán féltek is feléjük nézni, mert a szívetek verése elállna, ha ezek a fekete madarak mind felrebbennének.

„Idő előtt ne ítéljeteK”. Várjatok, amíg az Úr eljő. Csak akkor ítéljeteK, mikor bekopogtat hozzátok egyszerű, fölséges alakja. Mikor áldott kezét fejétekre teszi s ti megcsókoljátok a sebhelyet azon a szent kezén. Mikor megzendül komoly, dallamos hangja s átadja a nektek szánt üzenetet: egy édes, vigasztaló ígét, ami épen az élő Isten szívéből szakadt le, s úgy hűllott le onnan a számotokra, mint egy rózsza az oltárra.

Akkor ő nyilvánosságra hozza a „sötétség titkait.” Akkor kiderül, hogy a gyász nagy órái szent, új erők felszabadulásának (váltak ünnepi ideje, hogy amikor legtávolabb éreztétek magatokat Istentől, akkor állt olyan közel mellettetek, hogy ti egy főhajrással keblén pihentetek volna el; hogy ezek a szívtePő elszakadások új, örök egybekapcsolásokat készítették elő. Világra hozza a sötétség titkait, — eleinte homályosan látjátok majd, ha hozzászokik a szemetek ehhez a fényhez, mind többet és mind felségesebbet láttok meg, egyre nöVő világosságban: a szemtől-szembe látás pillanatáig. Majd, ha az Úr eljő...

S. akkor ő megjelenti a szíveknek az ő tanácsait. Mik lesznek ezek a tanácsok? Nem az, hogy lázadozz, dacoskodj, panaszkodj vagy gyáván desperálj, hanem az, hogy sírj kiengesztelődve, bízva, remélve, áldva. Az lesz, hogy az ő eltávoztával ne fogyjon meg a szeretet a világon: pótoljátok ki az ő kihűlt szíve melegét. Az, hogy emlékét őrizzéték, dicsőült lényével tovább társalkodjatok s lassan, határozottan készüljeteK a viszontlátásra.

Ez lesz a tanácsa, ha eljő...

És eljő, ha ti feléje indúltok; megtalál, ha ti várjátok, siet, ha hívjátok. Jó, mint barát, mint orvos, mint legfőbb pásztor, jó, mint Úr és király

Készüljünk a fogadtatására, így imádkozván.

R. L.

IV.

Mindig az és mindig új.

— Váczy István felett. —

Úgy húzódik át a halál a világon, mint egy óriási fekete folyam. Távoli, ködös hegyekből ered, távoli, ködös hegyek mögött vész el s amerre szemünk ellát, mindenütt ott kigyózik fekete vonala sötét, meredt, ciprusok szegte partjai között. Kúnyhóinkat e fekete folyam mellé építjük, virágos kertünk ennek partjaira rug, tükrében és habjaiban minden reggel

megnézzük az arcunkát, megmossuk magunkat. Minden mosakodás után, halványabbak, szomorúbbak, fáradtabbak leszünk, mert minden csöpp víz az életet mossa ki belőlünk, míg csak az árnyék marad meg.

S mi úgy megszoktuk ezt.

A halál, ez az örökös „semper idem“ barátságot köt velünk, megszokjuk őt, pajtáskodunk vele.

De amikor szembefordul és a szivükre üt: megdöbbenve, megdermedve látjuk, milyen ismeretlen, milyen új a halál.

Sokáig, szinte végig azt hittétek ti is, hogy sohasem kell elszakadnotok tőle. Olyan természetes, olyan megszokott, olyan nélkülözhetetlen volt az ő szelid, derűs, munkás lénye. A kívülállókat azt hitték, valami bámulatosan finom gép, olyan vígan, olyan pontosan járt s mozgatótt, erővel, energiával hatott át egész intézményeket. Mindent tudott, mindenre vállalkozott, mindenütt bevált, csak egy dologra nem volt tehetsége: a pihenésre. Néha kihevült, néha panaszos hangot adott, de annál többet dolgozott.

És amit a távoli szemlélő gépnek látott, -- szerettei, ti tudjátok, hogy csupa meleg élet volt és semmi sem volt idegenebb a lényétől, mint a gépiesség. Lélek volt az egész ember; hevült, lelkesedett, fájt, — mindenek felett: szeretett. Abból a pusztuló fajtából való volt, mely a magyar közéletnek legértékesebb elemeit adja: sűrű tisztviselő, aki úgy tűr és úgy dolgozik, mint egy *napszámos*, de úgy érez és úgy gondolkodik, mint egy *lovag*. Idealista volt, aki sohasem álmodozott, hanem mindig — dolgozott, aki a munkát azért szerette, mert eszményeket válthat valóra vele, lelket öltöztethet élő testbe vele.

És a családjában? Tudjátok, hogy a megtestesült gondviselés volt: gondolatolvasó, gondolatbeváltó. Jó szíve, mint valami rejtelmes, befalazott melegforrás, áthívította az egész családi otthont. Látjátok, milyen jó volt atyával bírni!

Igy mered reátok a halálnak új, egészen új döbbenetes arca...

Testvéreim, ha ti már éreztétek, hogy milyen jó Atyával bírni: éreztétek meg, milyen jó *mennyei* Atyával bírni, milyen jó Istennel bírni. Érezni közellétét, járni a kedvében, zsámolyára borulni, mikor nagyon fojtogat a sírás és addig zokogni, míg áldott kezét fejedre nem teszi, vigasztaló ereje alá nem ömlik reátok, mint az olaj a sebbe. Tudni azt, hogy ő egyszer, amikor jónak látja, felemel titeket és belemutat az örökkévalóságba és gyöngéden biztat: fölfelé, csak fölfelé! Ide fenn, én nálam, összefonódik minden elszakadt kötelék, feloldódik minden hangzavar és tiszta, boldog énekké változik minden zokogás. Én gondoltam reátok, helyeteket elkészítettem, gyermekeim, titeket az én szívem vár!

R. L.

Átutalások.

→ Br. Wesselényi Béláné felett. —

„Szeretteim, most Isten gyermekei vagyunk és még nem lett nyilvánvalóvá, hogy mivé leszünk. De tudjuk, hogy ha nyilvánvalóvá lesz, hasonlókká leszünk Őhozzá, mert meg fogjuk őt látni, amint van. (1. Ján. 3. 2.)

A földi élet átutalások hazája; amit mond, csak akkor értjük meg, ha tudjuk, mi az a fő-fő jelentés, amelynek földi világunk minden mozzanata csak visszautaló magyarázata. Az őskeresztyénségben minden hívő tudta, hogy az ő földi életének ezer változata ép úgy, mint teljes egésze, csupán magyarázó mellékmondata annak a főmondatnak, hogy ő az Isten gyermeke. Azért örül, azért szenved, azért születik és azért hal meg, mert ő az Isten gyermeke. Mint ahogy a mellékmondat értelmetlen a főmondat nélkül, de vele sokszor a gondolatnak mélyebb, újabb értelmét adja, úgy a földi élet értelmetlen egy felsőbb világból fakadó főjelentés: Isten gondolata nélkül; de vele, vagy benne e jelentésnek újabb, mélyebb értelmét nyerjük.

Elhunyt testvérünk földi élete is csak úgy nyer megkapó magyarázatot, halálát akkor hinti be édes vigasztalások fénye, ha azt egy mennyei jelentés földi magyarázatául fogjuk fel: annak a mennyei jelentésnek földi magyarázatául, hogy ő az Isten gyermeke.

Ebből fakadt egyéniségének belső *harmonija*, amely tiszta volt és édes, mint a zenedarab. Ezért volt a lelke olyan, mint egy hárfá: akkor is összhang kelt rajta, ha a fájdalom szele csapott bele. Mikor más nyögött és lázadozott, ő sóhajtott és imádkozott, lelke mélyén hangtalan zsoltárok panaszos bizodalma kelt.

Ebből fakadt lelkének magasrendűsége, belső szépsége. Különös hajlama, ösztönös vonzódás kapcsolta mindahhoz, ami szép, ami nemes, ami igaz, amiben az élet napsütötte oldala jelentkezett. Nagy, komoly férfias gondolatok magasan húzó sasröpülését ép oly megértőleg követte okos tekintete, amely világosan látta és boldogan szívta fel azt a finom színárnyalatot, ami az élet apró örömeinek lepkeszárnyán játszik. Boldog elfoglaltság csendes, belső izgalma látszott rajta: nem győzte a lelke túkrózni mind azt a nagyságot és szépséget, amit megáhított a lelke.

S épen ezért nem volt ábrándos, rajongó, vagy a világtól elmenekülő. Érezte és bizonyította, hogy leggyakorlatibb dolog az eszmény,

leghasznosabb jószág a lélek fennköltége. Megállott a földön, amelynek vizei sokszor a lelkéig értek, a keze, ha kellett, erős és kemény volt, de azért, ahol ő járt, ott egy nemesebb, tisztább, derültebb világ visszfénye játszott az arcokon. Aki vele beszélt, csendesen, észrevétlen, belsőleg mosolyogni kezdett. Az élet örömeibe annyi finom komolyságot kevert: a szenvedéseken annyi derűt sugározott át; földi pályája fény- és árnyoltjai felülről jövő fényforrástól nyertek mély értelmű beszédes jelentést.

Lélek áradt belőle és meglelkesedett a környezete is. Szerette, ha körülötte a tárgyak, a dolgok felveszik az ő izlésének a nyomait s hordozzák az ő díszítő lelkének jeleit. Örült, ha régi, eltemetett világok felszínre vetődő darabjai, cserepek, kameák megszólalnak és kibontakozik belőlük az elmúlt világ lelke. Talán séjtelmesen érezte, hogy a mi életünk is ilyen földbe kevert, sáros kameához hasonló, amelynek homályos vonásai titokzatos értelem, elburkolt istenarc vonásait rejtik. Csakhogy mi nem egy elmúlt világ emlékei, hanem egy jövőző világ ígéretei vagyunk. E földön minden, de minden arra utal, hogy még nem lett nyilvánvalóvá, mivé leszünk. De ha tudjuk azt, hogy mi Isten gyermekei vagyunk: az is bizonyos, hogy hasonlókká leszünk Ő hozzá; azaz életünk feléje nő, hozzá ér, vele eggyé lesz a szeretetben, a békességben, az örömben, a tisztaságban és győzelemben.

S ha majd Istent meglátjuk, meglátjuk benne mindazokat, akik az ő életében élnek, meglátjátok mindazokat, akik előre mentek — Őhöz. S közöttük éppen ezt a drága lényt, akinek koporsója és élete, könnye, mosolya, szenvedése és jótettei mind mint átutalások, visszautalások voltak arra, hogy ő az Isten gyermeke volt. Amen.

R. L.

K A L Á S Z O K.

I.

Rész szerint .

(Peabody.)

I. Kor. 13:9a: Mert rész szerint van bennünk az ismeret...

A mindennapi élet leglehangolóbb tapasztalatai közé tartozik az, hogy az életünk csupa eldarabolódás: „rész szerint való“ Megkezdjük a napunkat valami jól átgondolt tervvel. És azt hisszük, hogy valami következetes, arányos, összhangzó *egész* lesz. Valami nagyon tartalmas, befejezett dolgot akarunk az nap létrehozni. És amikor a nap nyugtával visszatekintünk mind e törekvéseinkre, azt látjuk, hogy legnagyobb részben csupa félbenmaradt kezdésből állanak. A kitűzött munkához még csak hozzáfogni is alig tudtunk. Az életünket ide-oda ráncigálta egy csomó aprólékos kötelesség s azok az órák, amelyeket egységbe törekedtünk összefoglalni, mint töredékek tüntek mögénk. Valami ilyen érzés fogta el az apostolt is, amikor áttekintette az élet tapasztalatait. Ezért mondotta, hogy: „rész szerint van bennünk az ismeret“. „Most tükör által, homályosan látunk“ (U. o. 12. v.) Megismerésünk, beszédünk, gondolataink mind-mind csak egy-egy töredéke az állandónak és az örökkévalónak.

Van azonban ezzel a lesújtó tapasztalással szemben két megnyugtató igazság. Az egyik az, hogy a tökéletlenségünk tudata nagyon is szükséges ahhoz, hogy az életet, mint *egészet* tudjuk áttekinteni. A valóság mindig az eszménynek a töredéke; és minél nagyobb valakinek az eszménye, annál töredékesebbnek fog előtte a való feltűnni. Az, ami bennünket előre hajt, nem a már elért és már megvalósított, hanem a még el nem ért és még meg nem valósított. „Azért vágyunk a *jobbra* — mondotta egy nagy philosophus, — mert tudjuk, hogy van *legjobb* is.“ Ezért az élet eldarabolódásának tudata el *l*hatatlanul hozzátartozik az eszményben való *h*íthez. Az embert nem az emeli föl, amit már megalkotott, hanem az, amit *szeretne* megalkotni. „Most rész szerint van bennem az ismeret — sóhajt föl reménykedve Pál, — akkor pedig úgy ismerek majd, amint én is megismertettem.“ (U. o. 12. v. b.)

A másik megnyugtató igazság pedig az, hogy ez a töredékesség nem csak elkerülhetetlen, hanem talán lényegesen hozzá is tartozik egy

tökéletes egészhez. Az élet nem *egy* darab, hanem nagyon sok darabból áll. A mi életünk úgy alakul, mint ahogy a művész összerakosgatja a maga képirásos ablakát. A művész elővesz egy óriási csomó színes üvegdarabot, s tervének megfelelően mindegyiket odailleszti a maga rendelt helyére. El sem lehet képzelni jelentéktelenebb dolgot, mint amilyen egy-egy ilyen üvegdarabka — önmagára; de hogyha áttűz rajtuk a lemenő nap fénye, mindegyiken meglátszik, mennyire lényegesen beletartózik a szép *egészbe*. Így sűt által Isten napfénye egy-egy eldarabolt életen is. Hogyha a mi dirib-darak tetteinket, elforgácsolódo készségeinket, átfutó tapasztalatainkat életünk északos oldalán helyezzük el, ahol nincs napfény, akkor valóban reménytelenül fásúlt, színtelen képünk lesz. De illesszük csak bele a déli falba, oda, ahol átderenghet rajtuk az Örökkévaló napfénye — és akkor minden töredék megkapja a maga helyét és megszűnik minden eldarabolódás, mert a tökéletesség eljött.

II.

Az alkalom.

I. Sám. 17:50. Így Dávid erősebb volt a Filiszteusnál, parittyával és kővel. És levágta a Filiszteust és megölte őt, pedig kard nem is vala a Dávid kezében.

Dávid és Góliát ismeretes történetében leghamarább az a tény ötlük szembe, hogy az ifjú Dávid olyan harci eszközzől gondoskodik a maga számára, amilyen épen megfelel neki. Olyan fegyvert forgat, amilyenre már rááll a keze. Amit mások, mint a harcban hasznavehetlent, eldobnának, az neki jó és elég. Az ő céljának megfelelnek a síma kövek is. Tehát fölismeri az épen őneki jutott isteni adományokat és a lehető legalkalmasabb módon hasznosítja.

Sok ember van, akik szívesen harcolnának, csak ép a Saul fegyverzetét kaphatnék meg a maguk parittyája helyett. Olyan alkalmakat követelnek az élettől a *maguk* számára, aminőket az *másoknak* nyújt. Egymásután hagyják elfolyni az éveket, valami *jobb* helyzetre, állásra, alkalomra várakozva, ahelyett, hogy teljes mértékben kiaknáznák a saját magukét és a saját fegyvereikkal verekednének ki maguknak helyet az életben. A *maga* fegyverzetét minden ember elégtelennek tartja. És úgy néz az előtte álló feladatra, mint valami óriásra, amelyiket neki parittyával kellene leteríteni. Ám a fiatal Dávid a győzelem alkalmát látja és ragadja meg ott, ahol mások vereségtől remegnek. Barátai rá akarják adni a Saul fegyverzetét, de ő csak ahhoz a fegyverhez folyamodik, amelyhez már ért; és egy biztos vereséggel ijesztő helyzetben — diadalt

arat. Ez a tevékeny, eredményes élet titka : fölfedezni a siker alkalmát ott, ahol mások kétségbeesnek, fölhasználni olyan fegyvereket, melyeket mások elhajítanak. Ugyanezt a gondolatot fejezi ki a következő szép példa is :

Ezt láttam egykor vagy csak álmodám :
Sötét porfelleg űlt a síkon el
S alatta-benne vészes háború
Tombolt. Halálkiáltás, kardzörej,
Pajzscsörrenés lármája mindenütt.
A fejdelemnek zászlaja inog,
Majd hátranyomja ellen ostroma.
A harcmolyt lézengve nézte s így
Sóhajtott egy lovag : „Ha volna más,
Metsző, nemes pengém, minő a hercegé...
De így, e tompa, rossz...” Ketté töri,
Eldobja és lopózva eloson.
S ím, jó a herceg, úzve, véresen,
Fegyvertelen. De fennakad szemé
A porba hullt, tapodt, roncs darabon,
Siet, felkapja, riadót kiált,
Megújult harccal ellenére ront
S ügyét megmenti győzedelmesen.

(A vers — Sill Edward költeménye — ifj. Victor János fordítása.
Lásd : A Mester jelleme 170. l.)

Fr. Niebergall: Praktische Theologie. Lehre von der kirchlichen Gemeindeerziehung, auf religionswissenschaftlicher Grundlage. I—II. Lieferung. Tübingen (Mohr) 1918. I. 216. II. 506 l. Ára 8'20, ill. 10 M.

A régi jó Achelis óta, akinek a gyakorlati theologiai kézikönyve mind nagyobb és nagyobb kiadásokban jelent meg, s orákuluma volt a maga korának, eltekintve egyes kisebb művektől — nem volt a gyakorlati theologianak rendszeres kézikönyve. Az e tárgyban megjelent munkák egyrészt az Achelis történeti módszerével haladva tovább fejtegették a historiai oldalt, másrészt apró gyakorlati tanácsok osztogatásában merültek ki. Akik Niebergallt s az ő munkásságát ismerték, tőle várták, hogy egy felfogásában és módszerében új gyakorlati theologiai irány rendszeres alapozását fogja nyújtani. E művének első két kötete meg is jelent.

A Niebergall gyakorlati theologijája két dologban tartalmaz új gondolatot: a célban és a módszerben. A gyakorlati theologia, illetőleg annak elvei által kifejlődő munka többé nem arra törekszik, hogy egyéneket neveljen az egyház hű tagjaiul, hanem ez a gyülekezet nevelésének, a gyülekezetté való nevelésnek a tana. Ennek a munkának letéteményese, hordozója a gyülekezet, módszere pedig annak a tana, hogyan lehet ezt az eszményt elérni. A munka tehát a gyülekezet közös munkája az adott gyülekezeten abból a célból, hogy az ideális gyülekezetté váljék. Ez a gondolat egyszerre megszabadítja a gyakorlati theológiát eddigi szűklátkörűségéből, élszigeteltségéből és az egész tudományt s annak módszerét a paedagogia alapjára viszi át. A gyülekezeti munka tehát így nevelés, a gyakorlati theologia pedig neveléstudomány, a keresztyén vallásos nevelés tudománya. E tudomány módszere pedig valláspsychologiai és vallásfilozófiai, ami azt jelenti, hogy nem ötletszerű tanácsokat tartalmaz, hanem az egyén és közösség vallásos állapotrajzából indul ki.

Hogyan viszi most keresztül ezeket a gondolatokat Niebergall?

Az első gondolat az, hogy *a munka célja a gyülekezet*. A gyülekezet eszményének tehát, mely nem más, mint a keresztyén személyiség a közösségben megnyilvánulva, a gyülekezetben kell megvalósulnia. Nem azonban egy általános gyülekezetben, hanem ép abban, melyben munkálkodunk. A helyi körülmények, viszonyok stb. adják tehát azt a keretet, melyben a valóság eszménye testet ölt.

Ha így a cél világos, tekintetbe kell vennünk magát a gyülekezetet két oldalról. Az *adott gyülekezet* leírása megismertet azokkal az erőkkkel, melyek a gyülekezetben találhatók. Először a *vallásos* népisme és lélektan elemeivel

ismerkedünk meg. A vallás lélektana kifejti a vallásos élmények alapját és kapcsolatait. Azután figyelembe veendő a természeti alapok (faj, nép, vidék, kor és nem, vérmérséklet stb.); a vallásos jellem a maga hosszsmetszetében: a különböző vallásos típusok, azok jellemző vonásai; a maga keresztmetszetében: a vallásos jellem főbb tulajdonságai és alakjai. Ugyancsak a vallásos lélektanhoz és néprajzhoz tartoznak ennek történeti formái a babonás világnézetben, katolicizmusban, orthodoxyában, pietizmus, Aufklärung, idealizmus és romantika alakjaiban, végül a modern kor vallásos életében és annak a vidéknek, rajzában, melyen a gyülekezetünk fekszik. Hasonlóan érdekes változatosságot mutat a vallásos néprajz a különböző társadalmi állású és hivatású egyének személyiségében. Második csoportját az adott gyülekezet megismerésére szolgáló adatoknak az *erkölcsi* néprajz adja, mely az erkölcsi élet különböző problémáival, annak természeti alapok (átöröklés, egyéniség, betegség stb.) által okozott változásaival foglalkozik. Az *egyházi* néprajz a hívek különböző csoportjait, típusait, az egyes gyülekezetek állapotát stb. ismerteti.

Másik oldalról tekintenünk kell a gyülekezetet, mint a *munka hordozóját*. Itt ismerkedünk meg az egyház alapformáival, az egyházon kívül kifejlődött vallásos közösségekkel, s a legújabb kor törekvéseivel abból a szempontból, hogyan szerepel ezekben az egyház, mint a munka hordozója. Az ellentétes vélemények egész serege jön itt elő, az organizáció és a szerveztlenség hívei, a népegyház és hagyományos egyház, az államegyház és szabad egyház gondolatának képviselői között. Itt jön tárgyalás alá a hitvallás kötelező erejének kérdése, a Sulze-féle reform, a gyülekezet és hivatalos egyház gondolata stb. Végül ismertetése annak a munkának, melyet Drews Kirchenkunde név alatt dolgozott föl.

Láttuk tehát eddig, mi a keresztyén gyülekezeti nevelés eszménye, milyen a keresztyén gyülekezet *ideális* alakja. Láttuk azután az *empirikus* gyülekezetet is a maga adottságában, speciális erővel és helyzeteivel. A harmadik kérdés az, hogyan tehetjük most az empirikus gyülekezetet ideális gyülekezetté? Erre a kérdésre Niebergall így felel: a *gyülekezet munkája* által.

Így jön a harmadik gondolat (a mű negyedik része) a *gyülekezetről, mint az erők letéteményeséről*. Ebben a részben első kérdés a *befolyásolás* kérdése. Egyáltalában lehet-e erről szó? Ez a kérdés természetszerű kapcsolatban van a neveléstan alapkérdéseivel: az akarat szabadságának, erkölcsi nevelés módszerének, a vallás taníthatóságának problémáival. A nevelés tartalmi alapelve az ige, mely személyiségek, intézmény (egyházi) és történelem hármas formájában jelenik meg. Ennek tartalmát a *gyakorlati dogmatika* fejti ki. Itt Niebergall egy igen szép s mindenek fölött praktikus összeállítást adja a keresztyén hit tényeinek, vallásos élmények kifejtése és elemzése alapján. Ezt a hit tartalmát *személyes erők* közvetítik. Ezek között legfontosabb a lelkipásztor. Végigkíséri a pap és lelkész történetét, a múltban, s annak jelentőségét a jelenben. Szól a lelkészi hivatás tartalmáról és köréről, a lelkészről, mint hivatalnokról, annak személyiségéről, a papi házról és a lelkész képze-

séről. A lelkesen kívül más személyes erők is állnak a munkában, akiket röviden, de találóan jellemez, a papné, a lelkésztársak, az egyház alkalmazottai, a presbiterek, végül önkéntes segítőtársak. A munka maga a *környezet átalakítása*, vagyis azok az eszközök, melyekkel ezt a tartalmat e személyes erők által érvényesítjük. A népnevelés címen szól a *symbolumok* és szokások vezetéséről, az istentiszteleti hely, idő alkalmazásáról, a tömeglélek befolyásolásáról stb. E gondolat külső ábrázolása, a munka külső alkata (organizációja stb.) szintén sok értékes gondolatot tartalmaz.

Sajnos, ez egészen vázlatos ismertetésünk csak arra jó, hogy a munka külső beosztásával és alapvető gondolataival ismerkedjünk meg, de nem volt hely a részletekről beszélni, pedig a Niebergall ereje éppen a részletekben, az egyes mellékkérdések meglátásában és pontos megítélésében rejlik. Az egész mű főértéke, hogy nem gyakorlati tanácsok mozaikja, sem nem elvont fejtegetések tárháza, hanem olyan mű, mely a tudományos alapozás mellett a gyakorlati munka egész körére kiterjeszkedik. Nem tanácsokat és utasításokat ad, hanem elveket, szempontokat. S míg a tanácsok különböző körülmények szerint alkalmatlannak válhatnak, az elvek minden külső körülmény dacára is fennállanak, sőt képessé teszik az olvasót arra, hogy az esetekre vonatkozó utasítást maga állapítsa meg. Az egész mű alapgondolatára csak három megjegyzést teszünk, hogy kidomborítsuk most már — lapunk gyakorlati irányához képest — mi maradjon meg számunkra e rövid ismertetésből.

Az első gondolat azt mutatja, hogy szükséges tisztába jönni azzal az eszménnyel, mely előttünk a gyülekezeti munkában áll, s hogy ez az eszmény nem a gyülekezet külső organizációját, nem is gazdasági föllendítését sürgeti elsősorban, hanem *keresztyén személyiségek* nevelését, abban a körben s azon körülmények között, melyben a gyülekezet áll.

Másodszor meg kell ismernünk a *mi gyülekezetünket*, annak körülményeit, szükségait, helyzetét, tagjainak lelki világát, mert különben sötétben tapogatódzunk. A keresztyén gyülekezet eszménye nem kaptafa, amelyre akár-melyik gyülekezetet rá lehet húzni, hanem az élet teljessége. A gyülekezet állapotának megismerése tehát elsőrendű követelménye és föltétele minden munkának. A gyülekezet kebelében élő szekták, az egyháztól külön működő, vallásos egyesületek, socialdemokrata mozgalmak, mind új és új oldalát mutatják a feladatoknak.

Végül, hogy ennek a munkának igazi végezője, erőinek letéteményese a *gyülekezet*. Nem a lelkipásztor munkája az egyedüli, hanem az szükséges, hogy a gyülekezetet szervezzük a munka keresztülvitelére. Vezetője természetesen a lelkipásztor s itt sok alkalmunk nyílik gondolkozni a lelkipásztor személyes hatásának titkairól és feltételeiről. De e vezető mellett a segítőtársak kérdése is fontos, olyan fontos, mint a vezetőé s a lelkipásztor életének legnagyobb problémája a segítőtársak képzése.

E három főgondolat domborodik ki a Niebergall munkájából. Nem ismeretlenek előttünk, hiszen e folyóirat fennállása óta ezeket hirdeti, csak rend-

szeres összefoglalása érkezett most meg Niebergalltól. A másik két kötetet örömmel és reménységgel várjuk, e megjelent kettőt addig is melegen ajánljuk olvasóink tanulmányozása tárgyául.

I. L.

Harangszó után. „A futkározó hamis atyafiak“ támadása ellen magyar református egyházunk tagjai számára az Irásból merített beszélgetések alakjában készült hitvédelmi munka. A reformáció négy százados évfordulójának ünnepére írta: *Mészáros János*, laskói református lelkész. Ára 4 K 80. fill. 208 oldal.

Mészáros könyve korszerű és gyakorlati. Korszerű, mert minden jel arra mutat, hogy a secták hódításaival szemben nekünk még erélyes harcot kell megvívunk a közel jövőben. Gyakorlati, mert olyan, mint egy fegyvertár, amelyben csaknem minden használható adat nemcsak együtt van, hanem rendben is van; könnyen megtalálhatja benne bárki éppen azt, amire szüksége van. A secták is megéreztek a háborút. Gyülekezeteik hangja csendesebb, hítszónokaik, véneik s buzgó tagjaik nagyrésze hadbavonult. Ez azonban csak szélcsend. Megírta egyik tábori lelkészünk, hogy a fronton és a kórházakban nem vesztettek a hamis atyafiak. Különösen a kórházakban volt alkalmuk „bizonyosságot tenni“, ahol a meggyötört lelkek csoportokba verődve hallgatták a bizonyosságtételeket. Amit a szenvedő hadfiak a fogékonyág elsőrendű hangulatában magukba szívtak, nem egykönnyen felejtik el. Hazahozzák bizonnal és a szélsőségek küzdelmében, amely a békével be fog következni, kétségkívül értékesíteni is fogják azon a téren, ahová a csüggedtek fognak visszavonulni a „világtól“ amelybe a háború akaratuk ellenére belekényszerítette és az egyháztól, amely oly szegénynek és gyengének bizonyult a fronton.

Kézünkbe kell hát vennünk Mészáros János könyvét és kéznél kell tartanunk. Szükség van és lesz reá!

Ha elolvassuk e könyvet, első benyomásunk az, hogy alapos munkával van dolgunk. Írója tud gondolkodni nyugodtan, tervszerűen. Amit leírt, látszik, hogy megfáradt érte, mélyre szállt érte s éppen azért drága előtte. Nem szabad azt csak úgy, akárhogy papírra vetni. Alapot kell készíteni, mindent a helyére, hogy az egész egy összefüggő egész legyen. Ne mondhassa senki, hogy elfogultság, vagy gyűlölet sugalta! Egy lelkipásztor féltő szeretete egyháza iránt, nemes indulatja a szentségtörő hűtlenség rabszolgái ellen kötik össze az alkotmány értékes részeit, amelyeket az Isten ígéje és történelem kettős világával keresett és talált főképp ott, ahol szolgálja Mesterét, ott, ahol a lelkipásztor vigyáz a nyájra és bírkózik a tolvajokkal!

A könyv tíz fejezetben tárgyalja az anyag sokoldalú complexumát. Az első négy fejezetben elénk állítja a keresztyén egyház *egységét*; az egyház Fejét, a választottak viszonyát az egyház fejéhez, azt a lelki kapcsolatot, amit az ige és a sakramentumok táplálnak a Fő és a tagok között. Gondosan vigyáz arra, hogy az isteni kijelentés világos értelmére és református egyházunknak e kijelentéssel való egyezésére irányítsa a figyelmet, hogy annál

szembetűnőbb legyen a tárgyalt secták önkényes és elbizakodott eljárása az Isten ígéjének világos értelmével szemben. Az ötödik fejezetben az egyházfegyelemlről szól, mint az egyház, a gyülekezet egészségének biztosításáról. Nyíltan beismeri, hogy egyházunk e szent kötelesség teljesítése körül nagy mulasztásokat követett el, de azt is kimutatja, hogy a baptista és nazarénus egyházfegyelem nem az az ideál, amit a szentírás és történelem elénk tár, hanem annak az ellenkezője. Nekik van egyházfegyelmük, de nekünk inkább semilyen se legyen, mint az övékhez hasonló. A többi fejezet tisztán gyakorlati kérdésekkel foglalkozik. Hogyan védekezzünk a tévelygések ellen? Első sorban úgy, hogy „én és az én házam tiszteljük az Urat!“ Úgy, hogy hitünket nem csak a templomban tartogatjuk, hanem magunkkal visszük az életbe s az életnek reánk nézve legkedvesebb s legfontosabb körébe, a családi körbe.

Azután kerülnünk kell a gyárilag készült nazarénus szentséget s gyakorolnunk kell az igazi szentséget; meg kell védenünk lelkiismeretünk szabadságát s nem szabad engednünk annak fényét a sectáskodó farizeusság vékája alá rejteni. Meg kell látnunk, hogy a fareziusi kegyes beszédek az egyház fájának virágain rágódó hernyókat, vénasszonyos mesék lépesvesszőit rejtegetik. Mindezeket az író úgy tárgyalja, hogy a secták minden tévedését és ellenvetését nyomban megcáfolja. Az utolsó fejezetben ügyesen összefoglalja a secták sablonos eljárását saját maguk dicsérésére s egyházunk intézményeinek gyalázására. A tartalom gazdag. Nézetünk szerint nincs is más hiánya, csupán az, hogy több helyet kellett volna szentelni a történelmi háttérnek, szólni kellett volna a secták térfoglalásáról hazánkban s ismertetni kellett volna a veük szemben a múltban gyakorlatba vett helytelen védekezési módszereket. Mert nemcsak Ócsán és Laskón, hanem — sajnos — ott is vannak sectáskodók, ahol nincsenek, vagyis alig van gyülekezetünk, ahol a gyülekezeti egység nagy kárára a baptistáktól stb. átvett tévelygések egyik-másik magja el ne szórátott volna, ha másképp nem, traktátusok útján.

A kidolgozás nagyon gondos. Dicséretére válik a szerzőnek. Főleg ott sikerült, ahol leginkább alapos szükség volt az alapos munkára. A gyermekkeresztségről, az egyházfegyelemlről, a házi áhítatról írt fejezetek tündöklő részei a könyvnek. Csak egy helyen, pedig kritikus helyen, találtam egy csorbát. A szerző a megtérés két típusát, a viharos és csendes megtérést ismer-teti a 2. fejezetben. Egyszerre csak átcsap „e két újjászületési mód“ baptista felfogásának bírálatába. Újjászületés azonban csak egy van és csak egyféle van. Az út kétféle, amely ehhez az egy újjászületéshez vezet. Maga a megtérés két részből áll: az ó ember megtéréseből s az új ember feltámadásából. A megtérés és újjászületés között különbség van s ezért nem szabad a kettőt egynek venni! A secták egyik tévedése az is, hogy az ó ember meghalását veszik megtérítésnek s a megtérés isteni oldalát is maguknak tulajdonítják s ezért „igyekeznek“ újjászületni. Az újjászületésben Istentől új életet nyerünk ajándékkul. Nem átváltozás ez a szó közönséges értelmében, nem transformatio, hanem regeneratio. Éppen azért azok az illusztrációk s köztük

főképp az ebi-hal példája megvilágíthatja az újjászült élet fokozatos fejlődését, amit megszentelődésnek, nevezünk, de nem a krisztusi életnek újjászülő beoltását lelkünkbe.

Ennyit a lényegről. Térjünk át a formára. Az a kedves, komoly s ahol kell erélyes stílus, ami jellemzi szerzőnket, jobb formát érdemelt volna. Az előszóban olvassuk, hogy a forma megválasztása gondot okozott az írónak is. És ez volt a baj! Ha nem törte volna a fejét alkalmas formán, ha az anyagot az egész művön végigvonuló gondolatmenet megtartásával részben egyszerű előadó s leíró, részben lelkesítő hangon írt fejezetekbe osztja, — nem lett volna semmi baj. Így azonban, párbeszédbe kényszerítve az anyagot, a forma az értékes tartalom rovására van. Miért nem beszéltet egy baptistát? Az talán többet beszélt volna, mint e nőszövetség tagjai, akik nagyon keveset szólnak s nagyon meglátszik rajtuk, hogy a szájukba adatott a szó. Ez a párbeszéd forma éppen abban tett kárt, amit célzott vele az író: t. i. csökkentette a könyv népies gyakorlati érlékét. Nekünk, lelkészeknek nem árt, de az egyszerűbb olvasó előtt bontja az összefüggést. Ez a forma az oka annak, hogy a munka nem minden része elég tömör. Az anyag egyszerű feldolgozása sok, a párbeszéd kedvéért beillesztett lényegtelen dolog mellőzését eredményezte volna.

Dacára azonban ez alkalmatlan formának, Mészáros János könyvéről a legnagyobb elismeréssel kell szólnunk. Jó lenne, ha minden lelkési hivatal megszerezné e könyvet a paróchiális könyvtár részére. Ennek a fegyvernek kéznél kell lenni! Ajánljuk terjesztésre az értelmesebb gyülekezeti tagok között! A szerzőnek pedig kívánjuk, hogy a könyv első kiadása minél előbb fogyjon el s a második kiadás minél előbb napvilágot lásson megfelelő formában — és kevesebb sajtóhibával. Végül, azt hiszem sok más gyakorló lelkész társam nevében, arra akarom megkérni Kedves Barátomat, hogy a secták gondolatvilágának és Kálvin írásai ismeretének ilyen birtokában, az ide vágó kérdések kezelésében tanusított ilyen ügyességgel, legyen szíves írni $\frac{1}{2}$ —1 íves traktátusokat, amelyeket pár fillérért árúsíthatnánk s ha kell, ingyen is terjeszthetnénk a sectás hatások veszedelmének kitett gyülekezeteinkben. F. Gy

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

Az *Út tankönyvei* 1. száma, Dr. Makkai Sándor: „A biblia” c. könyve gyorsan fogy. A még meglevő példányok darabonként 4 korona 50 fillérért (koronák 5 koronaért) kaphatók kiadóhivatalunknál. Kérjük azokat, akik a könyvre előfizettek, vagy azt megrendelni akarják, hogy a könyv árát szíveskedjenek, az égyöntetű kezelés megkönnyítése érdekében *előre, postautalványon beküldeni*, így a könyvet ajánlottan kapják meg. — Utánvétellel a könyv nem küldetik. Azok a vallástanár urak, akik a könyvet tanítják, ingyen példányt kapnak.

Előfizetést, reklamációkat a kiadóhivatalhoz, kéziratokat és leveleket Dr. Makkai Sándor címére kell küldeni (Kolozsvár, Bocskai-tér 1.)

A szerkesztésért felelős:
DR. MAKKAI SÁNDOR.

